

**KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
VEZETŐ: PROF. DR. HERMANN RÓBERT DSc**

KÁNTÁS BALÁZS

**A HORTHY-KORSZAK ELSŐ ÉVEIBEN MŰKÖDŐ
MAGYAR RADIKÁLIS JOBBOLDALI TITKOS
PARAMILITÁRIS SZERVEZETEK TÖREDÉKES
TÖRTÉNETE, 1919–1925**

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS

TÉMAVEZETŐ: DR. MAKKAI BÉLA CSc

BUDAPEST, 2022

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
Vezető: Prof. Dr. Hermann Róbert DSc

Doktori (PhD) értekezés

Kántás Balázs

A Horthy-korszak első néhány évében működő magyar radikális
jobboldali paramilitáris szervezetek töredékes története, 1919–1925

A doktori szigorlat időpontja: 2021. január 19.

Szigorlati bizottság: Prof. Dr. Szakály Sándor DSc

Prof. Dr. Szávai Ferenc DSc

Prof. Dr. habil. Ujváry Gábor CSc

Nyilvános védés időpontja:

Bíráló bizottság:

Elnök:

Prof. Dr. Szakály Sándor DSc

Bizottsági tagok:

Dr. habil. Bertalan Péter PhD

Prof. Dr. habil. Rigó Róbert PhD

Prof. Dr. habil. Ujváry Gábor CSc

Opponensek:

Dr. Horváth Csaba CSc

Dr. Kovács Tamás PhD

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS. TITKOS NACIONALISTA-IRREDENTA SZERVEZETEK ÉS A HOZZÁJUK KÖTHETŐ PARAMILITÁRIS ALAKULATOK TEVÉKENYSÉGE AZ ELLENFORRADALOM IDEJÉN ÉS A BETHLENI KONSZOLIDÁCIÓ ELSŐ ÉVEIBEN, 1919–1925.....	5
AZ 1920-AS ÉVEK TITKOS-FÉLTITKOS, MAGYAR RADIKÁLIS JOBBOLDALI PARAMILITÁRIS SZERVEZETEINEK TÖREDÉKES HISTORIOGRÁFIÁJA.....	21
(MILICISTÁK) A KETTŐSKERESZT VÉRSZÖVETSÉG, EGY TITKOS IRREGULÁRIS KATONAI SZERVEZET TEVÉKENYSÉGE AZ 1920-AS ÉVEKBEN.....	38
(PUCCSISTÁK) A MAGYAR SÖRPUCCS?. DR. ULAIN FERENC NEMZETGYŰLÉSI KÉPVISELŐ ÉS TÁRSAI BALUL SIKERÜLT ÁLLAMCSÍNYKÍSÉRLETE, VALAMINT EGYÉB HASONLÓ SZERVEZKEDÉSEK AZ 1923-AS ÉVBŐL.....	153
(TERRORFIÚK) A BOMBAPER. AZ ERZSÉBETVÁROSI BOMBAMERÉNYLET ÉS A HOZZÁ KAPCSOLÓDÓ TERRORCSELEKMÉNYEK, VALAMINT AZ ÜGYEKBEN LEFOLYTATOTT BÜNTETŐELJÁRÁSOK ÉS POLITIKAI KONTEXTUSUK.....	192
UTÓSZÓ. AZ 1920-AS ÉVEK MAGYAR RADIKÁLIS JOBBOLDALI PARAMILITÁRIS ALAKULATAINAK FORMÁLIS FELOSZLATÁSUK UTÁNI UTÓÉLETÉRŐL.....	259
FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM.....	273

BEVEZETÉS

TITKOS NACIONALISTA-IRREDENTA SZERVEZETEK ÉS A HOZZÁJUK KÖTHETŐ PARAMILITÁRIS ALAKULATOK TEVÉKENYSÉGE AZ ELLENFORRADALOM IDEJÉN ÉS A BETHLENI KONSZOLIDÁCIÓ ELSŐ ÉVEIBEN, 1919–1925

Elöljáróban

A Horthy-korszak első néhány éve a magyar történelem azon viharos időszakai közé tartozott, mely bővelkedett – elsősorban jobboldali, irredenta eszmék mentén szerveződő – titkos társadalmi egyesületekben, társaságokban, szövetségekben, melyek a politikai életre is bizonyos fokú befolyással bírtak. E titokban működő szervezeteknek olykor volt legális fedőszervezete (a legálisan bejegyzett egyesületek pártpolitikai aktivitást a korabeli jogszabályok szerint nem folytathattak) valamilyen társadalmi egyesület formájában, olykor pedig informális keretek között, csupán a tagok közti szóbeli megbeszélések és utasítások alapján fejtették ki a tevékenységüket. Miként azt Mester Miklós történész, országgyűlési képviselő és kultúrpolitikus, a Horthy-korszak egyik ismert történelmi tanúja – aki számos ilyen titkos szervezetben maga is tag volt – fogalmaz érzékletesen visszaemlékezésében:

„Létezett egy tucatnyi titkos, féltitkos és igen zárt, exkluzív tagsággal rendelkező társaság, melyek berkeiben dőlt el lényegében, hogy a vezető pozíciókat kikkel töltik be, hogyan állítják össze a kormányzópartot, kik indulhatnak képviselőként, kik lesznek az ispánok, alispánok, szolgabírók, csendőrparancsnokok, kik kerülhetnek be a kormányzó szűk tanácsadói körébe.”¹

Az 1920-as években működő nagyszámú, egymással szoros átfedéseket mutató titkos és féltitkos irredenta szervezet, illetve a hozzájuk ezer szállal kötődő jobboldali paramilitáris alakulatok működését a maguk komplexitásában, szövevényességében leginkább konkrét példák és a tevékenységükkel kapcsolatba hozható történelmi események, tehát mikrotörténelmi esettanulmányok útján érthetjük meg. A paramilitáris tevékenységet és

¹ OSZK 1956-os Intézet OHA–45. sz. 53. Mester Miklós-interjú. Készítette Gyurgyák János–Varga Tamás 1986-ban. A memoárt – miután az Intézetet megszüntették – a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár őrzi napjainkban. Idézi: SZEKÉR Nóra, *Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség Története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2017, 78. Mester Miklós itt az állami tisztségek megnevezését egyébként pontatlanul használja, ugyanis ispáni állami tisztviselői beosztás nem létezett, csak főispáni és alispáni.

szervezeteket, melyek az első világháború utáni években különböző intenzitással Európa szinte minden államában jelen voltak, a téma nemzetközi szakirodalma többnyire úgy szokta definiálni, mint olyan katonai vagy kvázi-katonai szervezeteket és cselekményeket, amelyek kiegészítették a konvencionális katonai alakulatok működését, vagy egyenesen azok helyébe léptek.² Erre némely esetben az állam kereteinek átmeneti vagy akár tartós felbomlása adott lehetőséget, más esetekben az állam maga használta fel az ilyen alakulatokat, megint másutt a paramilitáris formációk a fennálló állam ellenében léptek fel.³

Értekezésem célja elsősorban a korai magyar radikális jobboldal paramilitáris működésének, valamint a fegyveres szélsőjobboldali szervezetek és az állam/kormányzat komplex és ellentmondásos viszonyának, illetve e jelenségek tágabb társadalmi-politikai kontextusának vizsgálata és bemutatása. Munkám – a téma legfontosabb historiográfiai előzményeinek összefoglalása után – a korai magyarországi paramilitáris szélsőjobboldali mozgalmak töredékes történetét három nagyobb tematikus egység mentén kívánja tárgyalni, mely leginkább a *milicisták–puccsisták–terroristák* tematikai hármasság mentén értelmezhető.

Milicisták címszó alatt kísérlem meg feltárni a Kettőskereszt Vérszövetség nevű, állami, vagy legalábbis kvázi-állami szervezetként működő, sajátos titkos katonai formáció és bizonyos hozzá kötődő mikrotörténeti esettanulmányok bemutatása által a Horthy-korszak első éveiben működő magyar jobboldali milicista mozgalom⁴ csupán töredékesen rekonstruálható történetét, illetve e mozgalom az 1920-as évek politikai eseményeire gyakorolt (dokumentálható) hatásait.

A radikális jobboldalhoz és a különböző katonai-félkatonai körökhöz a korszakban számos, többnyire komolytalan államcsínyterv kötődik, *puccsisták* címszó alatt ugyanakkor leginkább Ulain Ferenc, a kormánypártból kivált fajvédő nemzetgyűlési képviselő és társai 1923-as államcsínyterve érdemli meg a legnagyobb figyelmet, amelyet a német nemzetiszocialista mozgalom közreműködésével, a bajor sörpuccsal egy időben kívántak volna végrehajtani. A „magyar sörpuccs” mellett ismertetem azonban az 1923-as év két még komolytalanabb, kocsmaasztaltól kiindult államcsínytervét, az úgynevezett Három Kapás-puccstervet és a Csocsó Bácsi-féle összeesküvést.

² Robert GERWARTH–John HORNE, *Paramilitarizmus az első világháború után*, ford. VÁRADY Péter, in *Háború béke idején. Paramilitáris erőszak Európában az első világháború után*, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017, 13–32, 13–14. Illetve: Robert GERWARTH, *The Vanquished. Why the First World War Failed to End, 1917–1923*, Farrar, Straus and Girou, 2016.

³ GERWARTH–HORNE, i. m. 14.

⁴ Az első világháború után Magyarországon is megjelenő, részben vagy teljesen állami kontroll nélkül működő (fél)katonai alakulatokra vonatkozó kifejezést Bodó Bélától, a fehérterror néven ismert paramilitáris erőszakhullám jeles kutatójától kölcsönözöm: BODÓ Béla, *Héjjas Iván. Egy ellenforradalmár élete*, 2000, 2010/10, 9–27.

Mindehhez szorosan kapcsolódnak természetesen a *terroristák*, vagy ahogyan a korabeli sajtónyelvben gyakran gúnyosan nevezték őket, *terrorfiúk* (az elnevezés egyébként használatos volt mind a tanácsköztársaság idején működő, radikális baloldali fegyversekre, mind az 1920-as évek jobboldali félkatonai szervezeteinek tagjaira), hiszen a radikális jobboldalhoz számos terrorcselekmény kötődött, melyek megkísérelték megrendíteni, aláásni a bethleni konszolidációt. E merényletek többsége a korszak befolyásos, egyre inkább pártszerűen működő, a haderővel is szoros kapcsolatban álló szélsőjobboldali szervezetének, az Ébredő Magyarok Egyesületének (ÉME)⁵ félkatonai szárnyából, a Nemzetvédelmi Főosztályból indult ki, mely egyébként a haderő félhivatalos kiegészítő alakulataként is funkcionált. E cselekmények közül is kiemelkedik a nyolc ember halálát okozó, 1922. április 3-ai erzsébetvárosi bombamerénylet, az ugyancsak 1922-ben tervezett, bár a szerencsének köszönhetően meg nem valósult jászkarajenői antiszemita merénylet, vagy az 1923. december 24-ei csongrádi bombamerénylet. *Terrorfiúk* címszó alatt e három esetet, azok szereplőit és az utánuk lefolyt büntetőeljárásokat, közülük is kiemelten a hatalmas nyilvánosságot kapott erzsébetvárosi merényletet igyekszem bemutatni, felderítve azt is, milyen következtetések vonhatók le a korai paramilitáris szélsőjobboldal a kormányzathoz és az állami haderőhöz való viszonyáról.

Mivel a korai magyar radikális jobboldali paramilitáris mozgalmak története – ironikus módon – leginkább az egyes tagok által elkövetett, súlyos atrocitások nyomán indult büntetőeljárások levéltári forrásai alapján kutatható, ezért az elemzett dokumentumok igen nagy része büntetőeljárás keretében keletkezett, igazságszolgáltatási – rendőrségi, ügyészségi vagy bírósági – szervek által képzett irat. E források többsége a Budapest Főváros Levéltára őrizetében található, jogszolgáltatási és jogalkalmazó szervek fondjaiból származik.

⁵ Az Ébredő Magyarok Egyesülete az első világháború és a forradalmak utáni Magyarország legbefolyásosabb nacionalista társadalmi egyesülete volt, mely az 1920-as évek elején saját segédrendőri milíciákat, karhatalmi alakulatokat tartott fenn, és határozottan befolyásolta a pártpolitikát is. Tagjai számos súlyos, antiszemita és irredenta indíttatású bűncselekményt, kisebb-nagyobb terrorcselekményt követtek el. Alapítói és vezetőségi tagjai között számos politikust és befolyásos katonatisztet találunk, pl. Prónay Pált, Héjjas Ivánt vagy Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököt. Működése csúcspontján tagsága több százezresre volt tehető, elnökei az 1920-as évek elején Szmezsányi György, Eckhardt Tibor és Buday Dezső nemzetgyűlési képviselők voltak. Jelentősége 1923 után, a kormánypártból kiváló Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt (Fajvédő Párt) megjelenésével fokozatosan, majd jelentősebben az 1930-as években létrejövő, részben az egyesület tagjaiból szerveződő, nyugati mintájú magyar fasiszta és nemzetiszocialista pártok megalakulásával csökkent. Az ÉME a különböző radikális jobboldali politikai pártok mellett ezzel együtt egészen 1945-ig működött. Történetének első éveiről lásd: ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.; valamint: ZINNER Tibor, *Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének 1918. november–1920. március közötti történetéhez*, Budapest Főváros Levéltára Közleményei, 1978/1, 251–284.

Ezzel együtt, mivel a korai magyar radikális jobboldali, paramilitáris mozgalmak, melyek vezetői között egyébként igen nagy arányban találunk tényleges állományú katonatiszteket, élénken keresték a külkapcsolatokat – egy ideig a kormány tudtával és beleegyezésével – hasonló, német és osztrák szervezetekkel (mondhatnánk, mindez a Horthy-korszak magyar diplomáciatörténetének egyik kevésbé ismert fejezete), az erre vonatkozó, külkapcsolati tárgyú iratok többnyire a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, a Magyar Királyi Külügyminisztérium Politikai Osztályának rezervált iratai között találhatóak.

A radikális jobboldal és a magyar állam komplex viszonyát persze tovább árnyalja az a tény, hogy a korabeli állami, mai értelemben vett titkosszolgálati/nemzetbiztonsági, hírszerző és kémelhárító tevékenységet végző szervek, bár végig inkább a radikális baloldalt tartották az államra sokkal veszélyesebb politikai tényezőnek, azért a szélsőjobboldalt is szemmel tartották. Bár vizsgálódásom évköze 1919 és 1925 közé esik, 1925-re pedig Bethlen István miniszterelnök határozott konszolidációs politikájának köszönhetően a radikális jobboldal is sokat vesztett érdekérvényesítő erejéből, a sokszor titokban, konspiratív keretek között működő, szélsőjobboldali milicista szervezetek és a magyar állam kapcsolatát ugyancsak jól megvilágítja egy 1926-os keletkezésű, terjedelmes titkosrendőri jelentés, mely a magyar királyi Belügyminisztérium rezervált iratai között maradt fenn.

Bár értekezésemet elsősorban tudományos műnek, egyúttal pedig egy korábban elektronikusan közzétett, vállaltan sok átfedést tartalmazó, talán egyfajta kutatói ismétléskényszertől és a (részben a forráshiány miatt is) nehezen feltárható történeti részletek egyre mélyebb megismerésének igényétől hajtott, terjedelmes bevezető tanulmányokkal ellátott levéltári forráskiadvány-sorozat összegzésének szántam, mely főként a szakmai közönséget célozza meg, úgy vélem, az általa elmesélni megkísérelt történet(ek) a huszadik század viharos magyar történelme iránt fogékony, szélesebb olvasóközönség érdeklődésére is számot tarthat(nak), eddig kevésbé ismert információkat, összefüggéseket közölve az ellenforradalmi időszak, majd az azt követő bethleni konszolidáció éveinek politikatörténetéről. Mivel ugyanakkor a jelen disszertációban feldolgozott források korábban elektronikusan közzétételre kerültek, és az interneten (elsősorban az OSZK Magyar Elektronikus Könyvtár felületén) bárki számára elérhetők,⁶ ezért értekezésemben az újbóli közlésüktől értelemszerűen eltekintettem.

⁶ Elsősorban lásd a szerző alábbi elektronikus monográfia-forráskiadványát: KÁNTÁS Balázs, *Milicisták, puccsisták, terrorfiúk. Mikrotörténeti esettanulmányok és levéltári források a Horthy-korszak első éveiben működő radikális jobboldali titkos szervezetek és a hozzájuk köthető paramilitáris alakulatok működéséről, 1919–1925*, Budapest, Művészeti és Irodalmi Jelen Kft., 2021.

(MILICISTÁK) – A Kettőskereszt Vérszövetség, egy sajátos titkos (fél)katonai szervezet az 1920-as években

A paramilitarizmus⁷ megjelenése az első világháború után főként a vesztes államokban, így – az Ausztriától ugyanakkor függetlenné is vált – Magyarországon is természetes jelenség volt, reprenzetánsai elsődlegesen tényleges állományú katonák vagy katonaviselt férfiak, első világháborús veteránok, esetleg egyéb fegyveres testületek tagjai voltak. Az ilyen formációk szoroson összefonódtak az új, független magyar állammal, kormánnyal, illetve a Nagy Háború vesztes államait sújtó fegyverkezési korlátozások következtében igen szűk keretek között működő – 1919–1920-ban részben paramilitaris alakulatokból, szabadcsapatokból (újra)szerveződő – haderővel is. A Kettőskereszt Vérszövetség (rövidítve: KKV vagy KKV Sz) nevű (fél)katonai titkos társaság/irreguláris katonai alakulat⁸ az ilyen szervezetek közül is kiemelkedik, mert esetében nem csupán önszerveződő mozgalomról, bajtársi egyesületről, hanem inkább titokban működő állami, vagy legalábbis kvázi-állami katonai szervezetről beszélhetünk, melyet a kormány és a hadvezetés részben a kommunisták és más baloldali erők elleni politikai rendészeti célokra hozott létre, majd ez a feladatkör a trianoni békediktátum hatályba lépése után kiegészült a szomszédos országokhoz csatolt magyar lakta területeken végrehajtandó, a hagyományos hadviselés keretei közé nem illő műveletek végrehajtásával is.

<http://real.mtak.hu/123884/1/MILICISTAKPUCCSISTAKTERRORFIUK.pdf> (utolsó letöltés ideje: 2022. március 30.)

⁷ A paramilitarizmus fogalmához a legfrissebb nemzetközi szakirodalomból lásd: Uğur Ümit ÜNGÖR, *Paramilitarism. Mass Violence in the Shadow of the State*, Oxford, Oxford University Press, 2020.

⁸ A *Hadtudományi Lexikon Új kötete* az irreguláris fegyveres erőre egyébként az alábbi definíciót adja: „az „irreguláris erők” gyakran olyan harcolókat jelent, akik egy félkatonai csoporthoz, milíciához, önkéntes csapathoz, szervezett ellenállási mozgalomhoz vagy lázadó erőkhöz tartoznak. Az irregulárisok gyakran „részdős” harcolók, akik nem viselnek egyenruhát, vagy nem hordanak nyíltan fegyvert szolgálatban. Mindemellett az irregulárisok képezhetik egy ország fegyveres erejének részét, mint Svájcban, ahol a hadsereg szinte teljes egészében egyenruhás milíciákból áll. Nemzetközi konfliktusokban az irreguláris csapatok jogszerű harcosoknak (kombattánsoknak) tekinthetők, és hadifogolystátuszra jogosultak, ha tartják magukat bizonyos szabályokhoz. E szabályok: a) megkülönböztetik magukat a polgári lakosságtól; b) fegyverüket nyíltan viselik az összecsapás és felfejlődés során; c) felelős parancs-nokság alatt állnak; d) kiemelt jelentőségű, hogy tartsák magukat a fegyveres konfliktusokra vonatkozó nemzetközi szabályokhoz. Belföldi fegyveres konfliktusok esetén a hadifogolystátusz kizárt, és a kormányzat eljárást indíthat fegyveres ellenségei ellen a belső jog alapján. Ugyanakkor minden eljáráshoz „szabályszerűen megalakított és a művelt népek részéről elengedhetetlennek elis-mert igazságszolgáltatási biztosítékok alap-ján működő bíróság” szükséges, az 1949-es genfi egyezmények közös 3. cikkének megfelelően, valamint a ma már minden államra kötelező nemzetközi emberi jogi normák alapján.” Úgy véljük, e meghatározás legalább részben illik az 1920-as évek magyar titkos katonai szervezeteire is. Vö. *Hadtudományi Lexikon. Új kötet*, főszerk. KRAJNCZ Zoltán, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 503–504.

Bár a szervezet az 1920-as évek első felében erősen jelen volt a köztudatban, és számos törvénytelenséget írtak a számlájára a korabeli sajtóban és egyéb forrásokban, iratot mégsem igen keletkeztetett, így működéséről viszonylag kevés tudható. Ez a kevés azonban így is jóval több, mint a semmi. A KKVSz ugyanis nem volt más, mint az Etelközi Szövetség (rövidítve: EX, ET vagy X) nevű titkos szervezet (fél)katonai szárnya, bár önálló tevékenységet is kifejtett. Az Etelközi Szövetségről, a korszak kiterjedt befolyással rendelkező, a szabadkőművesség ellenében alakult, annak nacionalista változataként funkcionáló, politizáló titkos társaságáról, lényegében a politikai-hivatalnoki elit informális érdekegyeztető fórumáról titkossága ellenére viszonylag sokat tudunk, elsősorban egyik alapítója, Zdravec István táborigaznádok emlékirataiból.⁹ Az EX a magyar irredenta, fajvédő legális és illegális egyesületek többségét közvetett módon irányította, így azok ernyőszervezetének is tekinthető. 1919 novemberében alakult Szegeden, az ellenforradalmi kormány politikusai és a Nemzeti Hadsereg tisztjei részvételével. Megemlíthető továbbá az is, hogy bár a szakirodalom igen gyakran illeti az Etelközi Szövetséget a *szélsőjobboldali* jelzővel, a szervezet maga politikailag igen heterogén volt. Bár célkitűzései között valóban szerepeltek radikális elemek, nem kezelhető egyszerűen a korai magyar jobboldali radikalizmus csúciszerveként, hiszen a tagok között együtt voltak jelen a kormánypárti mérsékelt jobboldal és a radikális jobboldal képviselői, valamint a legitimisták és a szabad királyválasztók is, akiket az összeomlás, polgárháborút, majd területelcsatolást elszenvedett, megcsonkított ország területi integritásának helyreállításának eszméje egyesített. Bethlen Istvánt, Teleki Pált vagy Bánffy Miklóst, a korszak jelentős, a magyar történelemben alapvetően pozitív szerepet játszó konzervatív politikusait, akik egyúttal az Etelközi Szövetség tagjai is voltak, például mindenképpen túlzás és leegyszerűsítés volna a *szélsőjobboldali* vagy a *radikális jobboldali* jelzővel illetni. Vezető szerepet töltöttek be az egyesületben ugyanakkor olyan radikális jobboldali politikusok, mint Eckhardt Tibor, aki 1923 decemberétől az Ébredő Magyarok Egyesületének, a korszak legbefolyásosabb nacionalista tömegszervezetének elnöki tisztét is betöltötte, illetve fokozatosan ragadta magához a szervezet vezetését a politikai radikalizmusáról ismert, a kormánypártból 1923-ban kilépő, majd a szélsőjobboldal nemzetgyűlési képviselőjét megteremtő Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot megalapító Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök. A későbbiekben kb. 5000 tagot számláló, elsősorban közigazgatási tisztviselőket, politikusokat,

⁹ ZADRAVECZ István, *Páter Zdravec titkos naplója*, forráskiad. BORSÁNYI György, Kossuth Könyvkiadó, 1967. Az eredeti forrás ma az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában található: HU-ÁBTL-4.1-A-719. Zdravec naplója alapján készült egy állambiztonsági jelentés is az EX-ről az 1940-es évek végén: HU-ÁBTL-4.1. A-686. Etelközi Szövetség.

katonatisztek, földbirtokosokat tömörítő Etelközi Szövetséget a 7–12 fős Vezéri Tanács, más néven Nagytanács 1944 végéig, a többnyire egykori katonákat tömörítő Magyar Országos Véderő Egylettel (MOVE)¹⁰ szoros együttműködésben irányította, és annak a budapesti székházában tartotta összejöveteleit. Az EX rítusaiban és külsőségeiben az általa gyűlölt szabadkőművességre kívánt hasonlítani, ironikus módon még a székhelyét is a betiltott Magyarországi Symbolikus Nagypáholy MOVE számára lefoglalt Podmaniczky utcai székházában rendezte be, fedőegyesülete a Magyar Tudományos Fajvédő Egyesület volt. A szervezet kapcsolatrendszerén keresztül jelentős hatást gyakorolt a politikai életre, lévén tagjai voltak a korszak jelentős politikai és katonai vezetői. Horthy Miklós kormányzó – a róla elterjedt legendákkal ellentétben – pragmatikus, kissé földhözragadt politikusként valószínűleg nem volt tagja egy titkos társaságnak sem, ám mivel bizalmasai, közeli katonatiszt- és politikustársai közül sokan tagok voltak, így akaratát valószínűleg e társaságokban is tudta érvényesíteni.¹¹ Az EX-be meghívás alapján felvételüket kérők e célra kidolgozott szertartás keretében életre-halálra szóló fogadalmat tettek az irredenta és nemzetvédő célok szolgálatára. A Vezéri Tanács az ország sorsát érintő fontos kérdéseket megtárgyalta, ha döntést közvetlenül talán nem is hozott országos ügyekben. A II. világháború alatt báró Feilitzsch Berthold – a korszak befolyásos háttérpolitikusa, hosszú időn keresztül a szervezet vezérintézője, a Vezéri Tanács elnöke – végül a hungarista mozgalom kezdte támogatni, és fokozatosan magához ragadta az ekkora már egyre kisebb befolyással rendelkező szervezet irányítását. A Podmaniczky utca 45. szám alatti ház 1944–1945-ben, Budapest ostroma alatt jelentős károkat szenvedett, így elképzelhető, hogy az egyesülettel kapcsolatos források hiánya nemcsak titkos működésének, hanem igen nagyrészt a háborús iratpusztulásnak köszönhető.

¹⁰ A Magyar Országos Véderő Egylet 1918. november 15-én, félkatonai-ellenforradalmi egyesületként alakult, és fokozatosan vált a Horthy-korszak a rendszer egyik legnagyobb tömegbázisú szervezetévé, tagsága nagy részét katonatisztek adták. Egyik alapítója Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök volt. Az 1920-as években az Ébredő Magyarok Egyesületével együtt korszak egyik meghatározó antiszemita-revizionista egyesülete, a vezetésben az 1930-as évek második felétől kezdve a nyilasok és más szélsőjobboldali pártok képviselő kerültek többségbe (pl. Bánkúti László, Baross Gábor, Endre László, Feilitzsch Berthold, stb.). 1942-től vezetősége a magyar szélsőjobboldali szervezetek összefogására mozgósított, tagjai pedig nagy arányban léptek be a Nyilaskeresztes Párt fegyveres alakulataiba. 1944 elején 144 fiókegysülettel rendelkezett, melyek egyenként átlagosan 200 tagot számláltak. Csaknem mindegyikhez tartoztak fiatalokat tömörítő lövészklubok. A német megszállás után belügyminiszteri rendelettel a kisebb fasiszta jellegű egyesületeket is a MOVE-be olvasztották. Az egyesület töredékesen fennmaradt iratanyaga kutatható a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában: HU-MNL-OL-P 1360. Történetéről lásd: DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

¹¹ UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1914–1944*, Pécs, Jelenkor Kiadó–Országos Széchenyi Könyvtár, 2012, 97–100.

Az EX-ről sok minden tudható, azonban az annak katonai szárnyát képező KKVSz esetében rosszabb a helyzet. Ha lehet hinni a szórványos forrásoknak, úgy a szervezet szintén 1919 őszén jött létre az ellenforradalom védelmére, a kommunista és más baloldali erők elleni harcra. A trianoni békeszerződés aláírása után az irredentizmust, a megcsonkított ország területi integritásának helyreállítására való törekvést is felvette a céljai közé, a haderő rejtett kiegészítő alakulataként funkcionált. Parancsnoka Siménfalvy Tihamér vezérkari ezredes, később tábornok,¹² első világháborús hős, a Székely Hadosztály¹³ egykori vezérkari főnöke volt, aki a külföldi szélsőjobboldali szervezetekkel, különösen az osztrák és a német nacionalista paramilitáris mozgalmakkal is szoros kapcsolatot tartott, továbbá vezető szerepet töltöttek be benne a fehérterror olyan hírhedtté vált közreműködői, mint Héjjas Iván vagy Prónay Pál paramilitáris vezetők. Héjjas a szervezet helyettes parancsnoka is volt. A vezetők között volt továbbá a későbbi miniszterelnök, Gömbös Gyula, Endre László, Zdravec István tábori püspök, Görgey György ezredes, a magyar királyi Testőrség parancsnoka, illetve az Uhlig Károly néven született Csörgey Károly ezredes is. Katonailag szervezett egységeinek tagjait szigorú eskü kötötte, fedőszerve egy ideig a Nemzeti Múltunk Kulturális Egyesület volt, mely azonban jóval később alakult meg, mint a titkos katonai szervezet maga, alapszabályát csak 1922-ben hagyták jóvá. Egyes források szerint a különböző tiszti különítményekkel (így például az 1920 során a Britannia Szállóban működő szabadcsapattal is szoros személyi átfedést mutató KKVSz titkos gyűléseit 1919 és 1921 között a Nándor laktanyában, Prónay Pál alezredes formálisan a Nemzeti Hadseregbe tagolódó, gyakorlatilag önállóan és sokszor törvénytelenül tevékenykedő vadászászlóaljának székhelyén tartotta, tagjai pedig elsősorban csendőr- és katonatisztek, valamint katonaviselt földbirtokosok és közigazgatási tisztviselők voltak. A budapesti központon kívül minden nagyobb városban működött egy-egy alszervezet, a tagok pedig az államapparátust behálózva elsősorban a kommunistagyanús egyének megfigyelésével, baloldali szervezkedések feltérképezésével foglalkoztak. A KKVSz neve felmerült olyan nagy sajtónyilvánosságot kapott, közfelháborodást kiváltó bűnesetek mögött is, mint a nyolc halálos áldozatot követelő, antiszemita indíttatású 1922-es bombamerénylet az Erzsébetvárosi Demokrata Kör ellen, a

¹² Siménfalvy Tihamér (1878–1929) ezredes, majd később, 1926-tól tábornok vezető pozíciója a Kettőskereszt Vérszövetségben egyértelműen bizonyítható, mivel számos 1920-as évekbeli, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának őrzetében található külügyminisztériumi iraton a szervezet igazgatójaként szerepel.

¹³ Az elsősorban erdélyi katonákból szerveződő, az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után is hősiesen, bár gyakorlatilag reménytelenül tovább harcoló Székely Hadosztály történetéről lásd bővebben: GOTTFRIED Barna–NAGY Szabolcs, *A Székely Hadosztály története*, Csíkszereda, Csíkszereda Kiadóhivatal, 2019.

három ember életét kioltó 1923-as csongrádi bombamerénylet, vagy épp az ugyancsak 1923-as állítólagos irredenta magyar merénylet a román királyi pár ellen. Az 1922-es erzsébetvárosi bombamerénylet kapcsán lefolytatott büntetőper iratanyaga a KKVSz és a magyar jobboldali milíciák történetének fontos forrása, ugyanis Csáky Károly honvédelmi miniszter tanúvallomása szerint a KKVSz a tanácsköztársaság összeomlása után a fővárosban és vidéken tevékenykedő paramilitáris szervezetek egységes katonai irányítás alá vonása, illetőleg antikommunista rendcsinálás céljából jött létre 1919–1920 tájkán mint a hadsereg irányítása alá tartozó, annak kiegészítő paramilitáris alakulatait magában foglaló csúciszerv.¹⁴ Ebben az értelemben tehát valóban titkos katonai szervezet, állami szerv volt, még ha bizonyos tagjai saját indíttatásból követtek is el súlyos, törvénybe ütköző cselekményeket.

Mindezzel egybevágunk Ujszászy István tábornok, a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás későbbi vezetőjének az ÁVH fogságában, 1948-ban írott feljegyzései.¹⁵ Ezen iratok szerint az 1920-as években a magyar királyi Honvédségen belül titokban, de a kormány és a kormányzó tudtával és beleegyezésével működött egy – elsősorban irredenta indíttatású – külföldi szabotázs- és diverzánsakciókat kidolgozó és kivitelező csoport, melynek a vezetője Siménfalvy Tihamér ezredes volt.¹⁶ A Siménfalvy-csoport a Várban, a Külügyminisztérium épületében működött, tevékenysége pedig a kisantant államokra irányult, középtávon előkészítve a magyarlakta területek esetleges visszafoglalását. Ebből a titkos katonai szervezetből nőtt ki a Honvéd Vezérkar főnöke 5., sajtó- és propagandaosztálya, mely 1936-tól kezdve nyíltan működött, és nevével ellentétben nem csupán a honvédség propagandacéljait szolgálta, hanem a kisantant államokban szabotázs- és diverzánsakciókat is előkészített és végrehajtott a Miniszterelnökséggel és a Külügyminisztériummal szoros együttműködésben.¹⁷ A Siménfalvy-, később Papp-csoport, majd még később a Honvéd

¹⁴ HU-BFL-VII-5-c-16193/1923. Márffy József és társai pere.

¹⁵ UJSZÁSZY István, *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*, forráskiad. HARASZTI György–KOVÁCS Zoltán András–SZITA Szabolcs, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Corvina Kiadó, 2007, 356–359.

¹⁶ Az 1920-as években a Siménfalvy-csoport minden valószínűség szerint közvetlenül a rejtésben működő Honvéd Vezérkar főnökének volt alárendelve, így olyan önálló, hírszerző és elhárító jellegű katonai szervezet volt, amely nem volt alárendelve a hírszerzésért és elhárításért felelős 2. vkf. osztálynak.

¹⁷ A Magyar Királyi Külügyminisztérium más államok külügyi tárcájához hasonlóan nem csupán diplomáciai munkával, de természetesen hírszerző- és elhárító munkával is foglalkozott. Noha a Horthy-korszakban hivatalosan önálló hírszerző szerv nem tartozott az alárendeltségébe, hiszen a mai szakszóval titkosszolgálati/nemzetbiztonsági tevékenységet végző állami szervek a belügyi, illetve a honvédelmi tárca alá tartoztak miként arra Kovács Tamás is felhívja a figyelmet, a Külügyminisztérium iratanyagában hírszerzéshez, illetve állambiztonsághoz kötődő iratokat is találunk, és már az 1920-as évek elején működött a tárca kötelékében ilyen tevékenységet végző szervezeti egység, nevezetesen a Külügyminisztérium V. Politikai Osztályának „D” (azaz: defenzív) referatúrája. Ennek a hírszerzést és kémelhárítást is végző külügyi szervezeti egységnek iratanyaga töredékesen maradt fenn a Magyar Nemzeti

Vezérkar főnöke 5. osztálya és a KKVSz között Siménfalvy vezető-szervező tevékenysége okán szoros átfedésekre, sőt, némi leegyszerűsítéssel a két szervezet részleges vagy teljes azonosságára is következtethetünk.¹⁸ A KKVSz erős hasonlóságokat mutat a német *Schwarze Reichswehrrel* („Fekete Hadsereg”) is, melynek a radikális jobboldali politikai mozgalmakhoz kötődő szabadcsapatait a német kormány is a fegyverkezési korlátozások alatt álló hadsereg félhivatalos tartalékos egységeiként kezelte.

A vele kapcsolatba hozható események, a magyar milicista mozgalom dokumentálható cselekményei ellenére a KKVSz forrásbázisa szórványos, a kutatók rendelkezésére álló információk a szervezet működéséről pedig töredékesek. Ugyanakkor jelentősen bővíti a források körét, hogy az 1920-as években, a Horthy-korszak elején, a tanácsköztársaság összeomlása utáni polgárháborús időket követően előfordult számos megdöbbentően súlyos, olykor több ember életét követelő, a korszak titkos és kevésbé titkos, radikális jobboldali egyesületeihez és paramilitáris alakulataihoz köthető bűncselekmény. Ezekkel a KKVSz-t is kapcsolatba hozták mind a közbeszédben, mind a sajtóban, mind pedig a parlamentben. Kiemelhetők ezek közül Héjas Iván különítményének, az Alföldi Brigádnak antiszemita indíttatású gyilkosságai, Somogyi Béla és Bacsó Béla szociáldemokrata újságírók meggyilkolása, illetve a Nemzeti Hadsereg Budapestre való bevonulása után a Britannia Szállóban berendezkedő különítmény által elkövetett bűncselekmények.

A bethleni konszolidáció jegyében az ország különböző területein még mindig működő irreguláris katonai alakulatokat, nemzetvédelmi milíciákat, így például a tiszti különítményeket, a Héjas Iván vezette Alföldi Brigádot és az Ébredő Magyarok Egyesületének (ÉME) fegyveres félkatonai alakulatait 1921–1922 után fokozatosan regularizálták, illetve lefegyverezték. A regularizáció céljából létrejött a Belügyminisztérium irányítása alatt álló, Nemzeti Munkavédelem/Nemzeti Munkavédelmi Hivatal (NMV) nevű, sztrájkok és a munkásmozgalmi szervezkedések letörésére, illetve üzembiztonsági feladatok ellátására szolgáló segédrendőri szervezet, mely kissé anakronisztikusan afféle *fehér munkásőrség*ként jellemezhető, és az Alföldi Brigád, az Ébredő Magyarok Egyesületének nemzetvédelmi osztályai, a Magyar Országos Véderő Egylet lővészalakulatai és más milíciák is ebbe olvadtak be – tehát jóval szorosabb kormányzati kontroll alatt, de a szervezetek és tagjaik megőrizhették paramilitáris jellegüket, és valójában tovább működhettek. A KKVSz is

Levéltár Országos Levéltára őrizetében: HU-MNL-OL-K 65. Kovács Tamás vonatkozó tanulmányát lásd: KOVÁCS Tamás, *Adalékok a Magyar Királyi Külügyminisztérium szerepéhez az államvédelemben és az államrendészetben*, Fons, 2008/1, 81–94. Egyáltalán nem kizárható az sem, hogy a Siménfalvy Tihamér vezette titkos katonai szervezet a D referetúra útján működött együtt a külügyi tárccal.

¹⁸ UJSZÁSZY, i. m. uo.

az NMV keretein belül élt tovább, ily módon, bár a szervezet 1923-ban hivatalosan elvileg megszűnt, tagjai továbbra is a magyar állam szolgálatában folytathatták tevékenységüket az általuk hazafiasnak tartott célok érdekében.¹⁹

(PUCCSISTÁK) – Ulain Ferenc fajvédő nemzetgyűlési képviselő és társai „magyar sörpuccsa”, valamint hasonló, kisebb volumenű szervezkedések

A Horthy-korszak első éveit olyan társadalmi és gazdasági környezet jellemezte, amely kedvezett a politikai szélsőségeknek. A különböző – az ország kül- és belpolitikai konszolidációján fáradozó Bethlen-kormány munkájával elégedetlen – radikális nacionalista politikai csoportok, illetve a hozzájuk kötődő paramilitáris alakulatok némelyike még az államcsínykísérlet és az erőszakos hatalomátvétel gondolatával is eljátszott. Egy ilyen komolytalan, mégis nagy politikai visszhangot kiváltott puccsterv volt az, amelyet dr. Szemere Béla kórházigazgató főorvos, az Állambiztonsági Megbízottak Országos Szervezete nevű (ekkorra a Nemzeti Munkavédelem irányítása alá vont),²⁰ a Budapesti Rendőrfőkapitányság ellenőrzése alatt működő segédrendőri szerv parancsnoka, Bobula Titusz magyar születésű, amerikai állampolgárságú építészmérnök, illetve dr. Ulain Ferenc ügyvéd, a kormányzó Egységes Pártból kivált fajvédő nemzetgyűlési képviselő terveztek el 1923 őszén. Tekintve, hogy a három összeesküvő a Bethlen-kormányt szerint erőszakos úton, a Hitler–Ludendorff-féle német nemzetiszocialista mozgalom támogatásával szerette volna eltávolítani, akciójukat nagyjából a müncheni sörpuccsal egy időben végrehajtva és annak sikerétől is függővé téve, államcsínytervüket talán a legfrappánsabban a „magyar sörpuccs” névvel illelhetjük.

A Kettőskereszt Vérszövetség érintettségére is következtetni lehet (a vele szoros kapcsolatban és átfedésben álló Ébredő Magyarok Egyesülete érintettsége bizonyítható), hiszen éppen a KKVSz vezetője, Siménfalvy Tihamér ezredes állt a magyar politikai vezetés támogatásával élénk kapcsolatban a német és osztrák radikális jobboldali paramilitáris mozgalmakkal.²¹ A puccsterv előkészületei valamikor 1923 augusztusának elején

¹⁹ HU-MNL-OL-K 149-1926-6-3473. Belügyminisztérium rezervált iratai – A Magyar Királyi Belügyminisztérium bizalmas körlevele a törvényhatóságoknak és a rendőrkapitányságoknak a Nemzeti Munkavédelmi Tartalék a megszűnt Kettőskereszt Vérszövetséggel való kapcsolatba hozása tárgyában, Budapest, 1926. március 5.

²⁰ Vö. HORVÁTH Csaba, *Nemzetvédelem és Nemzeti Munkavédelem*, A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Értesítője, 2020/20, 89–94.

²¹ Bővebben lásd: G. SOÓS Katalin, *Magyar–bajor–osztrák titkos tárgyalások és együttműködés, 1920–1921*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, 1967/Tomus XXVII., 3–43.

kezdődhetek, amikor is Budapesten megjelent egy Fritz Döhmel nevű német fiatalember, aki magát a Hitler–Ludendorff-féle bajor nemzetiszocialista mozgalom megbízottjának mondta, és hitelesnek tűnő ajánlólevelekkel ellátva felkeresett számos magyar szélsőjobboldali szervezetet és közszereplőt.²² Döhmel egyik első útja a korábban a bajor nacionalistákkal is kapcsolatokat ápoló ÉME székházába vezetett, ahol a szervezet vezetőségi tagjaival akart találkozni. Eljutott az egyesület egyik vezetőjéhez, Prónay Pálhoz, aki azonban nem sok hitelt adott a német fiatalember által előadottaknak. Döhmel azonban nem adta fel, így lépett kapcsolatba Bobula Titusszal, az Amerikai Egyesült Államokból hazatért jómódú, radikális elveket valló magyar építészmérnökkel, illetve annak barátjával, dr. Szemere Béla főorvossal. Szemere, mint a továbbra is valamilyen intenzitással tovább működő Állambiztonsági Megbízottak parancsnoka, illetve Bobula, aki pénzzel támogatta a magyar szélsőjobboldalt, ekkor egy ideje már gondolkoztak azon, hogyan lehetne a Bethlen-kormányt eltávolítani. A magyar felek elhitték, hogy Döhmel valóban a bajor nacionalista szervezet megbízottja, akinek célja, hogy a hasonló magyar szélsőjobboldali formációkkal együttműködési megállapodást kössön. Döhmel arról érdeklődött, hogy Szemere hány embert tudna fegyverbe szólítani a hatalomátvételi kísérlethez, mire Szemere azt felelte, hogy noha az ÁBM-et korábban nem államellenes összeesküvés céljára hozták létre, bizonyára lennének emberek, akik hajlandók az ügy mellé állni. Szemerék mögött komoly fegyveres erő nem állt, de a szervezkedésbe bevonták Ulain Ferenc fajvédő nemzetgyűlési képviselőt, aki a bajor szervezetekkel már régebb óta kapcsolatban állt, és Hitlert is ismerte. A felek német nyelvű szerződést is fogalmaztak arról, miként is tudna együttműködni irredenta és antiszemita céljai megvalósításában a majdan létrehozandó önálló bajor és egy új, radikális jobboldali kormányzat vezetése alatt álló magyar állam. Az iratot Döhmel szövegezte németül, lényege pedig az volt, hogy az újonnan megalakuló bajor állam el fogja ismerni az újonnan megalakuló magyar államot, mégpedig annak 1914-es, az első világháború és a trianoni békeszerződés életbe lépése előtti államhatáraival. A szerződő államok pedig katonailag is mindenben igyekeznek segíteni egymást – elsősorban a kisantant Csehszlovákia ellen fognak össze és nyújtanak egymásnak katonai segítséget, ha az akár Bajorországot, akár Magyarországot megtámadná. A szerződést Szemere, Bobula és Ulain 1923. november 5-én írták alá, és a tervek szerint Münchenben kellett volna német részről aláírnia Ludendorffnak és Hitlernek. Ulain el is indult, azonban soha nem jutott el Münchenbe, így az éppen a

²² A „magyar sörpuccs” tervének lelepleződése után Szemere Béla, Bobula Titusz és Ulain Ferenc ellen értelemszerűen büntetőeljárás indult, melynek iratai fennmaradtak Budapest Főváros Levéltárának őrizetében. HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610. Ulain Ferenc és társai pere.

sörpucstra készülő bajor politikusokkal sem találkozhatott.²³ Hegyeshalomnál, az osztrák–magyar határon ugyanis feltartóztatta a rendőrség, és közölték vele, hogy a hatóságok tudnak az összeesküvésről, majd elkobozták a Hitlernek szánt küldeményt. Nem sokkal később mindhárom összeesküvő rendőrkezdre került.

Ekkor vált világossá az összeesküvők számára, hogy a hatóságok egy ideje már figyelték a csoport ténykedéseit. Döhmél 1923 augusztusa és októbere közötti budapesti tartózkodásának részletei homályosak, annyi azonban bizonyos, az viszont biztos, hogy nem ő volt Budapesten a bajor nemzetiszocialisták egyetlen megbízottja. A rendőrség 1923 őszén több tucat olyan német fiatalembert azonosított be, akik a Hitler–Ludendorff-féle szervezet megbízottjaként az Ébredő Magyarok Egyesületének címzett ajánlólevéllel rendelkeztek Magyarországra – legtöbbjüket őrizetbe vették és kiutasították az országból.

Szemerét, Bobulát és Ulaint végül lázadás előidézésére irányuló szövetség létesítésével gyanúsították és vádolták meg, Ulain mentelmi jogának ügyét pedig a Nemzetgyűlés mentelmi bizottsága 1923 novemberének utolsó napjaiban tárgyalta.²⁴

A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék 1924. január 24-én hirdette ki az ügyben az elsőfokú ítéletet, melyben a vádlottakat egy hónap és tizennégy napi fogházra ítélte.²⁵ A vádlottakat 1923 decemberében már szabadlábra is helyezték, büntetésüket a bíróság kitöltöttnek vette. Fellebbezési jogukkal éltek, a másodfokú bíróság pedig nem sokkal később fel is mentette őket, ami egyébként jellemző volt a korszak szélsőjobboldali bűnelkövetőivel szemben indított büntetőeljárásokra. Mindez pedig mélyebb következtetésekre is okot adhat az autoriter konzervatív kormányzat és a radikális jobboldali paramilitáris szervezetek kapcsolatait illetően...

(TERRORFIÚK) – Antiszemita politikai terrorizmus a konszolidáció első éveiben

A titokban működő, szélsőjobboldali paramilitáris szerveződésekkel kapcsolatba hozható, a magyar sörpucss komolytalan tervénél sokkal súlyosabb eseménysorozat zavarta meg a nemzetgyűlési választásokat 1922-ben, mely egyúttal újabb lehetőséget is adott a végrehajtó hatalomnak a politikai szélsőségekkel szembeni erőteljesebb fellépésre, noha a nyomozó

²³ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610. Ulain Ferenc és társai pere.

²⁴ A nemzetgyűlés mentelmi bizottságának jelentése lázadás előkészítésére létrejött szövetség büntette miatt gyanúsított és tettenkapás folytán 1923. november 6-ika óta őrizetben, illetve előzetes letartóztatásban levő dr. Ulain Ferenc nemzetgyűlési képviselő mentelmi ügyében, Nemzetgyűlési Irományok, 1923/331, 135–142.

²⁵ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610. Ulain Ferenc és társai pere.

hatóságok csak 1924-re tudták felderíteni az ügyet. A kormánynak a különböző fegyveres csoportok felszámolására tett intézkedései ellenére az Ébredő Magyarok Egyesülete még mindig működtetett felfegyverzett (többnyire kézfegyverekkel rendelkező), és tényleges állami ellenőrzés nélkül tevékenykedő paramilitáris egységeket.

Egy irreguláris katonai alakulat, az ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályának fiatal tagjai 1922 tavaszán elhatározták, hogy a Vázsonyi Vilmos liberális ellenzéki képviselő vezette Erzsébetvárosi Demokrata Kör Dohány utca 76. szám alatti székházában egy nagy létszámú rendezvény alkalmával bombamerényletet követnek el, és általuk a nemzet ellenségeinek gondolt emberekett megölnék. A merénylet, majd az elkövetők bírósági tárgyalássorozata az 1920-as évek egyik legnagyobb sajtónyilvánosságot kiváltó eseménye volt, a korabeli sajtótermékekben jórészt *bombaper*, illetve Márffy József elsőrendű vádlott után *Márffy-per* néven szerepel.²⁶ Az Erzsébetvárosi Demokrata Kör összejövetelén 1922. április 3-án robbant a bomba, mely nyolc ember életét oltotta ki. Ebben az időben gyakran követtek el a zsidósággal, illetve az antantbarát(nak vélt) személyekkel és intézményekkel szembeni merényleteket – ilyen volt többek között az 1922. elején tervezett, de szerencsére meg nem valósult jászkarajenői kézigránátos merényletterv, illetve a három ember életét követelő, 1923. december 24-ei csongrádi bombamerénylet. Mindhárom esemény mögött felsejlett az Ébredő Magyarok Egyesülete, a korszak legnagyobb politikai befolyással bíró szélsőjobboldali szervezete, a szervezet a haderő félhivatalos kiegészítő alakulataként működő félkatonai szárnya, valamint a milíciák szervezésében élen járó Héjjas Iván és Prónay Pál paramilitáris vezetők alakja.

Az erzsébetvárosi robbantás ügyét nem egyedül tárgyalta a bíróság, hanem a vádiratot hármas csoportosításban nyújtották be egyéb budapesti antiszemita és antantellenes bűncselekményekkel együtt. Az erzsébetvárosi merénylet vádját összevonták egy, az újpesti zsinagóga ellen tervezett pogrommal, amelyet végül nem hajtottak végre. A Koháry utcai törvényszéki palota, valamint a francia követség ellen ugyancsak bombamerényletet kíséreltek meg, a csehszlovák követség ellen pedig hasonló merényletet terveztek, és csupán a szerencsén múlt, hogy az első két esetben a bombák nem robbantak fel. Miklós Andor hírlapíró, laptulajdonos és Rassay Károly nemzetgyűlési képviselő, a korszak ismert liberális ellenzéki politikai szereplői csomagokat kaptak, bennük bontásra robbanó kézigránátokkal, és szintén csak a jelenlévők éberségén múlt, hogy nem bontották fel a csomagokat, így azok

²⁶ A bombaper iratanyaga fennmaradt Budapest Főváros Levéltárának őrzésében, és az 1920-as évek radikális jobboldali paramilitáris szervezetei működésének egyik legértékesebb forrása. HU-BFL-VII-5-c-16193/1923. Márffy József és társai pere.

sem robbantak fel. Továbbá a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságára, a Nemzetgyűlés elnökéhez, illetve a francia követségre is érkezett egy-egy életveszélyes, névtelen fenyegető levél, melyet a feladók „101-es bizottság” néven írtak alá.

A historiográfiai szempontból megítélésem szerint elhanyagolt bombaügy politikai súlyát jól mutatja, hogy az elsőfokú tárgyaláson tanúként hallgatták ki gróf Csáky Károly honvédelmi minisztert és gróf Bethlen István miniszterelnököt. Miként azt Csáky fentebb, a Kettőskereszt Vérszövetség kapcsán már idézett tanúvallomásában elmondta, a tanácsköztársaság összeomlása utáni polgárháborús időkben az ország csak korlátozott egységes, reguláris haderővel rendelkezett, a Horthy és katonai köre által szervezett Nemzeti Hadsereg mellett ellenben csak Budapesten mintegy ötven polgári milícia működött. Ilyen szervezetek voltak többek között az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának alárendelt nemzetvédelmi osztályok is, melyek közvetve a KKVSz irányítása alá tartoztak. A kaotikus helyzetben megszilárduló új magyar kormányzatnak szüksége volt ezekre az irreguláris, felfegyverzett félkatonai alakulatokra az rend fenntartása érdekében, a Nemzeti Hadsereg – majd a magyar királyi Vezérkar főnöke pedig 1919–20-ban igyekezett ezeket a szerveződéseket a haderő ellenőrzése alá vonni. A Kettőskereszt Vérszövetséget azonban éppen azért kellett a kormánynak feloszlatnia 1923-ban, mert egyes tagjai súlyos bűncselekményeket követtek el. A Márffy József vezetése alatt álló IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztály az erzsébetvárosi merénylet elkövetése idején már mindenféle állami kontroll és utasítás nélkül működött tovább, és amit tettek, azt a saját elhatározásukból tették.²⁷

A Márffy-per elsősorban a külföldi nyomás tette szükségessé, hogy a magyar állam demonstrálja az antanthatalmak, főként Franciaország felé, hogy az I. világháborút követő forradalmi-polgárháborús idők véget értek, a politikai-társadalmi rend helyreállt, a kormányzat elfogadta a trianoni békeszerződés által rögzített területi veszteségeket, és végre megindult a konszolidáció folyamata.²⁸ Ugyan Márffy Józsefet elsőfokon halálra ítélték, végül sem őt, sem ugyancsak halálraítélt bűntársait nem végezték ki. A per másodfokon a Budapesti Királyi Ítéltáblán, harmadfokon pedig a Magyar Királyi Kúrián folytatódott, és jóval enyhébb ítéletekkel zárult.²⁹ Az ÉME fegyveres alakulatait ezek után lefegyverezték, az egyesület félkatonai szárnyának polgárőrségszerű hatósági jellegű jogköreit egyértelműen

²⁷ HU-BFL-VII-5-c-16193/1923. Márffy József és társai büntetőpere – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve – Csáky Károly honvédelmi miniszter vallomása.

²⁸ Vö. ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989, 172.

²⁹ HU-BFL-VII-5-c-16193/1923 – Márffy József és társai büntetőpere.

megszüntették, a jobboldali paramilitáris formációk pedig szorosabb állami ellenőrzés alá kerültek, és mérsékeltek addigi tevékenységüket.

A Bethlen-kormánynak végül sikerült viszonylagos konszolidációt elérnie társadalmi, gazdasági és politikai téren. 1923. január 21-én Magyarország felvételt nyert a Nemzetek Szövetségébe, külpolitikai kapcsolatai rendeződtek, az ÉME-nek pedig inentől kezdve már csak a kormánypárt lojális, szélsőjobboldali ellenzékeként jutott szerep. A szervezet politikai befolyása, noha társadalmi egyesületként egészen 1945-ös feloszlatásáig működött, az új szélsőjobboldali pártok megjelenésével visszaesett. 1924 és 1945 között a különböző, elsősorban német, osztrák és olasz mintára szerveződő szélsőjobboldali, fajvédő és nemzetiszocialista pártok megjelenése az ÉME vonzerejét kikezdte, a tagság létszáma is csökkent, noha továbbra is jelentős személyi átfedések voltak megfigyelhetők az 1920-as és 1930-as évek radikális jobboldali pártjai és az ÉME tagsága között,³⁰ az 1930-as években, a nagy gazdasági világválságot követően pedig reaktiválódtak az 1920-as ellenforradalmár-különítményes-paramilitáris hálózatai, melyeknek a második világháború éveiben is fontos szerep jutott, még ha nem is alakították határozottan a magyar történelem eseményeit.³¹

³⁰ ZINNER, i. m. 167–168.

³¹ Erről lásd bővebben: PÓCS Nándor, *Varjúserég. Kováts Tivadar és a magyar fajvédelem láthatlan útjai*, Pécs, Kronosz Kiadó, 2022.

AZ 1920-AS ÉVEK TITKOS-FÉLTITKOS, MAGYAR RADIKÁLIS JOBBDALI PARAMILITÁRIS SZERVEZETEINEK TÖREDÉKES HISTORIOGRÁFIÁJA

Az 1920-as évek korai magyar, titkos-féltitkos, illetve ezzel szoros összefüggésben paramilitáris, katonai jellegű, felfegyverzett szélsőjobboldali mozgalmainak, a különböző félállami szervekként működő különítmények, katonai nyomozó alakulatok, karhatalmi egységek, polgárőrségek, ÉME- és MOVE-milíciák, valamint ezek 1919-ben létrejött csúciszerve, a Kettőskereszt Vérszövetség historiográfiája köztudottan nem túl bőséges. A téma elérhető szekunder irodalma elsősorban a rendszerváltoztatás előtti időszakban keletkezett, így ideológiailag erősen elfogult, bár adattartalmukban olykor máig meglepően jól használható munkákról van szó.

A jelen disszertáció egyik fontos historiográfiai előzménye például a maga erős marxista elfogultságával együtt például a Nemes Dezső és Karsai Elek szerkesztésében 1956 és 1976 között megjelent, *Iratok az ellenforradalom történetéhez I–V.* című, terjedelmes forráskiadvány-sorozata, melynek (többnyire Nemes Derzső által írott) bevezető tanulmányai a pusztán eseménytörténet szintjén többé-kevésbé helytálló állításokat tartalmaznak, ám egyúttal erős kritikával is kezelendők. A tendenciózus válogatás ellenére ugyanakkor a könyvsorozatban közölt források között számos olyan iratot találunk, amelyek az 1919 és 1925 közötti időszak és a korai magyar jobboldali radikalizmus kutatásához máig hasznos források (elsősorban a fehérterror 1919 és 1921 közötti időszakára nézve), noha értelemezésükhöz mindig ajánlatos valamely kontrollforrást is felkutatni, amennyiben erre lehetőség nyílik.

Az 1920-as évek jobboldali titkos társaságai és fegyveres milíciái, irreguláris katonai alakulatainak története szempontjából fontos kiadott források továbbá Prónay Pál nyugállományú alezredes memoárja,³² Shvoy Kálmán altábornagy napló-émlékirata,³³ valamint Zadravec István táborigazgató emlékirata.³⁴ Erősen marxista hangvételű bevezető tanulmányaik mellett mindhárom forrás a Horthy-korszak fontos kordokumentuma, és igen

³² PRÓNAY Pál, *A határban a halál kaszál. Fejezetek Prónay Pál naplójából*, forráskiad. PAMLÉNYI ERVIN, SZABÓ ÁGNES, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1963.

³³ SHVOY KÁLMÁN, *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1920–1945*, forráskiad. PERNEKI MIHÁLY, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983.

³⁴ ZADRAVECZ ISTVÁN, *Páter Zadravec titkos naplója*, forráskiad. BORSÁNYI GYÖRGY, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

sok minden megtudható belőlük az 1920-as évek radikális jobboldali titkos társaságai és félkatonai alakulatainak működéséről is. Leginkább Prónay Pál memoárja az a forrás, amelyet a közreadó történészek töredékesen és tendenciózusan szerkesztve publikáltak, így esetében igen hasznos lehet a primer levéltári forrás tanulmányozása is.

Az említett forráskiadványokkal összhangban a Rákosi- és a Kádár-korszakban a marxista történetírás rendszerlegitimációs céllal igyekezett a Horthy-korszak valóban létező, valós befolyással bíró radikális jobboldali társadalmi egyesületeinek és titkos társaságainak, illetve félkatonai alakulatainak a jelentőségét és tevékenységét leegyszerűsítő módon felnagyítani és hangsúlyozni, olykor már-már afféle árnyékkormányként³⁵ beállítva ezeket a társaságokat. Nincs ez másként disszertációm egyik fő tárgya, a Kettőskereszt Vérszövetség esetében sem. Az ellenforradalomról szóló, adattartalma szempontjából használható, de erősen propagandisztikus hangvételű monográfiájában³⁶ a már említett Nemes Dezső történész például azt írja, a KKVSz a Horthy-korszak első időszakának egyik legjelentősebb titkos szervezete, melynek megalapításában a szegedi „tizenkét kapitány”,³⁷ a későbbi Nemzeti Hadsereg befolyásos tisztjei vettek részt 1919 júliusában. Olvasatában a szervezet végig a magyar haderő vezérkarának irányítása alatt állt, és középtávú célja az volt, hogy feszültséget keltsen és lázadást robbantson ki a trianoni békeszerződés után a szomszédos államokhoz csatolt magyarlakta területeken, ahová majd a reguláris hadsereg rendcsinálás címén bevonult volna e területek visszafoglalása céljából. Nemes elnagyolt állításokat tesz ugyan a KKVSz-ről, ám Prónay fennmaradt feljegyzésein kívül szinte csak sajtóforrásokra hivatkozik, így megállapításai alapos kritikával kezelendők. Disszertációm a Nemes Dezső által festett sematikus képet a későbbiekben elsősorban primer, levéltári források elemzésén keresztül kísérli meg árnyalni.

A téma nem túl bőséges marxista szakirodalmának további, nehezen megkerülhető darabja Dósa Rudolfné 1972-es monográfiája a Magyar Országos Véderő Egylet történetéről.³⁸ Itt már viszonylag sokat olvashatunk a korai magyar radikális jobboldali félkatonai szervezetek és a magyar állam/hadsereg összefonódásáról, s a szerző írt néhány

³⁵ Vö. DÓSA Rudolfné, *A „másik államhatalom” a fehérterror éveiben*, in Uő, *A MOVE. Egy jellegzetes magyar fasiszta szervezet 1918–1944*, 84–132.

³⁶ NEMES Dezső, *Az ellenforradalom története Magyarországon 1919–1921*, passim.

³⁷ A „tizenkét kapitány” néven ismertté vált tisztok állítólagos névsora a következő: Gömbös Gyula, Görgey József, Görgey György, Hardy Kálmán, Igmándy-Hegyessy Géza, Keresztes-Fischer Lajos, Koós Miklós, Kozma Miklós, Magasházy László, Marton Béla, Toókos Gyula, Vetter Antal. Vö. KOVÁCS Tamás, *Az ellenforradalmi rendszer politikai rendészetének genezise, 1919–1921*, *Múltunk*, 2009/2, 64–92, 75.

³⁸ DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

oldalt a magyar milicista mozgalom csúcsszervéről, a hadsereg rejtett, irreguláris kiegészítő alakulataként funkcionáló Kettőskereszt Vérszövetségről (egy az egyben egyébként Dósa Rudolfné sem nevezi állami szerveknek a KKVSz-t vagy a vele átfedésben álló MOVE-lövészegyleteket), megállapításai sok esetben megmaradnak a propaganda szintjén, forráskezelése pedig a mai tudományos sztenderdekhez mérten meglehetősen tendenciózus és hanyag. Itt kell megjegyeznünk, hogy nem csupán Dósa Rudolfné, de a marxista szakirodalmi munkák igen nagy hiányossága és hibája a korszakra általánosan jellemző hanyag forráskezelés, az egyenesen trehány levéltári jelzethasználat, melynek következtében egy-egy, a rendszerváltoztatás előtti szerző által hivatkozott levéltári forrás a mai kutató számára nehezen, vagy egyáltalán nem beazonosítható. Jelen értekezés szerzője is számos alkalommal futott bele olyan, a marxista történészek által idézett forrásokba, amelyek esetében a jegyzet alapján az idézni szándékozott irat csak nagyon nehezen, vagy egyáltalán nem visszakereshető.

Ideológiailag nem kevésbé elfogultan, ennek ellenére mégis sokkal inkább tudományos igénnyel és alaposággal közelítette meg a témát Nándori Pál marxista jogtörténész az I. Sándor jugoszláv király és Barthou francia külügyminiszter elleni, halálos kimenetelű, 1934-es marseille-i merénylet nemzetközi jogi vonatkozásait vizsgáló, természetesen erősen marxista hangvételű, ám adattartalmában jól használhatóm 1972-ben megjelent monográfiájában.³⁹ A munka leírja, hogy Siménfalvy Tihamér ezredes parancsnoksága alatt létezett egy titkos magyar katonai szervezet, a Kettőskereszt Vérszövetség, amely élénk kapcsolatban állt különböző horvát paramilitáris csoportokkal is. Többek között azzal a szervezettel is, amelynek tagjai később, 1934-ben meggyilkolták a jugoszláv királyt és a francia külügyminisztert. Nándori számos levéltári forrásra hivatkozva állítja, hogy a KKVSz elsődleges célja a kisantant államok elleni terrorcselekmények, szabotázs- és diverzánsakciók, középtávon pedig a magyarlakta területeken zavargások kirobbantása és a területi revízió előkészítése volt. Egy általa idézett külügyminisztériumi irat szerint a szervezet katonai parancsnoka Siménfalvy Tihamér ezredes, civil politikai vezetője az 1920-as években pedig Kánya Kálmán későbbi külügyminiszter lehetett, a diverziós tevékenység pedig a tervek szerint elsősorban Csehszlovákia, Románia, illetve kiemelten a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság/Jugoszlávia ellen irányult. Mindazonáltal azt Nándori monográfiája maga is elismeri, hogy az irredenta magyar titkos katonai alakulatok forrásbázisa szűkös. Ugyanakkor azt is el kell ismernünk, hogy Nándori Pál bármennyire is a Kádár-korszak kutatója volt, aki a

³⁹ NÁNDORI PÁL, *A Marseille-i gyilkosság nemzetközi jogi vonatkozásai*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

Horthy-korszak kapcsán negatív irányban elfogult, átpolitizált véleményt fogalmazott meg, az általa hivatkozott levéltári iratok a mai napig fennmaradtak, tartalmuk ellenőrizhető, így állításainak adhatunk hitelt, monográfiája pedig máig a téma szűkös historiográfiájának egyik fontos – egyébként ennek ellenére a terület kutatói által is kevésbé ismert, keveset idézett – darabja.

Kifejezetten az 1920-as évek magyar radikális jobboldali titkos, felfegyverzett szervezetek történetét tudomásom szerint eddig mindössze Serfőző Lajos marxista történész kísérelte meg megírni részletesebben 1976-os, egyébként két, egymástól kicsit eltérő címen, de szövegét tekintve alig eltérő változatban is megjelent terjedelmes tanulmányában, mely munka így szükségképpen a korai magyar radikális jobboldal szegényes historiográfiájának fontos darabja.⁴⁰ Serfőző tanulmánya, habár a maga idejében és témájában hiánypótló jelleggel bírt, elsősorban szekunder forrásokra támaszkodott, mint például korabeli sajtótermékek közleményei, így megállapításai esetenként ugyan helytállóak, más szempontból viszont igen leegyszerűsítőek, és a mai kutató számára alapos kritikával kezelendők. Nem tudjuk, nem tudhatjuk, hogy az 1970-es években Serfőző Lajosnak volt-e lehetősége a korai magyar radikális jobboldali milíciák működését dokumentáló, jórészt Budapest Főváros Levéltárában őrzött, ma már mindenféle korlátozás nélkül bárki számára kutatható büntetőperes ügyiratok⁴¹ tanulmányozására, tanulmánya azonban levéltári forrásokra szinte egyáltalán hivatkozik. Jelen értekezés ellenben mindenképpen kötelességének érzi, hogy elsősorban a rendelkezésre álló primer, levéltárak őrizetben található, és csak másodsorban az ügyek recepcióját dokumentáló szekunder forrásokra támaszkodjon, így mindenképpen árnyaltabb képet tud festeni a vizsgált szervezetekről, eseményekről és jelenségekről, mint Serfőző 1976-os tanulmánya.

A téma rendszerváltozás előtt keletkezett szakirodalmának fontos darabja G. Soós Katalin a nyugat-magyarországi kérdéstről szóló monográfiája,⁴² amely mind a nyugat-magyarországi felkelést (amely értelmezhető az 1920-as évek radikális jobboldali magyar irreguláris katonai alakulatainak egyik fontos, legalább részben a kormányzat által irányított

⁴⁰ SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, Tomus LVII, 1976, 3–60.; valamint: SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a róluk folytatott parlamenti viták 1922–1924-ben*, Párttörténeti Közlemények, 1976/3, 69–113.

⁴¹ Zinner Tibor közlése szerint – aki 1973 decemberétől dolgozott levéltárosként Budapest Főváros Levéltárában – az idő tájt semmiféle kutatási akadály nem nehezítette volna Serfőző Lajos történész részére az egyes büntetőperes iratanyagának feldolgozását, amelyek ekkoriban is Budapest Főváros Levéltárában őrizetben voltak, és amely források alapján Zinner Tibor később megírta az Ébredő Magyarok Egyesületének 1919 és 1923 közötti történetét.

⁴² G. SOÓS Katalin, *Burgenland az európai politikában 1918–1921*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971.

hadműveleteként is), mind pedig a magyar milíciák és a hasonló külföldi, elsősorban német és osztrák nacionalista (fél)katonai mozgalmak közti kapcsolatfelvételi és együttműködési kísérleteket is bemutatja. Bár e mű tárgyával szemben ideológiailag kevésbé elfogult, mint más, a kommunista időszakban keletkezett szakmunkák, és például Nemes Dezső vagy Dósa Rudolfné könyveinél jóval több levéltári forrásra hivatkozik, e munkában is igen gyakran visszatérő probléma a hanyag, elnagyolt forráshivatkozás, melynek nyomán a hivatkozott levéltári iratok nem minden esetben kereshetők vissza.

Bár megítélésem szerint az elsősorban a Kettőskereszt Vérszövetség, másodsorban a vele szorosan összefonódó Ébredő Magyarok Egyesülete és Magyar Országos Véderő Egylet működésének története a kormány által megtűrt/fenntartott/támogatott, majd később szorosabb kormányzati kontroll alá vont jobboldali irreguláris katonai alakulatok tevékenysége okán a magyar hadtörténelemnek is része, a szocialista korszak hadtörténelmi irodalmában csupán említés szintjén jelennek meg az említett (fél)katonai formációk. Pataki István erősen marxista elfogultságú, 1973-as monográfiája,⁴³ valamint Dombrády Lóránd és Tóth Sándor jóval korszerűbb, a Horthy-korszak haderejének történetét feldoglózó, 1987-es munkája⁴⁴ például mindössze néhány mondattal emlékezik el az ÉME, a MOVE és a KKVSz magyar haderőhöz való, ellentmondásos és komplex viszonyáról, az 1920-as években működő irreguláris katonai alakulatok történetét pedig úgy tűnik, nem tekintik a magyar hadtörténelem részének (leszámítva az 1919 és 1921 közötti paramilitáris erőszakhullám, az úgynevezett fehérterror időszakának történetét). A téma szempontjából fontos iratokat tett közzé ugyanakkor a trianoni békeszerződés fegyverkezési korlátozásai miatti fedés/rejtés időszakáról már 1968-ban a *Csak szolgálati használatra!*⁴⁵ című, szintén erősen marxista szempontok alapján, tendenciózusan válogatott forrásgyűjtemény, e forrásokból pedig közvetve ugyancsak kiderül, hogy az 1920-as években a magyar királyi Honvédség nem csupán reguláris alakulatokat rejtett el más állami, főként rendvédelmi szervek állományában, hanem titkos irreguláris alakulatokat is fenntartott/támogatott. Ilyenek voltak például a Héjjas Iván tartalékos főhadnagy parancsnoksága alatt álló Alföldi Brigád (a fehérterror idején működő Héjjas-különítmény utódszerve), az Ébredő Magyarok Egyesületének nemzetvédelmi osztályai, vagy a Magyar Országos Véderő Egylet úgynevezett lövészegyletei.

⁴³ PATAKI István, *Az ellenforradalom hadserege 1919–1921. A hadsereg szerepe az ellenforradalmi rendszer kialakításában és megszilárdításában Magyarországon (1919. augusztus–1921. július)*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 1973.

⁴⁴ DOMBRÁDY Loránd–TÓTH Sándor, *A Magyar Királyi Honvédség, 1919–1945*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 1987.

⁴⁵ *Csak szolgálati használatra!. Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez, 1919–1938*, szerk. HETÉS Tibor–MORVA Tamásné, Budapest, Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, 1968.

Megítélésem szerint munkám fontos historiográfiai előzménye továbbá Soós László 1979-ben megjelent forrásközlő cikke a Horthy-korszak máig kevésbé ismert és kutatott, önkéntes alapon szerveződő, hivatalosan a Belügyminisztérium irányítása alá tartozó, a valóságban azonban részben katonai irányítás alatt is álló, sztrájkterő és üzembiztonsági feladatokat ellátó, 1921–22-ben létrejött segédrendőri szervéről, a Nemzeti Munkavédelmi Szervezetről.⁴⁶ Bár Soós László munkája bemutatja a Nemzeti Munkavédelem létrejöttének körülményeit és működésének első évét, valamint a szervezet működését szabályzó jogszabályi környezetet, arról nem ejt egy szót sem, hogy az NMV csak kifelé volt rendőri szervezet, és a kormányzat legalább ennyire titkos, tartalékos jellegű katonai alakulatnak szánta (jelentős harcértékkel persze nem rendelkezett), és hogy gyakorlatilag a Kettőskereszt Vérszövetség és az alá tartozó milíciák utódszervéről van szó, amelyet a konszolidációra törekvő kormányzat részben a számára egyre kínosabb és kontrollálhatatlanabbá váló radikális jobboldali irreguláris katonai alakulatok szorosabb állami kontroll alá vonása, részben pedig a fegyverkezési korlátozások kijátszására hozta létre.

A Horthy-korszak korai magyar radikális jobboldali mozgalmi történetének fontos, máig igen jól használható, szakszerű és alapos részleges feldolgozását nyújtja Zinner Tibor 1989-ben megjelent, a marxista hangvételtől gyakorlatilag mentes kismonográfiája, amely a korszak befolyásos, radikális jobboldali tömegszervezetének, az Ébredő Magyarok Egyesületének történetét mutatja be 1918 és 1923 között.⁴⁷ Zinner a korai magyar jobboldali politikai radikalizmussal már korábban, az 1970-es évek végén megjelent tanulmányaiban⁴⁸ is a korabeli szerzőktől eltérően, politikai-ideológiai elfogultságtól gyakorlatilag mentesen foglalkozott, így a rendszerváltoztatás előtti időszakból az ő munkái tekinthetők a téma legszakszerűbb, legidőtállóbb feldolgozásainak. Az 1989-es kismonográfia, *Az ébredők fénykora* elsődlegesen a máig Budapest Főváros Levéltárának őrizetében található, egyesületi és büntetőperes során keletkezett iratok alapján kísérel meg feltárni az 1920-as évek befolyásos szélsőjobboldali tömegszervezete történetének első néhány évét, az ÉME-t elsősorban politikai pártszerűen működő, bár azzá sosem alakuló, saját szóhasználatával protofasiszta társadalmi szervezetként mutatja be, rávilágítva a mozgalomhoz kötődő, számos brutális, antiszemita indíttatású bűncselekményre és azok politikai-társadalmi hatásaira. Az

⁴⁶ SOÓS László, *A Nemzeti Munkavédelmi Szervezet létrehozása és tevékenységének első évei, 1921–1926*, Levéltári Szemle, 1979/1–2, 277–291.

⁴⁷ ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.

⁴⁸ ZINNER Tibor, *Adatok a szélsőjobboldali egyesületek megalakulásának körülményeihez*, Történelmi Szemle, 1979/3-4, 562–576.; valamint: ZINNER Tibor, *Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének 1918. november–1920. március közötti történetéhez*, Budapest Főváros Levéltára Közleményei, 1978/1, 251–284.

egyesülettörténeti kismongoráfia kevésbé foglalkozik ugyanakkor az ÉME (fél)katonai szárnya, a Nemzeti Hadsereggel és a tiszti különítményekkel is szoros átfedést mutató Nemzetvédelmi (Fő)Osztály(ok) és a kormányzat/hadsereg/hadvezetés viszonyával, és nem igazán mutat rá arra, hogy 1919 és 1921–1922 (e dátumokon lehet vitatkozni) a szóban forgó milíciák gyakorlatilag állami, vagy legalábbis kvázi-állami szervezetekként működtek, a haderő pedig mind az új, jobboldali kormányzat hatalmának megszilárdításához, mind pedig a trianoni békeszerződés ratifikációja után a vesztes államokat sújtó fegyverkezési korlátozások kijátszására is nagy mértékben felhasználta őket.

Az 1919 és 1921 közötti időszak, és kisebb részben természetesen a Magyarországon ebben az időben működő irreguláris katonai alakulatok történetének egyik fontos, máig időtálló (egyébként a szerző későbbi szakkönyveiben is kiegészítésekkel újraközölt) feldolgozása a Horthy-korszakot talán legmélyebben ismerő, és a korszak politikatörténetét máig a legtárgyilagosabban feldolgozó magyar történész, Romsics Ignác 1982-ben megjelent monográfiája, az *Ellenforradalom és konszolidáció* című munka, mely mondhatjuk, a Kádár-korszak végén megtörte azt a több évtizedes tendenciát, mely a Horthy-korszak történelmét elsősorban marxista szemüvegen keresztül, szinte kizárólag az erősen jobboldali kormányzat baloldali politikai erőkhöz való viszonya felől értelmezte.⁴⁹ Itt emelnénk ki, hogy Romsics Ignác a Horthy-korszakkal foglalkozó szakkönyvei a rendszerváltoztatás után keletkezett magyar szakirodalom leginkább teljességre törekvő és legtárgyilagosabb munkái, és bár a szerző kiemelten egyik munkájában sem foglalkozik az 1920-as évek radikális jobboldali magyar paramilitarizmusával, arról számos politikatörténeti művében fontos részleteket közöl és forrásokkal alátámasztott, helytálló megállapításokat tesz.⁵⁰ Ebből kifolyólag Romsics Ignác szintetizáló, összefoglaló igényű politikatörténeti munkái is fontos részei a korai magyar félkatonai jellegű szélsőjobboldali szervezetek historiográfiájának.

A rendszerváltoztatás után, az 1990-es évektől kezdve érthető módon megélénkült a Horthy-korszak iránti kutatói érdeklődés, és az ebben az időszakban született történettudományi szakmunkák is elmozdultak az objektivitás, vagy legalábbis az árnyaltabb történelemértelmezés irányába, azonban kifejezetten az 1920-as évek radikális jobboldali

⁴⁹ ROMSICS Ignác, *Ellenforradalom és konszolidáció. A Horthy-rendszer első tíz éve*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1982. Valamint: ROMSICS Ignác, *A Duna–Tisza köze hatalmi-politikai viszonyai 1918–19-ben*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

⁵⁰ Lásd pl. a szerző legutóbbi, összegyűjtött munkáit tartalmazó könyveit: ROMSICS Ignác, *A trianoni békeszerződés*, Budapest, Helikon Kiadó, 2015.; ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017.; ROMSICS Ignác, *A nagy háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak*, Helikon Kiadó, Budapest, 2018.; ROMSICS Ignác, *Bethlen István*, Budapest, Helikon Kiadó, 2019.; ROMSICS Ignác, *Honmentők/honvesztők*, Budapest, Helikon Kiadó, 2021.

(fél)katonai alakulatok működéséről a közeli múltban sem született teljességre törekvő, részletes történeti feldolgozás. A nyugat-magyarországi felkelés és az ennek keretében lezajlott irreguláris katonai hadmozdulatokról például adattartalmában elég jól használható, nagy forrásanyagot feldolgozó, de kissé talán a felkelők irányba elfogult összefoglalót nyújt Botlik József monográfiája,⁵¹ illetve az egészen közeli múltban jelent meg Tóth Imre a nyugat-magyarországi kérdés történetét sokkal árnyaltabban tárgyaló és tágabb nemzetközi politikai kontextusba helyező, hiánypótló jellegű, G. Soós Katalin korábbi kutatásait jócskán meghaladó monográfiája.⁵² Mindkét említett munka, továbbá Gulyás László a Horthy-korszak külpolitikájáról írott monumentális, ötkötetes monográfia-sorozatának vonatkozó darabja is azt a helytálló véleményt fogalmazza meg, hogy a nyugat-magyarországi felkelésben a magyar oldalon küzdő irreguláris katonai alakulatokat legalább részben a magyar kormány irányította a háttérből.⁵³ Veszprémy László Bernát nemrégiben megjelent, az 1921-es év magyar politikatörténetének eseményeit, Horthy–Bethlen-kormányzat megszilárdulását bemutató és elemző, olvasmányos és részletgazdag monográfiája⁵⁴ ugyancsak önálló fejezetekben foglalkozik a nyugat-magyarországi felkeléssel, valamint IV. Károly király a felkeléssel egy időben zajló, azzal szorosan összefüggő második visszatérési kísérletével, és kiemeli a különböző jobboldali paramilitáris alakulatoknak a kormányzat hatalmának konszolidálásában játszott fontos szerepét.

Gulyás László fentebb említett könyve részletesebben kitér az 1919–1922 között zajló, titkos magyar–német–osztrák katonai tárgyalásokra is, bár a magyar irreguláris katonai alakulatok, milíciák ezekben való szerepéről csupán érintőlegesen ír.⁵⁵ Valamivel több részlet derül ki ugyanakkor a magyar–német–osztrák titkos tárgyalásokról például Ormos Mária terjedelmes Kozma Miklós-életrajzából⁵⁶ (Kozma Miklós egyébként, aki maga is tagja volt a Kettőskereszt Vérszövetségnek, Gömbös Gyula és Siménfalvy Tihamér ezredes mellett maga is igen aktívan vette ki a részét a német és osztrák nacionalista jobboldali katonai körökkel történő tárgyalásokból), illetve Németh István magyar–német külpolitikai kapcsolatokat

⁵¹ BOTLIK József, *Nyugat-Magyarország sorsa, 1918–1921*, Vasszilvágy, Magyar Nyugat Könyvkiadó, 2012.

⁵² TÓTH Imre, *Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2020.

⁵³ GULYÁS László, *A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919–1924*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012.

⁵⁴ VESZPRÉMY László Bernát, *1921. A Horthy-rendszer megszilárdulásának története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2021.

⁵⁵ GULYÁS, i. m.

⁵⁶ ORMOS Mária, *Egy magyar médiavezér. Kozma Miklós*, Budapest, PolgArt Kiadó, 2001.

tárgyaló könyveiből és tanulmányaiból.⁵⁷ A Kettőskereszt Vérszövetség titkos magyar katonai szervezetet ugyanakkor egyik szóban forgó, egyébként korszerű és tárgyilagosságra törekvő, közelmúltbeli munka sem említi, pedig elérhető levéltári dokumentumok tanúskodnak róla, hogy az igen fontos szerepet játszott a magyar–német–osztrák tárgyalásokban.

2007-ben jelent meg Fodor Miklós Zoltán összefoglaló igényű tanulmánya az Etelközi Szövetségről, a Horthy-korszak nagy befolyással bíró politizáló titkos társaságáról, amely részben az EX-szel szoros kapcsolatban álló Kettőskereszt Vérszövetség történetére is kitér, persze témájánál és terjedelménél fogva korlátok között.⁵⁸ E tanulmánynak igen nagy erénye az objektivitásra, a marxista toposzoktól, közhelyektől való megszabadulásra történő törekvés, hibája ugyanakkor, hogy minden törekvése ellenére kevéssé lép túl a rendszerváltozás előtti szakirodalmi művek és publikált források által nyújtott ismeretanyagon, hiszen elsődlegesen a téma korábbi, főként a kommunista korszakban íródott szakirodalmára hivatkozik, nagy mértékben az alapján íródott. Sajnos, összességében meg kell, hogy állapítsuk: Fodor Miklós Zoltán tanulmánya minden erénye és igyekezete ellenére kevéssé lép túl azon, amit az Etelközi Szövetségről (és másodsorban a Kettőskereszt Vérszövetségről) többek között Shvoy Kálmán, Zdravec István vagy Prónay Pál fennmaradt és könyv formában is publikált feljegyzései, a téma e három alapforrása alapján tudni lehet.

Némileg érinti a témát, bár műfajából fakadóan leginkább csak kézikönyvszerű, tömör tárgyilagossággal ír a magyarországi jobboldali radikalizmus egyik legkiválóbb kutatója, Paksa Rudolf az 1920-as évek nacionalista irreguláris katonai alakulatairól 2012-es megjelenésű összefoglaló kötetében,⁵⁹ két másik, immár az 1930–40-es évek magyar szélsőjobboldali pártjairól írott monográfiájában pedig ugyancsak érintőlegesen ír az 1920-as évek magyar jobboldali radikális mozgalmairól, mint előzményekről.⁶⁰ Arra ugyanakkor Paksa Rudolf is kitér, hogy a Horthy-korszak első éveinek két nagy radikális jobboldali társadalmi szervezete, a Magyar Országos Véderő Egylet és az Ébredő Magyarok Egyesülete történetéről Dósa Rudolfné erősen marxista hangvételű, valamint Zinner Tibor sokkal

⁵⁷ NÉMETH István, *Magyarok és németek (1914–1934)*, Budapest, Magánkiadás, 2017.; NÉMETH István, *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Az 1920-as évek (1. rész)*, Valóság, 2017/6, 45–80.; NÉMETH István, *Német haditengerészeti és légügyi lépések a versailles-i békeszerződés kijátszására a weimari köztársaság (1919–1933) éveiben*, Acta Academiae Agriensis. Sectio Historiae, 2017/XLIV, 523–534.

⁵⁸ FODOR Miklós Zoltán, *Az Etelközi Szövetség története*, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 2007/XXXI, 118–156.

⁵⁹ PAKSA Rudolf, *A magyar szélsőjobboldal története*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012.

⁶⁰ PAKSA Rudolf, *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma. pártjai, politikusai, sajtója*, Budapest, Osiris Kiadó–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2013.; PAKSA Rudolf, *Szálasi Ferenc és a hungarizmus*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2013.

korszerűbb, ám korántsem a teljesség igényével íródott monográfiáin kívül egyéb összefoglaló feldolgozás a mai napig nem érhető el.

Az 1919 és 1921 között lejátszódott paramilitáris erőszakhullámról, közkeletű nevén a fehérterrorról hiánypótló jelleggel, a korábbi munkákhoz képest újszerű, interdiszciplináris és egyúttal erősen elméleti megközelítésmóddal értekezik Bődök Gergely 2018-ban megvédett, könyv formában eddig még meg nem jelent doktori disszertációja,⁶¹ mely nem csupán történeti szempontból feldolgozni, de összehasonlítani is megkísérli az 1918–19-es radikális baloldali, majd az azt követő radikális jobboldali paramilitáris erőszakhullámokat.

Ugyanitt, a fehérterror történeti feldolgozása kapcsán említhetjük meg továbbá Bodó Béla, a Bonni Egyetem magyar professzorának a fehérterrorról szóló, angol nyelven megjelent monográfiáját,⁶² amelynek éppen disszertációm véglegesítésének idészakában magyar nyelvű változata is elérhetővé vált,⁶³ és amely gyakorlatilag a Horthy-rendszer genezisének is tekinthető, magyarországi polgárháborús (fél)katonai erőszakhullám első és egyetlen korszerű, könyv formában is publikált monografikus feldolgozása. Bodó Béla monográfiája, mely természetesen több, mint egy évtizedes kutatástörténetre tekint vissza, és a szerző korábbi tanulmányait is magába integrálta,⁶⁴ – a jelen értekezéshez hasonlóan – mikortörténelmi esettanulmányokon keresztül igyekszik bemutatni az 1919 és 1921 között lezajlott paramilitáris erőszakhullám történetét, illetve a mögötte álló szociális, gazdasági és pszichológiai tényezőket. E monográfia elsősorban társadalomtörténeti és szociálpszichológiai aspektusból vizsgálja a magyarországi (fél)katonai erőszak konkrét eseményeit és változatos formáit, és bár igen nagy erénye az erős elméleti háttér és a nemzetközi kitekintés. Ugyanakkor hibaként róható fel a könyv számára, hogy a szerző számos történelmi eseményt és forrást pontatlanul idéz, az általa felhasznált levéltári forrásanyag meglehetősen korlátozott (elsősorban az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában és a Hadtörténelmi Levéltárban található iratok), illetve leginkább az erőszakot kiváltó tényezőkkel foglalkozik, nem kísérel meg ugyanakkor kellő alaposággal tisztázni az erőszakot elkövető milíciák, (fél)katonai alakulatok és az állam/kormányzat bonyolult

⁶¹ BÖDÖK Gergely, *Vörös- és fehérterror Magyarországon, 1919–1921*, PhD-értekezés, Eger, Esterházy Károly Egyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2018.

⁶² BODÓ Béla, *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019.

⁶³ BODÓ Béla, *A fehérterror*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2022.

⁶⁴ Vö. BODÓ Béla, *Héjjas Iván. Egy ellenforradalmár élete*, 2000, 2010/10, 9–27.; BODÓ Béla, *Pál Prónay. Palamilitary Violence and Anti-Semitism in Hungary, 1919–1921*, The Carl Beck Papers in Russian and East-European Studies, No. 2101, Pittsburgh, University of Pittsburgh, 2011.; BODÓ Béla, *Favorites or Pariahs? The Fate of the Right-Wing Militia Men in Interwar Hungary*, Austrian History Yearbook, 2015/46, 327–359.

viszonyrendszerét. Bodó Béla korszerű erőszak történeti monográfiája, bár olykor kitekint az 1921 utáni évek egyes, a fehérterrorral szoros összefüggésben álló, abból egyenesen következő eseményekre is, illetve pár mondatban vázolja egyes elkövetők további pályáját, alapvetően az 1919 és 1921 közötti időszak vizsgálatára korlátozódik, így nem tekinthető a korszak magyar radikális jobboldali félkatonai szervezetei történetének teljes feldolgozásának, továbbá megítélésem szerint a fehérterror halálos áldozatainak számát is alaposan túlbecsüli.⁶⁵

A fehérterror néven ismert paramilitáris erőszak hullám közelmúltbeli magyar historiográfiájának egyik további fontos darabja Kóródi Máté a Nemzeti Hadsereg tiszti különítményei és más fegyveres szervek által elkövetett gyilkosságokat a lehető legnagyobb részletességgel dokumentálni megkísérlő adattára,⁶⁶ amely név szerint mintegy 680 halálos áldozatot azonosított, amelybe egyébként nem csak a Nemzeti Hadsereg különítményei által elkövetett gyilkosságokat számolta bele, hanem némely esetben önszerveződő fegyveres csoportok atrocitásait is.

A rendszerváltás utáni, korszerű történettudományi szakirodalomból a Horthy-korszak korai magyar hírszerző és kémelhárító szerveinek és a radikális jobboldali paramilitáris szervezetek közti átfedésekre, tehát a milíciák és az államhatalmi szervek szoros kapcsolatára hívja fel többek között a figyelmet Kovács Tamás 2009-es tanulmánya is, amely némi leegyszerűsítéssel az ellenforradalmi rendszer politikai rendészeti szerveit is részben az 1920-as években működő, többnyire radikális jobboldali elvek mentén szerveződő, irreguláris katonai alakulatok/milíciák környékéről eredezteti – kiemeli például, hogy 1919–1920 során az Ébredő Magyarok Egyesülete is saját hírszerző szolgálatot működtetett, amelyet az állami szervek is felhasználtak.⁶⁷ Ezt a tematikát folytatja Kovács Tamás egy 2019-es megjelenésű, a Nemzeti Hadsereg tiszti különítményeiről írott tanulmánya,⁶⁸ illetve a szerző valamivel részletesebben, bár szükségszerűen nem teljességre törekvően fejti ki ugyanezt a gondolatkört nemrégiben megjelent, igen nagyrészt a fent idézett tanulmányok szövegén alapuló, a Horthy-korszak egyik korai magyar katonai elhárító szervének, a Honvédelmi Minisztérium „T”

⁶⁵ A könyv magyar nyelvű értékelését lásd: GELLÉRT Ádám, *Béla Bodó: The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921, (Mass Violence in Modern History 5.)*, Routledge, London–New York 2019. 333 oldal, Századok, 2020/4, 892–894.

⁶⁶ KÓRÓDI Máté, *Adattár a Magyar Nemzeti Hadsereg különítményes csoportjai és más fegyveres szervek által elkövetett gyilkosságokról, 1919. augusztus 3.–1921. október 23.*, Budapest, Clio Intézet, Clio Kötetek 2., 2020.

⁶⁷ KOVÁCS Tamás, *Az ellenforradalmi rendszer politikai rendészetének genezise, 1919–1921*, Múltunk, 2009/2, 64–92, 75.

⁶⁸ KOVÁCS Tamás, *A Nemzeti Hadsereg és a tiszti különítmények*, in *Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása. Rendészettörténeti Tanulmányok 2.*, szerk. JÁMBOR Orsolya Ilona–TARJÁN G. Gábor, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 151–172.

(=tájékoztató) osztályának történetéről írott ksimonográfiájában is.⁶⁹ Kovács Tamás munkái hangsúlyozottan a jelen értekezés szerzőjének kutatásait is jelentős mértékben segítették.

Kovács Tamás kutatásaihoz szorosan kapcsolódik Bartha Ákos alapos tanulmánya, aki a közkeletűen „különítményesek”-nek nevezett, többnyire elvileg rendészeti feladatokat ellátó, a valóságban sokszor köztörvényes bűncselekményeket elkövető, szabadrablást folytató irreguláris katonai alakulatok tevékenységének egyik fordulópontját, Soltra József rendőrájáró irreguláris katonák általi meggyilkolását és annak politikai hatástörténetét dolgozta fel.⁷⁰ Az 1920-as év végén történt Soltra-gyilkosság ugyanis kétségtelenül fordulópontot jelentett a magyar radikális jobboldali milíciák működésének történetében (egyes kutatók nagyjából innentől számítják a fehérterror végét), ugyanakkor működésük ennek nyomán sem szűnt meg, pusztán valamennyire mérséklődött, átalakult.

A jelen munkának nem annyira előzménye, mint inkább a kortársa Pócs Nándor Kovács Tivadar különítményes tiszt életrajzát, illetve ezzel áttételesen a két világháború között végig aktív, az 1919–1921-es évek különítményeinek bázisán működő fajvédő paramilitáris csoportok, irreguláris katonai alakulatok kapcsolatrendszerét feldolgozó monográfiája.⁷¹ Pócs Nándor – egyébként a jelen munka szerzőjének korábbi forráskiadványaira is jelentős mértékben támaszkodó, azokat igen sok szöveghelyen idéző – ksimonográfiája korszerű módszerekkel, elsősorban mikrotörténeti nézőponton keresztül tárja fel egy bizonyos nem túl jelentékeny, személyes kapcsolatrendszerének köszönhetően mégis a legmagasabb politikai-katonai körökbe is bejáratos politikai kalandor és irreguláris katonatiszt életrajzát, illetve mutatja be, hogy bár a Kettőskereszt Vérszövetség nevű radikális jobboldali, kvázi állami szervként működő titkos irreguláris katonai szervezetet 1923 körül átszervezték és a konszolidáció jegyében háttérbe szorították, az egykori különítményesek, paramilitáris fegyveresek hálózata egyáltalán nem oszlott fel, nem szűnt meg. Az ellenforradalom veteránjai a két világháború között végig aktívak maradtak, és végig ellentmondásos kapcsolat fűzte őket az autoriter konzervatív kormányzathoz, az pedig továbbra is felhasználta őket a hivatalos külpolitikába nem illő katonai műveletekhez még az 1930–40-es években is (a kisantant államok területén történő diverzió, az 1938-as kárpátaljai irreguláris katonai

⁶⁹ KOVÁCS Tamás, *A Honvédelmi Minisztérium „T” Szervének létrejötte és működése, avagy elhárítás és kémkedés az I. világháború végétől a bethleni konszolidációig*, Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2020.

⁷⁰ BARTHA Ákos, *Az utolsó csepp a pohárban. Soltra József rendőrájáró meggyilkolása*, in *Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása. Rendészettörténeti Tanulmányok 2.*, szerk. JÁMBOR Orsolya Ilona–TARJÁN G. Gábor, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 28–44.

⁷¹ PÓCS Nándor, *Varjúserég. Kovács Tivadar és a magyar fajvédelem láthatatlan útjai*, Pécs, Kronosz Kiadó, 2022. A szerző külön köszönetet mond Pócs Nándornak, hogy a művet még kézirat stádiumában olvashatta.

művelet, végül a sikertelen, 1944-es kiugrási kísérlet). E radikális jobboldali fegyveresek egy része a régi fajvédő ideológia híveként hűséges maradt Horthy Miklós kormányzóhoz, egy másik részük az ekkoriban korszerűbbnek számító, nemzetiszocialista szélsőjobboldali mozgalmakban találta meg a számítását, és a világháború végére a németek kollaboránsává vált. Mikortörténelmi esettanulmányaiban Pócs Nándor új kutatási perspektívákat nyit a magyar radikális jobboldal történetét illetően, és olyan szervezetekre (pl. Országos Nemzetvédelmi Bizottság, Országos Nemzetvédelmi Szövetség, Turáni Vadászok Egyesülete, stb.) hívja fel a figyelmet, amelyek története ma még jórészt feldolgozatlan, és amelyek ugyanakkor igen szoros kapcsolatban álltak az állami szervekkel és a kormánnyal tulajdonképpeni elődszervükhöz, a Kettőskereszt Vérszövetséghez igen hasonló módon.

A rendszerváltoztatás utáni magyar hadtörténelmi szakirodalomban kétségtelenül fontos munkák Suba János tárgyilagos, összefoglaló igényű írott tanulmányai, amelyek ugyan nem kifejezetten a magyar radikális jobboldali milíciák történetét tárgyalják, ám mindenképpen nagyban segítik az eligazodást a Horthy-korszak első két-három évének különböző (olykor kétes és képlékeny legitimitású, egymástól is nehezen elválasztható, ám mégis állami szervként működő, többnyire formálisan a haderő kötelékébe tartozó) különítményei, karhatalmi zászlóaljai, csendőr- és pótcsendőr alakulatai között.⁷²

Akadémiai doktori disszertációként megvédett terjedelmes Gömbös-monográfiájában⁷³ Vonyó József is foglalkozik röviden a korszak legbefolyásosabb szélsőjobboldali politikusa, Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök és a titkos, illetve paramilitáris radikális jobboldali szervezetek kapcsolatával. Terjedelmes munkájában Vonyó is arra a következtetésre jut, hogy Gömbös az 1920-as években nem csupán a korabeli radikális jobboldali szervezetek informális vezetője volt, hanem tudhatott a különböző paramilitáris alakulatok által eltervezett és végrehajtott súlyos bűncselekményekről, és adott esetben támogatta is azokat, miközben az Etelközi Szövetség valóban a jobboldali mozgalmak egyfajta irányító szerveként működött. Ő is kiemeli azt a tényt, 1923 után a kormánypártból kilépő és a fajvédő frakciót, majd a Magyar Nemzeti Függetlenségi Pártot megalapító Gömbös szoros kapcsolatot ápolt Héjjas Ivánnal és az Ébredő Magyarok Egyesülete alföldi fiókszervezeteivel, valamint az Alföldi Brigád paramilitáris alakulataival, 1924 novemberétől pedig a Fajvédő Párt vidéki gyűléseit az ÉME helyi szervezetei koordinálták. Ebből kifolyólag nem tűnik valószínűnek, hogy Gömbös ne

⁷² SUBA János, *Karhatalmi formációk Magyarországon 1918–1920*, Rendvédelem-történelmi Füzetek 2008/18, 131–142.; SUBA János, *A Nemzeti Hadsereg csendőralakulatai 1919–1921*, Közép-európai Közlemények, 2015/4, 47–60.; SUBA János, *Polgárőrség szervezése 1919–1921*, Rendvédelem-történelmi Füzetek, 2018/56, 131–144.

⁷³ VONYÓ József, *Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt*, Pécs, Kairosz Kiadó, 2013.

tudott volna az 1920-as években az ÉME tagjaihoz és Héjjas Iván paramilitáris csoportjaihoz köthető erőszakos bűncselekmények előkészületeiről. Disszertációmban a kérdést természetesen jóval részletesebben, állításaimat levéltári forrásokra alapozva járom körül.

A Horthy-korszakot és annak antiszemitizmusát mérlegre tevő, terjedelmes korszakmonográfiájában Ungváry Krisztián is szentel egy rövidebb, ám annál informatívabb fejezetet a korszak titkos radikális jobboldali titkos szervezeteinek, így az Etelközi Szövetségnek és a Kettőskereszt Vérszövetségnek. Ungváry többek között kiemeli, hogy az EX kapcsolatrendszerén keresztül jelentős hatást gyakorolt a politikai életre, lévén tagjai voltak a korszak jelentős politikai és katonai vezetői. Horthy Miklós kormányzó – a róla elterjedt legendákkal ellentétben valószínűleg nem volt tagja egy titkos társaságnak sem, ám mivel bizalmas politikai- és katonatársai közül sokan tagok voltak, akaratát e társaságokban is érvényesíthette.⁷⁴ Ungváry továbbá a Kettőskereszt Vérszövetségről azt írja, hogy szervezet titkos megbeszéléseit legalább 1919 és 1921 között a Nándor-laktanyában tartotta (a Prónay-különítmény egyik székhelyén, ami tehát a Prónay Pál alakulatával való szoros személyi átfedésekre utal), tagjai pedig elsősorban csendőr- és katonatisztek, valamint földbirtokosok és közigazgatási tisztviselők voltak. A budapesti központon kívül minden nagyobb városban, megyeszékhelyen működött egy-egy alszervezet, a KKV Sz tagjai pedig az államapparátust behálózva a kommunistagyanús egyének és szervezkedések feltérképezésével és megakadályozásával foglalkoztak.⁷⁵ Ungváry ugyanakkor számos állítására vonatkozóan nem ad meg forrást monográfiájában, így igen erősen feltételezhető, hogy összefoglaló fejezete írásakor elsősorban a korábbi szakirodalom megállapításaira, nem pedig a saját kutatásaira támaszkodott.

Első ránézésre áttételesen, mégis szerveen kapcsolódnak a témához Kerepeszki Róbert kutatásai. A szerző a Turul Szövetségről, a Horthy-korszak radikális jobboldali felsőoktatási diákszervezetéről szóló monográfiájában maga is felhívja a figyelmet arra, hogy a politizáló és többnyire az erős antiszemitizmusig jobboldali diákmozgalmak és a radikális jobboldali, paramilitáris jellegű egyesületekkel (ÉME, MOVE) és a velük átfedésben álló titkos társaságokkal meglehetősen szoros kapcsolatban álltak, e paramilitáris, a hadsereggel is igen szoros kapcsolatban álló szervezetek sportosztályai pedig katonai jellegű kiképzésben részesítették a diákszervezetek tagjait.⁷⁶ Ugyancsak Kerepeszki Róbert hívja fel a figyelmet a

⁷⁴ UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1914–1944*, Pécs, Jelenkor Kiadó–Országos Széchenyi Könyvtár, 2012, 97–100.

⁷⁵ UNGVÁRY, i. m. 98–99. Ungváry Krisztián nem ad meg komolyabb forrásokat a monográfiájában.

⁷⁶ KEREPESZKI Róbert, *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi iffúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012.

Vitézi Rend és a korszak nacionalista titkos társaságainak szoros átfedéseire, külsőségeik hasonlóságaira, valamint arra, hogy a paramilitáris alapon szerveződő, katonaviselt férfiakat, illetve tényleges állományú katonatisztekét bizonyos társadalmi előjogokhoz juttató, nemességpótló magyar lovagrend kvázi állambiztonsági szervként, a hadsereggel szoros átfedésben működött.⁷⁷ Egyébként elég, ha csak Siménfalvy Tihamér ezredesre, a Kettőskereszt Vérszövetség parancsnokára gondolunk, aki egyúttal a Vitézi Rend egyik törzskapitánya is volt. (A Vitézi Rendben egyébként minden felsővezető, törzskapitány és székkapitány tényleges vagy nyugállományú tábormegvezető vagy törzstiszt volt, többek között ez is jelzi a szervezet magyar haderővel való szoros kapcsolatát.)

A KKV Sz parancsnoka, Siménfalvy vezérkari ezredes neve kapcsán itt említhetjük meg Ujszászy István ismét vezérőrnagy, a katonai hírszész és kémelhárítás, majd a későbbi hírszerzési és kémelhárítási csúcsszerv, az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában, 1948-ban írott feljegyzéseit, mint a téma ugyancsak fontos forrását. E 2007-ben könyv formájában is közzétett dokumentumegyüttes⁷⁸ a téma historiográfiájának fontos eleme, ugyanis egy részletének tanúsága szerint az 1920-as években a honvédségen belül titokban, de a kormányzat tudtával és beleegyezésével működött egy irredenta indíttatású, külföldi szabotázs-, diverzáns- és terrorakciókat kidolgozó és kivitelező, fedett katonai szervezet, melynek a vezetője Siménfalvy Tihamér ezredes, a KKV Sz igazgatója, később, Siménfalvy 1929-es halála után Papp Dezső alezredes volt.

Az 1920-as évek magyar radikális jobboldali irreguláris katonai alakulatainak historiográfiájához sorolhatjuk még többek között Borsi-Kálmán Béla, a magyar–román–francia kapcsolatok talán legjelentékenyebb magyar kutatójának 2006-ban akadémiai doktori értekezésésként megvédett, a Bánság, és szűkebb értelemben Temesvár mintegy kétszázéves történelmét feldolgozó monográfiáját, amely a közelmúltban immár harmadik, jelentősen bővített kiadásban jelent meg.⁷⁹ A könyv kiindulópontja egy mára nagyjából feledésbe merült, ám a maga korában nagy visszhangot kiváltó, nemzetpolitikai jelentőségű esemény, az úgynevezett temesvári levente-per. Az első világháború után, 1919-ban Temesvárt és a Bánságot megszállta a Román Királyi Haderő, temesvári fiatalok egy csoportja pedig

⁷⁷ KEREPESZKI Róbert, *A Vitézi Rend, 1920–1945*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2013.

⁷⁸ UJSZÁSZY István, *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*, forráskiad. HARASZTI György, KOVÁCS Zoltán András, SZITA Szabolcs, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Corvina Kiadó, 2007, 356–359.

⁷⁹ BORSI-KÁLMÁN Béla, *Kisfiúk a nagy viharban. A temesvári „Levente-pör” – az első román „irredenta per” története, 1919–1922*, Budapest, Kortárs Kiadó, 2020.

kétségbeesésükben, hazafias érzelmektől hajtva *Levente Szövetség* néven magyar ellenállási mozgalmat szerveztek. Bár a terület hovatarozása nemzetközi jogi értelemben nem volt tisztázott, és a trianoni békeszerződést is csak később írták alá, Magyarország új államhatárait a Nagy Háborút lezáró békekonferencia még korántsem jelölte ki, a román hatóságok mégis a román állam elleni összeesküvéssel, lázadással vádolták a lelepleződött leventéket, akik ráadásul, noha többnyire polgári személyek voltak, abszurd módon katonai bíróság előtt feleltek a szervezkedésért. A fiatalok elsőfokon kiemelkedően súlyos büntetésekben részesültek, és csak pár évvel később, román–magyar fogolycsere-egyezmények keretében sikerült nagy részüket kimenteni a fogságából. Bár a román hatóságok által meglehetősen felnagyított első romániai magyar „irredenta per” hajlott afelé, amit koncepciósnak szokás nevezni, a román állam pedig a szervezkedés komolyságát szándékoltan túlbecsülte és aránytalanul szigorú büntetésekkel sújtotta a vádlottakat, annyit mindenképpen érdemes kiemelnünk, hogy a magyar katonai hírszerzés valóban érintett volt a Levente-szervezkedésben. A Levente-szervezkedés tagjai ugyanis kapcsolatban álltak a Horthy Miklós későbbi kormányzó vezette Nemzeti Hadsereg hírszerző szerveivel. Azt például a Borsik Kálmán Béla által feldolgozott levéltári források egyértelműen tanúsítják, hogy egy Mike József nevű, magyar hírszerző főhadnagy ekkoriban a Bánságban tevékenykedett, és a román megszállás ellen szervezkedő magyar ellenállókkal is kapcsolatban állt. Az ügy háttérben felsejlik a már sokat emlegetett Siménfalvy Tihamér vezérkari ezredes, a Székely Hadosztály egykori vezérkari főnöke, a Horthy-korszak mára kevésbé ismert, ám annál komolyabb szerepet játszó hírszerző törzstisztje, egyúttal pedig a titkos irreguláris magyar katonai szervezet, a Kettőskereszt Vérszövetség parancsnoka is.

A felsorolt historiográfiai előzmények rövid ismertetése után ugyanakkor ki kell emelnünk, hogy Bodó Bélának igaza volt, amikor 2010-ben megjelent, Héjjas Iván életrajzát rekonstruáló tanulmányában azt írta meglehetősen találó módon:

„A magyarországi paramilitáris erőszak első világháború utáni története viszonylag kevésbé kutatott terület. Miközben a [német] Freikorppsszal száznál is több, a közelmúltban született német könyv és cikk foglalkozik, a magyar olvasók jó ha tucatnyi megbízható munkát találnak a háború utáni milíciákról. Mindez némiképp meglepő, tekintve, hogy a marxista történészek és politikusok 1945 után – ellentétben a két világháború közötti konzervatív pályatársaikkal – igen nagy figyelmet szenteltek a paramilitáris erőszaknak. Az 1950-es és 1960-as években marxista tudósok az első világháború utáni polgárháború sok fontos dokumentumát feltárták és publikálták, valamint a két világháború közötti rezsim zavaros eredetét és a polgárháborút,

különösen pedig az ellenforradalmat is más megvilágításba helyezték. Az ellenforradalomról szóló marxista munkák ugyanakkor az új elit érdekeit, illetve ideológiai elfogultságát és kulturális korlátait is tükrözték.”⁸⁰

A helyzet az elmúlt bő tíz évben – köszönhetően többek között a vörös- és a fehérterror közelmúltbéli százéves évfordulóinak –, valamelyest pozitív irányban változott, és főként a fehérterror 1919 és 1921 közötti időszakára került ismét a magyar történetírói érdeklődés homlokterébe, ám teljességre törekvő, összefoglaló munka az 1919 és 1925 Magyarországon működő, az előbb részben irreguláris alakulatokból, szabadcsapatokból (újra)szerveződő, majd komoly fegyverkezési korlátozások alatt álló magyar haderővel is szoros kapcsolatban álló, olykor annak közvetett irányítása alá tartozó, a konszolidáció kezdetől számítva pedig egyre inkább titokban működő radikális jobboldali félkatonai alakulatok működéséről ez idáig nem született. Holott úgy vélem, a téma a magyar politika-, társadalom- és hadtörténet igen érdekes, figyelemre méltó részterülete. Értekezésem e hiányt kívánja legalább részlegesen kitölteni, korszerű szemlélettel és alapvetően forráscentrikus történelemértelmezéssel, a lehető legnagyobb objektivitásra törekedve. S ha részben a forráshiányból fakadóan szükségszerűen töredékes eredményeket ér is el, mindenkor olvasóját talán mindenképpen közelebb viheti a 20. századi magyar történeti múlt e kevésbé ismert fejezetének megismeréséhez...

⁸⁰ BODÓ, Héjjas Iván. *Egy ellenforradalmár élete*, 9.

(MILICISTÁK)
A KETTŐSKERESZT VÉRSZÖVETSÉG,
EGY TITKOS IRREGULÁRIS KATONAI SZERVEZET
TEVÉKENYSÉGE AZ 1920-AS ÉVEKBEN

A Kettőskereszt Vérszövetségről általában

Titokban működő szervezetekről írni, mint azt már disszertációm elején jeleztem, meglehetősen hálátlan kutatói feladat, hiszen az ilyen organizációk jellemzően kevés iratot képeznek, vagy rosszabb esetben éppenséggel egyáltalán nem képeznek iratot. Minél nagyobb továbbá az időbeli távolság, annál nehezebb egy szervezet tevékenységét bármilyen módon is nyomon követni, rekonstruálni. A Horthy-korszak (1920–1944) a magyar történelem azon viharos időszakai közé tartozott, mely bővelkedett – elsősorban jobboldali, irredenta eszmék mentén szerveződő, ezzel együtt sokszor intoleráns és erősen antiszemita szellemiségű – titkos szervezetekben, melyek között igen jelentős személyi átfedéseket találhatunk, és amelyek a politikai életre is befolyással bírtak.⁸¹ Ezeknek a titokban működő szervezeteknek olykor volt legális fedőszervezete valamiféle, a belügyminiszter által engedélyezett és jóváhagyott alapszabállyal rendelkező egyesület formájában, olykor teljesen informális keretek között fejtették ki a tevékenységüket.

A Kettőskereszt Vérszövetség (rövidítve: KKV vagy KKV Sz) névre hallgató, titokban szerveződő irreguláris vagy paramilitáris alakulat e szervezetek közül is különösen érdekes, mert bár az 1920-as évek első felében erősen jelen volt a köztudatban, és számos törvénytelen séget (önbíráskodást, politikai és egyszerű rablógyilkosságokat, merényleteket, puccskísérleteket stb.) írtak tagjai számlájára a korabeli sajtóban és egyéb forrásokban, iratot mégsem igen keletkeztetett, vagy legalábbis iratai többsége nem maradt fenn közgyűjtemények őrzésében, így a történészek máig keveset tudnak róla.

A Kettőskereszt Vérszövetség – ha ugyan hihetünk a forrásoknak – nem volt más, mint az Etelközi Szövetség nevű, nagy befolyással rendelkező, a politikai, katonai és hivatalnoki elit tagjaiból szerveződő, alapvetően kormánypárti titkos társaság egyik alszervezete, annak egyfajta katonai szárnya. Az Etelközi Szövetségről, a korszak kiterjedt befolyással bíró, a szabadkőművesség ellenében alakult, annak fehér/nacionalista

⁸¹ UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1914–1944*, Pécs, Jelenkor Kiadó–Országos Széchenyi Könyvtár, 2012, 97–100.

változataként funkcionáló titkos társaságáról – Zadravec István tábori püspök emlékiratának,⁸² Prónay Pál alezredes feljegyzéseinek,⁸³ illetve Shvoy Kálmán tábornok napló-memoárjának,⁸⁴ e három, a Kádár-korszakban könyv formában is publikált alapidokumentumnak és néhány más levéltári forrásoknak köszönhetően⁸⁵ – titkossága és titokzatossága ellenére viszonylag sokat tudunk.⁸⁶ Az Etelközi Szövetség (rövidítve: EX, ET vagy X) a magyar irredenta, fajvédő legális és illegális egyesületek többségét irányította, vagy legalábbis igyekezett irányítani, így azok ernyőszervezetének is tekinthető. Tagjai a fenti rövidítéseket konspirációs okokból felváltva használták. A szervezet 1919 novemberében alakult Szegeden,⁸⁷ az ellenforradalmi kormány közvetlen környezetében, és a későbbiekben kb. 5000 tagot számláló társaságot a Vezéri Tanács, más néven Nagytanács nevű, 7–12 fős vezető testület 1944. október 16-áig, többnyire a Magyar Országos Véderő Egylettel (MOVE) szoros együttműködésben irányította, és annak lefoglalt budapesti székházában tartotta összejöveteleit.⁸⁸ Az EX rítusaiban, külsőségeiben az általa hazafiatlannak tartott szabadkőművességre⁸⁹ szeretett volna hasonlítani, ironikus módon még a székhelyét is a betiltott Magyarországi Symbolikus Nagypáholy lefoglalt Podmaniczky utcai székházában rendezte be, ugyanott, ahol a MOVE is működött. Kapcsolatrendszerén keresztül jelentős hatást gyakorolt a politikai életére, befolyását pedig jól mutatja, hogy tagjai voltak többek között Bethlen István, Teleki Pál, Károlyi Gyula, Bánffy Miklós, vagy éppenséggel Eckhardt

⁸² ZADRAVECZ István, *Páter Zadravec titkos naplója*, forráskiad. BORSÁNYI György, Kossuth Könyvkiadó, 1967. Az eredeti forrás ma az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található: HU-ÁBTL-A-719.

⁸³ PRÓRAY Pál, *A határban a halál kaszál. Fejezetek Prónay Pál naplójából*, forráskiad. PAMLÉNYI Ervin–SZABÓ Ágnes, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1963. A könyv formában 1963-ban csak részben közreadott, eredeti forrás ma is a Politikatörténeti Intézet Levéltárában található: HU-PIL-IV-973.

⁸⁴ SHVOY Kálmán, *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1920–1945*, forráskiad. PERNEKI Mihály Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983. Az eredeti forrás a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárában található: HU-MNL-CSML-XIV-12.

⁸⁵ Az Etelközi Szövetség fennmaradt alapszabálya / alkotmánya megtalálható Dr. Minich József orvos népegészségi eljárásának iratai között. HU-BFL-XXV-2-b-8311/1947.

⁸⁶ Az Etelközi Szövetség történetéről összefoglaló tanulmányt írt többek között Fodor Miklós Zoltán. Vö. FODOR Miklós Zoltán, *Az Etelközi Szövetség története*, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 2007/XXXI, 118–156. Mindazonáltal Fodor Miklós Zoltán összefoglaló tanulmánya is szórványos forrásbázison és a témában eddig megjelent szekunder szakirodalmon alapul, így megállapításai vállaltan igen nagyrészt feltételezések.

⁸⁷ Az Etelközi Szövetség érthető módon a katonai vezetésre és a hadseregére is nagy befolyást gyakorolt, alapító tagjai között főtiszteket is találunk. Ily módon nem meglepő az sem, hogy a KKV Sz valószínűleg az EX közvetlen irányítása alá tartozott. Vö. ERDEŐS László, *A magyar honvédelem egy negyedszázada 1919–1944*, szerk. BABUCS Zoltán, Gödöllő, Attraktor Kiadó, 2007, 115–117.

⁸⁸ Vö. L. NAGY Zsuzsa, *Szabadkőművesek*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988, 68.

⁸⁹ Dömötör Mihály belügyminiszter 1920. május 18-ai 1550/res. számú rendeletével betiltotta a szabadkőművesség működését a Magyar Királyság egész területén. Az belügyminiszteri rendelet indokolása szerint a szabadkőműves páholyok az „*alapszabályaikban kitűzött, kormányhatóságilag is törvényesen elismert céljaik és feladatuk megvalósítása helyett a politikai élet irányítására és a tényleges hatalomnak a kezükhöz ragadására terelték át egyleti tevékenységüket*”.

Tibor, aki 1923 decemberétől az Ébredő Magyarok Egyesületének, a korszak legbefolyásosabb magyar nacionalista tömegszervezetének⁹⁰ elnöki tisztét is betöltötte. Az EX-be meghívás alapján felvételüket kérők e célra kidolgozott misztikus szertartás keretében életre-halálra szóló fogadalmat tettek az irredenta és fajvédő célok szolgálatára,⁹¹ a Vezéri Tanács pedig az ország sorsát érintő kérdéseket megtárgyalta.

Habár az Etelközi Szövetség történetéről fennmaradt források igen szórványosak, egy igen értékes levéltári forrást mégis meg kell említenünk, melyből nagy valószínűséggel jól és hitelesen rekonstruálhatók az EX célkitűzései és szervezeti felépítése. Egy elvileg 1925-ös (tehát valamivel az alapítás utáni) keletkezésű dokumentumról van szó, nevezetesen pedig a titkos társaság alapszabályáról/alkotmányáról, amely dr. Minich József orvos 1947-es népgyógyászati igazolási eljárásának iratai között maradt fenn Budapest Főváros Levéltárának őrizetében.⁹² Az 1925. február 25-ei keltezésű alkotmány szerint az Etelközi Szövetség célkitűzései a következők voltak:

1. *Magyarország területi épségének védelme, biztosítása, helyreállítása, megóvása.*
2. *A magyarság faji, nemzeti, gazdasági és műveltségbeli fejlesztése és megerősítése.*
3. *A Magyar Állam világpolitikai helyzetének megszilárdítása és a magyar faj becsületének kivívása és megóvása.*
4. *A zsidóságnak, mint a magyar nép legveszedelmesebb ellenségének a Magyar Állam gazdasági, politikai és szellemi életének minden teréről való leszorítása.*
5. *A szövetség zsidó-szabaddkőműves- és kommunistaellenes céljait a világ összes kersztény nemzetei között terjeszteni.*
6. *A célnak megfelelően a szükséges fegyelmetartás elvének érvényre juttatása egész közéletünkben.*⁹³

A szövetség szervezete ezzel párhuzamosan a következőképpen nézett ki: a társaságot 1 fővezér, 7 vezér, 1 főpecsétőr, 1 főtárnokmester, 1 főítélőmester, 1 vezérintéző vezette, valamint e tisztségek alatt helyezkedtek el a nemzetségfők, a családfők, az apák, végül az

⁹⁰ Zeidler Miklós szerint a Magyar Országos Véderő Egylet, az Ébredő Magyarok Egyesülete, az Etelközi Szövetség, a Kettőskereszt Vérszövetség és más nacionalista társaságok alapjában határozták meg az ellenforradalom ideológiáját és káderállományát. Vö. ZEIDLER Miklós, *A revíziós gondolat*, Pozsony, Kalligram, 2009, 105.

⁹¹ Az EX történetének az egyik alapító, Zadravecz István tábori püspök emlékiratában egész fejezetet szentelt. ZADRAVE CZ, i. m. 129–150.

⁹² HU-BFL-XXV-2-b-8311/1947.

⁹³ Uo.

egyszerű tagok, akiket testvérek néven illettek. A fővezért a vezérek választották, a fővezér és a 7 vezér képezte a Vezérek Tanácsát, az EX országos vezetőtestületét. A Vezérek Tanács (VT) továbbá kiegészült a csak tanácskozási joggal bíró főpecsétőrrel, főtárnokmesterrel, a főítélőmesterrel és a vezérintézővel, a tesöktet feladatköre pedig az volt, hogy irányítsa és ellenőrizze a Szövetség minden irányú működését és közigazgatását, valamint gyakorolja a legfőbb fegyelmi bíraskodást a Szövetség tagjai felett.⁹⁴

Egy vezetői státusz megüresedése esetén a Vezérek Tanácsa önmagát egészítette ki a szövetség tagjai közül. A főpecsétőr őrizte a szövetség pecsétjét, ellenőrizte az általános ügyvitelt, illetve gondoskodott a VT összehívásáról. A vezérintéző volt a VT látható végrehajtó közege, ugyanis a Vezérek Tanácsának összetétele az alacsonyabb rangú tagok előtt elvileg nem lehetett ismert. A vezérintéző vezette tehát az általános ügyvitelt, kiadta a vezérek parancsait, és gondoskodott azok végrehajtásáról, elnökölt a nemzetségek közös táborában (gyűlésén), elnöke volt a szakbizottságok együttes ülésének, vezette a szövetség nyilvántartását, illetve újabb nemzetségek alapítására is ő tett javaslatot a VT-nek. A szervezet tematikus szakbizottságainak létezéséről Zadravecz István emlékiratából is tudunk, és Gömbös Gyula féléves vezérintézőségének időszaka alatt az alábbi módon néztek ki:

„[...] *Nyolc bizottság alakult, amelyek egyikébe legalábbis beosztott minden testvér.*

1. *Fajvédelmi egyesületek működését szabályozó és ellenőrző*
2. *a fajvédelmi egyesületeket szervező*
3. *törvényhozó, politikai és közigazgatási*
4. *sajtó-, irodalmi és propaganda*
5. *közgazdasági*
6. *kultúr-*
7. *honvédelmi és*
8. *irredenta bizottság.*

Én a nyolcadik, vagyis az irredenta bizottság elnöke lettem. Társelnökeim: Solymossy János százados és Papp Antal min. tanácsos. A bizottság főbb tagjai: Pröhle Vilmos, Perényi Zsigmond, Siménfalvy Tihamér, Prónay Pál, Héjjas Iván, Budaházy Miklós, Szabó József, dr. Dániel Sándor, Hir György, Gömbös Gyula, Sasi Szabó József, dr. Nyiredy Jenő stb.”⁹⁵

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ ZADRAVECZ, i. m. 149.

Mint ebből kiderül, az Etelközi Szövetség irredenta célok megvalósításáért felelős szakbizottságának Zadravec emlékiratában még a névsora is fennmaradt, és igen felülreprezentáltak voltak benne a katonatisztek.

Az EX egyes törvényhatóságok területén, valamint a külföldön, például a határon túltra került területeken létesített alszervezetei, az úgynevezett nemzetségek vezetői voltak a nemzetségfők, akiket tisztségükre a VT nevezett ki. Ha a kinevezett nemzetségfő képességei akár rosszak voltak, akár fizikai képtelensége folytán nem tudta ellátni a feladatait, a Nemzetségfők Tanácsának többsége indítványt tett az illető leváltására.

A szövetségen belül külön katonai nemzetséget képeztek a Budapesten állandó beosztásban alkalmazott, tartósan itt állomásozó katonatisztek. A katonai nemzetség működése kiterjedt a Nemzeti Hadsereget, később a Magyar Királyi Honvédséget érintő ügyekre. Éppen ezért katonai vonatkozású javaslatai, tervezetei, utasításai, amennyiben a VT azokhoz hozzájárult, az EX minden katonai állományba tartozó tagjárara nézve érvényesek voltak. E katonai értesítéseket és intézkedéseket a katonai nemzetségfő csak a vezérintéző útján juttathatta el a vidéki nemzetségekhez, illetve azok katonacsaládjaihoz. A VT felhatalmazást adhatott nem katonai személyeknek is a katonanemzetségbe történő beosztására.

A nemzetségek a VT parancsai és utasításai szerint jártak el. Vezetőjük a nemzetségfő volt, aki a nemzetség ügyeit 7 tagú nemzetségtanács által támogatva intézte. A nemzetség végrehajtó közegei a pecsétőr és a tárnokmester voltak, ezek és a családfők a nemzetségtanács tagjai is voltak. Családfők az egyes nemzetségen belül a lehetőleg járasonként létesített alszervezetek vezetői voltak, akiket a felettes nemzetségfő javaslatára szintén a VT nevezett ki. A katonanemzetség a megfelelő magasabb kötelékek, a hadsereg szervezeti hierarchiája szerint oszlott családokra. Apák az egyes családfők alá tartozó községekben létesített csoportok vezetői voltak, akiket a felettes családfő ajánlatára a nemzetségfő nevezett ki. A katonanemzetségnél az apaságok a katonai alá-fölérendeltségi viszonyok lehetőség szerinti betartásával voltak létesítendőek, más szóval igyekeztek elkerülni, hogy a titkos társaságon belül egy magasabb rendfokozatú katona felettése nála alacsonyabb rendfokozatú katona legyen. Az EX által sok mindenben másolt szabadkőművességhez hasonlóan *testvéreknek* nevezték a szövetségbe felvett és fogadalmat tett tagokat.⁹⁶

⁹⁶ HU-BFL-XXV-2-b-8311/1947.

Nemzetvédő, irredenta politikai céljai érdekében az alapszabály/alkotmány szerint az Etlközi Szövetség az alábbi eszközöket vehette és vette igénybe:

1. *A ker. sajtó erősítése, propagálása és a tagok közötti kötelező előfizetése.*
2. *Az irodalom és a művészet fejlesztése nemzeti irányban. Irodalmi társulatok létesítése. A nemzeti nevelés minden ágában a szövetség elveinek érvényre jutattása, különös tekintettel a fajmagyarság testi nevelésére.*
3. *Keresztény pénzüzetek, termelő- és fogyasztási szövetkezetek, iparvállalatok alapítása és fejlesztése.*
4. *Olvasó-, iparos- és gazdakörök és egyéb, a nép oktatására és vezetésére hivatott egyesüléseknek céljaink szerinti vezetése.*
5. *Keresztény hit- és erkölcsstanok bevitele a tudomány, irodalom és művészet minden ágába.*
6. *Külföldön élő magyarokkal állandó érintkezés fenntartása magyar fajiságunk állandó ébrentartására.*
7. *Fajrokon turáni népekkel való szellemi, politikai és gazdasági kapcsolat létesítése és ápolása.*
8. *Ingatlanok zsidó kézre jutásának meggátlása, zsidó kézen lévő ingatlanok visszaszerzése, és arra érdemesek birtokba juttatása.*
9. *A magyar nyelv tisztaságának megóvása az elzsidósodástól.*
10. *Zsidóellenes hangulat szítása az egész világon.*
11. *A szövetség tagjainak a közélet és a közgazdaság minden terén való érvényre juttatása.*
12. *Az önzetlenségnek és a kötelességtudásnak, mint legfőbb nemzeti ideálnak úból a magyarság lelkébe való beidegzése.*
13. *A kül- és belföld szellemi és társadalmi életének éber figyelése, és céljaink érdekében való befolyásolása.*
14. *Abszolút fegyelem, és szükség esetén bármily fegyver.*

A szövetségbe való tagfelvétel ajánlás útján történt. Az alapszabály értelmében minden tagnak jogában állt, sőt, kifejezett kötelessége volt az arra alkalmas és általa feltétlenül megbízhatónak ismert egyént tagfelvételre ajánlani. Ajánlatában köteles az ajánlott egyénre vonatkozó, és az ajánló által saját, egyéni felelőssége mellett kiderített adatokat közölni azon apával, akinek alárendeltségébe tartozott, közölni, majd az illetékes apa azokat felettes

családfőjéhez, ez pedig a felettes nemzetségfőjéhez terjesztette elő. Az ajánló az ajánlottért egész életén át felelősséggel tartozott. Ajánlani csak azt lehet a személyt lehetett, akinek az alapszabály szóhasználata szerint észjárása, jelleme és érzésvilága alapján a magyar faj érdekeinek szolgálatára rátermettnek bizonyult, tehát aki erősen nacionalista elveket vallott. Nem volt ellenben ajánlható az a személy, akinek ereiben bármily kis mennyiségű zsidó vér van, vagy akinek a felesége nem született keresztény szülők gyermeke volt, illetve nem volt ajánlható az sem, aki korábban bármely szabadkőműves páholynak (ettől egyébként egyes prominens tagok, például Ravasz László református püspök esetében eltekintettek) vagy olyan egyesületnek, vagy pártnak volt a tagja, amelynek céljai a kereszténységgel és a magyarság céljaival ellentétben álltak – az intranzigens keresztény szellemiség tehát igen erős, intoleráns antiszemizmussal és szabadkőműves-ellenességgel párosult. A tagfelvételtől a nemzetségtanács döntött. Felvételhez minimum egy, de inkább két testvér ajánlása volt szükséges, ettől a nemzetségtanács csak különös körülmények között térhetett el, például az elcsatolt területeken lakó tagjelöltek esetében. Ha egy tanácstag nemmel szavazott, az ajánlott személy nem volt felvehető a szervezetbe. A nemzetségtanács kezdvező döntése esetén az ajánló felhatalmazást kapott az ajánlott személy óvatos megnyerésére és beszerzésére, és a becsületszavát kellett adnia. A szövetségről a beszerzendő személlyel csak annyit lehetett közölni, hogy létezik, befolyással bír, mik a céljai, és hogy feltétlen engedelmisséget és titoktartást követel a tagjaitól. Ha az ajánlott személy végül nem volt hajlandó belépni a a titkos egyesületbe, úgy következmények terhe alatt, a becsületszavát kérve titoktartásra kötelezték, és az ilyen személyekről nyilvántartást is vezettek. Ha azonban az illető hajlandó volt a szövetség esküjét letenni, kitöltettek vele egy személyi adatlapot, amelyet szolgálati úton a nemzetségfőhöz juttattak, aki döntött a jelölt felavatásának időpontjáról. Nők a szövetség tagjai a szabadkőművesség legtöbb irányzatához hasonlóan nem lehettek, így az Etelközi Szövetség intranzigens keresztény-nemzeti férfitestvériséggént jellemezhető. Az apák és családfők ajánlataikat közvetlen felettes hatóságaikhoz, a nemzetségfőkhöz terjesztették elő, az illetékes nemzetségfő a hozzá beérkezett javaslatot saját véleményével együtt előterjesztette a saját nemzetségtanácsában, ez pedig a felvétel tárgyában szükséges további nyomozás után végérvényesen döntött, majd határozatait ugyanazon úton közölte az ajánlat felterjesztőjével, egyben azokat utasítja, hogy a tagfelvételre javasolt személyeket a legközelebbi avatásra vezessék elő.⁹⁷

⁹⁷ Uo.

Az alapszabály szerint a szövetség céljainak minél sikeresebb és gyorsabb elérése érdekében a testvéri rend létezése, szervezete, működése és tagjainak kiléte a legszigorúbb titokban tartandó volt mindaddig, amíg feltűnés nélkül, a nyilvánosság teljes kizárásával végzett következetes munka oly tényezővé nem emelte volna a szövetséget, hogy a nyilvánosság elé lépés már nemhogy gyengíteni, hanem inkább fokozni tudta volna annak befolyását a nemzet életére. A titoktartás megszüntetésének mértékét és időpontját, valamint a szövetség megszűntének idejét a Vezérek Tanácsának parancsára a vezérek és a nemzetségfők együttes tanácsa határozhatta volna meg, ám erre a valóságban a szervezet története során soha nem került sor.⁹⁸

Ami a tagok jogait és kötelességeit illeti, a szövetség tagjait céljainak elérése érdekében elvileg a legmesszebb menő támogatásban részesítette, de egyszersmind élénk figyelemmel kísérte azok működését. Az alapszabály értelmében a szervezet a tagokat intette, figyelmeztetette, illetve vétségük esetén őket, ha kellett, fegyelmi úton büntette. A tagok kötelesek voltak a kapott figyelmeztetéseket mindenkor megszívlelni, és a büntetést, amelyre vétkükkel rászolgáltak, megbánó töredelmességgel elviselni. A belső büntetőeljárásokról külön fegyelmi szabályzat rendelkezett, a tagok pedig kötelesek szövetségbeli előljáróiktól szolgálati úton nyert rendelkezéseket, parancsokat legjobb tudásuk és képességük szerint lelkiismeretesen teljesíteni. Ha valamely tag az ilyen intézkedések teljesítésre magát alkalmatlannak tartotta, úgy köteles volt erről haladéktalanul, indokainak tüzetes felsorolása mellett, szolgálati úton jelentést tenni, és teljes vagy részleges felmentést kérni a kapott feladat alól. Ha egy tag testi vagy lelki okokból az esküjében vállalt kötelezettségek teljesítésére magát alkalmatlannak érezte, úgy az okok bizonyítása mellett időleges vagy végleges passzivitásba helyezését kérhette, erről pedig a Vezérek Tanácsa döntött. A tagság elvileg a tagok haláláig tartott, a szervezetből kilépni formálisan nem volt lehetséges, a valóságban azonban sokan kiábrándultak az EX-ből, és megszakították vele a kapcsolatot. A passzivitásba helyezett tagok a szövetségbeli jogaikat nem gyakorlhaták, ellenben a szövetség iránti jóindulatukat és a szervezet titkait egész életükön át kötelesek voltak megőrizni. Az EX a titoktartás érdekében egyébként valószínűleg sokkal súlyosabb büntetéseket helyezett kilátásba tagjaival szemben, mint amilyeneket engedtlenségük esetén ténylegesen alkalmazott. Prónay emlékiratában például beszámol egy esetről, mely szerint Toókos Gyula százados arról számolt be, hogy egy szegedi EX-tagot agyonlőtték, amiért elárulta a titkos

⁹⁸ Uo.

társaságot, azonban mások ugyanekkor közölték Toókossal, hogy az illetőt az állítólagos halála után vígan látták sétálni az utcán:

„Toókos Gyula szds. a katonai nemzetség tagja éppen arról számolt be, hogy miként lakolt ezen titkos szervezet egy árulója, akit egy másik EX-testvér lelőtt, amikor Szegeden a hídon keresztül a szerbekhez akart átmenekülni. Az illetőnek nevére már nem emlékszem, mások azonban kijelentették, hogy ezen bejelentett gyászeset után sétálva látták az utcán.”⁹⁹

Az akár mulatságosnak ható epizód alapján nem zárhatjuk ki egyértelműen, hogy az EX története során történt néhány, árulónak bélyegzett személy sérelmére elkövetett gyilkosság. Azonban mivel mindez igen nagy feltűnést keltett volna, a főként értelmiségiekből, politikusokból és hivatalnokokból álló, szociológiai értelemben alapvetően úriembereket tömörítő titkos társaság pedig inkább politikai érdekérvényesítéssel és politikai témák megvitatásával, mint erőszakos cselekmények eltervezésével és kivitelezésével foglalkozott. Néhány radikális jobboldali, különítményes múlttal rendelkező katonatisztet leszámítva a fizikai erőszak a tagság nagy részétől valószínűleg távol állt. A szövetség sajátos belső bíráskodási rendszere által kiszabott halálbüntetések végrehajtásában tehát alapos okunk van kételkedni. Inkább lehetett az esetleges halálbüntetés kilátásba helyezése erőfitogtatás és a szervezet titokzatosságának egyfajta *marketingkelléke*, mint valós életveszély az esetleg renitenssé váló EX-tagok számára. Miként az sok hasonló szervezetről, valószínűleg az Etelközi Szövetségről is elmondható, hogy mind kifelé, mind befelé igyekezett sokkal befolyásosabbnak és veszélyesebbnek látszani, mint amilyen valójában volt.

A titkos egyesület tagjai természetesen tagdíjat fizettek, melynek összegéről az alapszabály ugyancsak rendelkezett: a tagdíj az 1920-as években 120 korona volt, illetve a tagok belépéskor egyszeri, önkéntes belépési díjat is fizettek. Indokolt esetben a nemzetségfő a tagsági díjat egészben vagy részben elengedhette, vagy annak megfizetésére halasztást engedélyezhetett. Az egyes nemzetségek kötelesek voltak a belépési és tagsági díjak felét a főtárnokmester felé befizetni. Elvileg minden tagnak jogában állt a szövetség céljainak minél sikeresebb megvalósítása érdekében indítványokat előterjeszteni, mely indítványok felett az illetékes előljáró szerv döntött.¹⁰⁰

Az Etelközi Szövetség szervezési elvei tekintetében az Osztrák–Magyar Monarchia precíz, rigorózus hivatalnoki hagyományait követte, alapszabálya értelmében pedig a

⁹⁹ PRÓNAY, i. m. 232–233.

¹⁰⁰ Uo.

döntéshozatalra és a kommunikációra szigorú szolgálati utat határozott meg. Ennek értelmében a tagok a szövetséget érintő minden ügyben kötelesek a szolgálati utat betartani, elérni ettől csak igen fontos és sürgős, közérdekű ügyben lehet. Minden tag közvetlenül az elöljárójával lépett érintkezésbe, tehát adott testvér azon alszervezet apjával, amely alszervezetbe tartozott, az apa azzal a családfővel, amely családfőhöz tartozott, a családfő pedig azzal nemzetséggel, aki alá tartozott. A nemzetséggel a vezérintéző útján a Vezérek Tanácsával léphetett közvetlen érintkezésbe, a Vezérek Tanácsa pedig határozatait ugyanezen az úton közölte az alszervezetek vezetőivel és a tagokkal. Ugyanazon nemzetségbe tartozó testvérek, apák és családfők egymást ismerhették, és a közvetlenül őket érdeklő ügyben egymással szemben minden titkolózás nélkül tanácskozhattak, kifelé azonban a legszigorúbb titoktartás volt mindnyájukra nézve kötelező. Egyes tagoknak a Vezérek Tanácsa jogosultságot adhatott, hogy kilétüket még szövetségbeli családtagjaik előtt is titokban tarthassák, az ilyen tag, megbízott, továbbá a család- és nemzetségtanácsba által kiküldendő megbízott pedig a Vezérek Tanácsa által kibocsátott igazolvánnyal volt ellátható.¹⁰¹

Az alapszabály értelmében a felavatott tagok kötelesek voltak a szertartások könyvében előírt hitvallást és fogadalmat a magukévá tenni, és az esküt az előírt módon és az arra meghatározott időben letenni. A fogadalmat legalább öt testvér együttes jelenlétében tartozott a tagjelölt letenni (párhuzamként elmondható, hogy a szabadkőművesség legtöbb irányzata esetében a tagjelölt hét, a mester fokozatot elért páholytag jelenlétében avatható szabadkőművessé). A fogadalomtételi bizottságot vagy a Vezérek Tanácsa, vagy a felveendő személy lakhelye szerint illetékes nemzetséggel állította össze. Az esküetel és a táborozás szertartásáról a szövetség szertartáskönyve részletesen rendelkezett, azonban sajnos, ez a dokumentum nem maradt ránk.¹⁰²

Ami az Etelközi Szövetség területi beosztását illeti, a fennmaradt alapszabály arról is részletesen rendelkezett. A nemzetségek a trianoni Magyarország megyei és városi törvényhatóságainak területi beosztása szerint, a Vezérek Tanácsa által voltak kialakítandók. A Vezérek Tanácsa a helyi viszonyoknak megfelelően a megyei és városi törvényhatóságok területeit a nemzetségi beosztásánál egyesíthette. A trianoni békediktátum keretében elcsatolt területeken és a külföldön alakítandó nemzetségek tekintetében a Vezérek Tanácsa az egyéni esetnek és a célnak megfelelően határozhatott. A nemzetségek közigazgatási járások és kerületek szerint családokra, és községenként/városoként pedig a célszerűség szerint

¹⁰¹ Uo.

¹⁰² Uo.

apaságokra voltak osztandók, ezt a beosztást pedig a nemzetségek tanácsának támogatásával az adott nemzetség vezetője volt hivatott kialakítani.¹⁰³

A titkos társaságnak továbbá szigorú tanácskozási rendje volt az alábbiak szerint:

„A szervezet céljainak megvalósítása érdekében az állandóan működő Vezérek Tanácsán kívül tanácskozásra egybehívhatók:

- 1. A nemzetségek egymással leendő tanácskozásra a Vezérintéző elnöklete alatt.*
- 2. A családfők egymás közti tanácskozásra, melyen ugyanazon nemzetségfő alá tartozó családfők vesznek részt a nemzetségfő elnöklete alatt.*
- 3. Az apák egymás közti tanácskozásra, melyen az ugyanazon családfő alá tartozó apák vesznek részt a családfő elnöklete alatt.*
- 4. A testvérek egymás közti tanácskozásra, melyen az ugyanazon apa alá tartozó testvérek vesznek részt az apa elnöklete alatt.*

Tanácskozásra egybehívandó a szervezet: a Fővezér vagy négy vezér kívánságára a Vezérek Tanácsa. A Vezérek Tanácsának parancsára, vagy a nemzetségek összlétszámának egyharmada kívánságára a Nemzetségfők Tanácsa. A Vezérek Tanácsának parancsára, az egyes nemzetségfők rendeletére, vagy az ugyanazon nemzetségfő alá tartozó családfők összlétszámának egyharmadának kívánalmára a Családfők Tanácsa. A Vezérek Tanácsának parancsára, az illetékes nemzetségfő, vagy családfő parancsára, vagy az egyazon családfő alá tartozó apák összlétszámának egyharmadának kívánságára az Apák Tanácsa. Végül az illetékes apa parancsára, vagy az ugyanazon apa alá tartozó testvérek összlétszámának egyharmad részének kívánságára a Testvérek Tanácsa.

Amennyiben a tervbe vett tanácskozás tárgya valamely testvér, apa, családfő, nemzetségfő ellen irányul, az ekként érdekelt a tanácskozásban részt nem vehet, és ott csak a tanács külön idézése alapján jelenhetik meg.

Az apa, a családfő vagy nemzetségfő ily érdekeltsége esetén az illető tanácsot a közvetlen felettes szervezet vezetője hívja össze és elnököl. Az alantas szervezetek tanácsainak határozatai mindenkor csak javaslatnak tekintendők, s érvénye határozatokká csak a Vezérek Tanácsának hozzájárulása és esetleges módosítása útján válhat. Az alól kivételt csak az egyes nemzetségek belső közigazgatási és elvi jelentőségű ügyei képeznek, melyekben az illető nemzetség tanácsa /feje/ dönt.”¹⁰⁴

¹⁰³ Uo.

¹⁰⁴ Uo.

Mint említettem, az az EX külsőségeiben az általa megvetett és nemzetrontónak gondolt, alapvetően liberális és humanista eszmék mentén szerveződő, elsődlegesen a felvilágosodás eszmeiségét követő szabadkőművesség nacionalista, sajátosan magyar változataként óhajtott funkcionálni, és még a székhelyét is a betiltott Magyarországi Symbolikus Nagypáholy MOVE számára lefoglalt Podmaniczky utcai székházában rendezte be. Az Etelközi Szövetség tehát nem csupán egy pragmatikus célokat követő titkos politikai organizáció, hanem titokzatos, misztikus, filozofikus-ezoterikus szellemiséget, a tagok számára egyfajta sajátos magyar nemzeti vallást, vagy legalábbis valamiféle valláspótlékot megtestesíteni kívánó szervezet is volt.¹⁰⁵ Ez a kezdeti időszakra, az 1920-as évek első felére halmozottan igaz, mert a későbbiekben, már amennyire a forrásokból tudni lehet, a politizálás és a pragmatikus politikai célok elérése a társaság működésében sokkal fontosabbá vált.

Bár a szövetség szertartáskönyve nem maradt fenn, a szervezet rítusairól, vagy legalábbis tervezett szertartásrendjéről mégis tudhatók bizonyos adatok, elsősorban Zdravec István tábori püspök emlékiratából. Pröhle Vilmos orientalista professzor, a magyar őstörténet elhivatott, ugyanakkor a földtől is kissé elrugaszkodott kutatója és szerelmese, valamint az ezotériára ugyancsak igen fogékony Toókos Gyula százados leginkább egy sajátosan magyar *nemzetvallást* szerettek volna kidolgozni, amely egyszerre lett volna intranszigens keresztény és nyúlt volna vissza az ősmagyarok feltételezett pogány, többistenhívő természeti vallásához – az effajta szinkretizmusban rejlő ellentmondásokkal persze az EX rituáléinak kidolgozói már sajnos nem foglalkoztak behatóbban.

Zdravec püspök memoárjából, mely feltehetőleg autentikus forrásnak tekinthető, mindenesetre tudjuk, hogy Pröhle Vilmos és Toókos Gyula egészen addig a kissé képtelen és túlzó ötletig merészkedett, mely szerint az Etelközi Szövetség és a sajátosan „magyar vallás” számára a Gellérthegyen, a Citadella helyén kellett volna monumentális templomkomplexumot emelni, melynek keretében rögtön négy templom épült volna egymásra. A legelső szintet egy barlang alkotta volna, amelyet az ősi pogány rítus helyéül szántak, és ahol fehér lovat lehetett volna áldozni az ősmagyarok nagyvonalúan elképzelt, ám valójában nem ismert vallási szokásainak megfelelően. E felett helyezkedett volna el egy katolikus, majd egy protestáns templom, melyben egyesülhetett volna a keresztény vallás minden Magyarországon jelen levő protestáns irányzata. A negyedik, legmagasabb szinten pedig az egyesített „magyar vallás” szentélye kapott volna helyet, mely a pogány, a katolikus és a protestáns vallási irányzatokat egyfajta nemzeti szinkretizmus keretében egyesítette

¹⁰⁵ FODOR, i. m. passim.

volna.¹⁰⁶ A mélyen katolikus tábori püspököt Pröhle és Toókos még fel is kérték a sajátosan magyar nemzeti vallás fejének, Zadravec és sok más hívő keresztény EX-tag azonban a pogány rítusokat és a szinkretizmust nyilván nem tartotta összeegyeztethetőnek a kereszténységgel, így ezekből a földtől elrugaskodott elképzelésekből nem sok minden valósult meg a társaság gyakorlati működésében.¹⁰⁷

Azt is tudjuk, hogy az alapítók és a vezetők a Podmaniczky utcai szabadkőműves páholyház igen sok szimbolikus berendezési tárgyát változatlanul meghagyták és egy az egyben felhasználták az Etelközi Szövetség rítusai során. Hogy a felavatandó tagoknak misztikus szertartás keretében életre-halálra szóló esküt kellett tenniük, az az EX történetéről is megemlékező három alapforrás és a fennmaradt alapszabály alapján is egészen bizonyos, Shvoy Kálmán tábornok pedig arra is utal, hogy a tagjelölteknek 13 próbát kellett kiállniuk, vagy legalábbis 13 tagsági követelménynek megfelelniük.¹⁰⁸ A szervezet rituális gyűléseit az elképzelt ősmagyar törzsi államszervezet mintájára „tábor”-nak, illetve „táborozás”-nak nevezték, autentikus forrásunk azonban nem maradt fenn a tagfelvételi ceremónia részleteit és az eskü szövegét illetően.

A Vezéri Tanács névsoráról elsősorban Zadravec emlékiratának köszönhetően van megbízható tudomásunk: az 1920-as években a VT tagja volt az alapító Pröhle Vilmos professzor, Gömbös Gyula, maga Zadravec István, gróf Ráday Gedeon, egy ideig belügyminiszter, Sréter István tábornok, egy ideig honvédelmi miniszter, báró dr. Perényi Zsigmond, valamint az 1920-as években a VT tagja lett Siménfalvy Tihamér tábornok és gróf Bánffy Miklós külügyminiszter is.¹⁰⁹ Az Etelközi Szövetség élén elvileg egy fővezér állt volna, és a soha be nem töltött fővezéri székét a vezetőségi tagok egyértelműen Horthy Miklós kormányzónak szánták, aki azonban ezt nem fogadta el, ám a tagok többsége ettől függetlenül őt tekintette a szervezet valódi vezetőjének.¹¹⁰ Erről többek között Prónay Pál, Shvoy Kálmán és Zadravec István is több helyen beszámolnak a visszaemlékezéseikben.¹¹¹ A kormányzó tehát – a róla elterjedt legendákkal, illetve a marxista történetírás és az 1945 után kelezett források által igen gyakran hangoztatott állításokkal ellentétben – pragmatikus, politikusként valószínűleg nem volt tagja egyetlen jobboldali titkos társaságnak, így az Etelközi Szövetségnek sem. Mindazonáltal, mivel bizalmasai, a korszak befolyásos politikusai és katonatisztjei közül igen sokan tagok voltak, akaratát és befolyását e

¹⁰⁶ ZADRAVECZ, i. m. 144–145.

¹⁰⁷ Uo. i. m. 145–146.

¹⁰⁸ SHVOY, i. m. 73.

¹⁰⁹ ZADRAVECZ, i. m. 132.

¹¹⁰ UNGÁVRY, i. m. 99.

¹¹¹ Vö. PRÓNAY, i. m. passim.; SHVOY, i. m. passim.; ZADRAVECZ, i. m. 130–132.

társaságokban is tudta érvényesíteni, és időnként képes volt a kormányzati körökben is felfelé politikai radikalizmus ellensúlyaként is hatni.¹¹² A „láthatatlan”, hivatalosan a társaságba soha be nem lépett fővezér helyett az operatív ügyeket a vezérintéző névre hallgató tisztségviselő intézte, ő volt tehát a titkos társaság tényleges vezetője, a tisztséget pedig az 1920-as években – fél év kivételével, mikor Gömbös Gyula is vállalkozott a pozíció betöltésére, és a rá jellemző lendülettel jelentős átszervezésekbe is fogott volna¹¹³ – báró Feilitzsch Berthold, a Horthy-korszak befolyásos háttérpolitikusa töltötte be.¹¹⁴

Az EX fedőszervezete a Magyar Tudományos Fajvédő Egyesület volt, mely 1920. szeptember 28-án alakult meg, és ugyankor hagyták jóvá az alapszabályát. A társaság informális vezetője 1936-ban bekövetkezett haláláig lényegében Gömbös Gyula honvédelmi miniszter, majd együttesen miniszterelnök és honvédelmi miniszter,¹¹⁵ és okkal feltételezhető, hogy mind a MOVE-hez, mind az ÉME-hez kötődő radikális jobboldali paramilitáris alakulatok és titkos-féltitkos szervezetekben is vezető szerepet játszott, noha hivatalos pozíciót a MOVE elnökségén kívül nem viselt.¹¹⁶ Arra is számos jel mutat, hogy Gömbös nem csupán a korabeli radikális jobboldali szervezetek informális vezetője volt, de tudhatott a különböző paramilitáris alakulatok által eltervezett és végrehajtott bűncselekményekről, és adott esetben támogatta is azokat,¹¹⁷ az Etelközi Szövetség pedig a jobboldali mozgalmak egyfajta irányító szerveként működött.¹¹⁸ 1923 után a kormánypártból kilépő fajvédő frakciót, majd a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot megalapító Gömbös igen aktív kapcsolatot ápolt Héjjas Ivánnal és az Ébredő Magyarok Egyesülete alföldi fiókszervezeteivel, 1924 novemberétől pedig a Fajvédő Párt vidéki gyűléseit az ÉME helyi szervezetei koordinálták, úgy vélem, kevéssé tűnik valószínűnek, hogy Gömbös ne tudott volna az 1920-as években az ÉME tagjaihoz és Héjjas Iván paramilitáris csoportjaihoz köthető elkövetett erőszakos bűncselekményekről.¹¹⁹

Gömbös Gyula 1936-os halála után Darányi Kálmán¹²⁰ lett a miniszterelnök, aki maga is tagja,¹²¹ sőt igen jó eséllyel vezetőségi tagja volt az EX-nek,¹²² és igyekezett Gömbös

¹¹² UNGVÁRY, i. m. 97–100.

¹¹³ ZADRAVECZ, i. m. passim.

¹¹⁴ Uo. 133.

¹¹⁵ GERGELY Jenő, *Gömbös Gyula. Politikai pályakép*, Budapest, Vince Kiadó, 2001, 208.; valamint SHVOY, i. m. 74.

¹¹⁶ VONYÓ József, *Gömbös Gyula*, Budapest, 2012, Napvilág Kiadó, 100–101.

¹¹⁷ VONYÓ, i. m. 101.

¹¹⁸ Erről Zadravecz István tábori püspök is ír emlékiratában: ZADRAVECZ, i. m. 148–149.

¹¹⁹ VONYÓ József, *Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt*, Pécs, Kairosz Kiadó, 2013, 169–170.

¹²⁰ Darányi Kálmán pályájáról lásd bővebben: KEREPESZKI Róbert, *Darányi Kálmán. Pályakép, személyiség, korrajz*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2018.

Gyula híveit, az úgynevezett Gömbös-árvákat különböző közszerületi pozíciókban elhelyezni, az EX pedig egyre inkább a kormánypárt radikális jobboldali szárnyának befolyása alá került. Az ekkoriban már Nemzeti Egység Pártja néven működő kormánypárt radikális jobbszárnya 1937 folyamán nyitni igyekezett az egyre népszerűbbé váló magyar nemzetiszocialista mozgalom, többek között Szálasi Ferenc¹²³ nyilaskeresztes pártja felé is, és állítólag Szálasit is megkísérelték beszervezni az Etelközi Szövetségbe, aki azonban Shvoy Kálmán naplója szerint elutasította a beszervezést.¹²⁴ Prónay Pál memoárja szerint ugyanakkor Szálasi már korábban eleve tagja volt az EX-nek, és többek között éppen a szervezetben belül kezdte el kifejteni erősen antiszemita politikai nézeteit.¹²⁵ Bár az EX és annak vezetősége korántsem csak radikális jobboldali világnézetet képviselő személyekből állt, az 1940-es években, a II. világháború évei alatt a szervezet egyre inkább a szélsőjobboldal felé tolódott, és báró Feilitzsch Berthold, az EX vezérintézője maga is a nyilaskeresztes mozgalom felé orientálódott. Ezzel együtt megemlítendő az is, hogy a szövetség egy másik, sokkal inkább mérsékelt és németellenes, elsősorban Bethlen István és Kállay Miklós nevével fémjelezhető szárnya a kormányzót támogatta a sikertelen kiugrási kísérlet során.¹²⁶ A radikalizmus iránt elutasító Shvoy Kálmán tábornokot 1940-ben kizárták az EX-ből,¹²⁷ így, mint arra Fodor Miklós Zoltán is felhívja a figyelmet, a szervezet 1940 és 1945 közötti történetéről tudjuk a legkevesebbet.¹²⁸ Az viszont valószínű, hogy a szervezet vezetése a közigazgatási és katonai elitre gyakorolt befolyásán keresztül szerepet játszott Magyarország a németek háborús politikája melletti végső elköteleződésében, Szálasi Ferenc és a németbarát, nyilaskeresztes vezetés alatt álló koalíciós bábkormány tragikus hatalomra kerülésében, ily módon pedig közvetett módon a magyarországi holokausztban is. Feilitzsch Berthold az 1944. októberi nyilaskeresztes puccs után nyíltan is elkötelezte magát a Szálasi-kormány és a németek mellett, és elvállalta az egyik sajátos, sebtében szervezett nyilas törvényhozó testület, a Felsőházi Tagok Nemzeti Szövetsége elnöki pozícióját.¹²⁹ Ugyanakkor árnyalja az EX történelmi szerepének értékelését, hogy a tagság egy igen jelentős része kifejezetten szemben állt a Harmadik Birodalommal és azokkal, akik kollaboráltak a

¹²¹ KEREPESZKI, i. m. 85.

¹²² MÁRKUS László, *Károlyi Gyula-kormány bel- és külpolitikája*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968, 188.

¹²³ Szálasi Ferenc életrajzáról lásd Karsai László monográfiáját: KARSAI László, *Szálasi Ferenc. Politikai életrajz*, Budapest, Balassi Kiadó, 2016.

¹²⁴ SHVOY, i. m. 164.

¹²⁵ PRÓNAY, i. m. 324.

¹²⁶ SZEKÉR, i. m. 81,

¹²⁷ SHVOY, i. m. 211, 232, 243, 283.

¹²⁸ FODOR, i. m. 151.

¹²⁹ Vö. KEREPESZKI Róbert, *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012, 177.

németekkel, még ha a társaság vezetősége támogatta is a Nyilaskeresztes Párt-Hungarista Mozgalom hatalomátvételét.¹³⁰

Az Etelközi Szövetség, mint azt a fentebb ismertetett adatok mutatják, ha a rendelkezésre adatok szórványosak is, de igen sok minden tudható, az annak elvileg (fél)katonai szárnyát/militáns alszervezetét¹³¹ képező Kettőskereszt Vérszövetség esetében azonban valamivel rosszabb a helyzet. Amennyiben tehát lehet hinni a forrásoknak, úgy a KKVSz az EX katonai szárnya, militáns al- vagy testvérszervezete, vagy legalábbis informálisan a politizáló titkos társaság alárendeltségébe is tartozó titkos katonai alakulat volt. A két szervezet közötti pontos viszony persze máig nem egészen tisztázott, mindkettő kormányzati irányítás alatt álló, kvázi-állami szervként értelmezhető, az azonban bizonyos, már csak a KKVSz-t irányító katonatisztek EX-tagsága okán is, hogy igen szoros viszony és együttműködés állt fenn a két formáció között. A KKVSz az EX-hez hasonlóan 1919 őszén jött létre az ellenforradalom védelmére, a kommunista és más baloldali erők elleni harcra; a trianoni békeszerződés hatályba lépése után pedig a céljai kiegészültek az ország területi integritásának helyreállításával. Első számú vezetője, parancsnoka Siménfalvy Tihamér¹³² vezérkari ezredes, később tábornok, mint fentebb is említettem, az EX Vezéri Tanácsának egyik tagja volt, aki az 1920-as évek elején a kormány jóváhagyásával külföldi szélsőjobboldali szervezetekkel, különösen az osztrák és a német nacionalista mozgalmakkal is élénken kereste a kapcsolatot. A szervezet vidéki vezetője Makkay Imre tényleges állományú tüzér százados volt (neve a forrásokban többféle írásmóddal is előfordul, a Makkay névváltozat azonban gyakoribb),¹³³ aki már 1920-ban a Fővezérség hírszerző tisztje volt, és

¹³⁰ Uo. 152.

¹³¹ Komoróczy Géza az Etelközi Szövetséget is a paramilitáris társaság jelzővel illeti. Vö. KOMORÓCZY Géza, *A zsidók története Magyarországon II. 1849-től a jelenkorig*, Pozsony, Kalligram, 2012, 380.

¹³² Vö. SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a róluk folytatott parlamenti viták 1922–1924-ben*, Párttörténeti Közlemények, 79–80. Siménfalvy Tihamér ezredes, később tábornok leginkább a Vitézi Rend egyik törzskapitányaként ismert, titkosszolgálati tevékenységéről jóval kevesebb forrás maradt fenn. Az általa vezetett titkosszolgálati egység megfigyelte többek között az emigrációba távozott Károlyi Mihályt is. Vö. Siménfalvy Tihamér vszkt. ezredes felterjesztése a Kormányzó Katonai Irodájához Károlyi Mihály szabadkai tartózkodásáról, Budapest, 1924. október 1., in *Megfigyelés alatt. Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséről 1920–1944*, forráskiad. BERÁNNÉ NEMES Éva, HOLLÓS Ervin, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977, 100–101. Az irat ma is fellelhető a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában. Jelzete: HU-MNL-OL-K 149-1924-1-2042.

¹³³ Makkay Imre vezető szerepe a KKVSz-ben igazolható a Kovács testvérek és társaik büntetőügyében hozott ítélethől. Lásd: HU-BFL-VII-5-c-16193/1923. Márffy József és társai büntetőpere. Továbbá lásd: VARGYAI Gyula, *A biatorbágyi merénylet. Merénylet a merénylet ellen*, Budapest, Hadtörténelmi Levéltár–Paktum Nyomdaipari Társaság, 2002. Prónay Pál, aki az irredenta katonai alakulatok, többek között a Kettőskereszt Vérszövetség megszervezésének szerepét is magának vindikálja, ugyancsak azt írja emlékirataiban, hogy Makkay Imre tüzér százados ebben vezető szerepet játszott az ő irányítása alatt. PRÓNAY, i. m. 162–163.

többek között magával Bethlen Istvánnal is szoros munkakapcsolatban állt.¹³⁴ Továbbá vezető szerepet töltöttek be a szervezetben a fehérterror¹³⁵ közreműködői, mint Héjjas István, Prónay Pál és Ostenburg-Morawek Gyula különítményparancsnokok, a későbbi miniszterelnök, Gömbös Gyula, illetve Endre László,¹³⁶ Zadavec István tábori püspök, Klebelsberg Kunó belügy-, majd közoktatási miniszter, Habsburg Albrecht főherceg, Görgey György ezredes, Bartha László ezredes, valamint Sassy Szabó József ezredes.¹³⁷ A Kettőskereszt Vérszövetség alakulását tehát a Szegeden szerveződő ellenkormány Horthy Miklós vezette fegyveres erejéhez és a fővezér¹³⁸ közvetlen környezetéhez szokás kötni,¹³⁹ alapításában pedig olyan, később befolyásos katonatisztek és politikusok vettek részt, akiknek egy részétől a tanácsköztársaság bukása utáni időkben nem állt messze a katonai diktatúra bevezetésének gondolata. Az elképzelésre e bizonytalan időkben Horthy Miklós, Magyarország nem sokkal később megválasztott kormányzója is hajlott, és csak fokozatosan, az antant és Bethlen István mérsékeltebb környezetének nyomására mondott le a hadsereg által vezetett állam gondolatáról, és tért vissza az alkotmányos, parlamentáris keretekhez.¹⁴⁰

A Kettőskereszt Vérszövetség katonai elvek szerint szervezett egységeinek tagjait igen szigorú eskü kötötte, mely állítólag az alábbi módon hangzott:

¹³⁴ HU-HL-VKF 1920. II. csop. 33. doboz. Az összműködés biztosítása céljából a Nyilvántartó Iroda által összehívott értekezlet jegyzőkönyve, 1920. szeptember 28. A forrásra Pócs Nándor kollégám hívta fel a figyelmemet, amit ezúton is köszönök.

¹³⁵ A fehérterrortól lásd részletesebben például Bödök Gergely hiánypótló PhD-értekezését: BÖDÖK Gergely, *Vörös- és fehérterror Magyarországon, 1919–1921*, PhD-értekezés, Eger, Esterházy Károly Egyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2018.

¹³⁶ Endre László saját bevallása szerint is tagja volt az ÉME-nek, a MOVE-nak, az EX-nek és a KKVSz-nek is, noha vezető szerepét a radikális jobboldali szervezetekben népbírói büntetőperében tagadta. Vö. *Az Endre-Baky-Jaross-per*, forráskiad KARSAI László, MOLNÁR Judit, Budapest, Cserépfalvi Kiadó, 1994, 25.

¹³⁷ Endre László a népbírói előtt azt vallotta, hogy míg az EX-ben az államigazgatás magas rangú tisztviselői tömörültek, a KKVSz-nek leginkább katonák voltak a tagjai. Ő nevezte meg a vezetőségi tagok között Szabó József ezredest is. I. m. 25.

¹³⁸ Pölöskei Ferenc egyenesen azt írta, hogy nem csupán a tisztí különítmények, de az Ébredő Magyarok Egyesülete, a Magyar Országos Véderő Egylet és a Kettőskereszt Vérszövetség fegyveres, paramilitáris alakulatai már 1919-ben a Nemzeti Hadsereg és annak fővezére, Horthy Miklós közvetlen irányítása alatt álltak. Habár kétségtelenül voltak átfedések az irredenta egyesületek tagsága és a Nemzeti Hadsereg személyi állománya között, illetve a szegedi ellenforradalmi kormány éppen a Kettőskereszt Vérszövetség égisze alatt igyekezett a különböző fegyveres csoportokat valamiféle egységes irányítás alá vonni, az antibolsevizmus eszméje pedig szinte minden ekkoriban működő fegyveres formációt összekötött, ez így igen erős leegyszerűsítésnek hangzik. Vö. PÖLÖSKEI Ferenc, *Hungary After Two Revolutions 1919–1922*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980, 15.

¹³⁹ Erről többek között Mester Miklós (1906–1989) történész és politikus, aki a Horthy-korszakban maga is számos titkos társaság tagja volt, számol be egy vele időskorában készült interjúbán: OSZK 1956-os Intézet OHA–45. sz. 53. Mester Miklós-interjú. Készítette Gyurgyák János–Varga Tamás 1986-ban. A memoárt – miután az Intézetet megszüntették – a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár őrzi napjainkban. Idézi: SZEKÉR Nóra, *A Magyar Közösség története*, PhD-értekezés, Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2009, 75.

¹⁴⁰ TURBUCZ Dávid, *Horthy Miklós*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2011, 66–92.

„Én, XY esküszöm a mindenható Istenre, és fogadom mindenre, ami előttem szent, hogy az országfelforgató vörös elemek, azoknak izgatása és mozgolódása ellen, ha kell, fegyverrel a közért is harcolok, és ezeréves magyar Hazám elrablott területeinek visszaszerzése érdekében, ha kell, életemet is feláldozom. Vezéreimnek és általuk kinevezett előjáróimnak parancsait a leghívebben teljesítem. Ha ezen eskümet megszegném, alávetem magam a Kettőskereszt Vérszövetség vérbíraskodás-ítéleteinek. Isten engem úgy segítjen!”¹⁴¹

Az eskü szövege egyébként Kiss Gábor Jenő tartalékos honvéd főhadnagy perének iratanyagában maradt meg, aki az 1920-as években az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának helyettes parancsnoka és szentesi (Tisza-Maros-szögi) nemzetvédelmi osztályának parancsnoka volt, amely a Kettőskereszt Vérszövetséghez és a Héjjas Iván parancsnoksága alatt álló Alföldi Brigádhoz tartozó milícia volt. Kiss Gábor Jenő 1923-ban súlyos sikkasztási ügybe keveredett, amellyel összefüggésben bűnpártolás vétsége miatt elmarasztalták, és négyhavi fogházbüntetést kapott. 1940-ben perének újrafelvételét kérte, amellyel szeretett volna magának büntetlen előéletet biztosítani. Az 1940-es ügy irataihoz csatolták a korábbi, 1923-as per legfontosabb iratait is. Ezen iratokból kitűnik, hogy az Ébredő Magyarok Egyesülete, különösen annak katonai jellegű nemzetvédelmi osztályai, a Magyar Országos Véderő Egylet, az Alföldi Brigád és a KKV Sz működése nem választható el élesen egymástól, továbbá az 1940-es perújrafelvételi kérelemből az is kiderül, hogy a Kettőskereszt Vérszövetség és az Alföldi Brigád – legalábbis Kiss Gábor Jenő állítása szerint – nem önszerveződő milíciák, hanem a vezérkar irányítása alatt álló, „félhivatalos”, titkos katonai alakulatok voltak, amelyeket elsősorban belső reakció-elhárítási, antikommunista és irredenta célokra szervezett a kormányzat. Mindez persze egybeváág egyéb elérhető, szórványos forrásokkal, és legalább részben igazolni látszik a titkos katonai szervezet állami szerv minőségét. Alsóbb szinteken persze ezek a jórészt első világháborús veteránokból szerveződő irreguláris katonai egységek nagy önállósággal bírtak, a tényleges állományú parancsnokokat pedig titoktartási kötelezettség terhelte, nehogy a súlyos fegyverkezési korlátozások alatt álló országot retorziók érijék a az antanthatalmak részéről. Kiss Gábor Jenő szerint a Kettőskereszt Vérszövetség vezérkari főnöke ekkor Uhlig (később Csörgy) Károly ezredes (később tábornok) volt, amely más forrásokkal szintén egybeváág.¹⁴² Kiss Gábor Jenő Siménfalvy Tihamért mindazonáltal nem említi, mint a KKV Sz parancsnokát, ugyanakkor nyilván nem

¹⁴¹ ZINNER, i. m. 568.; HU-BFL-VII-5-c-198/1940.

¹⁴² HU-BFL-VII-5-c-198/1940.

tudható, ő maga mennyit tudott a konspiratív szabályok szerint működő titkos katonai szervezet magasabb szinten történő döntéshozatali mechanizmusairól, illetve a parancsnokok személyéről.

Az eskünek ismert egy másik változata is, amelyet a radikális jobboldali titkos társaságokkal is élénken foglalkozó, illegális baloldali ellenzéki sajtó is leközölt, noha éppen bizonytalan eredete miatt alapos forráskritikával kell kezelnünk:

„Esküszöm a mindenható Istenre, aki szent és sérthetetlen, hogy én, XY az apostoli Kettőskereszt Vérszövetség céljaiért meghalni kész vagyok. Minden bolsevizmus elleni harcban részt veszek, és a Vérszövetség szent céljaiért életemet is feláldozom. Mindenki előtt titokban tartom a Vérszövetség titkait és törekvéseit. Magyarország ezeréves múltjáért sikra szállok, és kész vagyok meghalni minden erre irányuló törekvésért. Minden olyan dologról, amely tudomásomra jut, legyen az királykérdéssel kapcsolatos, avagy kommunista, vagy bármi más néven nevezendő kísérlet, ami az apostoli Kettőskereszt Vérszövetség céljait hátráltatná, azonnal jelentést teszek a Vérszövetség parancsnokságának. Ellenkező esetben a Vérszövetség vérbíráskodása végez velem. Isten engem úgy segítjen.”¹⁴³

Ezen felül az esküszöveg fennmaradt egy harmadik változatban is:

„Én, XY esküszöm a mindenható Istenre, és fogadom mindenre, ami szent előttem, hogy vezéreimnek és az általuk kinevezett elöljáróimnak parancsait a leghűségesebben teljesítem, és a Kettőskereszt Vérszövetségben történeteket a legszigorúbban titokban tartom. Esküszöm, hogy semmiféle más irredenta szervezetnek kötelezve nem vagyok, és hogy ilyen parancsokat csakis Kettőskereszt Vérszövetségi elöljáróimtól fogadok el. A Kettőskereszt Vérszövetség keretén belül sem politikai, sem királykérdéssel nem foglalkozom, és amennyiben ilyen esetről tudomást szerzek, elöljáróimnak azonnal jelentem. Ha ezen eskümet megszegném, jogosnak ismerem el a Kettőskereszt Vérszövetség vérbíráskodását.”¹⁴⁴

Noha a szervezet alapszabálya, ha volt ilyen, eddig nem került elő levéltári dokumentumok közül, az esküszöveg és annak változatai alapján is lehet következtetni a

¹⁴³ Az eskümintát a Proletár című illegális kommunista lapban jelent meg, ezért forráskritikával kezelendő: [SZERZŐ NÉLKÜL], Proletár, 1921. augusztus 18. Idézi: PRÓNAY, 163.

¹⁴⁴ Az esküszöveg e változata Fábián Béla liberális ellenzéki parlamenti képviselőhöz jutott el valahogyan, aki a sajtóban tette azt közzé. Vö. [SZERZŐ NÉLKÜL], *A Kettőskereszt Vérszövetség eskümintája*, Az Est, 1926. május 7., 3.

KKVSz nacionalista-irredenta, antibolsevista, antiszemita, illetve a katonák/katonaviselt férfiak felülreprezentáltsága és az organizáció paramilitáris felépítése okán pedig egyértelműen militarista szellemiségére. A három esküváltozat közötti apró különbségek sem meglepőek, mivel a szervezet 1919-ben valószínűleg antibolsevista céllal alakult, az irredentizmus pedig érthető módon csak később, a trianoni békeszerződés 1920-as aláírása után lett az organizáció másik vezéreszméje. Az apolitikusság kötelme sem meglepő, ugyanis az irredentizmus és a területi revízió eszméje az 1920-as évek Magyarországon egyébként nagyon különböző gondolkodású embereket kötött össze,¹⁴⁵ így e titkos szervezetben is megférhettek egymással a legitimisták, a szabad királyválasztók, vagy éppenséggel az autoritárius, katonai államberendezkedést elképzelvek. Abban sincs semmi rendkívüli, hogy a vérszövetségi eskünek több változata fennmaradt, hiszen mint minden hasonló szervezetnek, így a KKVSz-nek is több helyi alszervezete volt, így rész kérdésekben bizonyosan megfigyelhető volt egyfajta decentralizáció is. Különösen, ha feltételezzük, hogy a titkos irreguláris katonai szervezet sosem állt egészen egységes vezetés alatt, a különböző paramilitáris parancsnokok – általában a hadsereg tényleges tisztjei – pedig folyamatosan vetélkedtek egymással, hogy minél több beszervezett irreguláris katona nekik engedelmessé váljon.¹⁴⁶

Ami a szervezet a taglétszámát illeti, az meglehetősen bizonytalan, mindenesetre az 1920-as évek elején ezres nagyságrendűre tehető. Az Umlauf Szigfrid¹⁴⁷ százados vezetése alatt álló, zászlóalj megnevezésű, budapesti egység egyik tagja, Kürthy Endre cipésmester, első világháborús veterán később arról számolt be, hogy ő maga mintegy háromszáz tagot toborzott a szervezetnek – ez az adat persze erős túlzás is lehet.¹⁴⁸ A szövetség tagjai gyűléseit a Nyár utca 9. szám alatti iskola tornatermében tartották, amelyet a főváros bocsátott rendelkezésükre, amennyiben lehet hinni a forrásoknak. A KKVSz (egyik) legális fedőszerve a Nemzeti Múltunk Kulturális Egyesület volt, mely azonban jóval később alakult

¹⁴⁵ Összefoglaló jelleggel lásd: ZEIDLER Miklós, *Külpolitika és revízió – Mindent vissza?*, in *A Horthy-korszak vitatott kérdései*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2020, 175–196.

¹⁴⁶ Többek között Prónay Pál is megjegyzi naplójában, hogy a Kettőskereszt Vérszövetség vezetéséért több magas rangú tiszt vetélkedett, így például Makkay Imre tüzér százados, Prónay egyik helyettese a különítményében, Görgey György ezredes, a királyi testőrség parancsnoka, vagy éppenséggel Csörgey Károly ezredes, a tüzér fegyvernem kiváló képviselője is. PIL-VI-973-III. kötet p. 355.

¹⁴⁷ Dr. lovag Umlauf Szigfrid, jogász, tartalékos huszár százados, különítményparancsnok, Héjjas Iván és Prónay Pál mellett egyik alacsonyabb rangú vezetője a fehérterrornak és a hozzá köthető politikai gyilkosságoknak. A Kettőskereszt Vérszövetség katonai titkos társaság budapesti szervezetének parancsnoka.

¹⁴⁸ SERFŐZŐ, i. m. 79.

meg, mint a titkos társaság maga, alapszabályát csak 1922-ben hagyták jóvá.¹⁴⁹ Egy, a szervezetről Budapest Fővárosi Levéltárában fennmaradt, 1946-os rendőrségi jelentés szerint:

„A Szövetség területi szempontból budapesti és vidéki főosztályokra oszlott. Minden főosztálynak vezérmegfigyelői, főmegfigyelői és megfigyelői voltak. Ezek havi jelentésekben számoltak be a körzetükben lejátszódó baloldali megmozdulásokról. Ha bárkiről bármilyen adatra volt szükség, úgy ezek a megfigyelők kötelesek voltak azokat azonnal beszerezni. A tagok politikai meggyőződése a jobboldali antiszemita és antibolsevista karakteren belül nem volt korlátozva. Így tagjai között Horthy-pártiakat, legitimistákat, fajvédőket és nemzetiszocialistákat is lehetett találni.

Céljuk nemcsak a baloldal figyelemmel kísérése volt, hanem a megbízható jobboldali elemek összetartása és felfegyverzése is. Fegyveres terrorkülönítményei leginkább a Nagy-Alföldön dolgoztak.

Antibolsevista célkitűzéseik révén meglehetősen politikai súlyuk volt, ez azonban a Bethlen-éra alatt kezdett eltűnni, mint ahogy az egész Vérszövetség jelentősége is a harmincas években, különösen egyéb korszerű jobboldali megmozdulások miatt, erősen csökkent. Leginkább az Etelközi Szövetség vette át a helyüket.”¹⁵⁰

Az idézett – valószínűleg jórészt spekulatív, illetve a szervezet múltbéli szerepét eltúlozni igyekvő – politikai rendőrségi jelentés szerint Horthy Miklós kormányzó tagsága nem állapítható meg a szervezetben, de befolyását kétségtelenül érvényesítette benne. A KKVSz vezetőségi tagjai között pedig olyan prominens személyeket találunk, mint: báró Than Károly nyugalmazott altábornagy, Kárpáthy Kamilló tábornok, vitéz Jánky Kocsárd tábornok, ifj. Horthy István, Erdélyi Lóránt vármegyei főjegyző, Héjjas Iván, Szigetváry alezredes, Teleki Mihály és Teleki Béla grófok, Vass grófné, dr. Petrányi Rezső, Teleki Tibor gróf, képviselő, Ernst Vilmos főjegyző, Ferentzy Kálmán iskolaigazgató, Hatvany Lajos báró, Helle százados, vitéz Kemény János vármegyei főjegyző, Klebelsberg Kunó, Prónay Pál, Prohászka Ottokár püspök stb.¹⁵¹ Ebből a – jórészt jobboldali történelmi személyiségeket tömörítő, ám egyúttal véletlenszerűnek is ható – névsorból talán az asszimilálódott zsidó

¹⁴⁹ SERFŐZŐ, uo.; A Budapesti Főkapitányság 10 326/1923. főkapitányi jelentése szerint 234 791/1922-BM.VII. sz. alatt hagyta jóvá a belügyminiszter a Magyar Nemzeti Múltunk Kulturális Egyesület alapszabályát. Lásd: HU-BFL-IV-1407-b-XI. üo.-151/1922. Idézi: ZINNER, i. m. 564.

¹⁵⁰ HU-BFL-VI-15-c-205/1945 – A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányság Államrendészeti Osztálya jelentése a Kettőskereszt Vérszövetség feloszlott egyesület adatai tárgyában Budapest főváros főpolgármesteréhez, Budapest, 1945. december 3.

¹⁵¹ Uo.

polgárcsaládból származó, horthyizmussal, túlhajtott nacionalizmussal vagy antiszemitizmussal nehezen vádolható Hatvány Lajos báró személye a legmeglepőbb, és mutat rá arra a legjobban, hogy ezt a forrást is alapos kritikával érdemes kezelni.

Ungváry Krisztián szerint, mint korábban már említettem, a KKVSz titkos összejöveteleit a Nándor-laktanyában tartotta (a Prónay-különítmény egyik székhelyén, ami tehát a Prónay Pál paramilitáris alakulatával való szoros személyi átfedésekre utal), tagjai pedig elsősorban csendőr- és katonatisztek, valamint földbirtokosok és közigazgatási tisztviselők voltak. A budapesti központon kívül minden nagyobb városban, megyeszékhelyen működött egy-egy alszervezet, a KKVSz tagjai pedig a magyar államapparátust behálózva főként a kommunistagyanús egyének és szervezkedések feltérképezésével és megakadályozásával foglalkoztak.¹⁵² A KKVSz-ben ezzel együtt nagy arányban jelen voltak a felbomlott monarchia¹⁵³ hatalmas hadseregének leszerelt, emiatt pedig deklasszált, egzisztenciális gondokkal küzdő katonatisztjei is.¹⁵⁴

Egy meglehetősen gyakran, számos szakpublikációban idézett lexikonszócikk így ír a szervezetről:

„A Kettőskereszt Vérszövetség (KKVSz) az Etelközi Szövetség közvetlen alárendeltségébe tartozó titkos hírszerzési és terrorszervezet. Az 1919. júliusában alakult szövetség álcázott orgvilkosságokkal, a környező országok magyarlakta területein diverziós akciókat végrehajtó szabadcsapatok szervezésével és hírszerző tevékenységgel támogatta a magyar vezetés irredenta és fajvédő politikáját. (Pl. 1938-ban a tagjai is részt vettek a Rongyos Gárda kárpátaljai akcióiban.) Az egyenként titokban felesküdt tagok egy része a BM állományában, Főtartalék fedőnévvel, külön titkos katonai egységet képezett. A szervezet vezetése sohasem volt egységes. A II. világháború alatt ez különösen élesen megmutatkozott, amikor a KKVSz legitimista csoportja Kettőskereszt Szövetség néven a Magyar Frontba tömörült pártokhoz, egy másik csoportja a nyilasokhoz csatlakozott.”¹⁵⁵

¹⁵² UNGVÁRY, i. m. 98–99. Ungváry Krisztián nem ad meg forrást monográfiájában.

¹⁵³ Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásáról és következményeiről lásd részletesebben: SZÁVAI Ferenc, *Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásának következményei. Az államutódlás vitás kérdései*, Pécs, Pro Pannonia Kiadó, 2004.

¹⁵⁴ BEREND T. Iván, *Magyarország gazdasága az első világháború után 1919–1929*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966, 13.

¹⁵⁵ Vö. *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A-Zs*, főszerk. SIPOS Péter, Budapest, Petit Real Könyvkiadó–Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete–Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum–Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem–Magyar Hadtudományi Társaság, 1997. Vö. a nyilaskeresztesekhez valójában az Etelközi Szövetség egyik szárnya csatlakozott, illetve az államigazgatásban, illetve a honvéd vezérkarban tevékenykedő magas rangú tagjai révén az EX kiugrási kísérlet meghiúsításában is jelentős szerepet játszott. Vö. SZEKÉR Nóra, *Titkos társaság*, 80–81.

E közkézen forgó információhalmazzal egybevág, hogy Ujszászy István vezérőrnagy, a katonai hírszerzés és a későbbi Államvédelmi Központ vezetőjének az immár a kommunista Államvédelmi Hatóság fogságában, 1948-ban írott, fentebb már idézett feljegyzései, melyek között található egy igen érdekes dokumentum. E dokumentum tanúsága szerint az 1920-as években a honvédségen belül félig-meddig illegalitásban, de természetesen a kormány és a kormányzó tudtával és beleegyezésével működött egy – elsősorban irredenta indíttatású – külföldi szabotázs-, diverzáns- és terrorakciókat kidolgozó és kivitelező, titkosszolgálati jellegű csoport, melynek a vezetője Siménfalvy Tihamér vezérkari ezredes, a KKVSz igazgatója, később pedig Papp Dezső alezredes volt. A Siménfalvy-csoport a Várban, a Külügyminisztérium épületében működött, tevékenysége elsősorban a kisantant államokra terjedt ki, középtávú célja pedig a magyarlakta területek esetleges visszafoglalásának előkészítése volt. Ujszászy szerint Héjjas Iván különítményei, majd 1932-től a második Rongyos Gárda is ugyanennek a csoportnak voltak alárendelve, és ebből a titkos katonai csoportból nőtt ki a honvéd vezérkar 5. számú, 1936-tól nyíltan is működő sajtó- és propagandaosztálya, ekkoriban már Homlok Sándor ezredes irányítása alatt. Ez a szervezet nevével ellentétben nem csupán a honvédség propagandacéljait szolgálta, hanem a korábbi titkos katonai csoporthoz hasonlóan kisantant államokban szabotázs- és diverzánsakciókat is előkészített és végrehajtott, és tette mindezt a Miniszterelnökséggel és a Külügyminisztériummal szoros együttműködésben.¹⁵⁶ A Siménfalvy-, később Papp-csoport, majd végül a Homlok Sándor ezredes vezetése alatt álló 5. vkf. osztály között jogelőd-jogutód jogviszony állt fenn, és esetükben a Kettőskereszt Vérszövetséggel való szoros átfedésekre is következtetni lehet.¹⁵⁷ A Külügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium

¹⁵⁶ UJSZÁSZY István, *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*, forráskiad. HARASZTI György, KOVÁCS Zoltán András, SZITA Szabolcs, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Corvina Kiadó, 2007, 356–359.

¹⁵⁷ Többek között a kalandos életű, számos különítményt, irreguláris katonai alakulatot és gyakorlatilag minden, a két világháború között működő szélsőjobboldali egyesületet és pártot megjárta, a nyilaskeresztesekből kiábránduló, és végül 1944–1945-ben ellenállóként és zsidómentőként ismertté váló Zsabka Kálmán alhadnagy, amúgy civilben költő, színész és filmproducer élete is rámutat a különböző paramilitáris alakulatok, irredenta társadalmi szervezetek, illetve az állami szervek, így a titkosszolgálatok szoros kapcsolatára. Zsabka Kálmán altisztként történő leszerelése után titkos tiszti állományban a Siménfalvy-csoport, majd a 5. vkf. osztály tagja is volt, korábban pedig az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályához és Prónay-különítményhez fűzték szoros szálak, így tagsága a Kettőskereszt Vérszövetségben is erősen valószínűsíthető. Vö. BARTHA Ákos–PÓCS Nándor–SZÉCSÉNYI András, *Egy hosszan „ébredő” túlélőművész. Zsabka Kálmán pályarajza (1897–1971) I. rész*, *Múltunk*, 2019/2, 138–180, 159–160.

közös irányítása alatt álló titkos hírszerző-szabotőr-diverzáns csoport tervezett létrehozásáról már 1920-ból beszámol egy rövid, levéltári őrizetben fennmaradt feljegyzés:

„Megállapodás az elszakadt részeken folytatandó irredenta szervezéséről: Az irredenta legfelsőbb vezetésére egy a kormány ingerenciája alatt álló titkos szerv létesítetik egy polgári és egy katonai egyén vezetése alatt. Ezen szerv politikai kérdésekben a Külügyminisztérium, katonai kérdésekben a katonai vezetőségtől kapja az általános irányelvekre vonatkozó utasításait, úgy azonban, hogy politikai tekintetben a nemzeti kisebbségek miniszterével egyetértően jár el. Ezen központi titkos szerv végrehajtó orgánumaiként társadalmi szervezetek (ligák) létesítendők külön-külön az egyes nemzetiségi csoportok részére. Anyagi támogatás az irredenta céljaira a kormány illetőleg egyes reszortok részéről kizárólag a központi titkos szerv útján folyósítható.”¹⁵⁸

A fenti idézett irat egészen biztos, hogy nem maradt csupán tervezet, a Hadtörténelmi Levéltárban ugyanis valóban találhatók iratok egy Siménfalvy Tihamér vezérkari szolgálatot teljesítő ezredes vezetése alatt álló, titkosszolgálati jellegű katonai szervezet tevékenységéről. A Siménfalvy-csoport például érintett volt az 1919–1920-ban az erdélyi magyar irredenta diverziós tevékenységben, amely többek között a nagyrészt koholt vádakon alapuló, de valamekkora valóságallappal mégiscsak bíró, úgynevezett temesvári leventepert eredményezte.¹⁵⁹ Ebben az ügyben temesvári magyar fiatalok, jórészt középiskolás és egyetemista fiúk kerültek a román rendkívüli haditörvényszék elé azért, mert a vád szerint a román államhatalom ellen szervezkedtek – akkor, amikor Románia és Magyarország majdani államhatára még nem volt nemzetközi békeszerződések által tisztázva, a románok által megszállt Erdély hovatartozása pedig még kérdéses volt –, és e célból nagyobb mennyiségű lőfegyvert és robbanóanyagot szereztek be. Az igen nehezen tisztázható, milyen mértékben álltak a román államra egyébként komoly veszélyt nem jelentő magyar diákszervezkedés mögött a korabeli magyar hírszerző szervek, egy bizonyos Mike József nevű főhadnagy

¹⁵⁸ HU-MNL-OL-MOL-K 64-1920-2-60. Cím és aláírás nélkül, 1920. 04. 06. Idézi: ANGYAL Béla, *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből*, Fórum Intézet–Lilium Aurum Kiadó, Dunaszerdahely, 2002, 50. A felvidéken működő magyar titkosszolgálati sejtek tevékenysége kapcsán ugyanerre az iratra hivatkozik jóval korábban Boros Ferenc is: BOROS Ferenc, *Magyar-csehszlovák kapcsolatok 1918-1921-ben*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970, 231.

¹⁵⁹ A temesvári leventeperről lásd Borsi-Kálmán Béla több kiadást is megért, minden kiadásban folyamatosan bővített, alapos monográfiáját: BORSI-KÁLMÁN Béla, *Őt nemzedék, és ami előtte következik... A temesvári Levente-pör, 1919–1920*, Budapest, Noran Kiadó, 2006.; BORSI-KÁLMÁN Béla, *Iff. Niamešny Mihály és a temesvári Levente-per, 1919–1920*, Budapest, Helikon Kiadó, 2010., BORSI-KÁLMÁN Béla, *Kisfiúk a nagy viharban. A temesvári „Levente-pör” – az első román „irredenta per” története, 1919–1922*, Budapest, Kortárs Kiadó, 2020.

ugyanakkor mindenképpen érintett volt az ügyben, és a temesvári leventeservezkedés, majd a büntetőper tárgyában Siménfalvy ezredeshez is eljutottak iratok.¹⁶⁰ Erősen gyanítható, hogy a magyar katonai hírszerzés tisztjei részben a saját szakállukra, felsőbb utasítás nélkül kezdeményeztek egy irredenta szervezkedést, vagy legalábbis valamilyen szinten bekapcsolódtak egy ilyen, amúgy spontán is zajló összeesküvésben, Siménfalvy ezredes mindenesetre a honvéd vezérkar főnökénél kezdeményezte Mike József főhadnagy felelősségre vonását.¹⁶¹ Hiba volna tehát a temesvári diákszervezkedést a Kettőskereszt Vérszövetség néven (is) ismert, hírszerző, elhárító és diverziós jellegű, irredenta célokkal működő titkos katonai alakulat egyik műveletévé egyszerűsíteni, annyi azonban a források ismeretében is bizonyos, hogy a Siménfalvy Tihamér parancsnoksága alatt álló katonai szerv ebben az ügyben is szerepet játszott, tagjai pedig befolyásolták az eseményeket. Prónay Pál, akinek jellemzően minden tiszttársáról van egy (vagy jóval több) rossz szava, memoárjában például így ír a Siménfalvy ezredes vezette titkos katonai szerv kisantant államok területén végzett diverziós tevékenységéről:

„[Siménfalvy Tihamér] nemcsak számtalan erdélyi, de több felvidéki családot juttatott a kisentente börtöneibe és szerencsétlenségbe, ügyetlen munkálkodása azután megbízhatatlan, áruló ágenseivel.”¹⁶²

Ugyanakkor, miként arra Pócs Nándor is felhívja a figyelmet, egyáltalán nem biztos, hogy Siménfalvy ezredes képességein múltott a KKVSz hírszerző-diverziós tevékenységének viszonylagos sikertelensége. A titkos katonai szervezethez ugyanis rengeteg erőszakos, kalandor szellemű, radikális elveket valló ember is csatlakozott, akik adott esetben a kisantant államokhoz csatolt területeken élő magyarság ellenszenvét is kiváltották, a határon túli magyar szervezetek lelkesedése pedig az 1920-as évek közepére erősen lecsökkent az irredenta akciók terén.¹⁶³

¹⁶⁰ Siménfalvy ezredes titkosszolgálati vezetői tevékenységéről és esetleges áttételes szerepéről a temesvári diákszervezkedésben lásd részletesebben: BORSI-KÁLMÁN Béla, *Kisfiúk a nagy viharban. A temesvári „Levente-pör” – az első román „irredenta per” története, 1919–1922*, 111–123. Borsi-Kálmán Béla Siménfalvy Tihamér ezredes életrajzát egyébként a Szakály Sándor által rendelkezésére bocsátott jegyzetek alapján írta meg, Szakály Sándor e téren nyújtott szakmai segítségéért pedig jelen disszertáció szerzője is köszönettel tartozik.

¹⁶¹ BORSI-KÁLMÁN, i. m. 113–114.

¹⁶² HU-ÁBTL 4.1. A-738. Prónay Pál naplója 1918-1921, III. kötet. 370. A szöveghelyre Pócs Nándor hívta fel a figyelmet. Idézi: PÓCS Nándor, *Varjúsereg*.

¹⁶³ Vö. ANGYAL Béla, *Magyar szervezetek és mozgalmak Csehszlovákiában 1918–1921. I. rész*, Fórum, 2000/1, 13–20. Idézi: PÓCS, i. m.

Mindezzel együtt a fent említett forrásokat is alapos kritikával érdemes kezelnünk, ugyanis egyrészt Ujszászy István például a saját feljegyzéseit a kommunista állambiztonsági szervek fogságában, legalább részben kényszer hatása alatt írhatta, másrészt hiába az esetleges személyi átfedések, de egyik, a Siménfalvy-csoportról szóló forrás nem nevezi meg név szerint a Kettőskereszt Vérszövetséget.¹⁶⁴ Nándori Pál marxista jogtörténész ugyanakkor az I. Sándor jugoszláv király és Barthou francia külügyminiszter elleni, halálos kimenetelű marseille-i merénylet¹⁶⁵ nemzetközi jogi vonatkozásait vizsgáló, erősen marxista hangvételű, ám adattartalmában nagyon is jól használható monográfiájában fél évszázaddal ezelőtt egyértelműen leírta, hogy a Siménfalvy-csoport azonos a KKVSz-szel,¹⁶⁶ később pedig a magyar katonai hírszerző és elhárító szervek, melyeknek a KKVSz is egyfajta előszervének tekinthető, élénk kapcsolatban álltak különböző horvát paramilitáris csoportokkal is.¹⁶⁷ Nándori igen nagy részben levéltári forrásokra hivatkozva állítja, hogy a KKVSz a kezdetektől fogva kormányzati irányítás alatt állt, nem önszerveződő titkos társaság és paramilitáris alakulat, hanem állami szerv, titkos katonai alakulat volt, melynek elsődleges célja valóban a kisantant államok elleni terrorcselekmények, szabotázs- és diverzánsakciók, középtávon pedig a magyarlakta területeken zavargások kiobbantása és a területi revízió előkészítése volt.¹⁶⁸ Egy általa idézett külügyminisztériumi tervezet szerint a szerv katonai parancsnoka ugyancsak Siménfalvy Tihamér ezredes, politikai vezetője pedig Kánya Kálmán későbbi külügyminiszter volt, a diverziós tevékenység pedig a tervek szerint elsősorban Csehszlovákia, Románia és Szerb–Horvát–Szlovén Királyság/Jugoszlávia ellen irányult. Egy másik, a külügyminiszter számára készült előterjesztés mély részletekbe menően ecseteli a határon túl elkövetendő diverziós, szabotázs- és terrorcselekmények mikéntjét, Nándori Pál pedig annak tartalmi összefoglalóját is nyújtja, így érdemes könyvéből egy terjedelmesebb részt idéznünk:

¹⁶⁴ UJSZÁSZY, i. m. 354–359.

¹⁶⁵ 1934. október 9-én Marseille-ben I. Sándor jugoszláv király és Louis Barthou francia külügyminiszter a király franciaországi diplomáciai látogatása alkalmával közös limuzinban utazott. Az autóra hirtelen többször rálőttek, és a merényletben mind a jugoszláv király, mind a francia külügyminiszter életét veszttette. A gyilkosságot horvát paramilitáris fegyveresek, usztasák és macedón terroristák követték el, akiket nagy valószínűséggel Magyarországon, a Zala megyei Jankapusztán képeztek ki a magyar katonai hírszerzés és Héjjas Iván irreguláris különítményének tagjai. Vö. SÖREGI Zoltán, *Adalékok a marseille-i merénylethez*, ArchivNet, 2013/4.

https://archivnet.hu/hadtortenet/adalekok_a_marseillei_merenylet_hatterehhez.html

¹⁶⁶ NÁNDORI Pál, *A Marseille-i gyilkosság nemzetközi jogi vonatkozásai*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972, 24.

¹⁶⁷ Az első világháború utáni horvát nacionalista paramilitáris mozgalmak történetéről összefoglaló jelleggel lásd bővebben: DMITAR TASIĆ, *Paramilitarism in the Balkans. Yugoslavia, Bulgaria, and Albania, 1917–1924*, Oxford, Oxford University Press, 2020.

¹⁶⁸ HU-MNL-OL-K 64-1921-41-187. Feljegyzés az elcsatolt területeken folytatandó diverziós tevékenységről, 1921. Idézi: NÁNDORI, i. m. uo.

„A tervezet bevezetőjében megállapítja: »A megszállt területen a magyar irredentizmus sikerét a megszálló életét és vagyonbiztonságát rendszeresen támadó aknamunka nagyban elősegíténé, mert a lelkeket a félelem könnyen megszállja, és ebbeli állapotában gyávasága szembetűnően mutatkozik. A jól megválasztott időben és módon alkalmazott fellépés mindig eredményre vezet.«

A terrorista akciók végrehajtására a megszállt területeken, a magyar kormány pénzügyi támogatásával szintén titokban létrehozott irredenta szervezetek voltak kiszemelve. Az akciók végrehajtásának sikerét a tervezet az alábbi pontokban jelöli meg:

1. A terrorcselekményeket úgy kell alkalmazni és végrehajtani, hogy ezzel az elcsatolt területeken élő magyarság élet- és vagyonbiztonsága ne veszélyeztessék. /A magyar kormány tartott attól, hogy a terrorakciók végrehajtása nyomán a román, a csehszlovák és a jugoszláv kormányok a magyar kisebbséggel szemben majd retorziót fognak alkalmazni./

2. A terrorista cselekmények útján a személyi és tárgyi áldozatok gondos kiszemelése, /itt felsorolja a tervezet, hogy kiket kell meggyilkolni: intranzigens nacionalista politikusokat, államférfiakat, vezető személyeket, veszedelmes rendőrségi és detektívtestületi tagokat, politikai szónokokat stb. Továbbá katonai lőszer- és anyagraktárak, laktanyák, pénzügyintézetek, hadiüzemek, közlekedési vonalak, hidak, műépítmények, közületek stb. felrobbantását írja elő./ Meggyilkolni tehát minden olyan személyt, akinek politikai magatartása, befolyása az elcsatolt területek visszaszerzése tekintetében számottevő akadályt jelentett.

3.. A gyilkosság és a szabotázs időpontjának a megválasztása. A tervezet külön kihangsúlyozza, hogy nagyon fontos a kül- és belpolitikai momentumok kihasználása a gyilkosság és a rombolás eredményes végrehajtásának szempontjából.

4. Az akcióhoz szükséges anyagi költségek biztosítása a kormányzat részéről.

5. A terrorcselekmények végrehajtásához szükséges eszközök beszerzése /pisztoly, bomba, mérge, robbanóanyag, pokolgép, szérum stb./.

6. Végezetül a végrehajtó személyek kiválasztása. Az aknamunka sikere esetére a tervezet gondol arra, hogy elkerülhetetlen lesz a »Magyarország elleni kegyetlen retorzió«, és azt úgy kívánják elkerülni, ha a terrorista cselekmények végrehajtását »más irányú szocialista, kommunista, parasztforrongás, bukovinai vagy besszarábiai irredenta mozgalom kereteibe illesztjük be, vagy legalábbis a végrehajtásnál oly áruló nyomokat hagyunk hátra, amelyekből a fent említett más irányú mozgalom valamelyikére lehet következtetni«. Továbbá a »végrehajtó közegek oly irányú lekötése /pénz, hozzátartozók javadalmasítása, pozíció biztosítása stb./, hogy felfedezés esetén a vallatás során az előbb említett más irányú

mozgalmak szolgálatában állónak vallják magukat».

E cél elérése érdekében a megszállt területen működő titkos irredenta vezető embereinek a hozzájárulását is kellett az akcióhoz biztosítani, a lokális viszonyok ismerete és a tanácsadói szerepük miatt. Ha e hozzájárulás és biztosíték – az elaborátum szerint – megvan, a tervezett akció alapjait a következők képeznék:

a) megszervezendő egy végrehajtó terrorista csoport, »elszánt, bosszúvágyó vagy pénzért kapható, testi ügyességgel bíró, szófukar, esetleg tényleg elszánt nők«. Ezeket a személyeket elméletileg és gyakorlatilag speciális tanfolyamon tanítják meg a terrorcselekmények végrehajtására;

b) a megszállt területeken a »komoly intranzigens gondolkozású és széles látókörű férfiak előzetes bemondása alapján, összeállítandó a kiszemelt személyi és tárgyi áldozatok jegyzéke, és az itteni /a magyar kormányról van szó – N. P./ megítélés szerinti időpontban azok valamelyike vagy több ellen az aknamunka kezdetét venné«;

c) az akció végrehajtásához szükséges terroristáknak a helyszínre való küldése, már jóval a cselekmény megkezdése előtt;

d) a gyilkossághoz és a szabotázhoz szükséges eszközöket Magyarországon kell beszerezni és innen a tett színhelyére elszállítani;

e) a terroristák »pénzzel való ellátása és siker esetén bőséges megjutalmazása és szökésük előkészítése«.

A tervezet végezetül bejelenti: a terrorista cselekmények és a velük kapcsolatos precízebb végrehajtási metódusokat egy részletesebb javaslat fogja ismertetni.»¹⁶⁹

A Kettőskereszt Vérszövetség/Siménfalvy-csoport a források tanúsága szerint továbbá nem csupán a kisantant államok területén készített elő diverzánsakciókat és terrorcselekményeket, de valóban élénken kereste a kapcsolatot a német és osztrák szélsőjobboldali paramilitáris szervezetekkel, többek között az ORGESCH (Organisation Escherich)¹⁷⁰ és ORKA (Organisation Kanzler)¹⁷¹ nevű milíciákkal is, illetve 1921-ben egy grazi tárgyaláson felmerült az is, hogy egy esetleges későbbi háború kitörése esetén a magyar

¹⁶⁹ HU-MNL-OL-K 64-1920-41-515. Előterjesztés a külügyminiszter részére az elcsatolt területeken megvalósítandó diverziós és terrorcselekményekről, 1920. Idézi: NÁNDORI, i. m. 24–25; 88.

¹⁷⁰ Az ORGESCH német paramilitáris mozgalom tevékenységéről bővebben lásd: John T. LAURIDSEN, *Nazism and the Radical Right in Austria, 1918–1934*, Koppenhága, The Royal Library–Museum Tusculanum Press, 2007, 111–113. A szervezetek az 1920-as években jelentős politikai befolyással rendelkeztek Németországban, elsősorban Bajorországban. Erről tanúskodnak a róluk fennmaradt rendőrségi akták is a Német Szövetségi Levéltár (Bundesarchiv) őrizetében: BArch-R 1507/400. Organisation Escherich. Orgesch Orka.

¹⁷¹ Az ORKA német paramilitáris mozgalom tevékenységéről lásd bővebben: LAURIDSEN, i. m. uo.

és a német fél közös erővel foglalná el Csehszlovákiát.¹⁷² Ezenkívül nem csupán a diverzáns- és terrorakciók kivitelezése, de az első világháború vesztes államait sújtó fegyverkezési korlátozások kijátszása is célja lehetett a KKV Sz-nek,¹⁷³ hiszen rajta keresztül nagyszámú embert lehetett titkos katonai állományba sorolni és kiképezni.¹⁷⁴ Bár a trianoni békeszerződés fegyverkezési korlátozásait a kormány úgy játszotta ki, hogy 1921-től nagy számú reguláris katonai alakulatot (körülbelül 10 000 főt) rejtett el más fegyveres testületek, rendvédelmi szervek (rendőrség, csendőrség, folyamőrség, vámőrség, majd később határőrség) állományába,¹⁷⁵ emellett nagy számú irreguláris, tartalékos jellegű katonai alakulat is működött a fedés/rejtés évei alatt – többek között ilyen szervezet volt a Kettőskereszt Vérszövetség, valamint 1922–1923-tól fokozatosan annak egyik utódszervezete, a kifelé pusztán belügyi karhatalmi alakulatként szolgáló Nemzeti Munkavédelmi Szervezet,¹⁷⁶ melyről a későbbiekben még részletesebben is lesz szó. Ebben az értelemben a Kettőskereszt Vérszövetség hasonló volt a német Fekete Hadsereghez (Schwarze Reichswehr).¹⁷⁷ A német Fekete Hadseregben belüli milíciák között is működött egy, a Hermann Erhardt korvettkapitány irányítása alatt álló, titkos társaságként működő, és egyúttal mai értelemben vett titkosszolgálati jelleggel bíró paramilitáris szervezet, az Organisation Consul, melynek

¹⁷² HU-MNL-OL-K 64-1921-41-221. Jelentés a német ORKA és ORGESCH irredenta szervezetekkel való tárgyalásról, 1921.; HU-MNL-OL-K-64-1921-41-199. Schitler vezérkari alezredes feljegyzése a német és a magyar irredenta szervezetek közötti együttműködés tárgyában, 1921. Idézi: NÁNDORI, i. m. uo. A magyar–német–osztrák nacionalista politikai erők közötti, komolyabb eredményre egyébként nem vezető tárgyalásokról részletesebben lásd: G. SOÓS Katalin, *Magyar-bajor-osztrák titkos tárgyalások és együttműködés, 1920–1921*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, 1967/XVII, 3–43.

¹⁷³ A magyar hadsereg 1920-as évekbeli titkos felfegyverzésének kísérleteiről lásd többek között ugyancsak Nándori Pál politikailag elfogult, de adattartalmában nagyon is jól használható tanulmányát: NÁNDORI Pál, *A hirtenbergi fegyverszállítás*, Hadtörténelmi Közlemények, 1968/4, 636–657.

¹⁷⁴ NÁNDORI, *A Marseille-i gyilkosság nemzetközi jogi vonatkozásai*, uo.

¹⁷⁵ A trianoni békeszerződés fegyverkezési korlátozásairól és a rejtett katonai alakulatokról lásd bővebben: ANDAHÁZI SZEGHY Viktor, *Trianontól Bledig. A Magyar Királyi Honvédség szervezése és lehetőségei 1920–1938 között*, Hadtudomány, 2019/3, 15–23.; BALLA Tibor, *A trianoni békediktátum és az önálló magyar haderő*, Honvédségi Szemle, 2020/3, 109–122.

¹⁷⁶ Vö. Ráday Gedeon nyugalmazott belügyminiszter Gömbös Gyula honvédelmi miniszternek küldött levelében lemond a Nemzeti Munkavédelem Központi Irodájának vezetéséről, 1930. január 16, in *Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez, 1919–1938*, szerk. HETÉS Tibor, MORVA Tamásné, Budapest, Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, 1968, 499–500.

¹⁷⁷ A Schwarze Reichswehr (Fekete Hadsereg) a német haderőn belüli titkos szervezet volt, mely az első világháborút elvesztett Németország súlyos fegyverkezési korlátozások alá eső haderejének titkos újralfegyverzését tűzte ki célul. Az állami hadsereg, a Reichswehr az 1920-as években hallgatólagosan támogatta a különböző nacionalista milíciák, Freikorpsok működését, és lényegében félhivatalos tartalékos egységekként tekintett rájuk. A német Fekete Hadsereg történetéről lásd bővebben: Jun NAKATA, *Der Grenz- und Landesschutz in der Weimarer Republik 1918–1933. Die geheime Aufrüstung und die deutsche Gesellschaft*, Rombach Verlag, Freiburg im Breisgau, 2002. Illetve magyarul lásd Németh István összefoglaló tanulmányát: NÉMETH István, *Német haditengerészeti és légügyi lépések a versailles-i békeszerződés kijátszására a weimari köztársaság (1919–1933) éveiben*, Acta Academiae Agriensis. Sectio Historiae, 2017/XLIV, 523–534.

névéhez számos politikai gyilkosság köthető, illetve tagjai gyakran végeztek az antant államok elleni diverziós tevékenységet. Némi leegyszerűsítéssel részben ebből a titokban működő, a törvényesség határait belföldön is messze áthágó irreguláris katonai alakulatból nőtt ki később a nemzetiszocialista Németország katonai hírszerző és elhárító szolgálata, az 1935-től 1944-ig Wilhelm Canaris tengernagy irányítása alatt álló Abwehr.¹⁷⁸ A Kettőskereszt Vérszövetség tehát nemzetközi, elsősorban európai példák alapján jól összehasonlítható más első világháború utáni titkos, ugyanakkor erős állami támogatásban részesült paramilitáris szervezetekkel. Mindazonáltal azt Nándori Pál fentebb idézett monográfiája is elismeri, hogy az irredenta titkos katonai alakulatok¹⁷⁹ forrásbázisa szűkös, így tényleges tevékenységükre a fennmaradt források tükrében is inkább csak következtethetünk, mint biztos állításokat tehetünk róla.¹⁸⁰ Ugyanakkor el kell ismerni, hogy Nándori Pál bármennyire is a Kádár-korszak kutatója volt, és a Horthy-korszak kapcsán bármennyire is negatív irányban elfogult, átpolitizált véleményt fogalmazott meg, az általa hivatkozott levéltári iratok a mai napig fennmaradtak, tartalmuk pedig ellenőrizhető, így állításainak megérdemelnek némi hitelt.

Természetesen nemcsak Magyarország, de a kisantant államok, így példának okáért a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság is működtetett hírszerző szolgálatot, és érthető okokból a legnagyobb gyanakvással figyelték a magyarok tevékenységét. Egy 1926-ban kelt hírszerzési

¹⁷⁸ Az Organisation Consult 1920-ban alapította Hermann Erhardt paramilitáris vezető, a Kapp-puccs egyik résztvevője, a korábban a saját parancsnoksága alá tartozó Erhardt Tengerészdandárból. A szervezet elsősorban Bajorországon belül működött, de körülbelül 5000–6000 fős tagságával behálózta az egész weimari köztársaságot. A versailles-i békeszerződések fegyverkezési korlátozásai megtiltották, hogy Németország professzionális katonai hírszerző és elhárító szolgálatokat tartson fenn, ezt pedig a németek természetesen ugyancsak igyekeztek kijátszani. A radikális jobboldal felé hajló Ernst Pöhner bajor rendőrfőnök erősen támogatta az Organisation Consul működését, melynek tagjai többek között felelősek voltak Matthias Erzberger pénzügyminiszter és Walther Rathenau külügyminiszter meggyilkolásáért. A szervezet pénzügyei kezelése céljából fedőcéget is létesített egy müncheni fakitermelő vállalat formájában. A szervezet és az állam viszonyát furcsa kettősség jellemezte. Vö. Robert G. L. WAITE, *Vanguard of Nazism. The Free Corps Movement In Post-War Germany 1918–1923*, New York, W. W. Norton and Company, 1969. valamint: NÉMETH István, i. m. 524–525.

¹⁷⁹ Nándori Pál felsorol még néhány titkos, szerinte paramilitáris elvek szerint működő nacionalista társaságot és egyesületet: Árpád Fiai, Árpadosok, Ifjú Gárda, Felvidéki Egyesületek Szövetsége, Délvidéki Szövetség, Mefhosz, EMKE, Turáni Vadászok, Alföldi Vadászok, valamint ide sorolja még az egyetemistákat tömörítő Turul Szövetséget és a Leventemozgalmat is. Állítása szerint Gömbös Gyula miniszterelnöksége alatt ezeket a korábban polgári formációkként működő szervezeteket a kormány teljes mértékben titkos katonai felügyelet alá helyezte, és a Honvédelmi Minisztérium egy titkos szervezeti egysége irányítása alá vonta. Minden szervezetnek feladata volt, hogy tagjaiban az irredenta szellemet táplálja, és hogy kapcsolatokat teremtsen az elcsatolt területeken hasonló célokkal működő titkos szervezetek vezetőivel. Ennek alátámasztása céljából egy, a Nemzetek Szövetsége Levéltára őrizetében lévő dokumentumra hivatkozik: S. d. N. C. 518.M. 234. VH. Requête du Gouvernement Yougoslave en vertu de l'article paragraphe 2, du Pacte. Communication du Gouvernement Yougoslave, 34–41. 1. Idézi: NÁNDORI, i. m. 88.

¹⁸⁰ NÁNDORI, i. m. 88–89.

jelentés arról számolt be, hogy Magyarországon a Társadalmi Egyesületek Szövetsége¹⁸¹ és a betiltott Területvédelmi Liga mellett még mintegy húsz titkos irredenta-terrorista szervezet működik, melyek titokban tevékenykednek, tagjaik feladata többek között, hogy hírszerző tevékenységet folytassanak a kisantant országokban:

„Ezekből a szervezetekből verbuválódnak az úgynevezett keresztény-szociális munkások, akik, ahol csak lehetséges, felváltják a szociálisan szervezett munkásokat. Ezek a keresztény munkások dolgoznak azokban az üzemekben, ahol titokban hadianyagot gyártanak. Őket alkalmazták a francia frankok hamisításakor, mint ahogy a kisantant államok útleveleinek, pénzjegyeinek, illetékbélyegeinek és egyes katonai parancsnokságok pecsétjeinek a hamisítására is. Továbbá a kisantant országokban élő magyarok segítségével igyekeznek megszerezni hivatalos dokumentumokat, kiírásokat vagy hatósági utasításokat a helyi nemzeti elemekkel szemben [követendő] magatartásról. Ezen kiírások vagy utasítások alapján hamis iratokat készítenek, amelyekben a kisantant kormányokat vádolják meg, és amelyeket elküldenek Londonba, Amerikába, Rómába és Párizsba.”¹⁸²

E sorok minden bizonnyal immár a Nemzeti Munkavédelem szervezetére utalhatnak, mely a források tanúsága szerint a Kettőskereszt Vérszövetség továbbélésének egyik fő formája is volt.

A Horthy-korszak kezdetén a különböző nacionalista-irredenta egyesületek, titkos társaságok és a fegyveres testületek és egyéb állami szervek közötti személyi átfedésekről már szóltunk. Ráadásul az 1920-as évek elején a különböző (jobboldali) polgári karhatalmi milíciák hatósági jogköröket vindikáltak maguknak és/vagy gyakoroltak az (ekkor még ingatag) állam által rájuk ruházott módon, vagy éppenséggel az állam által rájuk ruházott jogkört önkényesen túllépve, így egyáltalában nem kizárható és nem meglepő az sem, hogy a nagyrészt leszerelt, tényleges állományú és tartalékos katonákból álló Kettőskereszt

¹⁸¹ A Társadalmi Egyesületek Szövetsége (TESZ) az 1920-as években a jobboldali, irredenta tömegszervezeteket összefogó ernyőszervezet volt, mely többek között magában foglalta az ÉME-t, a MOVE-t és a Területvédő Ligát (TEVÉL). Elnöke báró Feilitzsch Berthold, az Etelközi Szövetség vezetője, alelnöke és tényleges irányítója Gömbös Gyula volt. Történetéről lásd: KEREPESZKI Róbert, *A politikai és társadalmi élet határán. A Társadalmi Egyesületek Szövetsége a Horthy-korszakban*, in „...nem leleplezni, hanem megismerni és megérteni”. *Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére*, szerk. GEBEI Sándor – IFJ. BERTÉNYI Iván – RAINER M. János, Eger, Esterházy Károly Főiskola, 2011, 373–388.

¹⁸² A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Külügyminisztériuma a bécsi követség jelentésére alapozva informálja a vatikáni követséget, hogy Magyarországon rendkívül aktív irredenta tevékenység zajlik, amely a társadalom szinte valamennyi rétegét átfogja, 1926. március 12., in *A Horthy-korszak Magyarországa jugoszláv szemmel. Délszláv levéltári források 1919–1941*, forráskiad. HORNYÁK Árpád, Pécs–Bp., Kronosz Kiadó–MTA BTK TTI, 2016, 126–127.

Vérszövetség 1920-as években aktív tagjai igen nagy átfedést mutattak a későbbi magyar nemzetbiztonsági jellegű szervek apparátusával is.¹⁸³ Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök, a MOVE elnöke gyakran hangoztatta saját állítólagos titkos értesüléseit, illetve keltette katona- és politikustársaiban azt a látszatot, hogy jelentős befolyást gyakorol a hadsereg hírszerző és kémelhárító apparátusára, ami nem is nélkülözött minden alapot. 1919–1921-ben ugyanis a Szegeden alakult Nemzeti Hadsereg,¹⁸⁴ a katonai hírszerző és elhárító szervek,¹⁸⁵ valamint a MOVE között igen szoros informális kapcsolatok álltak fenn, illetve nagy befolyást gyakoroltak ezek működésére a titkos társaságok, így a többek között politikusokat és katonai vezetőket is tömörítő Etelközi Szövetség is.¹⁸⁶ Ebből pedig joggal következtethetünk az EX katonai szárnyaként is működő KKVSz hadseregére és a politikai életre való, bizonyos fokú befolyására is, lévén a KKVSz tagjai között igen sok lehetett a törzstiszti rendfokozattal bíró katona is.¹⁸⁷

Az Etelközi Szövetséggel ellentétben, mely alapvetően nem csupán egy pragmatikus célokat követő titkos politikai organizáció, hanem titokzatos, misztikus, filozofikus-ezoterikus szellemiséget, a tagok számára egyfajta sajátos magyar nacioanlista vallást, vagy legalábbis valamiféle nemzeti valláspótlékot megtestesíteni kívánó szervezet volt, a KKVSZ esetében a rendelkezésre álló, bár szűkös források alapján nincs tudomásunk arról, hogy a szervezetnek az igen szigorú, árulás/parancsmegtagadás esetén a tagok számára akár halálbüntetést is kilátásba helyező eskün kívül bármiféle misztikus jellegű rituáléi lettek volna. Az EX, bár ülésein feltehetőleg születtek politikai döntések is, vagy legalábbis magas rangú közhivatalnok tagjain keresztül tényleges befolyást gyakorolt azokra, alapvetően inkább

¹⁸³ A hírszerző, elhárító és politikai rendészeti szervek és a radikális jobboldali (paramilitáris) szervezetek közti átfedésekre felhívja a figyelmet többek között Kovács Tamás tanulmánya: KOVÁCS Tamás, *Az ellenforradalmi rendszer politikai rendszetének genezise, 1919–1921*, Múltunk, 2009/2, 66–92.

¹⁸⁴ A természetesen nem csupán a fehérterror nyomán hírhedté vált tisztai különítményekből álló Nemzeti Hadsereg történetéről lásd például Jankovich Arisztid ezredes, György Sándor szerkesztésében igen részletes forráskritikai apparátussal is közreadott visszaemlékezését: JANKOVICH Arisztid, *A Nemzeti Hadsereg (1919)*, forráskiad. GYÖRGY Sándor, Budapest, Szülőföld Könyvkiadó–Trianon Múzeum, 2019.

¹⁸⁵ A Kettőskereszt Vérszövetség 1919–1920 során igen szoros átfedésben lehetett a szegedi Nemzeti Hadsereg antikommunista belső reakcióelhárító szolgálatával, a hivatalosan rövid életű, ám informálisan minden bizonnyal tovább tevékenykedő ügynevezett vörösvédelmi szervezettel, a Fővezérség II/b. osztályával is. Vö. Bádoki Soós Károly honvédelmi miniszter előterjesztése Horthy Miklóshoz a „vörösvédelmi szervezet” újjászervezése és a kormányválság megoldása ügyében, 1920. július 16., in *Horthy Miklós titkos iratai*, 27–33. A Fővezérség II/b. osztályának Kozma Miklós volt a vezetője, és irathagyatéka tanúsága szerint szoros átfedéseket mutatott a MOVE-val is. Vö. HU-MNL-OL-K 429-11. csomó-Katonai vonatkozású adatgyűjtemény.

¹⁸⁶ GERGELY, i. m. 80–83. A MOVE saját hírszerző osztályt is működtetett. Vö. VONYÓ, i. m. 159–162.

¹⁸⁷ Elég, ha csak Siménfalvy Tihamérra, Prónay Pálra, Gömbös Gyulára vagy Görgey Györgyre gondolunk. A KKVSz helyettes parancsnoka, Héjjas Iván ugyan rendfokozatát tekintve nem volt törzstiszt, de ebben az időszakban tényleges befolyása nyilván jóval nagyobb volt, mint amit tartalékos főhadnagyi rendfokozata alapján feltételeznénk.

politizáló, de egyebekben spekulatív szellemiségű titkos társaságként írható le. Tagjai ugyanis többnyire nem a taggá avatás által tettek szert befolyásra, hanem épp fordítva, sokkal inkább bizonyos szintű befolyással már rendelkező, megbízhatónak, a fennálló politikai rendszerhez hűnek tartott embereket igyekeztek a tagok közé beszervezni, bár miként az minden ember alkotta organizáció esetében lenni szokott, az itt kialakított személyes kapcsolatok éppenséggel nem feltétlenül hátráltatták valakinek a további karrierjét sem.¹⁸⁸ A KKVSz ezzel ellentétben egy többnyire tényleges és tartalékos katonákból, de legalábbis katonaviselt emberekből álló, paramilitáris elvek szerint szerveződő, felfegyverzett társaság volt, célja pedig egyrészt a baloldali mozgalmak elleni operatív tevékenység (hírszerzés, adatgyűjtés, szükség esetén fegyveres represszió), illetve később a párizsi békeszerződések revíziójának előkészítése, az ország területi integritásának helyreállítása volt. A KKVSz tehát inkább volt titkos, jórészt a kormány tudtával és beleegyezésével működő, bár annak céljaitól időnként egyes tagok vagy csoportok szintjén önkényesen eltérő irreguláris katonai alakulat és titkosszolgálati jellegű szerv, mint valamiféle önszerveződő, spekulatív titkos egyesület.

Mindezzel egybevág Ádám T. István 1935-ben a nyugat-magyarországi felkelésről szóló, részben propagandacéllal, felkelők visszaemlékezései alapján íródott, így politikailag meglehetősen elfogult emlékirata, mely a Kettőskereszt Vérszövetségnek is szentel egy rövid fejezetet, amely leginkább a szervezet felkelésben való részvételéről szól.¹⁸⁹ E forrást politikai elfogultsága és célja miatt szintén kritikával érdemes olvasnunk. A szerző szerint a KKVSz hazafias, fegyelmezett katonai szervezet volt, melynek elsősorban első világháborús veterán katona tagjai szigorú esküt tettek a haza szolgálatára, a tagsággal pedig jogaik lényegében nem, csak kötelességeik keletkeztek. Gyűléseiket a budavári Szalag utcai iskola tornatermében tartották, 1919 és 1921 között szoros kapcsolatban és átfedésben álltak a Nándor-laktanyában működő Prónay-különítménnyel, 1921-ben pedig a legnagyobb lelkesedéssel és tisztességgel vettek részt az antant döntése értelmében Ausztriához csatolandó Nyugat-Magyarország magyar részről történő megvédésében. A szerző arra is kitér, hogy a megbotránkozató merényleteket elkövető, Márffy József vezette csoport, az Ébredő Magyarok Egyesületének IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztálya megítélése szerint nem a KKVSz felbujtására cselekedett, ugyanakkor az ÉME nemzetvédelmi osztályai ezzel együtt a KKVSz-szel valóban szoros kapcsolatban álltak, az ÉME-tagok gyakran letették a

¹⁸⁸ Zadravecz István emlékiratában kárhozza is az Etelközi Szövetséget, hogy egy idő után a nemes, hazafias céloktól eltért, és működését egyre inkább az emberi érdekek és gyengeségek, a tagok egymást különböző pozíciókba segítésének szándéka, az urambátyám rendszer kezdte meghatározni, és a politikusok játékszerévé vált. Vö. ZADRAVECZ, i. m. 140–141.

¹⁸⁹ ÁDÁM T. István, *A nyugat-magyarországi felkelés története*, Budapest, Külpolitika Kiadása, 1935, 115–118.

KKVSz esküjét is,¹⁹⁰ és a nyugat-magyarországi felkelésben is nagy arányban vettek részt mindkét paramilitáris szervezet tagjai.

A Rákosi- és a Kádár-korszakban a marxista történetírás rendszerlegitimációs céllal igyekezett a Horthy-korszak valóban létező, valós befolyással bíró radikális jobboldali társadalmi egyesületeinek és titkos társaságainak jelentőségét és tevékenységét leegyszerűsítő módon felnagyítani és kihangsúlyozni, olykor már-már afféle árnyékkormányként¹⁹¹ beállítva ezeket a társaságokat. Nincs ez másként a Kettőskereszt Vérszövetség esetében sem. Az ellenforradalomról szóló, adattartalma szempontjából használható, ám erősen propagandisztikus hangvételű monográfiájában a fentebb már idézett Nemes Dezső például azt írja, a KKVSz a Horthy-korszak első időszakának egyik legjelentősebb titkos szervezete, melynek megalapításában a korábban már említett szegedi „tizenkét kapitány”, a Nemzeti Hadsereg befolyásos tisztjei vettek részt 1919 júliusában. A szervezet végig a vezérkar irányítása alatt állt, és középtávú célja az volt, hogy paramilitáris egységei révén feszültséget keltsen és lázadást robbantson ki a trianoni békeszerződés után a szomszédos államokhoz csatolt magyarlakta területeken (elsősorban a Csehszlovákiához került Felvidéken), ahová majd a reguláris hadsereg rendcsinálás címén bevonult volna e területek visszafoglalása céljából. Nemes Dezső szerint emellett a KKVSz kémelhárítással, belső reakcióelhárítással és a kormány által jóváhagyott belföldi terrorcselekmények elkövetésével is foglalkozott, illetve Prónay naplójára hivatkozva azt is állítja, hogy a szervezet már az Etelközi Szövetség megalakulása előtt létrejött, hiába tartozott később valamilyen módon – elsősorban a jelentős személyi átfedéseknek köszönhetően, például a parancsnok, Siménfalvy Tihamér EX-ben való vezetőségi tagsága okán – annak irányítása alá.¹⁹² Nemes meglehetősen határozott állításokat tesz ugyan a KKVSz-ről, ám Prónay Pál fennmaradt feljegyzésein kívül jórészt csak sajtóforrásokra hivatkozik, így noha megállapításainak van ugyan igazságtartalma, de azok mindenképpen alapos kritikával kezelendők. Prónay maga egyébként – nyilván némi túlzással, saját történelmi szerepének hangsúlyozása érdekében – azt is írja feljegyzéseiben, hogy az ellenforradalmi, irredenta fegyveres alakulatokat, többek között a Kettőskereszt Vérszövetséget nagyrészt ő maga szervezte meg.¹⁹³ A szervezet vezetőiként Prónay többek között Görgey György, Teleki Sándor, Makay Imre, Ranzenberger (később Ruskay) Jenő¹⁹⁴

¹⁹⁰ ZINNER, i. m. 124.

¹⁹¹ Vö. DÓSA Rudolfné, *A „másik államhatalom” a fehérterror éveiben*, in Uő, *A MOVE. Egy jellegzetes magyar fasiszta szervezet 1918–1944*, 84–132.

¹⁹² Vö. NEMES Dezső, i. m. 155–160.

¹⁹³ PRÓNAY, i. m. 161–163.

¹⁹⁴ Az 1940-es években náci kollaboránssá váló Ruskay Jenő pályájáról lásd bővebben: SZAKÁLY Sándor, *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945*, Budapest, Ister Kiadó, 2001, 294.

tiszteket és főtiszteket, Nagy Pál tábornokot, a honvédség főparancsnokát, illetve Uhlig (később Csörgey) Károly ezredes, a budapesti katonai karhatalom vezérkari főnökét nevezi meg. A KKVSz létszáma az 1920-as években viszonylag nagyinak mondható,¹⁹⁵ ha figyelembe vesszük, hogy nem közönséges, önszerveződő egyesületről, hanem (többnyire felfegyverzett, bár elsősorban csak kézfegyverekkel rendelkező tagokból álló) államilag szervezett irreguláris katonai alakulatról van szó – elérhette akár a 15–20 ezer főt is.¹⁹⁶

Mint láthatjuk, a KKVSz forrásbázisa igencsak szórványos, a kutatók rendelkezésére álló információk a szervezet működéséről pedig a mai napig ellentmondásosak. Az 1920-as években, a Horthy-korszak legelején, a tanácsköztársaság bukása utáni polgárháborús időket követően ugyanakkor előfordult számos megdöbbentően súlyos, olykor több ember életét követelő, a korszak titkos és kevésbé titkos társadalmi egyesületeihez, illetve paramilitáris alakulataihoz köthető, nagy nyilvánosságot kapott bűncselekmény. Ezekkel időről időre a Kettőskereszt Vérszövetséget is kapcsolatba hozták mind a közbeszédben és a sajtóban, mind pedig a parlamentben. Így a legcélravezetőbb módszer az, ha sorra vesszük ezek közül az esetek közül a legsúlyosabbakat, kezdve a KKVSz egyik lehetséges és valószínű genezisével, Héjjas Iván főhadnagy különítményének a fehérterror idején elkövetett bűntetteivel.¹⁹⁷

Héjjas Iván paramilitáris vezető különítményének tevékenysége a Duna–Tisza közén a fehérterror idején, valamint egy radikális különítmény-parancsnok utóélete

Héjjas Iván, a viszonylag jómódú parasztsaládból származó, első világháborúból hazatért fiatal tartalékos repülő repülő főhadnagy kétségtelenül hamar a tanácsköztársaság bukása utáni ellenforradalmi megtorlás egyik vezetőjévé vált, akinek nevéhez talán a legtöbb

¹⁹⁵ Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában fennmaradt, kommunista állambiztonsági jelentésben, melyet persze alapos forráskritikával érdemes kezelni, ugyanez olvasható. HU-ÁBTL-4.1. A-687 Az 1919-es ellenforradalmi kormány által megalakított szervezetek (1947).

¹⁹⁶ ZINNER, i. m. 173. Az adat persze becslés, de lehet reális alapja. Az Etelközi Szövetség létszáma a szervezet legsikeresebb időszakában ugyanakkor 5000 fő lehetett, így feltételezhető, hogy a KKVSz-be történő felvétel nem jelentett egyúttal automatikusan EX-tagságot is, még ha az egyik szervezet a másik irányítása, befolyása alatt is állt.

¹⁹⁷ A közkeletűen fehérterrornak nevezett magyarországi paramilitáris erőszakhullámról bővebben lásd például Bodó Béla angol nyelven megjelent monográfiáját: BODÓ Béla, *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019.; valamint: PÁSZTOR Mihály, *A fehérterror néhány jelensége. Pest megye 1919–1920*, Budapest, Pest Megyei Levéltár, 1985. Bodó Béla könyvéről magyarul összefoglaló jelleggel lásd Gellért Ádám recenzióját: GELLÉRT Ádám, *Béla Bodó: The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921, (Mass Violence in Modern History 5.)*, Routledge, London–New York 2019. 333 oldal, Századok, 2020/4, 892–894.

önkéntesen elkövetett gyilkosság köthető.¹⁹⁸ Héjjas frontot járt katonaként 1919 tavaszán kezdte meg különítménye megszervezését gazdálkodással foglalkozó családja birtokának közelében, Kecskemét környékén a tanácsköztársaság megdöntése céljából.¹⁹⁹ Különítménye magját a háborúból vele együtt hazatért katonatársai alkották, akikhez a környék paraszti származású, többnyire katonaviselt fiataljai is csatlakoztak.²⁰⁰ A fiatal tartalékos főhadnagy igen hamar, 1919 áprilisában a tanácskormány ellen kitört egyik komolyabb felkelés vezetőjévé emelkedett.²⁰¹

Héjjas emellett az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik alapítója és korai vezetője is volt, így ez a – ekkoriban egyre inkább paramilitáris elvek szerint szerveződő – nacionalista társadalmi egyesület sem maradhatott ki a lázadásból, sőt, a jelentős személyi átfedések okán korai tevékenysége gyakorlatilag elválaszthatatlan a Héjjas-különítmény működésétől. Egy, a kommunista fegyveres csoportokkal történő vesztés összecsapás után Héjjas és társai – köztük például Francia Kiss Mihály vagy Liszka Béla későbbi kecskeméti polgármester – végül csatlakoztak a Szegeden szerveződő ellenforradalmi kormányhoz.²⁰² Horthy Miklós, a szegedi kormányhoz hű fegyveres erők parancsnoka, ekkoriban a szegedi ellenkormány hadügyminiszteri, a Nemzeti Hadsereg későbbi fővezére és Magyarország későbbi államfője 1919 júniusában állítólag személyesen fogadta Héjjas Ivánt, és megbízta azzal, hogy különítményét a Nemzeti Hadsereg karhatalmi segédcsoportként működtetve szűkebb pátriájában, az Alföldön tegyen rendet, és számolja fel a még megmaradt kommunista csoportokat.²⁰³

Az ország jelentős részét megszállva tartó román hadsereg igen hamar felszámolta a tanácskormány maradványait, és 1919 nyarán Héjjas alakulatai is engedélyt kaptak a megszálló hadsereg katonai hatóságaitól, hogy Kecskemét környékén a felbomlott társadalmi rend helyreállítása céljából segédrendőri szolgálatot lássanak el. Héjjas Kecskeméten –

¹⁹⁸ Héjjas Iván életrajzáról és tevékenységéről bővebben lásd többek között: BODÓ Béla, *Héjjas Iván. Egy ellenforradalmár élete*, 2000, 2010/10. A közelmúltban jelent meg továbbá Domonkos László Héjjas Ivánt rehabilitálni kívánó, a paramilitáris vezetővel szemben pozitív irányban igencsak elfogult, inkább esszéisztikus hangvételű, semmint tudományos igényű monográfiája, mely mindazonáltal Héjjas Iván életrajzának egyes adatait illetően használható. DOMONKOS László, *A Héjjas-nyárfa árnyékában*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2018.

¹⁹⁹ ROMSICS Ignác, *A nagy háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak*, Helikon Kiadó, Budapest, 2018, 108–109.

²⁰⁰ PAKSA Rudolf, *A fehérterror „logikája”. Események, olvasatok, kontextusok*, in *Terror 1918-1919. Forradalmárok, ellenforradalmárok, megszállók*, szerk. MÜLLER Rolf, TAKÁCS Tibor, TULIPÁN Éva, Budapest, Jaffa Kiadó, 2019, 217–245.; valamint ugyanerről lásd: BODÓ Béla, *The White Terror in Hungary. The Social World of Paramilitary Groups*, *Austrian History Yearbook*, 2011/42, 133–163.

²⁰¹ Vö. ROMSICS Ignác, *A Duna–Tisza köze hatalmi-politikai viszonyai 1918–19-ben*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

²⁰² BODÓ Béla, *Héjjas Iván. Egy ellenforradalmár élete*. i. m.

²⁰³ BODÓ, i. m.

ugyancsak a román hadsereg és a szegedi ellenkormány körül csoportosuló magyar fegyveres erők jóváhagyásával – városparancsnokká nyilvánította magát, és ezzel megkezdődött azon személyek internálása és önkényes kivégzése, akik a tanácsköztársaság alatt állítólag pozíciót viseltek, vagy akár csak szimpatizáltak a rövid életű kommunista kormánnyal.²⁰⁴

1919 októbere és novembere folyamán, amikor a román hadsereg még mindig megszállva tartotta az Alföldet, Héjjas segédrendőri alakulatai pedig körülbelül száz olyan embert gyilkoltak meg (és persze vették el, majd fordították a maguk javára ingóságait), akiknek többségében semmi köze nem volt a tanácsköztársasághoz és a vörösterrorhoz. Az áldozatok többnyire olyan elszigetelt településekről származtak, mint pl. Páhi, Kiskunfélegyháza, Kerekegyháza, Soltvadkert, Bugac, Csengőd, Akasztó, Köncsög, Kiskőrös, Móricgát stb., melyeket a román hadsereg alakulatai sem tudtak vagy akartak megvédeni, ezért a magyar jobboldali paramilitáris alakulatok által alkalmazott erőszak mindenféle kontroll nélkül szabadulhatott el.²⁰⁵

Héjjas Iván, amennyiben lehet hinni a forrásoknak, az anarchisztikushoz közeli állapotokat kihasználva 1919–1920 folyamán valóságos kiskirályságot, szinte különálló magánállamot működtetett Kecskeméten és környékén a saját de facto vezetése alatt, melynek sajátos rendjét a hozzá hű fegyveresek mint formálisan a Nemzeti Hadsereg karhatalmi osztagai tartották fenn. Héjjas menyasszonya és későbbi felesége Papp Sarolta, dr. Papp György nyugalmazott kecskeméti rendőrkapitány lánya volt, Héjjas pedig fegyvereseivel városparancsnokként az egész várost és környékét a kezében tartotta, mindössze bizonyos Jánossy és Dornbach rendőrfelügyelők mertek vele szembeszállni. Apja, idősebb Héjjas Mihály a Kecskeméti Pinceszövetkezet igazgatója, a környék egyik befolyásos személyisége volt, és ebben az időben teljesen nyíltan egy fia fegyveresei által elkövetett rablásból származó autóval közlekedett. A Héjjas családnak pedig már a fehérterror előtt is kiterjedt kapcsolatai voltak Kecskeméten és környékén, a paramilitáris fegyveres csoport megszervezésével viszont a szinte anarchisztikus állapotokat kihasználva leginkább közönséges, haszonszerzésre berendezkedett bűnözőkként kezdtek el viselkedni. Arra is mutatnak adatok, hogy a Belügyminisztérium és az államrendőrség igen sok részletet tudott az izsáki és az orgoványi gyilkosságokról, valamint a Héjjas-különítmény tagjainak egyéb

²⁰⁴ BODÓ, i. m.

²⁰⁵ Vö. például Drozdy Győző 1924. január 22-ei parlamenti felszólalásával Héjjas Iván és különítménye bűneiről, amelyben az elkövetőket és az áldozatokat is igen részletesen számba veszi a rendelkezésre álló adatok alapján. A felszólalást Drozdy emlékiratainak legújabb kiadása is közli. Vö. DROZDY Győző, *Elvett illúziók. Drozdy Győző emlékiratai*, szerk. PAKSY Zoltán, Budapest, Kossuth Kiadó, 2007, 408–416.

egyéni rablógyilkosságairól is, ám egy ideig halogatták az ellenük való fellépést.²⁰⁶ Az bizonyos, hogy a Héjjas-különítmény tagjai által elkövetett gyilkosságokról a kecskeméti rendőrség már 1919 végén tudott, ugyanis a kecskeméti rendőrkapitány egy körülbelül 40 eltűnt személy névsorát továbbította gróf Ráday Gedeon kormánybiztosnak, aki ugyanezt az iratot másolatban a Nemzeti Hadsereg Fővezérségéhez is továbbküldte.²⁰⁷ Nagyjából hasonló állapotokról és ugyanezen eseményekről számol be a Kecskeméti Királyi Államügyészség vezetőjének a főállamügyészhez címzett jelentése 1919 novemberéből, kiemelve, hogy Héjjas Iván karhatalmi különítménye viszonylag nagy létszámú és jól felfegyverzett alakulat, éppen ezért az atrocitások elkövetői felelősségre vonására tett kísérletek adott esetben akár fegyveres összecsapást is vonhatnak maguk után.²⁰⁸ Egyáltalán nem állíthatjuk tehát, hogy a hatóságok ne tudtak volna Héjjas Iván különítményének a Duna–Tisza közén elkövetett atrocitásairól.

Héjjas és emberei cselekedeteiben tehát a túlhajtott nacionalizmuson, a megrögzött antikommunizmuson és az antiszemitizmuson túl feltehetőleg a nyereségvágy és talán a gyors társadalmi mobilitás lehetőségébe vetett hit is igen nagy szerepet játszott, hiszen meggyilkolt áldozataikat gyakorlatilag kivétel nélkül kirabolták, elorzott javaikat pedig a maguk hasznára fordították.²⁰⁹ Ténykedésüket nemcsak gyilkosságok, hanem egyéb erőszakos cselekmények is kísérték, például számos, akár több száz kisebb-nagyobb zsidóverés és halálos áldozatokkal többnyire nem, de súlyos sérülésekkel járó pogrom is – elég, ha például az 1919. november 17-ei izsáki pogromra gondolunk.²¹⁰

²⁰⁶ Állítólag született egy 17699/920 iktatószámú, 1920-as belügyminisztériumi jelentés Héjjas Iván és paramilitáris csoportja alföldi tevékenységéről, melyet a korabeli sajtó is idéz, illetve kivonata megjelent a *Magyar pokol* című, a Kádár-korszak alatt született, erősen propagandisztikus hangvételű forráskiadványban is. Mivel azonban az eredeti irat tudomásunk szerint nem maradt fenn levéltári őrizetben, ezt a közvetett forrást mindenképpen kellő kritikával kell kezelnünk. Vö. HALMI József, *17699/920 belügyminiszteri akta Héjjas Ivánról. A Bécsi Magyar Újság munkatársától*, in *Magyar pokol. A magyarországi fehérterror betiltott és üldözött kiadványok tükrében*, szerk. MARKOVITS Györgyi, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 50–53.

²⁰⁷ A kecskeméti főkapitány jelentése gróf Ráday Gedeon kormánybiztosnak a Héjjas-különítmény vérengzéseiről, az elhurcolt kommunisták legyilkolásáról és a lakosság megfélemlítéséről, Kecskemét, 1919. november 27., in *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945, I. kötet. Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon 1919–1921*, forráskiad. KARSAI Elek–KUBITSCH Imre–NEMES Dezső–PAMLÉNYI Ervin, Budapest, Szikra Kiadó, 1956, 221–223.

²⁰⁸ A Kecskeméti Államügyészség vezetőjének jelentése a főállamügyésznek a Héjjas-különítmény vérengzéseiről, 1919. november 27., in *Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna–Tisza közti történetéhez*, szerk. ROMSICS Ignác, Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Levéltár, 1976, 677–685.

²⁰⁹ Az első világháború után a közép-európában tevékenykedő nacionalista milíciák, így többek között a magyar fehérterroret megvalósító alakulatok tagjainak motivációiról és társadalmi háttéréről lásd bővebben: Robert GERWARTH, *Harc a Vörös Szörnyeteggel. Ellenforradalmi erőszak Közép-Európa vereséget szenvedett államaiban*, ford. VÁRADY Péter, in *Háború béke idején. Paramilitáris erőszak Európában az első világháború után*, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017, 71–92.

²¹⁰ BODÓ, i. m.

Teljesen pontos számok és névsorok²¹¹ persze nem állnak a kutatók rendelkezésére máig sem, de miután a Tiszától keletre eső területekről 1920 áprilisában kivonult a román hadsereg, a Héjjas-különítmény az általa úgymond felszabadított területeket is megtisztította. 1920 decembere és 1922 decembere között Héjjas Iván emberei, az úgynevezett Alföldi Brigád tagjai százas nagyságrendű embert gyilkolhattak meg.²¹²

A Kettőskereszt Vérszövetség megalakulása is valamikor erre az időszakra, az ellenforradalom első hónapjaira tehető, és a szervezet kezdetben bizonyosan szoros átfedésben volt a Héjjas Iván különítményével, az Alföldi Brigáddal is.²¹³ Mint azt már említettem, Héjjas, amennyiben hihetünk az erről szóló forrásoknak, az 1920-as években a Kettőskereszt Vérszövetség helyettes katonai parancsnoka volt, így a különítménye és a KKVSz közötti átfedések igen egyértelműnek tűnnek.²¹⁴

A Héjjas-különítmény/Alföldi Brigád tagjai esküt is tettek, mégpedig magára vezérükre, Héjjas Iván különítményparancsnokra esküdtek fel. Az eskü szövege meglehetősen hasonló a Kettőskereszt Vérszövetség fennmaradt esküjének szövegéhez:

„Én, XY, a Héjjas-brigád tagja, esküszöm és fogadom, hogy a szervezet tagjai között a legnagyobb testvéri egyetértés megteremtésén fogok dolgozni minden erőmmel. Esküszöm és fogadom, hogy a Héjjas-brigád, illetve a Héjjas vezér által kinevezett fellebvalóim parancsait minden körülmények között lehetőség szerint teljesítem. Esküszöm és fogadom, hogy minden az alakulattal kapcsolatos titkokat megtartok, az alakulat tagjait, annak parancsnokait senkinek soha el nem árulom. Titoktartási kötelezettségem még az alakulat megszűnésével is

²¹¹ Vö. Bödök Gergely hiánypótló PhD-értekezése a vörös- és fehérterror témájában rendkívül részletes adattárat tartalmaz, mely táblázatszerűen a fehérterror 583 önálló eseményét és több száz halálos áldozatát dokumentálja (többségében név nélkül). BÖDÖK Gergely, *Vörös- és fehérterror Magyarországon, 1919–1921*, PhD-értekezés, Eger, Esterházy Károly Egyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2018, 292–431. Továbbá a közelmúltban Kóródi Máté adott közre egy részletes adattárat a fehérterrorról, melyben összesen 680 gyilkosságot dokumentál, melyeknek igen nagy részét a Héjjas-különítmény katonái követték el. Vö. KÓRÓDI Máté, *Adattár a Magyar Nemzeti Hadsereg különítményes csoportjai és más fegyveres szervek által elkövetett gyilkosságokról, 1919. augusztus 3.–1921. október 23.*, Budapest, Clio Intézet, Clio Kötetek 2., 2020.

²¹² BODÓ, i. m. A Bodó által megadott szám adott esetben túlzó lehet.

²¹³ Prónay Pál feljegyzéseiben azt írja, hogy 1919–1920 során maga szervezte-szerveztette meg a nemzetvédelmi milíciákat és a Kettőskereszt Vérszövetséget. Vö. PRÓNAY Pál, i. m. 163.

²¹⁴ GYURGYÁK János, *Magyar fajvédők*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012, 256. Gyurgyák János más szerzőkhöz hasonlóan nem ad meg forrást arra vonatkozóan, honnan veszi, hogy Héjjas Iván a KKVSz helyettes katonai parancsnoka volt. Botlik József ugyancsak leírja ugyanezt a nyugat-magyarországi felkelésről szóló monográfiájában, forrást azonban ő sem ad meg: BOTLIK József, *Nyugat-Magyarország sorsa, 1918–1921*, Vasszilvág, Magyar Nyugat Könyvkiadó, 2012, 123. Az információ mindenesetre a vonatkozó szakirodalomban igen elterjedt, azonban Héjjas vezető szerepében, valamint az Alföldi Brigád és a Kettőskereszt Vérszövetség közötti szoros személyi átfedésekben pedig nincs okunk kételkedni, ez többek között a csongrádi bombamerénylethez és az erzsébetvárosi bombamerénylethez kapcsolódó forrásokból is kiderül.

érvényben marad. Esküszöm, hogy minden erőmmel arra fogok törekedni, hogy szervezetünk értékét és közmegebecsülését tehetséggel és munkámmal előbbre segítem. Esküszöm, hogy semmiféle titkos, vagy nyílt destruktív irányú egyesület tagja nem vagyok, s nem leszek. Esküszöm és fogadom, hogy míg a Héjjas-brigád tagja vagyok, politikával és a királykérdéssel nem foglalkozom. Esküszöm, hogy a Héjjas-brigád tagjai között a legnagyobb fegyelmet meg fogom tartani és megtartatom. Fogadom, hogy sem nyílt, sem titkos ellenségeinkkel soha összeköttetésbe nem leszek. Bajtársamat semmi körülmények között, sem élve, sem sebesülve, de még meghalva sem fogom elhagyni, rajta minden körülmények között segíteni tartozom. Alávetem magam a Héjjas-brigád tagjai által választandó fegyelmi és büntető bizottság bárminemű büntetésének. Isten engem úgy segítjen!”²¹⁵

Héjjas Ivánt felesküdtött emberei részéről személyi kultusz övezte, a paramilitáris vezető akarata pedig számukra a törvénnyel volt egyenlő. Komoly titkoktartási kötelezettség terhelte őket, melynek megszegése vagy a parancsoknak való ellenszegülés esetén súlyos, akár halálbüntetéssel is számolhattak – éppen úgy, mint a KKVSz tagjaiként letett eskü értelmében. Az Alföldi Brigád – mely amúgy a Kettőskereszt Vérszövetség egyik önálló egységeként működött²¹⁶ – tagjai pedig kétségtelenül súlyos bűncselekményeket követtek el a fehérterror idején 1919 és 1921 között. Héjjas Iván és emberei egy része ezután – részben talán az Alföldön elkövetett tetteik megtorlásától való félelemtől hajtva – csatlakozott a nyugat-magyarországi felkeléshez,²¹⁷ melynek során az aktív állományú, tartalékos és leszerelt katonákból, egyetemistákból és paraszti származású fiatalokból szerveződő, Rongyos Gárda elnevezésű paramilitáris diverzáns alakulat tagjaiként tevékeny szerepet vállaltak többek között a soproni népszavazás kikényszerítésében, melynek eredményeképpen Sopron, a hűség városa a mai napi Magyarországhoz, nem pedig Ausztriához tartozik.²¹⁸

Ezzel együtt a fegyveres csoportok által elkövetett, egyre szaporodó önkényes atrocitások hatására, hogy elejét vegye az önbíráskodásnak, a Friedrich István vezette,

²¹⁵ Az eskü szövege Dr. Kiss Gábor Jenő büntetőperének iratai között maradt fenn: HU-BFL-VII-5-c-198/1940. Idézi: ZINNER, i. m. 568–569.

²¹⁶ SERFŐZŐ, i. m. 36.

²¹⁷ SUBA János, *Karhatalmi formációk Magyarországon 1918–1920*, Rendvédelem-történeti Füzetek 2008/18, 131–142, 136.; valamint: G. SOÓS Katalin, *Burgenland az európai politikában 1918-1921*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971, 140–141.

²¹⁸ A nyugat-magyarországi felkelésről jó összefoglalót nyújt például Botlik József tanulmánya. Lásd: BOTLIK József, *A nyugat-magyarországi felkelés. 1921. augusztus 28.–október 4.*, Valóság, 2007/3, 24–47, illetve 2007/4, 39–58. Illetve tágabb politikatörténeti kitekintéssel az újabb szakirodalomból megemlíthetjük még Tóth Imre a térség két világháború történetét feldolgozó monográfiáját: TÓTH Imre, *Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2020.

megkérdőjelezhető legitimitással rendelkező kormány már 1919-ben úgy döntött, hogy mindazokat a személyeket, akik bármiféle politikai tevékenységet fejtettek ki a tanácsköztársaság alatt, felelősségre kell vonni.²¹⁹ A kormány a büntetőeljárások megindítását Váry Albert koronaügyész-helyettesre bízta. Rengeteg bejelentés érkezett, amiből kifolyólag az 1919 augusztusától decemberéig terjedő időszakban több ezer embert vettek őrizetbe.²²⁰ Az ügyész a vallomásokból, jelentésekből, beszámolókból, bírói ítéletekből készítette el *A vörös uralom áldozatai Magyarországon* című, először 1922-ben megjelent könyvét,²²¹ amely a vörösteror atrocitásait, gyilkosságait igyekezett elfogulatlanul dokumentálni. Eszerint bizonyíthatóan 587 halálos áldozata volt a kommunista kormányzat működésének.

Váry Albert ezzel párhuzamosan elkezdte felderíteni a nacionalista katonai alakulatok által elkövetett bűncselekményeket is. Horthy Miklós fővezér 1919. november 16-ai budapesti bevonulása után különböző jobboldali katonai alakulatok avatkoztak bele Váry Albert munkájába. Főként az Ostenburg-Morawek Gyula, Héjjas Iván és a Prónay Pál vezette különítmények léptek fel jogtalanul polgári – főleg zsidó származású – személyek ellen, és igyekeztek a nyomozati munkát is akadályozni, amennyire csak tudták.

A fehérterror ellen társadalmi tiltakozás mutatkozott, melynek az lett az eredménye, hogy a szintén Váry Albert nevéhez köthető, 1920. június 12-én elkészített rendelettervezetet a minisztertanács elfogadta, s még aznap a hivatalos közlönyben közzé is tette. Ez kimondta, hogy minden katonai alakulat és különítmény polgári személyekkel szembeni fellépése azonnal megszüntetendő, a rendelet ellen vétő katonai személyek pedig azonnali hatállyal letartóztatandók. A rendeletet, bár eredményes volt, a jobboldal mégis gyanakvással fogadta. Ennek, és az ebből fakadó folyamatos támadásoknak eredménye az lett, hogy Váryt 1920. október 26-án beosztásából felmentették.

Az Ébredő Magyarok Egyesülete felfegyverzett milicistái – akik egyúttal Héjjas Iván paramilitáris különítményének, és feltehetőleg a Kettőskereszt Vérszövetségnek is tagjai is voltak – 1921. augusztus 16-án, Solton meggyilkolták Léderer Adolf izraelita vallású lakost. Ez a közvéleményben igen nagy felháborodást váltott ki, a sajtó követelte a gyilkosok bíróság elé állítását. Ekkor jelentette be Bethlen István miniszterelnök a Nemzetgyűlésben, hogy a solti gyilkosság tetteseinek kézre kerítésével Váry Albertet bízta meg. Emellett bejelentette azt is, hogy az 1919-ben 1920-ban és 1921-ben a Duna-Tisza közén elkövetett

²¹⁹ ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017, 347.

²²⁰ HU-BFL-VII-5-e-1949/20630. Héjjas Iván és társai népbírósi pere – Tárgyalási jegyzőkönyvek – Váry Albert tanúvallomása, Budapest, 1947. február 12., 282–288.

²²¹ VÁRY Albert, *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, Vác, A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyomdája, 1922.

erőszakoskodások, verések, elhurcolások, rablások, gyilkosságok és zsidóüldözések eseményeinek kinyomozására, illetve a hasonló további események megakadályozására Váryt küldi ki az Alföldre jelentős rendőri és csendőri kísérettel megerősítve.²²²

Héjjas Iván és társai meglehetősen megkésett, 1947-es népbíróági büntetőperének iratanyagában maradt fenn gyakorlatilag az egyik legjelentősebb egykorú, 1920-as évekből származó jelentősebb dokumentum a fehérterrorral kapcsolatban folyt vizsgálatokról, ez pedig Váry Albert 1922-es összefoglaló jelentése a Duna–Tisza közén zajlott eseményekről.²²³ Az ügyész nagyjából ugyanazt írta le 1922-ben kelt jelentésében, mint amit huszonöt évvel később, 1947-ben, immár idős emberként elmondott a népbíróság előtt a távol lévő Héjjas Iván és társai büntetőperében. Tanúvallomása ugyanezen ügyiratban fennmaradt. E levéltári források szerint Váry Albert valóban a Léderer Adolf sérelmére 1921. augusztus 16-án, Solton elkövetett gyilkosság kapcsán kapott megbízást a fehérterror atrocitásainak felderítésére a miniszterelnöktől. Váry ekkoriban a Budapesti Királyi Ügyészség elnökeként dolgozott, és a vörösteror elkövetői utáni – jórészt elfogulatlan – nyomozásai fényében a kormány joggal várta tőle a fehérterror súlyos visszaéléseinek eredményes felderítését is.²²⁴ Katonák, vagy legalábbis annak látszó, katonai egyenruhába öltözött személyek Budapesten is hurcoltak el civileket, ezért a Budapesti Királyi Ügyészség beavatkozása is egyre indokoltabbnak tűnt, noha a fővárosban a katonai hatóságok a legtöbb elhurcolt embert később szabadon bocsátották.²²⁵ A kormány a katonai hatóságok polgári személyekkel szembeni intézkedési jogkörét végül egyértelműen megszüntette,²²⁶ Váry Albert mellé pedig dr. Kovács Péter ügyészt osztották be a Duna–Tisza közén elkövetett gyilkosságok kinyomozására, illetve a Belügyminisztérium – ekkoriban a Magyar Királyi Államrendőrségtől függetlenül, országos hatáskörű központi bűnügyi rendőrségként működő – nyomozó osztálya számos detektívet bocsátott az ügyészek rendelkezésére.²²⁷

Váry 1921. augusztus 29-én jelent meg jelentős rendőri és csendőri kísérettel Izsákon, a szétszóródó nyomozók azonban nemsokára azt jelentették neki, hogy a különböző súlyos bűncselekményekkel gyanúsítható egyének jó része Nyugat-Magyarországra ment, hogy részt vegyenek a burgenlandi felkelésben. A rendőrök és a csendőrök 20–22 embert állítottak elő, akiket az ügyészek ki is hallgattak Budapesten, azonban egyikük sem volt súlyos

²²² HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Váry Albert tanúvallomása, 282.

²²³ Uo. Vádlottakra vonatkozó iratok – Váry Albert koronaügyész-helyettes összefoglaló jelentése a fehérterror Duna-Tisza közén zajlott eseményeiről, Budapest, 1922. június 20.

²²⁴ Uo. Váry Albert tanúvallomása, 283.

²²⁵ Uo. 284.

²²⁶ Uo. 284.

²²⁷ Uo. 284.

bűncselekményekkel gyanúsítható. Váry Albert megítélése szerint Léderer Adolf solti, valamint Pánczél Zoltán, Beck Sándor és Schmiedt Árpád izsáki lakosok megölése egyszerű rablógyilkosság volt, ahol a sértettek állítólagos kommunista szimpátiája vagy zsidó származása csupán ürügy volt az aljas indokból táplálkozó, alapvetően haszonszerzési célú bűncselekmény elkövetésére.²²⁸ 1921. október 19-én Váry megkeresést intézett a nyugat-magyarországi fő kormánybiztoshoz, gróf Sigray Antalhoz, hogy az oda menekült 50–60, gyilkosságokkal alaposan gyanúsítható személyt adja ki az ügyészség részére. Noha Váry Albert választ a fő kormánybiztostól nem kapott, az alábbi személyekkel szemben büntetőeljárást indított és elfogatóparancsot bocsátott ki: Francia Kiss Mihály, Danics Mihály, Tóth Ambrus, Nagy Mihály, Bán Sándor, Kállai Gábor, Schmidt Rezső, Korom József, Danics Aladár, Király Gábor, Pataki Nándor, Juhász István, Papp Kálmán, Kenei József, Kállai Gyula, Papp Sándor, Rád Árpád, Korb Géza, Tasi Gergely, Makai Antal, Baski Lajos.²²⁹ Az ügyész különösen Rád/Raad Árpád főhadnagy neve kapcsán tudta összekapcsolni a Duna–Tisza között elkövetett gyilkosságokat az Ébredő Magyarok Egyesületének működésével.²³⁰

Váry Albert nyomozása során elsősorban az izsáki, a lajosmizsei és a solti gyilkosságokra helyezte a hangsúlyt, ugyanis meg volt róla győződve, hogy ezekben az ügyekben kevésbé állt fenn a politikai indíttatás, mint az anyagi haszonszerzés motivációja.²³¹ Az ügyész azonban a megkezdett letartóztatásokat, helyszíni kihallgatásokat nem folytathatta sokáig, hiszen Horthy Miklós kormányzó 1921. november 3-ai amnesztiarendelethe²³²

²²⁸ Uo. 285.

²²⁹ Uo. 285.

²³⁰ Uo. 286.

²³¹ Uo. 287.

²³² Horthy Miklós kormányzó 1920. december 25-én kelt rendeletében országos amnesztiában részesítette mind a szélsőbal-, mind a szélsőjobb oldali atrocitások elkövetőit. Az amnesztiarendelet kegyelmet hirdetett az 1918–1920 között politikai bűnökért elítéltek számára. A rendelet fontos kitétele volt, hogy a felbujtókra és vezetőkre, illetve a súlyos börtönbüntetésre ítélt személyekre nem vonatkozott. Azok kaphattak kegyelmet, akiket az 1918. október 31. és 1919. március 21. között elkövetett bűncselekményeik miatt öt évre ítélték, illetve azok, akiket a gyorsított bűnvádi eljárás keretében tíz évet meg nem haladó szabadságvesztést kaptak, feltéve, ha a személy egyénisége és gondolkodásmódja távol állt a bolsevizmustól. Emellett az ellenforradalomban részt vevőkre is vonatkozott, akik olyan bűncselekményt követtek el, ami a tanácsköztársaság elleni „közelkeseredésből vagy menthető felháborodásból fakadt.” Vö. CSONKA Laura, *Nemzetközi és hazai fellépés a népbiztosok megkegyelmezése érdekében*, ArchivNet, 2015/3.

https://archivnet.hu/politika/nemzetkozi_es_hazai_fellepes_a_nepbiztosok_megkegyelmezese_erdekeben.html A következő amnesztiarendelethe a kormányzó 1921. november 3-án hirdette ki. Lásd: KONOK Péter, *Az erőszak kérdései 1919–1920-ban. Vörösteror–fehérterror*, Múltunk, 2010/3, 72–91, 84. Valamint lásd bővebben: A m. kir. csendőrség felügyelőjének határozata Francia Kiss Mihály és társai ügyeiben, Budapest, 1924. december 18., in *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 2.*, szerk. HORVÁTH Ibolya–SOLT Pál–SZABÓ Győző–ZANATHY János–ZINNER Tibor, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1993, 21–42.

gyakorlatilag semmissé tette, de legalábbis szimbolikussá alacsonyította munkáját. A nyomozás lezárása után elhatározta, hogy a vörös uralom áldozatai névsorának közzététele után a fehérterror áldozatainak névsorát is összegyűjti, ám munkáját nem tudta eredményesen befejezni.²³³ Noha Francia Kiss Mihályt, Danics Mihályt és társaikat megkísérelte egyszerű, az amnesztiarendelet hatálya alá nem eső köztörvényes bűncselekményekért is letartóztatni, feletteseitől azt az utasítást kapta, hogy letartóztatásukat tartsa függőben.²³⁴

Végül az ügyek kivizsgálásának befejezésére dr. Kovács Péter, a Váry Albert mellé korábban kirendelt ügyész kapott megbízást, aki – mivel értelmezése szerint a Kecskemét környékén a Héjjas-brigád tagjaiként karhatalmi szolgálatot teljesített fegyveresek jogi értelemben katonáknak számítottak – az ügyet áttette a katonai hatóságokhoz.²³⁵ A nyomozást a legtöbb esetben – feltehetőleg a legmagasabb kormányzati körök támogatásával – a katonai hatóságok, amelyek korábban sem mutattak túl nagy együttműködést Váry Alberttel, aki számos ügyben megkereste őket,²³⁶ megszüntették.²³⁷

A gyilkosságokkal alaposan gyanúsítható, karhatalmi szolgálatot ellátó katonák kihallgatásai alkalmával pedig mindössze egyetlen esetben említették meg parancsnokuk, Héjjas Iván tartalékos főhadnagy nevét.²³⁸ 1922 júniusában az izsáki gyilkosság vádlottai hadbírószám elé álltak, a tárgyaláson pedig Zbona János és Danics Mihály elismerték, hogy Héjjas Ivántól kaptak szóbeli parancsot Pánczél Zoltán, Beck Sándor és Schmiedt Árpád izsáki lakosok meggyilkolására, mert mint ismeretes, a három férfi állítólag másfélmillió koronát ajánlottak fel a román hadseregnek, hogy a megszállást három héttel meghosszabbítsák. Az esetet Gellért Ádám ismeretterjesztő, mégis tudományos alapossággal megírt cikkében feldolgozta,²³⁹ így mi itt és most csak rövid összefoglalására hagyatkozunk. Héjjast az ügyben csak tanúként hallgatták ki, a tárgyalásról beszámoló újságcikkek alapján pedig a különítményparancsnok maga így vallott az esetről: „utasítottam Danicsot és Zbonát, hogy ezt

²³³ HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Váry Albert tanúvallomása, 287.

²³⁴ Uo. 287.

²³⁵ Uo. 288.

²³⁶ HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Váry Albert összefoglaló jelentése.

²³⁷ A csendőri ügyészség felmentő határozata a Héjjas-különítmény gyilkos tagjai ügyében, Budapest, 1923. november 27., in *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945, I. kötet. Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon 1919–1921*, forráskiad. KARSAI Elek–KUBITSCH Imre–NEMES Dezső–PAMLÉNYI Ervin, Budapest, Szikra Kiadó, 1956, 225–228.

²³⁸ Danics Mihály és Zbona János Váry Albert 1947-es tanúvallomása szerint 1921-es kihallgatásuk során mindössze egyszer említették Héjjas Iván nevét, akkor azonban azt mondták, Héjjas adta a parancsot a gyilkosságokra. HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Váry Albert tanúvallomása, 287–288.

²³⁹ Lásd: GELLÉRT Ádám, *Egy antiszemita hármasság gyilkosságától a kegyelemig*, Index.hu, 2018. október 26.

https://index.hu/techtud/tortenelem/2018/10/26/mit_kezdjünk_hejjas_ivannal_100_ev_utan/ Letöltés ideje: 2021. november 13.

a három zsidót ki kell végezni, mert az ország érdekeire nézve kártékony hatással voltak”. A sajtó, főként az ellenzéki sajtó hevesen reagált a különítményparancsnok beismerésére, Kádár Lehel, a korszak ismert radikális jobboldali újságírója, Héjjas barátja azonban még tovább borzolta a kedélyeket, mert az Ébredő Magyarok Egyesületének lapjában, a Szózatban egy Héjjással folytatott állítólagos magánbeszélgetéséből hosszabban idézett. Eszerint Héjjas ezt mondta Kádárnak:

„Az a vallomás, melyet olvastam az újságokban, nem volt teljes vallomásom. Én más és keményebb dolgokat is mondtam, különben majd egyszer a nyilvánosság elé viszem. Amit tettem, okkal tettem. Vállalom érte az Isten és lelkiismeretim előtt a felelősséget. A parancsot, hogy ezeket az embereket ki kell végezni, én adtam. Nem ez volt az utolsó ilyen parancs, de minden ilyen parancsomnak mélységes, komoly indoka volt.”²⁴⁰

Ezt követően Héjjas Iván maga is reagált, és eljuttatta sajtónyilatkozatát a Nemzeti Sajtótudósító Irodának, mely teljes terjedelmében így szólt:

„A mai postával megkaptam, s magyar királyi csendőrség felügyelőjének ügyésztől Schmitz Rudolf dr. ezredes-hadbíró úttól azt a határozatot, amely közli velem, hogy a Zbonának kiadott parancs miatt ellenem folyamatba tett eljárás „a terheltnek közkegyelemben történt részesítése folytán abbahagyott.” Miután a napilapok meglepetészerűen közlik ezt a nekem mindenesetre váratlan határozatot, amelyet a bűnper mai tárgyalásán a tárgyalásvezető felolvasott, és ezzel nyilvánosságra hozott, erkölcsi integritásom teljes birtokában a közvélemény helyes tájékoztatására kijelentem, hogy ellenem semmiféle bűnvádi eljárás folyamatban nem volt. Engem a bűnperben csak mint tanút hallgattak ki. Jegyzőkönyvi vallomásom tegnap óta köztudomású. Ami a nekem ajándékozott közkegyelmet illeti, arra én rá nem szorulok, ezt a leghatározottabban visszautasítom. Minden cselekedetemért vállalom a legteljesebb felelősséget. Ha valaki úgy véli, hogy bármilyen tekintetben bűnös vagyok, tessék engem bíróság elé állítani és teljes szigorral felelősségre vonni. Kegyelmet azonban senkitől nem kérek, senkitől nem várok.”²⁴¹

²⁴⁰ Idézi: GELLÉRT, i. m.; KÁDÁR Lehel, *Héjjas Iván*, Szózat, 1922. július 9., 1. Lásd még: [ISMERETLEN SZERZŐ], *Héjjas Iván nyilatkozatai*, Világ, 1922. július 9., 3.

²⁴¹ [Ismeretlen szerző], *Az ügyész halálbüntetést kér az izsáki per vádlottjaira*, Magyar Nemzeti Újság, 1922. július 8., 6. Idézi: GELLÉRT, i. m

Héjjas persze pontosan tudta, hogy a kormányzó amnesztiarendeleetének köszönhetően aligha valószínű, hogy büntetőeljárás indulna ellene bármilyen korábbi cselekedetéért. Héjjas Iván é érdemi felelősségre vonása tehát a végén ebben az ügyben is elmaradt, Danics Mihály, Zbona Zánost és különítményes társaikat pedig felmentették a gyilkosság vádja alól, és csak rablásban büntetében találták őket bűnösnek.²⁴² Győrffy László őrnagy-hadbíró, az ítélkező katonai törvényszék tanácselnöke jelentős enyhítő körülményként vette figyelembe a cselekmény elkövetésének idején fennálló rendkívüli, polgárháborús helyzetet, és úgy érvelt, hogy bár a vádlottak törvényellenes parancsot kaptak, de úgy vélték, parancsmegtagadás esetén őket is agyonlőhetik. A hadbíró végül úgy döntött, hogy ha Héjjas Iván közkegyelmet kapott, akkor annak lehetőleg a parancsnoksága alá tartozó katonákra is vonatkoznia kell. A Legfelsőbb Honvédtörvényszék végül mindössze Zbona Jánost ítélte hétévi börtönbüntetésre, azonban 1926-ban a kormányzó helyt adott kegyelmi kérvényének, és ő is szabad emberként távozhatott.²⁴³

Az izsáki ügy utóéletéhez tartozik, hogy Kádár Lehel Héjjas Ivánt mentető cikke miatt a szélsőjobboldali újságíróval szemben is büntetőeljárás indult büntett feldicsérése vétség vádjával, a vádhatóság ugyanis abból indult ki, hogy bár Héjjas Iván amnesztiát kapott, ez csak az elkövetők büntethetőségét szünteti meg, a bűncselekmény attól még jogi értelemben is megtörtént. Kádár Lehel a tárgyaláson azzal érvelt, hogy Héjjas nem a maga elhatározásából, hanem felsőbb parancsra cselekedett. A Gellért Ádám által idézett érvelést érdemes nekünk is idéznünk:

„Elképzелhetetlen az, hogy a maga elhatározásából vállalta volna azt a szerepet, amelyet betöltött. [...] Senki sem képzelheti el, hogy akadjon egy fiatalember, egy 26 éves főhadnagy, aki a maga fejétől mert volna olyan parancsokat kiadni, amelyeket kiadott, és olyan dolgokat végre is hajtani. Héjjas Iván egy katonai alakulatnak volt a tagja, és utasításra cselekedett. [...] Tudom azt, hogy Héjjas Iván olyan széleskörű meghatalmazást kapott, amilyen senki magyarnak nem volt, de nem is lehetett. Főhatalmazása volt arra, hogy szó nélkül, minden felelősség nélkül, bárkit főbelövethet vagy fölakasztathat. Tisztán személyes elbírálására volt ez bízva Héjjasnak.”²⁴⁴

²⁴² ZINNER, i. m. 174.

²⁴³ GELLÉRT, i. m.

²⁴⁴ Idézi: GELLÉRT, i. m.

Kádár Lehel itt minden valószínűség szerint arra célzott, hogy Héjjasnak magának Horthy Miklós kormányzótól, az izsáki gyilkosságok elkövetésének idején a Nemzeti Hadsereg fővezéréől lehetett felhatalmazása a statáriális bíraskodás álcája alatt elkövetett emberölésekre. Kádárt Ulain Ferenc, a korszak ismert radikális jobboldali aktivistája és politikusa védte a tárgyaláson, és amint Kádár arra kezdett célozgatni, hogy Héjjas a legmagasabb helyről kapta a felhatalmazást, szünetet kért a bíróságtól. Hogy vádlott és védece között milyen párbeszéd zajlott le, soha nem tudjuk meg, ám valószínű, hogy Ulain figyelmeztette Kádárt, hogy az államfőt lehetőleg hagyja ki a vádaskodásból. A szünet után Kádár bejelentette, hogy eláll állításai bizonyításától, Ulain pedig védőbeszédében azzal az érveléssel kérte Kádár Lehel felmentését, hogy ugyan, mi veszélyt jelentene az ő cikke a társadalomra, ha Héjjas Iván cselekedeteit olyan emberek is „feldicsérték”, mint Horthy kormányzó, aki egyébként látogatóban is járt a Héjjas családnál, Héjjas Ivánnak pedig egészen bizalmas kapcsolata van az államfővel. Kádár Lehelt a bíróság végül 500 ezer korona pénzbüntetésre ítélte, az indoklásban ugyanakkor megállapították, hogy Héjjas Iván parancsára Zbona János és társai valóban gyilkosságokat követtek el.²⁴⁵

Bár különítményét erre az időszakra már elvileg lefegyverezték, Héjjas 1922 nyarán heves sajtóvitát kezdeményezett, és lényegében kikérte magának, hogy az ellenforradalom idején elkövetett cselekményeiért amnesztiában részesítették. Kijelentette továbbá, hogy bár meghajlik a kormány akarata előtt, még nem adta ki az utolsó parancsot, és „...ha a magyar ég bármely táján villámlik”, akkor Budapest számára ő lesz az „istennyila”.²⁴⁶ Bethlen miniszterelnök közbenjárására ekkor, 1922. július 20-án – mivel lényegében egy második nyugat-magyarországi felkelést próbált meg szervezni, és ehhez toborzott embereket²⁴⁷ – egy rövid időre őrizetbe vette a rendőrség, azonban nemsokára ki is engedték.²⁴⁸

Az Ébredő Magyarok Egyesületének pacifikálásával párhuzamosan a fehérterror egyik kulcsfigurája és a Duna–Tisza közén elkövetett atrocitások irányítója, a KKV Sz-ben vezető szerepet betöltő Héjjas Iván is – látszólag – konszolidálódott és pacifikálódott. A büntetést – elsősorban a Horthyval és Gömbös Gyulával való viszonyának köszönhetően – a Horthy-korszakban végig elkerülhette. A fehérterrorban részt vevő egykori különítményparancsnokok közül talán Héjjas volt az, aki társadalmi és politikai értelemben a legmagasabbra jutott.²⁴⁹ 1927 és 1931 között a Gömbös Gyula által alapított, a kormányzó Egységes Pártból kivált

²⁴⁵ Uo.

²⁴⁶ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Héjjas Iván ügye a nemzetgyűlésben*, Népszava, 1922. július 15. Idézi: ROMSICS Ignác, *Bethlen István*, Budapest, Helikon Kiadó, 2019, 270.

²⁴⁷ ROMSICS, i. m. 270.

²⁴⁸ ZINNER, i. m. 173.

²⁴⁹ Vö. Bödök Gergely hiánypótló PhD-értekezésével: BÖDÖK, i. m. 220.

Magyar Függetlenségi Párt (közkeletű nevén: Fajvédő Párt)²⁵⁰ színeiben a kunszentmiklósi választókerület országgyűlési képviselője volt. 1929. június 16-án Horthy Miklós kormányzó a Margitszigeten tartott nagyszabású ünnepség keretében vitézzé avatta Héjjas Ivánt, testvérét, Héjjas Aurélt, Gömbös Gyulát és még további több tucat egykori és aktív állományú katonát.²⁵¹

Héjjas időközben diplomát, illetve a légi jogról szóló könyvével²⁵² 1933-ban doktorátust szerzett a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Közgazdasági Karán, ahol maga Teleki Pál volt miniszterelnök (több ízben a kar dékánja) avatta doktorrá,²⁵³ majd mint egykori pilóta és egyébként korántsem inkompetens repülésügyi szakember, az 1930-as években a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztérium közlekedéspolitikai szakosztályának munkatársaként dolgozott magas rangú köztisztviselőként. A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem 1934-ban egyetemi magántanári címet adományozott neki, és közhivatalnoki munkája mellett folyamatosan tanított is az egyetem Jog- és államtudományi karán.²⁵⁴ 1940-től a közforgalmi repülési ügyek szakosztályvezetője, miniszteri osztálytanácsosa, később címzetes államtitkára,²⁵⁵ illetve párhuzamosan a Magyar Légiforgalmi Rt. igazgatótanácsi tagja volt, a kormányzó pedig főhadnagyból (emléklappal ellátott) századossá is előléptette.²⁵⁶ Hivatalosan ugyan a polgári repülés felügyeletével és

²⁵⁰ A politikai konszolidáció zálogaként Bethlen István miniszterelnök törekvései és tárgyalásai nyomán az 1920-as választások két legsikeresebb pártja, a Nagyatádi-Szabó István vezette Országos Kisgazda- és Földműves Párt és a kormányon levő Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja 1922. február 2-án Keresztény Földműves-, Kisgazda- és Polgári Párt néven egyesült. Az így létrejött új pártot a közbeszédben a korszakban jórészt csak Egységes Párt néven emlegettek, és agrárpártból széles gyűjtőpárttá válva akarta folytatni konszolidációs politikáját, lehetőleg minél stabilabb parlamenti többséget szerezve az 1922-es nemzetgyűlési választásokon. (Vö. [SZERZŐ NÉLKÜL], *Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja (KNEP)*, in *Magyarországi politikai pártok lexikona*, 1846–2010, főszerk. VIDA István, Budapest, Gondolat Kiadó, 2011, 193–194.) Az Egységes Pártból vált ki 1923 augusztusában a Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök vezette szélsőjobboldali frakció, amelyből 1924. november 14-én hivatalosan is megalakult a Fajvédő Párt néven ismert Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt. (Vö. [SZERZŐ NÉLKÜL], *Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt*, in i. m., 213–215.) A Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt megalakulásának körülményeiről lásd: ZINNER, *Adatok a szélsőjobboldali egyesületek megalakulásának történetéhez*.

²⁵¹ BODÓ, i. m.

²⁵² HÉJJAS Iván, *Légi jog*, Kecskemét, Első Kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda Rt, 1934.

²⁵³ Vö. [SZERZŐ NÉLKÜL], *Ma avatják közgazdasági doktorrá Héjjas Ivánt*, Pesti Napló, 1933. december. 21., 7.

²⁵⁴ Vö. [SZERZŐ NÉLKÜL], Héjjas Iván légügyi könyvéről és egyetemi előadásairól, Délmagyarország, 1934. június 17., 8.; [SZERZŐ NÉLKÜL], *Moór tanár úr; Héjjas Iván és a kitarított orvosok*, Magyar Jövő, 1947. január 16., 6.

²⁵⁵ Héjjas Iván 1944-ben nyugalomba vonult, ennek alkalmából pedig a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter előterjesztésére államtitkári címet kapott. HU-MNL-OL-K 27-1942. 02. 08.-26. napirendi pont.

²⁵⁶ Nem áll rendelkezésre pontos forrás erre vonatkozólag, ám elérhető egy fénykép az 1930-as évekből, amelyen Héjjas Iván öccsével, Héjjas Auréllal együtt látható az (1938-ig rejtésben működő) honvéd légielő társasági egyenruhájában. A rendfokozati jelzések alapján egyértelműen megállapítható, hogy Héjjas Iván századosi, míg öccse, Aurél hadnagyi rendfokozatot visel.

szervezésével foglalkozott, ám egykori vadászpilótaként valószínűsíthetően szerepe volt a honvéd légierő szervezésében, fejlesztésében is.²⁵⁷

Barátja és protektora, Gömbös Gyula miniszterelnök 1936-ban bekövetkezett halálával Héjjast ugyan politikai értelemben egyértelműen nagy veszteség érte – kormánytaggá például sosem válhatott, holott kvalitásai alapján valószínűleg a miniszteri, vagy egy erősebb autonómiával rendelkező államtitkári pozíció lehetett volna a legmagasabb szint, amelyet elérhetett volna –, de a kormányzó töretlen híveként pozíciója és befolyása stabil maradt. A politikai aktivitással sem hagyott fel egészen, 1938-ban – az egykori Fajvédő Párt nyomdokain járva – új radikális jobboldali pártot alapított Magyar Fajvédők Országos Szövetsége²⁵⁸ néven, mely azonban szigorúan távol tartotta magát a Nyilaskeresztes Párttól és más, elsősorban német és olasz mintára szerveződő magyar fasiszta-nemzetiszocialista pártoktól, és leginkább az autoriter konzervatív kormányzat lojális ellenzékeként működött, így nem tudott a magyarországi szélsőjobboldal számottevő erejévé válni.²⁵⁹ 1942-ben a párt Országos Nemzetvédelmi Szövetség néven átalakult, ez azonban lényegi változást a működésében nem jelentett.²⁶⁰ A szervezet vezetőtestületének egyébként az egykori fehérterrorista különítményparancsnokok közül Prónay Pál és Ostenburg-Morawek Gyula is a tagjai voltak,²⁶¹ de a vezetők között találjuk Magasházy László nyugállományú vezérőrnagyot, a kormányzó korábbi első szárnysegédjét is. Az Országos Nemzetvédelmi Szövetség egyébként a világháború időszakának fontos politikai-társadalmi háttérszervezete volt, amely Pócs Nándor kutatásai alapján kiemelkedő szerepet játszott a kormányzó személye melletti propaganda terjesztésében, illetve szerepe volt a sikertelen kiugrási kísérletben is.²⁶² A Nemzetvédelmi Szövetség, illetve az ennek vezetőtestületeként működő Országos Nemzetvédelmi Bizottság, amely az egykori ellenforradalmároknak adományozható állami kitüntetést, a Nemzetvédelmi Keresztet is odaítélte, ebben az időszakban, noha formálisan társadalmi szervezet volt, kvázi állami szervként működött, és fontos feladata volt, hogy a radikális jobboldalon az erős német befolyás alatt működő nemzetiszocialista mozgalmakat ellensúlyozza. Az Országos Nemzetvédelmi Szövetség az 1940-es években

²⁵⁷ Vö. Horthy Miklós kormányzó feljegyzése a magyar polgári és katonai repülés állapotáról, 1938. október, in *Horthy Miklós titkos iratai*, 194–197.

²⁵⁸ A párt fondtörteke, mely elsősorban tagsági igazolványokat és belépési nyilatkozatokat tartalmaz, fennmaradt a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára őrizetében: HU-MNL-OL-P 2249-81. sorozat.

²⁵⁹ BODÓ, i. m.

²⁶⁰ [ISMERETLEN SZERZŐ], *Országos Nemzetvédelmi Szövetséggé alakult a Magyar Fajvédők Országos Szövetsége*, Reggeli Magyarország, 1942. április 2., 5.

²⁶¹ HU-MNL-OL-P 2297/4. Országos Nemzetvédelmi Bizottság. 2. tétel. Az Országos Nemzetvédelmi Bizottság vegyes iratai. 14. Az Országos Nemzetvédelmi Bizottság Káptalanja. Idézi: PÓCS Nándor, *Varjúserég*.

²⁶² PÓCS, i. m.

szoros kapcsolatokat tartott fenn a katonai hírszerzéssel és kémelhárítással²⁶³ Héjjas Ivánt pedig ilyen irányú szervező tevékenysége és kapcsolatai és megkérdőjelezhetetlen hűsége Horthy Miklós kormányzóhoz továbbra is befolyásos politikai szereplővé tették.²⁶⁴

A kormány tudtával és beleegyezésével, sőt, annak kifejezett kérésére Héjjas a második világháború idején, Magyarország hadba lépésével és a németek agressziós politikája melletti elköteleződésével egy időre a katonai/paramilitáris tevékenységhez is visszatérhetett. 1938-ban Kozma Miklós volt belügyminiszter (ekkoriban a Magyar Távirati Iroda elnöke-vezérigazgatója, későbbi kárpátaljai kormányzói biztos) irányítása alatt az újjászervezett (második) Rongyos Gárda egyik parancsnokaként részt vett a kárpátaljai diverziós hadműveletben,²⁶⁵ mely az 1920-ban a trianoni békeszerződés értelmében Csehszlovákiához csatolt Kárpátalja visszafoglalását készítette elő.²⁶⁶ Héjjasnak emellett valószínűleg szerepe volt Horthy Miklós fia, Horthy István kormányzóhelyettesé választásának megszervezésében is.²⁶⁷

1943 végén Szombathelyi Ferenc, a Honvéd Vezérkar főnöke Kádár Gyula vezérkari ezredest egy körülbelül 5000 fős, irreguláris katonai segéderő megszervezésével bízta meg,²⁶⁸ melyben a kormányzó utasítására Héjjas mint a diverziós hadviselés szakembere ugyancsak részt vett. Az egykori paramilitáris vezető 1943–1944-ben titokban, szakaszvezető századosi rendfokozatban a Fővezérség Különleges Csoportjánál szolgált, és részben egykori rongyos gárdistákból és a Kettőskereszt Vérszövetség valamikor tagjaiból szervezett irreguláris katonai alakulatának egyik célja az lett volna, hogy elősegíti Magyarország kiugrását a világháborúból, illetve az ország – ekkoriban már előre látható – német megszállása esetén szembeszálljon a németekkel.²⁶⁹ A csak részben felállított csapatost azonban végül nem játszott szerepet Magyarország katonai védelmében. Héjjas pedig 1945-ben az előrenyomuló szovjet csapatok elől Németországba, majd Spanyolországba menekült, ahol a német háborús bűnösöknek és szövetségeiknek előszeretettel menedéket nyújtó jobboldali diktátor, Francisco Franco tudtával és beleegyezésével a Galicia tartománybeli Vigóban telepedett le.

²⁶³ Uo.

²⁶⁴ Uo.

²⁶⁵ Az 1938-as kárpátaljai diverziós hadműveletről lásd bővebben: SÖREGI Zoltán, *Egy felemás diverziósakció. Szabadcsapatok Kárpátalján 1938 őszén*, Felderítő Szemle, 2009/4, 148–156.

²⁶⁶ ORMOS Mária, *Egy magyar médiavezér. Kozma Miklós*, Budapest, PolgArt Kiadó, 2001, 549–571.

²⁶⁷ Horthy Miklós kormányzó fiát, Horthy István tartalékos repülő főhadnagyot 1942. február 19-én választotta kormányzóhelyettesé az országgyűlés. BODÓ, i. m.; valamint részletesebben lásd: OLASZ Lajos, *A kormányzóhelyettesi intézmény története, 1941–1944*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007.

²⁶⁸ BODÓ, i. m.

²⁶⁹ BARTHA Ákos, *Véres város. Fegyveres ellenállás Budapesten, 1944–1945*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2021, 19–25.

Bár Héjjas Ivánt a népbíróság végül – koncepciók pernek korántsem nevezhető, a megszálló szovjetek által befolyásolt magyar bíróságok ítélkezési gyakorlatához képest többé-kevésbé korrekt büntetőeljárásban – 1949. augusztus 25-én, elsősorban a fehérterror idején elkövetett orgoványi gyilkosságok miatt távollétében halálra ítélte,²⁷⁰ az egykori miliciaparancsnok végül spanyol emigrációban hunyt el 60 éves korában, 1950-ben, természetes halállal.²⁷¹

Somogyi Béla és Bacsó Béla szociáldemokrata újságírók meggyilkolása

A közkeletűen fehérterrornak nevezett magyarországi paramilitáris erőszakhullám egyik fontos, a történettudományi szakirodalom²⁷² által mára részletesen feldolgozott esemény volt Somogyi Béla és Bacsó Béla szociáldemokrata újságírók 1920. február 17-ei meggyilkolása. Értekezésem az esemény eddig feltárt történetéhez sok mindent hozzátenni ugyan nem tud, de ha és amennyiben a radikális jobboldali milicista mozgalom töredékes történetének ismertetésére vállalkozik, úgy ezt az esetet is narratívájába kell illeszteni. Szerencsés néhány mondatot szólni a gyilkosságról már csak azért is, mert az ügyben szinte értelemszerűen a különítményes tisztek vezetése alatt álló alakulat, a Kettőskereszt Vérszövetség érintettsége is felmerült.

Somogyi Béla, a Népszava szerkesztője 1919–1920-ban számos tényfeltáró cikket tett közzé a katonai különítmények által elkövetett gyilkosságokról és egyéb súlyos bűncselekményekről, ezzel pedig értelemszerűen magára vonta a Nemzeti Hadsereg tisztjeinek haragját. Többek között Drozdy Győző ellenzéki kispap képviselő, a korszak nagy tanúja, Somogyi jó barátja is megemlékezik róla emlékirataiban, hogy Somogyi Béla a halála előtt elmesélte neki, hogy a Népszava szerkesztőségében személyesen felkereste őt Héjjas Iván tartalékos főhadnagy és testvére, Héjjas Aurél. A Nemzeti Hadsereg részéről gyakorlatilag nyíltan megfenyegették, hogy fejezze be a különítmények cselekedeteinek feltárását, mert ennek következményei lesznek.²⁷³ Somogyi Béla ebben az időben a

²⁷⁰ HU-BFL-VII-5-e-1949/20630 – Héjjas Iván és társai népbírósági pere – Ítélet.

²⁷¹ Héjjas Ivánt már az 1940-es évektől kezdve súlyos gyomorbántalmak gyötörték, halálának oka feltehetőleg gyomorvérzés volt, súlyos, kezeletlen gyomorfekély vagy emésztőrendszeri rákbetegség következtében. Halálának pontos oka nem ismert.

²⁷² A Somogyi–Bacsó gyilkosságról például kismonográfiát írt az 1970-es években Gergely Ernő és Schönwald Pál. Noha a könyv erősen marxista hangvételű, adattartalmában jól használható. Lásd: GERGELY Ernő–SCHÖNWALD Pál, *A Somogyi–Bacsó-gyilkosság*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1978. Az újabb szakirodalomban Bodó Béla is ír az esetről a fehérterrornál szóló angol nyelvű monográfiájában: BODÓ, *The White Terror*, 101–102.

²⁷³ DROZDY, i. m., 171–177.

fenyegetések hatására már fegyvert tartott magánál, és felmerült benne az is, hogy családjával külföldre költözik, de újságírói tevékenységével mégsem hagyott fel.²⁷⁴

Cselekedeteinek persze meg is lettek a következményei, hiszen a különítményesek figyelmeztetése nem bizonyult üres fenyegetésnek. 1920. február 17-én az esti órákban Somogyi és fiatalabb újságíró kollégája, Bacsó Béla kilépett az utcára a Népszava Conti utcai (ma: Tolnai Lajos utca) szerkesztőségéből, amikor két katonatiszti egyenruhát viselő férfi közrefogta őket, és egy közel parkoló, hat üléses gépkocsiba tuszkolták a két újságírót. Az akciót, mint később egyértelműen kiderült, Kovarcz Emil főhadnagy, Ostenburg-Morawek Gyula különítményének tisztje vezette, illetve részt vett benne Megay László alhadnagy, Soltész István főhadnagy és Lehrer Árpád tengerész zászlós. Prónay Pál alezredes emlékiratában ugyancsak megemlékezik az esetről, és azt írja, hogy az eseménynek szemtanúja volt egy utcai cukorkaárus is, akit a különítményes tisztek szintén a gépkocsiba tuszkoltak, hogy ne maradjon szemtanú.²⁷⁵ A katonák a gépkocsival a Teréz körúton, majd a Váci úton észak felé hajtottak. A Káposztásmegyer területén található vámsorompónál nem álltak meg, hanem áttörték azt. Még az őrség is a sorompón áthajtó autó után lőtt, azonban csak a sárvédőt találták el. Somogyi Bélát és Bacsó Bélát a tisztek feltehetőleg a Duna-parton lőtték agyon, majd holttestüket összekötözve, zsebüket kővel kitömve, a tetemek arcát – felismerhetőségüket megnehezítendő – összezúzva a Dunába dobták.²⁷⁶ A cukorkaárust, aki a két újságíró elhurcolásának szemtanúja volt, Prónay visszaemlékezése szerint bajonettel oldalba szúrták, ám nem halt meg, csak halottnak tette magát, és elmenekült a helyszínről, de soha nem mert tanúvallomást tenni az ügyben.²⁷⁷

Somogyi Béla holttestét a közeli Fővárosi Vízművek öre találta meg másnap reggel a Duna-parton, Bacsó Béla holttestét pedig egy nappal később, 1920. február 19-én fogták ki a Dunából, a zsebében lévő iratok alapján pedig egyértelműen azonosítható volt.²⁷⁸ A brutális kettős gyilkosság hatalmas felháborodást váltott ki, és nyomozás vette kezdetét. Többek között maga Huszár Károly miniszterelnök tette a következő nyilatkozatot:

„Sem a kormány, sem a Nemzeti Hadsereg, sem a fővezér, sem a Nemzetgyűlés nem tűri, hogy ebben az országban titkos társaságok szerveződjenek felelőtlen elemekből, akik Budapesten és

²⁷⁴ Uo.

²⁷⁵ PRÓNAY, i. m. 170–175.

²⁷⁶ Uo.

²⁷⁷ Uo.

²⁷⁸ GERGELY–SCHÖNWALD, i. m. 13–34.

a vidéken garázdálkodnak, és minden jogbiztonság, minden állami rend és minden törvény ellenére ennek az országnak jó hírnevét, becsületét a külföld előtt bemocskolják.”²⁷⁹

Mindezzel együtt jobboldali katonatiszti körök a háttérben mindent megtettek, hogy minél jobban összekuszálják az ügyet, és fedezni próbálják az Ostenburg-különítmény tisztjeit – erről többek között ugyancsak maga Prónay Pál alezredes vall visszaemlékezéseiben.²⁸⁰

Az ügy fontos momentuma, hogy bizonyos források alapján Horthy Miklós fővezér, akit két héttel az események után választott kormányzóvá a nemzetgyűlés, közvetett felelőssége is felmerült benne. Többek között ismételt Prónay az, aki emlékirataiban beszámol róla, hogy a gyilkosság felfedezése utána Horthy azonnal magához kérte a Gellért Szállóba, és kifejezetten aggódott, hogy a Nemzeti Hadsereghez kötődő súlyos atrocitás káros hatással lesz az ő majdani államfővé választására, Prónay ugyanakkor neki, illetve Magasházy Lászlónak, Horthy szárnysegédjének is azzal válaszolt, hogy korábban a fővezér és szárnysegédje maguk tettek utalást a Népszava fehérterrortól tudósító szerkesztőjének likvidálására, a gyilkosságot elkövető katonák tehát lényegében a fővezér és a hadsereg felső vezetésének óhaját teljesítették.²⁸¹ Prónay persze a rá jellemző, kegyetlen szenvtelenséggel és kárörvendő gúnnyal ír az általa hazaárulónak tartott két szociáldemokrata újságíró meggyilkolásának körülményeiről (az ő szavajárásával: elgajdeszolásukról), de pozíciójából kifolyólag memoárjának adhatunk némi hitelt.

A nyomozást a gyilkossági ügyben dr. Nagy Károly detektív főnök vezette, a rendőrség pedig be is azonosította a gyilkossághoz használt, A/III-36. azonosítószámú katonai gépkocsit, majd miután megállapítást nyert, hogy a gyanúsítottak tényleges állományú katonák, az ügyet a rendőrség kénytelen volt a katonai igazságszolgáltatási szervek hatáskörébe utalni. Kovarcz Emil főhadnagy és Megay László alhadnagy ellen meg is indult a katonai büntetőeljárás, le is tartóztatták őket, később azonban szabadlábra kerültek, és Horthy Miklós immár kormányzóként 1921-es amnesztiarendeletével többek között nem csak nekik, hanem számos más, súlyos bűncselekményeket elkövető katonának megkegyelmezett, melynek nyomán az ellenük folyó büntetőeljárásokat megszüntették.²⁸²

A Somogyi–Bacsó-gyilkosság utóéletéhez tartozik, hogy a szociáldemokrata sajtó még 1923-ban is újra és újra megszelleztette az ügyet és a Nemzeti Hadsereg felelősségét,

²⁷⁹ Huszár Károly beszédét lásd többek között: *A XX. század magyar beszédei*, szerk. Vajda Barnabás, Budapest, Agave Kiadó, 2007, 92–94.

²⁸⁰ PRÓNAY, i. m. 172–173.

²⁸¹ Uo.

²⁸² HOLLÓS Ervin–LAJTOS Vera, *Horthy Miklós, a fehérek vezére*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1985, 237-245.

melynek nyomán Beniczky Ödön, a Huszár-kormány volt belügyminisztere 1925. május 31-én végül Az Újság című napilap hasábjain nyilvánosságra hozta a korábban a katonai ügyészség elé terjeszteni kívánt vallomását. E vallomásból – Beniczky egykori belügyminiszterként igen sokat tudott, így vallomása hiteles forrásnak tekinthető – ugyancsak kiderül Horthy Miklós, akkor még a Nemzeti Hadsereg fővezérének közvetett felelőssége a különítményes tisztek által elkövetett gyilkosságban, hiszen Horthy tisztjei társaságában valóban utalt arra, hogy a fehérterror cselekményeit feltáró baloldali újságírókat, elsősorban Somogyi Bélát meg kellene gyilkolni. Továbbá éppen a volt belügyminiszter volt az a személy is, aki a Kettőskereszt Vérszövetség érintettségét is egyértelműen leírta.²⁸³ Beniczkyt ugyanis a nyomozás során még belügyminiszterként felkereste Ostenburg-Morawek Gyula különítményparancsnok, és elismerte, hogy valóban az ő alárendeltségébe tisztek rabolták el a két újságíró, azonban neki személy szerint semmi köze nincs a gyilkossághoz, ugyanakkor Beniczkynek is melegen ajánlja, hogy ne fektessen túl sok energiát a nyomozásba.²⁸⁴ Ostenburg-Morawek ugyanis kijelentette, hogy gyakorlatilag egy korlátlan hatalmú titkos társaság áll mögötte, amely nemhogy a belügyminisztert, de még magát Ostenburg-Moraweket is meggyilkoltatja, ha ez szükségessé válik. Beniczky vallomásában ezt az Ostenburg-Morawek Gyula által említett titkos szervezetet a Szegeden, 1919-ben megalakult Kettőskereszt Vérszövetséggel azonosítja, melynek befolyásos paramilitáris vezetőként Ostenburg is valószínűleg az egyik vezetőségi tagja volt.²⁸⁵ Beniczky Ödön sajtóban közzétett vallomásából az az érdekes momentum is kiderül, hogy a Somogyi–Bacsó-gyilkosságban érintett katonák közül kettő, Lehrer Árpád tengerész zászlós és egy bizonyos Szakács Árpád főhadnagy, aki kifosztotta Somogyi Béla holttestét, időközben öngyilkosok lettek.²⁸⁶

Beniczky Ödön a kormányzót és a Nemzeti Hadsereget kompromittáló vallomása nem maradt büntetlenül, ugyanis Az Újság azt közlő lapszámát a hatóságok hamarosan lefoglalták, Beniczky ellen pedig büntetőeljárás indult kormányzósértés, valamint hivatali titoktartás megsértése és tiltott közlés miatt.²⁸⁷ Beniczkyt emiatt a Budapesti Királyi Ítéletábla végül háromévi fogházbüntetésre ítélte, amit a Magyar Királyi Kúria húszhavi fogházbüntetésre és 13 millió korona pénzbüntetésre változtatott. A húszhavi fogházbüntetést a volt belügyminiszter – akit úgy tűnik, nem hagyott nyugodni a lelkiismerete, nyilvánosságra hozott vallomásában pedig meglehetősen kínos helyzetbe hozott számos magas beosztású

²⁸³ Beniczky belügyminiszter vallomása a Horthyval való tárgyalásáról, a tisztí csapatok vérengzéséről, és a Somogyi-Bacsó gyilkosságról, in *Magyar pokol*, 92–113.

²⁸⁴ Uo. 102–103.

²⁸⁵ Uo. 102.

²⁸⁶ Uo. 111.

²⁸⁷ GERGELY–SCHÖNWALD, i. m. 129–153.

politikust és katonatisztet, többek között magát a kormányzót is – végül a Markó utcai fogházban töltötte le.²⁸⁸ Beniczky egyébként, aki úgy tűnik, mélyen csalódott abban a politikai rendszerben, melynek kormánytagként a kiépülésében egy ideig maga is részt vett, 1931 januárjában önkézzel vetett véget életének.²⁸⁹

Ami Kovarcz Emil főhadnagy, a gyilkosság fő kivitelezőjének utóéletét illeti, 1922 és 1931 között a csendőrség kötelékében teljesített szolgálatot, majd honvéd őrnagyi rendfokozatban a Ludovika Akadémia tanára lett.²⁹⁰ 1938-ban nyugállományba vonult, és számos egykori különítményes tiszthez hasonlóan a radikális jobboldal politikusaként folytatta pályáját, a Szálasi Ferenc vezette Nyilaskeresztes Párt egyik vezetője lett, és 1938 és 1941 között a párt országgyűlési képviselője is volt. Kovarcz többek között a nyilaskeresztes mozgalom titkos társaság módjára működő, az akár erőszakos hatalomátvételt előkészítő, fegyveres csoportjait vezette,²⁹¹ ennek következtében pedig 1940-ben egy, a Dohány utcai zsingaóga ellen elkövetett merényletben való részvétel miatt büntetőeljárás indult ellene, végül ötévi szabadságvesztésre ítélték, de a felelősségre vonás elől Németországba szökött. Innét csak 1944 márciusában, Magyarország német megszállása után tért haza, majd az 1944. októberi nyilas-hungarista hatalomátvétel egyik fő szervezője, Szálasi Ferenc németbarát kormányában pedig a nemzet mozgósításáért és totális harcra állításáért felelős tárcanélküli miniszter lett. A második világháború után a népbíróság végül 1946. május 2-án halálra ítélte háborús és népellenes bűncselekményekért, az ítéletet pedig még aznap végre is hajtották.²⁹²

Kmetty Károly tartalékos főhadnagy és társai tevékenysége

A tanácsköztársaság összeomlása és az ellenforradalom után az antanthatalmak segítségével berendezkedő jobboldali kormányzat hosszú ideig csak nagy nehézségek árán tudott úrrá lenni az országban uralkodó kvázi anarchisztikus állapotokon. Noha a politikusok egy újabb baloldali hatalomátvételi kísérlettől is félték, a rend helyreállítását erősen akadályozták egyes, a jobboldalhoz kötődő félkatonai-katonai csoportok, formálisan többnyire a Nemzeti Hadsereghez tartozó, gyakorlatilag azonban tényleges állami kontroll nélkül tevékenykedő paramilitáris alakulatok is, amelyeknek tagjai többek között a kommunisták, vagy legalábbis annak vélt személyek elleni politikai bosszúhadjáratuk közben súlyos, köztörvényes

²⁸⁸ Uo.

²⁸⁹ Vö. [SZERZŐ NÉLKÜL], *Beniczky Ödön volt belügyminiszter öngyilkos lett*, Pesti Hírlap 1931. január 21.

²⁹⁰ KARSAL László, *Szálasi Ferenc. Politikai életrajz*, Budapest, Balassi Kiadó, 2016, 480.

²⁹¹ SIPOS Péter, *A konspiráció mítosza. Titkos szerveződések Magyarországon 1919–1944*, Beszélő, 1995/29–30, 41–43.

²⁹² KARSAL, i. m. 480. Kovarcz Emil népbiztonsági büntetőperének iratai fennmaradtak Budapest Főváros Levéltára őrzésében: HU- BFL-XXV-2-b-4767/1946.

bűncselekményeket is elkövettek.²⁹³ Mivel levéltári forrás tanúskodik róla, hogy a Kettőskereszt Vérszövetség nevű, sajátos katonai titkos társaság 1919-ben a honvédelmi vezetés kezdeményezésére jött létre mint az egyes jobboldali milíciák egységes katonai irányítás alá vonására szolgáló, afféle paramilitáris csúciszerv, ezért igen alapos okunk van feltételezni, hogy a súlyos atrocitásokat elkövető fegyveresek jó része ennek a szervezetnek (is) tagja volt.²⁹⁴ Míg a tanácsköztársaság bukását követő időszakban Horthy és kormányzata még támaszkodott ezekre alakulatokra, addig a fővezér államfővé történő megválasztása után a kontroll nélkül működő, irreguláris katonai formációk tevékenysége már kifejezetten súlyos károkat okozott az élet normalizálására és az ország konszolidálására törekvő politikusoknak. Némelyik irreguláris katonai alakulat tevékenysége lassan kifejezetten az ellen az államrend ellen irányult, amelynek helyreállítását és megvédését a működése eredetileg célozta volna.²⁹⁵

Horthy Miklós és a Nemzeti Hadsereg Budapestre történő bevonulásakor csak a fővárosban és környékén körülbelül ötven fegyveres alakulat működött, ilyenek voltak többek között az Ébredő Magyarok Egyesületének (ÉME), a korszak befolyásos radikális jobboldali társadalmi szervezetének nemzetvédelmi osztályai, az egyesület félkatonai szárnya. Állami jóváhagyással, de szinte kontroll nélkül működtek ezek mellett a Héjjas Iván tartalékos főhadnagy, Prónay Pál alezredes vagy Ostenburg-Morawek Gyula őrnagy által vezetett tiszti különítmények (Héjjas és Prónay egyébként az ÉME vezetőségi tagjai is voltak, így különítményeik és az egyesület félkatonai alakulatai között jelentős átfedés figyelhető meg.) Létezett továbbá a polgári csendőrtartalék nevű karhatalmi alakulat, illetve a közvetve belügyminiszter irányítása alatt álló Állambiztonsági Megbízottak Országos Szervezete,²⁹⁶ mint rendszerhű civilekből szervezett politikai elhárító szerv, akiknek feladata a kommunistagyanús egyének megfigyelése volt – tagjai polgári foglalkozásuk mellett fegyvert

²⁹³ Soltra József rendőr meggyilkolásának körülményeit Bartha Ákos alapos tanulmánya is jól összefoglalja. Vö. BARTHA ÁKOS, *Az utolsó csepp a pohárban. Soltra József rendőr meggyilkolása*, in *Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása. Rendészettörténeti Tanulmányok 2.*, szerk. JÁMBOR Orsolya Ilona–TARJÁN G. GÁBOR, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 28–44.

²⁹⁴ HU-BFL-VII-5-c-16193/1923. Márffy József és társai büntetőpere – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve, gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter vallomása, 1924. november 29.

²⁹⁵ Vö. ZINNER, i. m. passim.

²⁹⁶ Az Állambiztonsági Megbízottak Országos Szervezete 1919 augusztusában alapított, polgári segédrendőri és elhárító szervezet volt, melynek a tanácsköztársaság bukása után elsődleges feladata a kommunista szervezkedések figyelése és az esetleges munkássztrájkok letörése volt. A belügyminisztérium irányítása alá tartozott, polgári ruhás, fegyvert viselő, segédrendőri munkájuk mellett polgári foglalkozásukat is tovább űző tagjainak jogosítványai nagyjából a rendőrség jogosítványainak feleltek meg. Az ÁBM 1922 októberében formálisan beolvadt a Nemzeti Munkavédelem szervezetébe, de egy ideig még igyekezett megőrizni önállóságát. Vö. *Jegyzőkönyv az ÁBM és a NMV együttműködésére vonatkozó megállapodásról*, 1922. október 2., in *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924*, forráskiad. KARSAI Elek–NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959, 187–188.

viseltek, fegyverhasználati joguk pedig azonos volt a rendőrségével. Mindezen felül ideiglenes jelleggel volt saját létesítményi, üzembiztonsági rendőrsége a vasútnak és a postának (ún. vasúti és postás karhatalom),²⁹⁷ illetve a hadsereg egyetemi hallgatókból is szervezett kisegítő karhatalmi, általános rendőri feladatokat ellátó alakulatokat (egyetemi karhatalmi zászlóalj/csendőrzászlóalj).²⁹⁸ Működött továbbá egy egészen 1921-ig egy akár polgári személyekkel szemben is rendőri jogosítványokkal rendelkező – a tiszti különítményekkel egyébként ugyancsak szoros kapcsolatban átfedésben lévő – katonai nyomozóhatóság és titkosszolgálati szerv, a Honvédelmi Minisztérium úgynevezett „T” (T = Tájékoztató) osztálya/szervezete is,²⁹⁹ tehát az a furcsa helyzet állt elő, hogy a rendőrség, a csendőrség, a folyamőrség és egyéb karhatalmi alakulatok mellett voltaképpen a hadseregnek is volt egy önálló, elsősorban politikai rendészeti tevékenységet végző rendvédelmi apparátusa. Ez a zavaros, rendvédelmi célú fegyveres szervezetekben igen gazdag, mindezért rendvédelem-történeti szempontból mindenképpen érdekes időszak és a gyenge kormányzati hatalom lehetőséget adott leszerelt katonák és önjelölt civilek számára is, hogy különböző irreguláris katonai alakulatokhoz csatlakozzanak, és egyúttal hatósági jogosítványokkal ruházzák fel saját magukat.³⁰⁰

A komolyabb állami ellenőrzés nélkül tevékenykedő katonai alakulatok közül a leghírhedtebb csoport a budapesti, Nyugati pályaudvarhoz közeli Britannia Szállóban berendezkedő különítmény volt, mely formálisan ugyan a Prónay Pál alezredes parancsnoksága alatt álló, I. vadászászlóalj nyomozócsoportjaként definiálta magát, gyakorlatilag azonban más különítményekhez hasonlóan kormányzati kontroll nélkül működött, tagjai pedig informálisan Héjjas Ivánt tekintették a parancsnokuknak. Az alakulat ráadásul nem csupán jobboldali és radikális jobboldali érzelmű, az új kormányzathoz hű, úgynevezett „fehér katonákból” állt, hanem a könnyű zsákmányszerzés lehetőségét megsejítő

²⁹⁷ Bővebben lásd: SUBA János, *Karhatalmi formációk Magyarországon 1918–1920*, Rendvédelem-történeti Füzetek 2008/18, 131–142.; illetve: SUBA János, *Polgárőrség szervezése 1919–1921*, Rendvédelem-történeti Füzetek, 2018/56, 131–144.

²⁹⁸ A többnyire radikális jobboldali egyetemi hallgatókból álló egyetemi karhatalmi zászlóaljból alakult ki később többek között a Turul Szövetség, a Horthy-korszak legnagyobb radikális jobboldali felsőoktatási diákszervezete. Lásd: KEREPESZKI Róbert, *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012.

²⁹⁹ A Horthy-korszak korai, többször átszervezett katonai hírszerző és elhárító szervéről, a Honvédelmi Minisztérium T-osztályáról lásd bővebben: KOVÁCS Tamás, *A Honvédelmi Minisztérium „T” Szervének létrejötte és működése, avagy elhárítás és kémkedés az I. világháború végétől a bethleni konszolidációig*, Budapest, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, 2020.

³⁰⁰ A Nemzeti Hadsereg tiszti különítményeiről a frissebb szakirodalomból lásd bővebben: KOVÁCS Tamás, *A Nemzeti Hadsereg és a tiszti különítmények*, in *Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása. Rendészettörténeti Tanulmányok 2.*, szerk. JÁMBOR Orsolya Ilona–TARJÁN G. Gábor, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 151–172.

bűnözők és bizonytalan egzisztenciájú személyek is egyre nagyobb számban csatlakoztak hozzá, bár többnyire valóban olyan férfiak alkották, akik katonaként harcoltak az első világháborúban.³⁰¹ A még gyenge kormányzat csak korlátozottan tudta ellenőrizni a nemrégiben felbomlott Monarchia hatalmas hadseregétől leszerelt katonákat tömörítő alakulatok állományviszonyait, ennek köszönhetően a Nemzeti Hadsereg számos alakulata is irreguláris és/vagy paramilitáris keretek között, a szigorú katonai fegyelmet, munkakultúrát és a meghatározott alá-fölérendeltségi viszonyokat nélkülözve működött. Ebből kifolyólag sokszor egy-egy befolyásos, a kormányzóval vagy az aktuális honvédelmi miniszterrel is jó személyes kapcsolatot ápoló különítményparancsnok, többek között Héjjas Iván, Prónay Pál, Ostenburg-Morawek Gyula, vagy gróf Jankovich-Bésán Endre szava is elégséges lehetett ahhoz, hogy az adott alakulatba beálló személy a számára a parancsnok által kiosztott, esetleg a korábbi katonai szolgálatából magával hozott rendfokozattal rendelkező katonának számítsa. Ekkoriban sok minden a különböző paramilitáris parancsnokok döntésén és befolyásán múlt.³⁰² Így volt ez még akkor is, ha utólag bizonyos súlyos bűncselekményeket elkövető, a rendőrség vagy a csendőrség által büntetőeljárás alá vont fegyveresekről a katonai hatóságok, a garázdálkodó különítményekkel korántsem teljes egészében azonos Nemzeti Hadsereg becsületét mentendő, igyekeztek megállapítani, hogy miért is nem számítanak tényleges katonai személyeknek, és büntetőügyüket így a polgári bíróságok hatáskörébe utalták. A pesti köznyelvben csak *britanniasoknak* nevezett különítmény tagjai hónapokon keresztül járták a főváros utcáit éjszakánként, a számlájukon pedig zsarolás, fosztogatás, rablás, súlyos testi sértések és politikai motivációból elkövetett gyilkosságok sorozata szerepelt.³⁰³ Az a meglehetősen abszurd helyzet állt tehát elő, hogy egyenruhát viselő, elméletileg rendőri jellegű munkát végző katonák hatósági intézkedést színelve követték el a legsúlyosabb büntetteket, a rendőri és a bűnözői szerep pedig időnként a szó legszorosabb értelmében felcserélődött. A britanniás katonák által elkövetett büntettek annyira benne éltek a fővárosi köztudatban, hogy néhány évvel később, 1924 szeptemberében jórészt egykori különítményesek anonim beszámolóit alapján tényfeltáró újságcikksorozatot közölt az Esti Kurir című napilap, amelyben olyan bűncselekményekről is szó esett, amelyek miatt

³⁰¹ ZINNER, i. m. 103.

³⁰² BARTHA, i. m. 28–44, 29.

³⁰³ A britanniás tisztek köztörvényes bűncselekményeinek egy jó része, így többek között a Soltra József rendőrfőnök sérelmére elkövetett emberölés eseményei is leginkább Kmetty Károly tartalékos főhadnagy büntetőperének fennmaradt iratanyagából ismerhető meg. Kmetty Károly ellen 1920-ban is folyt egy büntetőeljárás, melynek legfontosabb iratait egy későbbi, 1925-ös büntetőperének irataihoz is csatolták. HU-BFL-VII-18-d-8963/1925 – Kmetty Károly és társai büntetőpere.

valószínűleg sosem indult büntetőeljárás. A lapnak félbe kellett szakítania a cikksorozatot, az érintettek ugyanis sajtópereket helyeztek kilátásba a szerkesztőséggel szemben.³⁰⁴

Az 1920-as év során a Horthy Miklós kormányzóval és Teleki Pál miniszterelnökkel egyre elégedetlenebb radikális jobboldal két fronton is támadást indított a kiépülő politikai berendezkedéssel szemben. A korszak legnagyobb radikális jobboldali tömegszervezete, a már többször említett Ébredő Magyarok Egyesülete különböző akciókkal (pl. lakásfoglalások, sztrájkok szervezése, illetve intenzív politikai kampány) növelte a kormányzatra gyakorolt nyomást, miközben a szorosan hozzá kötődő félkatonai egységek főként Budapesten rendezkedtek be. Ezek a fosztogató, embereket váltságdíjért elrabló, éjjelente az utcákon garázdálkodó fegyveresek jelentették a korai magyarországi szélsőjobboldali mozgalom félkatonai szárnyát, és mentalitásuk, tevékenységük, egész működésük hasonló volt az ugyanebben az időszakban Németországban és Ausztriában működő *Freikorps*³⁰⁵ és *Heimwehr*³⁰⁶ típusú, főként szintén első világháborús veteránokból álló szabadcsapatok működéséhez. E felfegyverzett alakulatok kihasználták a háborús és polgárháborús összeomlásból éppen csak kilábalni készülő, fiatal független magyar állam kormányzatának gyengeségét, és az ekkoriban kis létszámú professzionális állami fegyveres szervekhez képest ütőképes egységeknek számítottak. Arról nem is beszélve, hogy az igen zavaros jogi-társadalmi helyzetben – mint már említettem, a kérészéletű kommunista kormányzat bukása után a rend helyreállításának ürügyén egy ideig a katonai hatóságoknak is volt intézkedési jogkörük a polgári személyekkel szemben – párhuzamos rendvédelmi apparátust építettek ki, és törvénytelen cselekményeiket a legtöbbször hatósági intézkedés látszatát keltve, annak álcája alatt követték el az állampolgárok ellen.³⁰⁷ Noha a kormányzat egyre határozottabban igyekezett az önkényeskedő katonák ellen fellépni, és a hadvezetés is számos parancsot és rendeletet kiadott a visszaélések megfékezése céljából,³⁰⁸ és végül a miniszterelnök 4710/1920. ME számú, 1920. június 12-én kelt rendelete is egyértelműen kimondta, hogy az

³⁰⁴ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Babarczyék a Britanniában. Az Esti Kurir cikksorozata – Megkezdjük a Babarczy-különítmény Britanniabeli életének és élményeinek pontos adatok alapján való közlését*, Esti Kurir, 1924. szeptember 3., 3.

³⁰⁵ A német Freikorps szabadcsapatok korabeli történetéről lásd bővebben: Nigel H. JONES, *Hitler's Heralds. The Story of the Freikorps, 1918–1923*, Dorset, Barns and Noble, 1995.

³⁰⁶ Az ausztriai radikális jobboldali paramilitáris Heimwehr-mozgalom történetéről, valamint magyar kapcsolatairól lásd bővebben: KERÉKES Lajos, *Olaszország, Magyarország és az osztrák Heimwehr-mozgalom*, Történelmi Szemle, 1961/2, 199–216.

³⁰⁷ ZINNER, i. m. 66.

³⁰⁸ HU-MNL-OL-K 579-572-51. A Fővezérség rendelete a katonai nyomozók működésének szabályozása tárgyában. Az idézett rendelet ugyan lehetővé teszi a katonai hatóságok polgári személyek elleni nyomozását, azonban a visszaélések esetén felelősségre vonást is kilátásba helyez. Az iratot közli: *Megfigyelés alatt. Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséről 1920–1944*, 36–38.

összes katonai alakulat (az ún. védelmi szervezeteket és különítményeket, tehát az irreguláris keretek között működő katonai egységeket is beleértve) és ezek nyomozóinak működése polgári személyekkel szemben megszüntetendő, a nyomozó alakulatokat pedig a katonai igazságügyi szervezetbe kell beolvasztani,³⁰⁹ a valós helyzet egy ideig még nem sokat változott. Nagy létszámuk, felfegyverzettségük, illetve a hadsereg tényleges tisztjeivel való jó személyes kapcsolataik miatt a különítményekkel való konfrontációt a fővárosi államrendőrség állománya is lehetőleg igyekezett elkerülni. Ugyanakkor a Horthy körül csoportosuló, elsősorban gróf Bethlen István és gróf Teleki Pál nevével fémjelvezhető, konzervatív jobboldali politikusok úgy vélték – a korszak számos későbbi, főként katonai körökhöz köthető, olykor képtelen puccstervén végigtekintve nem minden alap nélkül –, hogy a radikális jobboldal lassanként a Héjjas és Prónay körül szerveződő fegyveres alakulatok révén esetleg hatalmváltást akar kieszközölni.³¹⁰

A britanniás tisztek által elkövetett bűncselekmény-sorozat egyik legeklatánsabb szereplője talán – a rendelkezésre álló források alapján – a számos súlyos törvénysértést elkövető Kmetty Károly tartalékos főhadnagy, aki egyébként Héjjas Iván kecskeméti különítményének „autóparancsnokaként” szolgált. E beosztás nagyjából azt jelentette, hogy a kecskeméti illetőségű, de Horthy bevonulása után a fővárosban is egyre erősebben jelenlevő paramilitáris vezető megbízásából civilektől gépkocsikat rekvirált az irreguláris katonai alakulat számára. Kmetty Károly és társai ellen 1920 októberétől körülbelül egy tucat ügyben folyt büntetőeljárás,³¹¹ és joggal feltételezhető, hogy a hatóságok által feltárt eseteknél sokkal több bűncselekményt követtek el, ugyanis csupán a sértettek töredéke mert az őket többnyire fegyveresen kirabló és súlyosan bántalmazó, jelentős kormányzati támogatást élvező katonák ellen feljelentést tenni és részletes tanúvallomást jegyzőkönyvbe mondani.³¹² A fiatalember már korábban, a fehérterror időszaka előtt is súlyos bűncselekményeket követett el, amennyiben lehet hinni az erről szóló forrásoknak, 1918 decemberében ugyanis agyonlőtt egy fiatal tanárt, ám valahogyan ekkor sikerült elkerülnie a büntetést.³¹³

³⁰⁹ A m. kir. kormánynak 1920. évi 4.710. M. E. számú rendelete a katonai hatóságok és közegek, illetőleg katonai nyomozók polgári személyekkel szemben való eljárásának megszüntetéséről, illetőleg korlátozásáról, 1920. június 12., Magyarországi Rendeletkötet Tára, 1920, 233–235.

³¹⁰ Erre utal többek között Kauderer Ágoston őrmester Soltra József rendőr meggyilkolásának ügyében tett vallomása is. HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 14.

³¹¹ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Kmetty Károly és társai büntetőpere.

³¹² ZINNER, i. m. passim.

³¹³ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Megkezdtek a Kmetty-féle atrocitásügyek budapesti tárgyalását*, Az Est, 1927. március 4., 2.

Az egyébként civilben gépészmérnök-hallgató, az első világháborúban tartalékos hadnagyként, illetve főhadnagyként harcoló, húszas éveiben járó Kmetty Károly – aki egyébként értelmiségi családból származott, és az azonos nevű, európai híré jogászprofesszor unokaöccse volt – az alárendeltségébe tartozó irreguláris katonákkal együtt példának okáért 1920. május 20-án elrabolták Pongrácz Lajos postatisztet, akit napokig tartottak fogva az Albrecht-laktanyában, ahol súlyosan bántalmazták, és elvették értéktárgyait.³¹⁴

Tóth István gépkocsivezetőt – közelebbről nem tisztázott okokból – ugyanez a katonai alakulat 1920. május 22-én ugyancsak az Albrecht-laktanyába hurcolta, és ott korbáccsal brutálisan megverték.³¹⁵

Perlesz Mátyástól, az Újpest Személyszállító Bt. igazgatójától Kmetty Károly ugyancsak 1920 májusában kölcsönkért egy gépkocsit, amelyet végül azonban gyakorlatilag eltulajdonított és egy bizonyos László Andor szegedi lakosnak 70 000 koronáért eladott. Perlesz Mátyástól a katonai különítmény továbbá tíz hordó benzint is lefoglalt, majd a katonák bevitték a Britannia Szállóba, ahol Kmetty Károly megzsarolta, hogy csak akkor engedik szabadon, ha őt a cégénél évi 50 000 koronás fizetésért névleg, tényleges munkavégzés nélkül műszaki igazgatóként alkalmazza. Ez meg is történt, Kmetty Károly különítményes katonai tevékenysége mellett névlegesen az Újpest Személyszállító Bt. műszaki igazgatója lett, ahonnét magas fizetést kapott, illetve valószínűleg a vállalat kasszájából ezen felül további 46 000 koronát egyszerűen elsikkasztott.³¹⁶

Doór József fuvarozó, gépkocsi-tulajdonos a Magyarország egy részét megszállva tartó, majd végül kivonuló román királyi haderő katonáit, akik korábban lefoglalták egy teherautóját, vesztegetés útján rávette arra, hogy kivonulásukkor a gépkocsit szolgáltatassák vissza neki. Kmetty Károly és társai azonban magukat katonai nyomozókként definiálva erőszakkal lefoglalták Doór József teherautóját, miközben a Honvédelmi Minisztérium más szervei átmenetileg amúgy is rekvirálták azt a hadsereg számára.³¹⁷

Ugyancsak 1920. május 3-án Kmetty Károly öt altiszt kíséretében megjelent Feiler Miklós autószerelő műhelyében, és katonai nyomozóként látszólag a nála lévő motorkerékpárok eredetének ügyében vizsgálódott, majd mikor az autószerelő sérelmezte a különítményesek eljárását, azok elhurcolták az Albrecht-laktanyába, ahol ugyan saját vallomása szerint sem bántalmazták, de csak egyik motorkerékpárja átadása ellenében

³¹⁴ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. A Budapesti Királyi Ügyészség jelentése a Kmetty Károly főhadnagy és társai által elkövetett bűncselekményekről.

³¹⁵ Uo. Valamint: HU-BFL-VII-18-d-8963/1925 – Pongrácz Lajos sértett tanúvallomása.

³¹⁶ Uo. Valamint: HU-BFL-VII-18-d-8963/1925 – Perlesz Mátyás sértett tanúvallomása.

³¹⁷ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. A Budapesti Királyi Ügyészség jelentése a Kmetty Károly főhadnagy és társai által elkövetett bűncselekményekről. Valamint: Uo. Doór József sértett tanúvallomása.

engedték szabadon. A sértett a motorkerékpárját május 10-én végül – feltehetőleg a katonai hatóságok valamiféle közbenjárására – visszakapta.³¹⁸ Feiler autószerelő ügye a különítményesekkel itt azonban nem ért véget, ugyanis Kmetty Károly egy altiszt kíséretében már másnap, május 11-én megjelent a lakásán azzal az ürüggyel, hogy házkutatást tart nála, mert az állítólag birtokában lévő tüzérségi periszkópot nem szolgáltatta be a hadsereg részére. Kmetty ezután gyakorlatilag minden értékeesebb tárgyat, köztük munkás- és katonaköpenyeket, egy bőrtáskát, egy kis kaliberű flóbert fegyvert és a hozzá tartozó töltényeket, egy pár bakancsot, motorkerékpár-gumikat stb. lefoglalt, és embereivel az autójába pakoltatott. A szóban forgó tüzérségi periszkópot azonban nem találták meg, így Feiler autószerelőt a katonák előállították az Albrecht-laktanyába, ahol éjszakára egy cellába zárták. Feiler édesanyja végül megtalálta és beküldte a tüzérségi periszkópot a laktanyába, az autószerelőt azonban még ekkor sem engedték el, hanem bikacsökkel brutálisan összeverték. Kmetty Károly ismét az egyik, a műhelyben látott motorokerékpárt követelte Feilertől a szabadulásáért cserébe, aki azt felelte, hogy bár az nem az övé, de igyekszik elintézni, hogy Kmetty használatra megkaphassa a járművet. Feiler Miklós autószerelőt végül összeverve, érdemi kihallgatás és jegyzőkönyv nélkül engedték szabadon a laktanyából.³¹⁹

1920. július 4-én Kmetty Károly civil ruhában, magát Mózes László abonyi földbirtokosnak kiadva megkönyékezte Jáger Imre szállítmányozót, hogy alacsony áron adjon el neki néhány hordó benzint. A civil ruhában nála érdeklődő Kmettyt Jáger Imre spekulánsnak, árdrágítónak gondolta, és saját vallomása szerint a rendőrség kezére akarta adni, az adásvétel megkötésekor Kmetty Károly azonban már egy saját nevére szóló katonai nyomozói igazolvánnyal jelent meg. Közölte, hogy bárkitől jogában áll benzint rekvirálni, és revolverrel kényszerítette Jáger Imre-t, hogy a lefoglalt benzinnel együtt vele menjen a Britannia Szállóba. A gépkocsi hátsó ülésen ülve, útközben Kmetty a szállítmányozó ingóságait is elvette, többek között lefoglalta a nála lévő 94 000 korona készpénzt. A kirabolt szállítmányozót a katonák a Britanniából átkísérték a budapesti rendőr-főkapitányságra, ahol Kmetty mint katonai nyomozótiszt Jáger internálására tett előterjesztést, a rendőrség azonban értetlenül állt a dolog előtt, és szabadon engedte a szállítmányozót.³²⁰

1920. július 28-án Kmetty Károly Grigár Ferencné kávémérésébe ment be azzal az ürüggyel, hogy hallotta, hogy a kávémérőnőnek van eladó benzinje, ő pedig vásárolna abból,

³¹⁸ Uo.

³¹⁹ Uo.

³²⁰ Uo.

végül azonban az eset vége a rendelkezésre álló benzin erőszakos lefoglalása lett, ami után a sértettek panaszt emeltek a rekviráló-fosztogató főhadnagy ellen.³²¹

1920. október 2-án Kmetty Károly főhadnagy az éjszakai órákban – feltehetőleg ittasan – gépkocsival, néhány katonatársa társaságában lekapcsolt fényszórókkal haladt át a Budai Váralagúton, ahol Egedi Mihály szolgálban lévő rendőr igazoltatta, illetve felszólította a fényszórók bekapcsolására. Kmetty azonban önmaga igazolása helyett revolvert fogott a rendőrré, közölte, hogy ő rendvédelmi szolgálatot ellátó katonatiszt, a rendőrség pedig tudomása szerint katonai irányítás alatt áll, így ő tulajdonképpen az intézkedő rendőr felettese, igazolni viszont nem volt hajlandó magát. A rendőr és az agresszív, ittas főhadnagy végül kölcsönösen fegyvert fogtak egymásra, a konfliktus pedig csak azért nem ért véres véget, mert a hangoskodás nyomán a gépkocsi körül jelentős tömeg gyűlt össze, köztük dr. Vay Kázmér belügyminisztériumi tanácsos, aki erélyesen felszólította Kmetty Károlyt, hogy tegye el a fegyverét, mert jogi ismeretei alapján Egedi Mihály jogszerűen intézkedik vele szemben, és a törvény nevében igazolja magát a rendőr előtt. Nem sokkal később a csoportosulást és a lármát észlelve, erősítésként megérkeztek Varró László és Kerekes Menyhért rendőrfőkapitányok is, ezáltal pedig olyan rendőri túlerő keletkezett, amellyel szemben a különítményes tiszt már nem mert ellenállni. Kmetty Károly végül a nála lévő katonai igazolvánnyal igazolta magát a rendőröknek, akik ezután el is bocsátották a helyszínről, az ittas tartalékos főhadnagy azonban búcsúzólul még egyszer megfenyegette a vele szemben jogosan intézkedő Egedi Mihály rendőrt és társait, egyenesen bosszút esküdött ellenük.³²²

A fentebb röviden ismertetett bűnesetek csupán válogatást képeznek Kmetty Károly főhadnagy és az alárendeltségébe tartozó irreguláris katonák terjedelmes bűnlajstromából. A forgatókönyv szinte minden esetben hasonló volt – Kmetty Károly és emberei megjelentek valaki lakásán, vagy éppen igazoltatást színlelve megállították a sértetteket az utcán, elhurcolták a Britannia Szállóba vagy az Albrecht-laktanyába, ahol többnyire bántalmazás kíséretében elvették a sértettek pénzét és egyéb értéktárgyait, illetve szabadon bocsátásukért további pénzt vagy értéktárgyakat (például gépjárművet, gépjárműalkatrészt, benzint) követeltek cserébe váltságdíj gyanánt. A sértettek többsége, nem lévén más választásuk, átadta a különítményeseknek, amit át tudott adni, és nem kevés közülük csak jóval később vállalkozott vallomástételre, amikor Kmetty tartalékos főhadnagy és társai ellen már folyamatban volt a büntetőeljárás, az ügyészség és a rendőrség pedig célzottan kereste az

³²¹ Uo.

³²² Uo. Valamint: HU-BFL-VII-18-d-8963/1925 – Egedi Mihály rendőr jelentése a Kmetty Károly főhadnaggal történt konfliktusról.

egyres bñnesetek sértettjeit. A ténylegesen izraelita vallású, vagy általuk zsidóként azonosított személyekkel szemben a britanniás katonák különösen kegyetlenül léptek fel. A bántalmazás sokszor súlyos, hosszan gyógyuló sérülést okozott a sértetteknek, hogy a verbális megalázásukat már ne is említsük, így az anyagi haszonszerzés mellett egyértelműen az elkövetők indítékai közé sorolható a felekezeti-etnikai alapú gyűlölet, az antiszemitizmus is.³²³

Az 1920-as év második felében ugyanakkor a (részben önjelölt) katonai nyomozó alakulatok és a rendőrség közötti súlyos, már-már véressé fajuló konfliktusok látszólag elégségesnek bizonyultak ahhoz, hogy a Belügyminisztérium és a rendőrség – részben a saját érdekeit védendő – komolyan kezdjen foglalkozni az elvileg rendvédelmi szolgálatot ellátó, professzionális rendészeti szervekkel párhuzamos rendvédelmi apparátust működtető, gyakorlatilag azonban sokszor szabadrablást, fegyveres bñnözői tevékenységet folytató irreguláris katonák garázdálkodásaival. Kmetty Károly tartalékos főhadnagyot végül többek között az Egedi Mihály rendőr elleni erőszakos fellépése miatt fogták el és hallgatták ki a rendőrök, ellene pedig többek között rablás, testi sértés, személyi szabadság megsértése, zsarolás és hatósági közeg elleni erőszak bñncselekmények miatt folyt több éven keresztül húzódó, összetett, újabb és újabb tényekre fényt derítő büntetőeljárás.³²⁴ Kmetty Károly embereinek érintettsége felmerült Soltra József rendőrjárőr 1920. november 10-ei meggyilkolásának ügyében is, amelyet tanulmányunk egy későbbi szakaszában ismertetünk.³²⁵

Ami Kmetty Károly tartalékos főhadnagy utóéletét illeti, a súlyos büntetést egy időre számos más, radikális jobboldali, köztörvényes bñncselekményeket elkövető katonához hasonlóan ő is elkerülte. Az ellene folyó büntetőeljárások elöl Olaszországba szökött, ahol többek között egy ideig egy repülőgépgyár pilótájaként dolgozott,³²⁶ s ezzel együtt a kormányzói amnesztiarendeletek nyomán ugyanis a vádakát ejtették ellene. Az 1920-as évek közepén ugyanakkor hazatért, 1925-ben letartóztatták és részben régebbi, részben újabb bñncselekményei nyomán számos új büntetőeljárás folyt ellene párhuzamosan.³²⁷ Végül a Székesfehérvári Honvédtörvényszék (érdekes módon ekkor már az általa elkövetett

³²³ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Passim.

³²⁴ Pl. A Budapesti Királyi Ügyészség jelentése a Kmetty Károly főhadnagy és társai által elkövetett bñncselekményekről.

³²⁵ Nem véletlen, hogy a Soltra József rendőr meggyilkolása miatt folyó büntetőügy iratait Kmetty Károly büntetőügyének irataihoz csatolták!

³²⁶ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Kmetty Károly a fascisták repülőgépgyárának pilótája Milánóban*, A Nép, 1925. február 13., 5.

³²⁷ Vö. [SZERZŐ NÉLKÜL], *Kmetty Károly ál-mérnök és ál-főhadnagy a ma felolvasott iratok szerint*, Az Est, 1927. március 17., 5.

cselekmények egy része a katonai igazságszolgáltatás hatáskörébe tartozott) 1927. március 17-én két év hat hónap szabadságvesztésre ítélte, amelyből azonban a vizsgálati fogsággal két év két hónapot már kitöltöttek is vett.³²⁸

Kmetty Károly további életéről keveset tudunk, annyi azonban bizonyos, hogy egy időre Szegeden telepedett le, ahol különböző vállalkozásokba fogott (többek között rovar- és rágcsálóirtó szerekkel kereskedett)³²⁹ amelyek nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. Az egykori britanniás tiszt egzisztenciálisan erősen lecsúszott, végül 1930-ban egy kölcsön kapott, majd elzálogosított írógép okán sikkasztás miatt is folyt ellene büntetőeljárás³³⁰ – az írógépet ráadásul állítólag azért kérte kölcsön, hogy Briannia Szálló-beli emlékeit megírja. Ugyancsak 1930-ban, augusztus végén Kmetty a saját nevén, feltehetőleg erősen ittas állapotban felhívta a Délmagyarország című napilap szerkesztőségét, és azzal fenyegetőzött, hogy ha szeptember elsején bármiféle rendzavarás történik a munkásság részéről, akkor 1700 fegyveres élén fog beavatkozni. A lap munkatársai végül személyesen egy kocsmában érték el, három deci olcsó bor társaságában, ahol komolyan nem igazán vehető állításait borközi állapotban továbbra is fenntartotta.³³¹ Az 1930-as évek közepén ugyancsak találkozhatunk egy ugyanilyen nevű, radikális jobboldali újságíróval az egyik magyar nemzetiszocialista párt, a Meskó Zoltán vezette Magyar Nemzeti Szocialista Földműves- és Munkáspárt lapjában, a Nemzet Szavában. Többek között a szerző sajtóperéről is van tudomásunk.³³² Az 1920-as évek számos radikális jobboldali különítményes tisztjének későbbi életútját és szélsőjobboldali tévelygését ismerve erősen gyanítható, hogy ugyanarról a személyről van szó.

A Club Kávéházi kettős gyilkosság

A paramilitáris erőszak 1920. július 27-én szintet lépett, ugyanis egy, az ÉME félkatonai szárnyának fiatal milicistái által provokált, ugyancsak a Britannia Szállóban működő különítményhez is kötődő, antiszemita indíttatású tömegverekedés tragikus módon kettős gyilkossággal végződött. Mint említettem, a jórészt antiszemita indíttatású utcai erőszak ebben az időben Budapesten mindennapos volt, az Ébredő Magyarok Egyesülete fiatal milicistái pedig az egyesület V. kerületi fiókszervezetének propagandagyűlésén – egyébként

³²⁸ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Két év hat hónapra ítélték Kmetty Károlyt*, Az Est, 1927. március 17., 7.

³²⁹ MAGYAR László, *Kétszáz pengős kereseti lehetőséggel beszélgettem poloskairtó ügynöknek a britanniás Kmetty Károlyhoz*, Délmagyarország, 1928. július 15., 3–4.

³³⁰ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Kmetty Károly sikkasztási pörében tanúkihallgatást rendeltek el*, Délmagyarország, 1930. január 30., 4.

³³¹ [SZERZŐ NÉLKÜL], „Halló, itt Kmetty Károly, a britanniás!”, Délmagyarország, 1930. augusztus 30., 5.

³³² [SZERZŐ NÉLKÜL], *Kmetty Károlyt a tábla is elítélte*, Népszava, 1936. december 30., 3.

feltehetőleg ittas állapotban – ez alkalommal is elhatározták, hogy a Club Kávéházban szétverik a berendezést, és az általuk zsidónak és hazafiatlannak vélt vendégeket tettleg bántalmazzák.³³³ A radikális jobboldali egyesület propagandarendezvényén, a Berzenczey utcai elemi iskolában ugyanis 1920. július 27-én, az esti órákban civil- és katonaruhás fiatalemberekből álló, 25–30 fős csoport verődött össze, a rendezvényt pedig alapjaiban határozta meg az antiszemitizmus, a felszólalók jórészt a zsidóság elleni kirohanásokat intéztek a közönséghez – többek között valószínűleg Meczner Gusztáv, az ÉME V. kerületi fiókszervezetének elnöke, a korabeli radikális jobboldal ismert politikai aktivistája is tüzelte a jelenlévők kedélyeit.³³⁴

A jelenlévő fiatalemberek közül a legtöbben botokkal, néhányan pisztolyokkal és revolverekkel voltak felfegyverkezve, az ügy levéltári forrásai alapján pedig állítólag feltűnt a gyűlésen egy később egyértelműen soha be nem azonosított, fehér ruhát viselő, a tizen- és huszonéves közönségnél valamivel idősebb férfi, aki egyértelműen a zsidóság elleni erőszakos fellépésre buzdította a jelenlévő fiatalokat. Azt állította ugyanis, hogy a Club Kávéház pinchelyiségében éppen nemzetellenes cionista gyűlés folyik, ahol az összegyűlt izraelita vallású személyek éppen az Ébredő Magyarok Egyesülete és a Nemzeti Hadsereg ellen szervezkednek, és a keresztény magyar államot veszélyeztetik.³³⁵ A fehér ruhás, az egész akció felbujtójaként megnyilvánuló személy állítólag a csoport tagjainak Meczner Gusztávként, az ÉME V. kerületi elnökeként mutatkozott be, később azonban többen Tökés Károly vendéglősként és tartalékos tisztként azonosították.³³⁶

A szembetűnően fiatal, ekkor mindössze tizenkilenc éves, ám korához képest mégis jelentős bűnelkövetői, katonai és paramilitáris múltta visszatekintő Illy László egy szűkebb csoport hangadójaként kezdett el viselkedni, és a fehér ruhás férfi útmutatásai nyomán az iskola folyosóján közölte az ott összeverődött fiatalemberekkel, hogy aznap este nagy verekedést terveznek a közeli Club Kávéházban, és külön ki is emelte, hogy aki esetleg fél a következményektől, az jobban teszi, ha most távozik. Illy László szűkebb társaságába bizonyos Körmendy Sándor, Imre Sándor, Schwicker Mihály, Fekete László, Fekete Sándor, Vanek László, Illek Ferenc és Rigóczky György nevű fiatalemberek tartoztak, akik közül Vanek László még itt megijedt, és elhagyta a csoportot, a többiek azonban Illy László

³³³ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Illy László és társai büntetőpere – A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék, mint rögtönítélő bíróság ítélete Illy László és társai büntetőperében, 1920. augusztus 10.

³³⁴ Uo.

³³⁵ Uo. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék, mint rögtönítélő bíróság ítélete Illy László és társai büntetőperében, 1920. augusztus 10.

³³⁶ Uo. A főtárgyalás jegyzőkönyve – Illy László vádlott vallomása.

vezetése alatt este 10 óra körül megindultak a Club Kávéház felé, hogy az általuk eltervezett erőszakos cselekményt végrehajtsák.³³⁷ Alapos tervezésre vall, hogy a hangadó Illy László előreküldte Rigóczky Györgyöt, Schwicker Mihályt és Imre Sándort, hogy a Club Kávéházban található telefonkészülékek vezetőkeit elvágják, nehogy az ott tartózkodók a verekedés kitörése után időben értesíthessék a rendőrséget.³³⁸

A radikális jobboldali fiatalemberekből álló csoport már az ébredő propagandagyűlés helyszínéhez igen közel, a Berzenczey utcában inzultált egy valószínűleg békésen üldögélő, a milicistákat nem provokáló, ám általuk zsidókként azonosított társaságot, és közülük egy bizonyos Hofmann Arnoldot meg is vertek, aki a fején sérült meg.³³⁹

Az ellentmondásos források, tanú- és vádlotti vallomások alapján nem tisztázható, valóban így történt-e az eset, de a sebtében verbuválódott antiszemita akciócsoport parancsnoka, Illy László később azt állította, a társaság egy rövid időre betért a fehér ruhás férfi, Tökés Károly közeli vendéglőjébe, a Wahrmann utcába (a mai Victor Hugo utca), hogy még egyszer átbeszéljék a teendőket, és ahol a társaság tagjai alkoholt is fogyasztottak.³⁴⁰

A csoport az utcai atrocitás és az alkoholfogyasztás után folytatta útját a Club Kávéházba, mint ha mi sem történt volna, és amikor megérkeztek, többen közülük bementek a Lipót körút (a mai Szent István körút) 8. szám alatt található kávéházba, és magukat egyszerű vendégeknek kiadva rendeltek valamit, mások pedig figyelőként az utcán maradtak.³⁴¹

Illy László, mint parancsnok, az akció kezdete előtt még körbejárt, egyeztetett mind a kávéházban, mind pedig az utcán tartózkodó társaival, majd hangos „üsd a zsidót!” kiáltással adta meg a jelet a támadásra, mire az erőszakos, radikális jobboldali fiatalemberek az utcáról beözönlöttek a Club Kávéházba, illetve a már bent lévők is aktivizálták magukat, és a náluk lévő botokkal, derékszíjakkal, valamint a kezükbe kerülő kávéházi felszerelési tárgyakkal válogatás nélkül elkezdtek verni a vendégeket és a személyzet tagjait, illetve súlyosan megrongálták a berendezést. A kávéház egyébként keresztény vallású tulajdonosát, Krammer Gyulát az antiszemita fiatalemberek ugyancsak súlyosan bántalmazták, hiába könyörgött nekik és jelentette ki többször, hogy nem zsidó vallású, és amúgy a vendégei többsége sem zsidó.³⁴²

³³⁷ Uo. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék, mint rögtönítélő bíróság ítélete Illy László és társai büntetőperében, 1920. augusztus 10.

³³⁸ Uo.

³³⁹ Uo.

³⁴⁰ Uo. A főtárgyalás jegyzőkönyve – Illy László vádlott vallomása.

³⁴¹ Uo.

³⁴² Uo. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék, mint rögtönítélő bíróság ítélete Illy László és társai büntetőperében, 1920. augusztus 10.

A kávéház szétverése és a vendégek súlyos bántalmazása után a fiatal emberek jó része elmenekült a helyszínről, több csoportra oszlottak, majd a randalírozást és az erőszakos cselekményeket a környező utcákban folytatták. Ennek keretében lelte halálát Verebély Arthur bankigazgató, akit a radikális fiatal emberek egyike – feltehetőleg Rigócky György, Prónay Pál alezredes vadászászlóaljának önkéntes katonája – bajonettjével mellkason szúrt, az áldozat pedig gyakorlatilag azonnal meghalt.³⁴³

A szétvált csoport egy másik része a Szemere utcában került szóváltásba egy hajókirándulásból hazaérkező, jól szituált polgárokból álló társasággal, Illy László pedig provokatívan megkérdezte a felesége és barátai társaságában sétáló dr. Varsányi Géza ügyvédet, hogy zsidó-e vagy keresztény, mire dr. Varsányi Géza azt felelte, hogy keresztény és ügyvéd. A feltehetően ittás Illy László ezzel nem érte be, és követelte, hogy Varsányi ügyvéd tolja le a nadrágját és mutassa meg a hímvesszőjét, ha ugyanis látja, hogy nincs körülmetélve, akkor elhiszi neki, hogy nem zsidó. Varsányi ügyvéd közölte, hogy hölgyek társaságában nem tolja le a nadrágját, az őt körülvevő fiatal emberek erre pár lépéssel odébb vezették és követelték, hogy igenis a már említett, közönséges módon igazolja zsidó vagy keresztény voltát, amit az ügyvéd másodjára is megtagadott. Illy László felpofozta Varsányit, mire a jelenlévő fiatal emberek közül többen is ütlegelni kezdték.³⁴⁴ Ebben az esetben sem egyértelmű, mi történt, azonban – Illy László főtárgyaláson tett vallomása szerint legalábbis – egy Illek Ferenc névre hallgató fiatal ember a nála lévő Frommer pisztollyal fejbe csapta Varsányit, a fegyver véletlenül (?) elsült, a lövedék pedig a fején sebesítette meg az ügyvédet, aki kórházba szállítás után belehalt a sérülésébe.³⁴⁵

Az ÉME fiatal milicistái ezzel párhuzamosan a közeli Báró Aczél utcában oldalba szúrtak egy Polgár Mihály nevű, teljesen vértlen járókelőt, aki viszonylag könnyű sérülésekkel úszta meg az incidenst. Az erőszakos cselekménysorozatban részt vevők nagy létszáma miatt az elkövető személyét később itt sem sikerült egyértelműen tisztázni.³⁴⁶

A Club Kávéházban és környékén elkövetett antiszemita kettős gyilkosság, illetve egy gyilkossági kísérlet igen hamar nagy felháborodást váltott ki, és cselekvésre készítette a hatóságokat. Az elkövetők – akik közül többen, többek között a hangadó Illy László is, az ekkoriban tevékenykedő irreguláris katonai egységek tagjai voltak, és a Britannia Szállóban, az ott székelő, Prónay Pál parancsnoksága alá tartozó különítménynél kerestek menedéket,

³⁴³ Uo.

³⁴⁴ Uo. A főtárgyalás jegyzőkönyve – Illy László vádlott vallomása.

³⁴⁵ Uo.

³⁴⁶ Uo. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék, mint rögtönítélő bíróság ítélete Illy László és társai büntetőperében, 1920. augusztus 10.

ahol kaptak is némi segítséget. A Varsányi Géza életét kioltó Frommer pisztolyt egy bizonyos Zgroch főhadnagy vette magához, Bibó Dénes tartalékos főhadnagy (1918-ban az 5. honvéd huszárezred tartalékos hadnagya, Arany Vitéségi Éremmel kitüntetve). a fehérterror egyik súlyos artocitásokat elkövető különítményes tisztje pedig új ruhát szerzett Illy Lászlónak, Illek Ferencnek és három másik önkéntesnek.³⁴⁷ A fiatalemberek az éjszakát az ugyancsak a Nemzeti Hadsereg által megszállt Berlin Szállóban töltötték, majd másnap felkeresték dr. Dániel Sándor ügyvédjelöltet, az ÉME ügyészét, hogy a segítségét kérjék a szökéshez. Illek Ferencnek sikerült a szökés, és egy ideig Héjjas Iván tartalékos főhadnagy és az ÉME más vezetőinek segédelmével feltehetőleg vidéken bujkált, Illy Lászlót azonban hamarosan elfogták a rendőrök, és a Club Kávéház elleni akciók nyomán indult büntetőper elsőrendű vádlottja lett.³⁴⁸

A Budapesti Királyi Ügyészség a – többnyire húsz év alatti – fiatalemberek tettét vádiratában lázadásnak minősítette, ami a korabeli jogszabályok alapján, a háború és polgárháború utáni bizonytalan társadalmi-gazdasági helyzetnek köszönhetően statáriális bíraskodást vont maga után. A rögtönítélő bíróságként eljáró Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék mindössze háromnapos főtárgyalás után, 1920. augusztus 19-én kelt ítéletében a vádlottak nagy részét bűnösnek mondta ki lázadás büntetésében, és Illy László elsőrendű vádlottat 13 évi fegyházra mint főbüntetésre, továbbá tízévi hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának ugyanily tartamú felfüggesztésére mint mellékbüntetésre; Körmendy Sándor másodrendű vádlottat ötévi fogházra mint főbüntetésre, továbbá nyolcévi hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának ugyanilyen tartamú felfüggesztésére mint mellékbüntetésre; Imre Sándor harmadrendű vádlottat hatévi fogházra mint főbüntetésre, továbbá nyolcévi hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának ugyanilyen tartamú felfüggesztésére mint mellékbüntetésre; Schwicker Mihály negyedrendű vádlottat a tízévi fegyházra mint főbüntetésre, továbbá tízévi hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának ugyanilyen tartamú felfüggesztésére mint mellékbüntetésre; Fekete László ötödrendű vádlottat a tízévi fegyházra mint főbüntetésre, továbbá tízévi hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának ugyanilyen tartamú felfüggesztésére mint mellékbüntetésre; valamint Fekete Sándor hatodrendű vádlottat hatévi fogházra mint főbüntetésre, továbbá nyolcévi hivatalvesztésre és politikai és politikai jogai gyakorlásának ugyanilyen tartamú

³⁴⁷ ZINNER, i. m. 73.

³⁴⁸ ZINNER, i. m. 74.

felüggesztésére mint mellékbüntetésre ítélte.³⁴⁹ Minden ellene felhozott vád alól felmentették ugyanakkor a már ekkor komoly különítményes katonai múlttal és persze kiterjedt radikális jobboldali katonai kapcsolati hálóval rendelkező Tókés Károlyt, a Club Kávéház elleni merényletet kivitelező fiatalemberek lehetséges felbujtóját, mert pusztán Illy László vallomása állt az övével szemben, amely szerint ő volt az a fehér ruhás férfi, aki az ÉME V. kerületi helyiségében a kávéházban éppen zajló, feltételezett cionista gyűlés elleni erőszakos fellépésre buzdított.³⁵⁰ Ugyancsak felmentette a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék az ellene felhozott vádak alól Meczner Gusztávot, az ÉME V. kerületi fiókszervezetének elnökét, és ítéletében még azt is megállapította, hogy a véres akció valószínűleg az ő tudta és beleegyezése nélkül zajlott.³⁵¹ A törvényszék a vádlottak többségének esetében enyhítő körülményként vette figyelembe, hogy tetteiket nem gonoszságból, hanem pusztán „fiatalos elvakultságból” követték el, súlyosbító körülményként értékelte ugyanakkor, hogy Illy László vezető szerepet töltött be az erőszakos atrocitásokat tervező és kivitelező társaságban, és tetteinek egy részét hideg, megfontolt tervezés után követte el. Súlyosbító körülményként értékelte továbbá a bíróság, hogy a meglepően fiatal milicisták tetteikkel negatív színben tüntették fel a nyilvánosság előtt az Ébredő Magyarok Egyesületét és a Nemzeti Hadsereget.³⁵²

Rigóczy Györgyöt, aki – legalábbis a katonai hatóságok aktuális jogértelmezése szerint ez esetben – tényleges állományú katonának számított, mivel önkéntesként (katonai szolgálati viszonya egyébként a büntetőper forrásai alapján nem határozható meg pontosabban) szolgált Prónay Pál alezredes különítményében, a katonai bíróság külön, az Illy László és társai ellen folyó perrel párhuzamosan lezajló katonai büntetőeljárás keretében bűnösnek mondta ki Verebély Arthur bankigazgató meggyilkolásában, ezzel pedig az ő elítélése megmentette a milicista csoport többi tagját attól, hogy a lázadás mellett gyilkossággal is megvádolják őket.³⁵³

A katonai vezetés természetesen mindent megtett, hogy a Nemzeti Hadsereget lehetőleg ebből az ügyből is kivonja, holott az ÉME paramilitáris alakulatai és a hadsereg közötti átfedések ekkor is sokak számára nyilvánvalóak voltak.³⁵⁴ Többek között Zinner Tibor is felhívja rá a figyelmet, hogy a Club Kávéházi ügyben a Budapesti Katonai

³⁴⁹ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék, mint rögtönítélő bíróság ítélete Illy László és társai büntetőperében, 1920. augusztus 10.

³⁵⁰ Uo.

³⁵¹ Uo.

³⁵² Uo.

³⁵³ Uo.

³⁵⁴ ZINNER, i. m. 74.

Városparancsnokság Tájékoztató Osztálya (a korabeli, gyorsan változó szervezeti keretek között működő katonai hírszerző és elhárító szervek egyike³⁵⁵) úgy foglalt állást, hogy a cenzúrának nem lett volna szabad engednie, hogy a sajtó bármilyen módon is összefüggésbe hozza az ilyen atrocitásokat a Nemzeti Hadsereggel és a tiszttikkal.³⁵⁶ Bár igyekeztek úgy beállítani a dolgokat, hogy az akció meggondolatlan, forrófejű, 18–20 éves, teljes mértékben civil, a hadsereghez semmilyen módon nem kötődő fiatal emberek műve, egyértelmű volt, hogy az Ébredő Magyarok Egyesületének kvázi-állami szervként, tényleges állományú katonatisztek kontrollja alatt működő Hírszerző Osztálya, melynek többek között Illy László és Illek Ferenc is tagjai voltak, illetve ezáltal maga a Nemzeti Hadsereg és az állományába tartozó tiszti különítmények mélyen érintettek az eseményekben.³⁵⁷

Hogy megértsük mind az Ébredő Magyarok Egyesülete paramilitáris alakulataiba beálló, majd különböző súlyos atrocitásokban résztvevő, radikális jobboldali fiatal emberek társadalmi-politikai motivációit, mind pedig a különböző irreguláris fegyveres csoportok és a magyar állam szervei közötti átfedések, kapcsolatok komplexitását, érdemes mikrotörténeti esettanulmányunk mondhatni főszereplővé emelkedett alakjának, Illy Lászlónak az életrajzát és társadalmi háttérét is egy kicsit részletesebben megvizsgálni.

Illy László 1901-ben született Szegeden, szegény, lecsúszott kispolgári családban, egy később munkanélkülivé vált, súlyos alkoholista kereskedelmi iskolai tanár, majd MÁV-tisztviselő fiaként. Anyját korán elvesztette, apja újránősült, az pedig ugyancsak tudható, hogy Illy kamaszkorában gyakorlatilag a család egyik tagja sem dolgozott.³⁵⁸ Illy apja erősen antiszemita érzelmű ember volt: az antiszemitizmus volt gyakorlatilag az első politikai eszme, amellyel Illy László már gyermekkorában megismerkedett, ugyanis az életük szinte alig állt másból, mint hogy apja ittas állapotban szidta a zsidóságot, és többek között őket hibáztatta saját és családjá sanyarú helyzetéért. Illy édesanyja és számos testvére tüdővészben hunyt el, az 1910-es években pedig a család egyetlen bevételi forrása az volt, hogy Illy még egyetlen élő lánytestvére zongoraórákat adott magántanítványainak. Illy László azonban egyszer az utcán olyan súlyosan bántalmazott egy zsidó fiatal embert Szeged utcáin, hogy a környékbeli

³⁵⁵ A Horthy-korszak első éveiben működő katonai hírszerző és elhárító szervekről és azok kialakulásáról lásd bővebben: SZAKÁLY Sándor, *Az Evidenzbürotól az önálló magyar katonai hírszerzés megteremtéséig*, *Felderítő Szemle*, 2016/11, 64–74.; SZAKÁLY Sándor, *Az önálló magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás létrehozása 1918–1922*, in *A XIX–XX. századi magyar állam nemzetbiztonsági testületei*, szerk. BODA József–PARÁDI József, Budapest, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság–Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, 2014, 101–116.

³⁵⁶ ZINNER, i. m. uo.

³⁵⁷ ZINNER, i. m. 74–75.

³⁵⁸ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Illy Lászlóról és vádlott-társairól szóló igazságügyi orvosi szakvélemény.

lakosok között hamar híre ment a család agresszív antiszemitizmusának, így idővel a zongoratanítványok is elmaradoztak Illyéktől.³⁵⁹

A család az első világháborút a létező legnagyobb szegénységben élte végig, Illy László pedig többször meglopta a saját családját, amiért egy rövid időre javítóintézetbe utalták. Apja közben májbetegségben, feltehetőleg az alkoholizmussal szoros összefüggésben elhalálozott, mostohaanyjával egyre inkább megromlott a kapcsolata. Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása után, a tanácsköztársaság idején a fiatalember végül állítólag kényszerből csatlakozott a magyar Vörös Hadsereghez, mert korábban megverte a Vörös Újság egy rikkancsát, a hatalomra kerülő kommunista kormányzat részéről pedig megfenyegették, hogy ha nem vállal katonai szolgálatot, forradalmi törvényszék elé fogják állítani.³⁶⁰

Az nem rekonstruálható, mennyire volt önkéntes vagy kényszerű Illy László belépése a magyar Vörös Hadseregbe, az azonban bizonyos, hogy román hadifogságba esett, majd a jobboldali ellenforradalmi hullám idején, 1919-ben szülővárosában, Szegeden csatlakozott a Nemzeti Hadsereg alakulataihoz. Illy László a saját állítása szerint ekkoriban a Prónay-különítmény tagja lett, és mint katonai nyomozó/hírszerző- és kémelhárító teljesített a Nemzeti Hadsereg kötelékében szolgálatot. A tizenéves kora óta élénk nemi életet élő fiatalember 1919 folyamán azt is megtudta, hogy látens szifiliszben szenved, ez pedig egészségügyi problémákat, többek között gyakori fejfájást eredményezett nála. Instabil személyiségre vall, hogy 1920. május 12-én pisztolyával öngyilkosságot próbált meg követni, mert katonai felettese megkérdőjelezte hírszerző jelentéseinek hitelességét. A Nemzeti Hadseregtől 1920 áprilisában a szifilisszel összefüggő szaruhártya-gyulladás miatt elvileg leszerelték, de polgári állományú katonai nyomozóként³⁶¹ továbbra is foglalkoztatták, és saját bevallása alapján az 1920-as év első felében többek között a románok ellen látott el hírszerző tevékenységet.³⁶² Ha lehet hinni a forrásoknak, Illy nem sokkal a Club Kávéházi gyilkosságok előtt érkezett Szegedről Budapestre, ahol lehetőleg ismét a Prónay-különítmény szolgálatába igyekezett állni, azonban egy ideig nem döntötték el a kérdést, hogy fel/visszaveszik-e a fiatalembert a vadászzászlóalj kötelékébe. Szállást és megélhetést mindenesetre szereztek neki: dr. Dániel Sándor ügyvédjelölt, az ÉME ügyésze és a félkatonai

³⁵⁹ Uo. A főtárgyalás jegyzőkönyve – Illy László vádlott vallomása.

³⁶⁰ Uo.

³⁶¹ A Honvédelmi Minisztérium „T”, azaz Tájékoztató Osztálya, a korabeli magyar titkosszolgálati jellegű katonai szervek egyike valóban foglalkoztatott polgári személyeket katonai nyomozóként. Vö. HL HM 50457/Eln. 1921. A forrást teljes terjedelmében idézi: KOVÁCS Tamás, *A Honvédelmi Minisztérium „T” szervének létrejötte és működése, avagy elhárítás és kémkedés az I. világháború végétől a bethleni konszolidációig*, 59–64.

³⁶² Uo. Illy Lászlóról és vádlott-társairól szóló igazságügyi orvosi szakvélemény.

jellegű Nemzetvédelmi Főosztály egyik szervezője, akit Illyhez távoli rokoni szálak fűztek, intézkedett róla, hogy a rovott múltú, ám katonai-hírszerzői előélettel is rendelkező fiatalembert felvegyék az ÉME Hírszerző Osztályához. Ez a szervezet a zavaros, polgárháború utáni társadalmi-politikai helyzetben bizonytalan jogállású, de a hadsereg befolyásos tisztjei által (Prónay Pál, Héjjas Iván) irányított, hírszerző, elhárító és politikai rendészeti tevékenységet végző, kvázi állami fegyveres alakulat volt, Illy László itt szolgálati igazolványt és fegyvert kapott a kezébe, és ebből, valamint korábbi, hírszerző és politikai rendészeti jellegű katonai szolgálatából adódóan joggal hihette magát az ekkor még új, törekény, erősen jobboldali magyar állam legitim képviselőjének.³⁶³ Ezzel a meglehetősen hányatott múlttal találta magát tehát 1920 nyarán a Nemzeti Hadsereg és a hozzá köthető milíciák által ellenőrzött Budapesten egy tizenkilenc éves fiatalember, meglehetősen bizonytalan és képlékeny, irreguláris katonai státuszban, amely egyúttal lehetőségeket is nyitott előtte, és a deklasszált kispolgári háttérből történő kiemelkedés egyik útjának tűnhetett a számára. Az őt jellemző törvényszéki orvosi jelentésből ugyancsak kitűnik, hogy a szemtelenül fiatal korához képest számos negatív és erőszakos tapasztalatot keresztülment Illy László csekély szellemi és alacsony megfontolási képességekkel bíró, magát kórosan túlértékelő, nagyzási hóbortra hajlamos, ingerlékeny, és erőszakra igen hajlamos ember volt.³⁶⁴ Ebből a háttérből és egyedi jellemvonásokból kifolyólag pedig kétség sem fér hozzá, hogy egy kontroll nélkül tevékenykedő, irreguláris katonai alakulat tagjaként, intoleráns, radikális politikai eszméktől hajtva, fegyverrel a kezében Illy László komoly veszélyt jelentett a korabeli társadalomra. Az általa és milicista társai által képviselt veszély pedig egy olyan, politikai indíttatású, gyűlölet-bűncselekményként jellemezhető kettős gyilkosságban csúcsosodott ki, amelynek Illy, ha nem is egyszemélyi felelőse vagy végrehajtója volt, de abban kétségtelenül jelentős és tevékeny szerepet játszott.

Az Ébredő Magyarok Egyesületének számos, később különböző erőszakos bűncselekmények okán büntetőeljárás alá vont fiatal milicistájáról elmondható az alsóközép- vagy munkásosztálybeli háttér, melyből jelentősebb társadalmi-pénzügyi előrelépésre, főként a háború utáni időszak mély szociális válságának idején nem igazán számíhattak, ezzel együtt pedig sokszor jellemezte őket az a mérhetetlen gőg és fontosság-tudat, amelyet feltehetőleg a radikális jobboldali milicista mozgalomban való tagság, illetve a kezükbe kerülő lőfegyver kölcsönzött nekik. Alapvető tanulmányában Robert Gerwarth igen érzékletesen írja le, miként egyesült az első világháború utáni Közép-Európa paramilitáris erőszakhullámában a háborút

³⁶³ ZINNER, i. m. 73–75.

³⁶⁴ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Illy Lászlóról és vádlott-társairól szóló igazságügyi orvosi szakvélemény.

megjárt, de még mindig fiatal veteránok, illetve az úgynevezett *háborús ifjak*, a világháborúban katonaként koruk okán még részt nem vett, ám az utána kialakuló polgárháborús helyzetben egyre szaporodó paramilitáris mozgalmakba annál lelkesebben beálló, és brutális cselekményeket elkövető generációja.³⁶⁵ A Club Kávéháznál történt gyilkosságok után lezajlott büntetőper vádlottjaira, köztük Illy Lászlóra, de természetesen az ÉME más fiatal milicistáira is teljes mértékben illenek ezek a megállapítások.

Ami a Club Kávéházi gyilkosságok elkövetőinek utóéletét illeti, ki kell emelnünk, hogy Illy László, az eset fő felelőse más hasonló bűnügyek szereplőjéhez hasonlóan nem töltött hosszú időt börtönben: tizenhárom éves szabadságvesztéséből mindössze másfél évig kellett, hogy élvezze a büntetés-végrehajtás vendégszeretetét. 1922-ben ugyanis az ügyét – több korábbi, sikertelen perújrafelvételi kérelem után – az 1921. novemberi kormányzói amnesztiarendelet folytán újratárgyalták, 1922. január 19-én pedig minden, korábban ellene felhozott vádpont alól felmentették. A fiatalember számos más milicista társához hasonlóan szabad emberként távozhatt a börtönből,³⁶⁶ az 1920-as és 1930-as években köztörvényes, jórészt családi ügyek miatt folytak ellene újabb és újabb büntetőeljárások.³⁶⁷

A radikális jobboldali paramilitáris alakulatok működésének egyik fordulópontja – Soltra József rendőrfőnök meggyilkolása

A Club Kávéház elleni, fentebb ismertetett kettős gyilkosságba torkolló akció szerves folytatása volt Soltra József szolgálat közben – katonaruhás egyének által – Budapesten agyonlőtt rendőr halála, mely 1920. november 10-én következett be, és amelyért a Héjjas Iván és Prónay Pál Britannia Szálló-beli különítményéhez tartozó katonák voltak a felelősek. 1920. november 10-én, szerdán hajnalban, 2 óra 30 perc körül az Oktogon környékén szolgálatot teljesítő Miklós József rendőrelőnök³⁶⁸ segélykiáltásokat hallott. A tér egyik oldalán katonatiszti egyenruhát viselő fiatalok egy csoportját vette észre, akik éppen egy hazafelé tartó nyomdászt bántalmaztak. A rendőrelőnök láttán a csoport ekkor még abbahagyta a férfi ütlegelését, és az egyenruhások a Nyugati Pályaudvar irányába távoztak. A Nyugati felől érkező a segélykiáltásokra szintén felfigyelt Soltra József gyalogos rendőrfőnök, aki az Aradi utca és a Teréz körút sarkán szembetalálkozott ugyanazzal a csoporttal. A rendőr és a különítményes tisztek között szóváltás alakult ki, Miklós rendőrelőnök pedig Soltra

³⁶⁵ GERWARTH, i. m. 78–79.

³⁶⁶ HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék végzése Illy László és társai büntetőügyében, 1922. január 19.

³⁶⁷ Vö. [SZERZŐ NÉLKÜL], *A britanniás Illy László újabb hazafias üzlete*, Népszava, 1930. december 7., 19.

³⁶⁸ A rendőrelőnök az utcai rendőrfőnököket, szolgálatuk ellátását ellenőrző rendőrtisztviselő volt.

segítségére sietett, és igyekezett rábírní, hogy vele együtt távozzon a helyszínről, és ne konfrontálódjon a túlerőben lévő különítményesekkel egyedül. Ekkor a katonák közül azonban kivált egy, állítólag három fős csoport, akik fegyvert rántottak, és Soltra Józsefre több lövést adtak le, majd elfutottak. Soltrát a rendőrellenőr fölemelte és az Edison Kávéház előtt álló szállítótargoncára fektette, majd a tettesek után futott. Miklós József a menekülő katonák után lőtt, ám ők visszafordultak és rá is tüzet nyitottak, a rendőrellenőr pedig ugyancsak súlyos sérüléseket szenvedett. Miklós József is a földre rogyott, mire a különítményesek köré gyűltek, kicsavarták kezéből a szolgálati fegyverét, majd a sebesült bántalmazása után elfutottak. Soltra József a testét ért több lövéstől olyan súlyos sérüléseket szenvedett, hogy még az orvos megérkezése előtt meghalt. Miklós József súlyos lőtt és vágott sebekkel ugyan, de túlélte a különítményesekkel való konfliktust. A gyilkosságnak számos szemtanúja is volt, akik az elkövetőket a Britannia Szállóban meglelepedett katonai alakulat tagjaiként azonosították.³⁶⁹ Több szemtanú egyértelműen látta ugyanis, hogy a Soltra Józsefre rálövő katonák a közeli Britannia Szállóba futottak be.³⁷⁰

A Soltra-gyilkosság nagy felháborodást és társadalmi tiltakozást váltott ki, Horthy és köre pedig a rendőr halála után halaszthatatlannak látta a különböző szélsőjobboldali tiszti alakulatok lefegyverzését. Nádosy Imre budapesti, nem sokkal később már országos rendőrfőkapitány, illetve Marinovich Jenő főkapitány-helyettes³⁷¹ határozott lépéseket tett az ügyben, a budapesti államrendőrség pedig nagy erővel kezdett a tettesek után nyomozni.³⁷² Héjjas Iván tartalékos főhadnagy, a korszak befolyásos paramilitáris vezetője, aki kecskeméti tevékenysége után, Horthy budapesti bevonulását követően részben a fővárosba helyezte át székhelyét, és akit a Britanniában székelő, összesen egyébként állítólag négy, egymástól persze nehezen elhatárolható különítmény tagjai is a vezetőjüknek ismertek el, ingerülten

³⁶⁹ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Kmetty Károly ér társai büntetőpere – Soltra-ügy –Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 12. Valamint uo: Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 13.

³⁷⁰ Uo. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 14.

³⁷¹ Alapos tanulmányában Bartha Ákos tévesen Mattyasovszky Tibor 1920-ban leköszönt budapesti rendőrfőkapitány jelentéseiként idézi a Marinovich Jenő főkapitány-helyettes, 1921-től budapesti rendőrfőkapitány által aláírt jelentéseket. Mattyasovszky Tibor már 1920. augusztusában leköszönt főkapitányi pozíciójáról, és Nádosy Imre későbbi országos rendőrfőkapitány váltotta. (Vö. KOVÁCS Tamás, *Megfigyelés, internálás, deportálás. Az internálás és a toloncolás kérdésköre a két világháború között, különös tekintettel a II. világháború korára*, PhD-értekezés, Pécs, Pécsi Tudománytem Bölcsészettudományi Kar Interdiszciplináris Doktori Iskola, 2013.) Marinovich Jenő főkapitány-helyettes aláírását kétségtelenül nehéz kiolvasni a levéltári forrásokon, a témát és forrásait egyébként tiszteletre méltó alaposággal feldolgozó szerzőt a két rendőri vezető vezetéknevének azonos kezdőbetűje zavarhatta meg.

³⁷² BARTHA, i. m. 29–30.

vette tudomásul, hogy emberei meggyilkoltak egy rendőrt, és felkészült akár az alakulatai által birtokolt épületek fegyveres védelmére is. A szálloda kapuit elbarikádozták, géppuskákat állítottak fel mögöttük, a katonáknak pedig lőszert és gránátokat osztottak ki. A Britannia Szálló előtt még másnap délelőtt folyamán felsorakoztak a Nemzeti Hadsereg reguláris egységei és jelentős rendőri karhatalom. Összecsapásra végül csak azért nem került sor, mert a helyszínen megjelent a különböző szabadcsapatok szervezésében kulcsszerepet játszó, tagjaik által igen tisztelt Prónay Pál alezredes, az I. szegedi vadászászlóalj parancsnoka, amelynek tagjaiként egyébként a britanniás tisztek is definiálták magukat, és Prónay határozottan utasította Héjjast és egységeit a hatóságokkal való együttműködésre.³⁷³

A rendőrök a Nemzeti Hadsereg reguláris katonáival együtt nyomultak be a szállodába, ahol megkezdődött a rendőrgyilkosságban részes személyek azonosítása. Ez azonban csak részlegesen volt lehetséges, mert a tettesek egy része már közvetlenül az események után megszökött, amiben feltehetőleg magasabb beosztású katonai vezetők is segítettek őket. A rendőrségi detektívek végül azonban nemcsak a Soltra-gyilkosságban részes fegyvereseket válogatták ki, hanem régóta húzódó rablási, kínzási, testi sértési és emberrablási ügyek gyanúsítottjait is kézre kerítették.³⁷⁴ Héjjas az ügyben maga is tanúvallomást tett, és mind a Soltra Józsefet meggyilkoló fegyveresektől, mind pedig a Babarczy Jenő huszár százados által vezetett különítménytől, melynek tisztjei a Britanniában laktak, élesen elhatárolódott. Azt ugyan elismerte, hogy a tanácsköztársaság idején Kecskeméten jobboldali milíciát szervezett a kommunista kormányzat megdöntésének céljából, mely a Nemzeti Hadsereg kiegészítő alakulataként részt vett az ellenforradalomban, de azt már kategorikusan tagadta, hogy jelenleg saját különítmény felett rendelkezne.³⁷⁵ Héjjas vallomásával egyébként részben egybevág az ügyben ugyancsak őrizetbe vett Bíró Béla hadapród őrmester, a Babarczy-különítmény segédtisztjének vallomása is, aki azt állította, hogy Héjjas Ivánnak ekkoriban valóban nem volt saját különítménye, ám több irreguláris katonai alakulat, így a Babarczy-különítmény is nagy tisztelettel tekintett rá, és tagjai informálisan a vezetőjüként ismerték el.³⁷⁶ A Britanniában állomásozó csapatok személyi összetételét mindenestre jól mutatja, hogy az őrizetbe vett személyek túlnyomó többsége – legalábbis a hatóságok korabeli értelmezése szerint – ekkor már nem tényleges állományú katona, hanem katonai egyenruhát

³⁷³ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 16.

³⁷⁴ Uo. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 18.

³⁷⁵ Uo. Héjjas Iván főhadnagy vallomása, 1920. november 18.

³⁷⁶ Uo. Bíró Béla hadapródjelölt őrmester kihallgatási jegyzőkönyve, 1920. november 19.

öltött civil személy volt, köztük igen sokan olyanok, akik az első világháború után a katonai szolgálatból leszereltek, de lényegében önkényesen, esetleg valamelyik paramilitáris vezető engedélyével, valamelyik különítményhez csatlakozva tovább szolgáltak.³⁷⁷

Ugyan a rendőrökkel összetűzésbe kerülő különítményes csoport személyi összetételére vonatkozó információk a különböző nyomozati adatok fényében ellentmondásosak, a nyomozók a sebesült rendőrellenőrt később megverő háromfős csoport tagjaiként végül Mészáros Imre leszerelt tiszthelyetttest, Sesevics László hadnagyot és egy Zólyomi vezetéknevű katonát azonosítottak, aki a források alapján azonos volt a korszak egyik regényes életű, egyébként civilben színészként és költőként tevékenykedő, ismert különítményes tisztjével, Zsabka Kálmánnal.³⁷⁸ Zsabka egyébként Zólyom vármegyében született, innen vehette akkoriban használt álnevét.³⁷⁹ A délvidéki születésű, szerb származású Sesevicset nem sikerült elfogni, ő elhagyta az országot, és hazatért szülőföldjére, akkoriban már a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba.³⁸⁰ Noha a lövöldözést túlélte Miklós József rendőrellenőr egyértelműen felismerte Zsabka Kálmánban az egyik tisztet, aki Soltrára és rá is tüzet nyitott,³⁸¹ a gyilkosság elkövetésével végül csak Mészáros Imrét vádolták meg, akiről a katonai hatóságok úgy ítélték meg, hogy immár nem tényleges állományú katona, pusztán leszerelt, de továbbra is egyenruhát hordó civil, polgári szakmájára nézve egyébként bádogos. Ügyében ezért, részben a hadsereg becsületét mentendő, polgári statáriális bíróság járt el.³⁸² Mészáros Imrét, aki Hatala István álnév alatt rejtőzködött Budapest belvárosában, november 22-én hajnalban fogta el a rendőrség.³⁸³ Mészáros először mindent tagadott, majd végül beismerte, hogy két lövést adott le Soltra Józsefre, illetve azt is bevallotta, hogy a sebesült Miklós József rendőrellenőrt is bántalmazta. Ugyanakkor azzal védekezett, hogy lövései nem

³⁷⁷ Uo.

³⁷⁸ Zsabka Kálmán alhadnagy botrányos és regényes életének e szakaszáról lásd: BARTHA Ákos–PÓCS Nándor–SZÉCSÉNYI András, *Egy hosszan „ébredő” túlélőművész. Zsabka Kálmán pályarajza (1897–1971) I. rész*, *Múltunk*, 2019/2, 138–180.

³⁷⁹ ZINNER, i. m. 101. Valamint: HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 17.

³⁸⁰ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 16. Sesevics László egyébként a forrásban Sesevics Vladiszláv néven szerepel. Később egyébként Szerbiából Törökországba szökött, ahol huzamosabb ideig élt, végül a második világháború alatt hazatért, és a katonai hírszerzés, a 2. vkf. osztály tisztjeként tevékenykedett. Vö. HU-ÁBTL-V-84089. Sesevich László. Idézi: BARTHA, i. m. 44.

³⁸¹ Uo.

³⁸² BARTHA, i. m. 36.

³⁸³ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 22.

találtak, így valószínűleg az a személy Soltra gyilkosa, aki nála valamivel előbb lőtt.³⁸⁴ Mészáros Imre ellen vallott Gellért Antal orvostanhallgató, Vágner Lajos magánhivatalnok, a Zsabka Kálmán baráti köréhez tartozó Micsinai Aladár iparművészeti iskolai hallgató, valamint Kővári Váraljai Károly és Farkas János orvostanhallgatók is.³⁸⁵ Mészárost ügyében a rögtönítélő polgári bíróság az 1920. december 18-án megtartott főtárgyaláson kötél általi halálra ítélte, egy nappal később pedig a budapesti gyűjtőfogházban fölakasztották.³⁸⁶

Egyáltalán nem kizárható persze az sem, hogy Mészáros Imre az ügyben csupán bűnbak volt, még ha minden bizonnyal köze is volt a Soltra-gyilkossághoz, hiszen Soltra haláláért semmiképpen sem egyetlen személyt terhelt felelősség. Egyetérthetünk a témát alaposan körüljáró Bartha Ákos azon feltételezésével, mely szerint az ügyben a rendőrség részéről kontrollált nyomozás folyt, és hogy bizonyos politikai-katonai körök itt is igyekeztek „menteni a menthetőt”, és a rendőrgyilkosságban részes paramilitáris fegyveresek közül a lehető legkevesebbet, csupán egyetlen személyt áldoztak fel, az ügy végső kimeneteléről talán a lehető legmagasabb helyen (a Honvédelmi Minisztériumban vagy akár a kormányzói rezidencián?) döntöttek.³⁸⁷ Meglehetősen gyanús körülmény, hogy Mészáros Imre büntetőperének iratai eltűntek, legalábbis Budapest Főváros Levéltárának őrizetében, ahol lenniük kellene, nem találhatók meg, a vádlott gyors kivégzésének tényéről pedig csupán a korabeli sajtóorgánumból, illetve az elítélt fogolytörzskönyvéből tudunk.³⁸⁸ Némi malíciával akár még az állítólagos rendőrgyilkos kivégzésének tényét is kétségbe vonhatjuk, a korabeli Budapesten ugyanis felröppent a pletyka, hogy kivégzése után Mészáros Imrét „vígán látták sétálni” a főváros utcáin. Mindez persze már a legendák világába tartozik, valóságtartalma pedig ma már aligha ellenőrizhető, mindazonáltal visszaemlékezéseiben maga Prónay Pál, aki az egyes különítményesek által elkövetett bűncselekményekről nem csupán sok mindent tudhatott, de akár bizonyos esetekben az igazságszolgáltatásba is beavatkozhatott, ad hangot ez ügyben a kételyeinek, noha memoárjában a Soltra-gyilkosság kivégzett elkövetőjét pontatlanul Horváth nevű tiszthelyettesként azonosítja.³⁸⁹ Bartha Ákos tanulmányában jogos iróniával jegyzi meg, hogy minden valószínűség szerint Zsabka Kálmán, Sesevics László és Mészáros Imre maguk sem tudták volna megmondani, melyikük fegyveréből származott a Soltra rendőr életét kioltó gyilkos golyó – köznyelviesen, és persze

³⁸⁴ Uo.

³⁸⁵ Uo. Idézi: BARTHA, i. m. 36

³⁸⁶ ZINNER, i. m. 103. A polgári statáriális bíróság Mészáros Imre ügyében hozott ítélete mai ismereteink szerint nem maradt fenn levéltári őrizetben.

³⁸⁷ BARTHA, i. m. 36–37.

³⁸⁸ ZINNER, i. m. 103. Idézi: BARTHA, i. m. 42.

³⁸⁹ PRÓNAY, 214–215.

pestiesen szólva ugyanakkor valakinek el kellett vinnie a balhét, és minden bizonnyal azt az embert áldozták fel, aki a legkevésbé volt fontos...³⁹⁰

Prónay a rendőrgyilkosság után mindenesetre felfogta a helyzet komolyságát, és eszében sem volt vállalni a Horthyval és a kormánnyal való nyílt konfrontációt a Héjjashoz kötődő fegyveresek által elkövetett gyilkosság miatt, ezért néhány tisztért, többek között magáért Héjjasért is személyes felelősséget vállalt,³⁹¹ de a többieket a rendőrök lefegyverezték, és egy részüket le is tartóztatták.³⁹² A következő napokban a rendőrség folytatta a razziákat, a tiszti alakulatok által megszállt szállodákat átkutatták, körülbelül ötven különítményes tisztet letartóztattak, és rengeteg fegyvert elkoboztak. Budapesten ezzel párhuzamosan a főbb útkereszteződéseket és közlekedési csomópontokat a rendőrség és a Nemzeti Hadsereg reguláris egységei szállták meg, és utcai igazoltatásokkal szűrték az egyenruhásokat. A rendőrök a különítményesek után kutatva átfésülték a fővárosi szórakozóhelyeket is, ahonnét ugyancsak számos embert állítottak elő. Az erélyesnek mondható hatósági fellépésnek köszönhetően Héjjas Iván paramilitárius alakulatai elkezdtek felbomlani, a különítményes katonák közül pedig többen polgári ruhát öltöttek, és igyekeztek minél gyorsabban elhagyni Budapestet.³⁹³

November 12-én hajnalban a kormány csapatai megkísérelték birtokba venni az Ehmann-telepi³⁹⁴ laktanyát is, ahol a Bogáti Jenő álnéven tevékenykedő, korábban ugyancsak a Britannia Szállóban berendezkedett, már említett báró Babarczy Jenő huszár százados szabadcsapatait, formálisan a Budapesti Városparancsnokság munkásosztagát, valójában egy teljes mértékben irreguláris és önkényesen működő, nagy létszámú, körülbelül 1200 fős katonai alakulatot szállásoltak el.³⁹⁵ Az irreguláris katonai alakulatnak csak 305 tagja tartózkodott éppen a laktanyában, a Nemzeti Hadsereg pedig két reguláris zászlóaljjal (körülbelül 700–800 emberrel) zárta körül a környéket, ehhez pedig még rendőri karhatalom is társult, a reguláris katonai és rendvédelmi csapatok azonban így is kemény ellenállásba

³⁹⁰ BARTHA, i. m. 43.

³⁹¹ BODÓ Béla, *Pál Prónay. Palamilitary Violence and Anti-Semitism in Hungary, 1919–1921*, The Carl Beck Papers in Russian and East-European Studies, No. 2101, Pittsburgh, University of Pittsburgh, 2011, 27–28.

³⁹² Prónay a naplójában is beszámol röviden az eseményekről, persze a saját felelősségét kategorikusan tagadja, valamint azt is, hogy a Britannia Szállóban tanyázó irreguláris katonák az ő csapattestéhez tartoztak volna, és Hir György tiszthelyettes, különítményparancsnok, ebben az időben kisgazdapárti nemzetgyűlési képviselő embereiként kategorizálja őket. PRÓNAY, i. m. 315.

³⁹³ ZINNER, i. m. 98–101.

³⁹⁴ Az Ehmann-telep az ekkoriban még önálló településként létező Sashalom, Budapest mai XVI. kerületének egy része volt.

³⁹⁵ Az Ehmann-telepen működő irreguláris katonai alakulat tagjai nagyrészt az elcsatolt területekről származtak, és a kormány feltehetőleg egy esetleges felvidéki irredenta katonai akcióra akarta volna őket felhasználni, amely persze sosem következett be. Vö. BARTHA, i. m. 32.

ütköztek, és a délelőttig elhúzódó fegyveres harc tört ki, amely számos áldozatot követelt mindkét oldalon.³⁹⁶ A rendőrség és a reguláris katonai alakulatok végül győzelmet arattak, és az ostrom túlélőit pedig letartóztatták.³⁹⁷ Babarczy Jenő – feltehetőleg Héjjas és Prónay segítségével – megszökött, egy ideig pedig Kecskeméten bujkált, ahol a helyi fegyveresekből még újabb különítményt is megpróbált szervezni, ám az adonyi csendőrőrs járőre nemsokára elfogta.³⁹⁸ A reguláris alakulatok tagjai kétségtelenül rosszul bántak elfogott irreguláris katonatársaikkal,³⁹⁹ a további felelősségre vonást elkerülte ugyanakkor az Ehmán-telepi irreguláris katonai alakulat legtöbb tagja is, ugyanis Sréter István honvédelmi miniszter utasítására Siménfalvy Tihámér vezérkari ezredes, a Kettőskereszt Vérszövetség parancsnoka intézkedett az illetékes körletparancsnokságnál, hogy az irredenta célokra, elsősorban egy felvidéki betörési kísérlet céljából szervezett katonai formáció tagjait bocsássák szabadon, sőt, még az is felmerült, hogy adott esetben a rendőrök és reguláris katonai alakulatok által méltatlan bánásmódban részesített irreguláris katonákat később még kártalanítsák is.⁴⁰⁰ A Kettőskereszt Vérszövetség irányító szerepe a különböző irreguláris, olykor önszerveződő, de mégis állami szervnek tekinthető katonai alakulatok működésében, illetve ezek szoros összefonódása a legmagasabb szintű katonai vezetéssel ebből a tényből is igazolhatóan látszik.

A fehérterror időszakának végén ez volt a különböző, olykor törvényen kívüli tevékenységet folytató, irreguláris katonai alakulatok felszámolásának első hulláma, amellyel a kormányzó és a kormány két fontos politikai célkitűzését is elérte. Egyrészt egyértelműen visszaállította az állam és az általa ellenőrzött szervezetek megbomlott erőszakmonopóliumát, másrészt minden valószínűség szerint sikerült megakadályoznia, hogy az Ébredő Magyarok Egyesülete lassanként egy fegyveres katonai erővel kiegészített, modern radikális jobboldali politikai párttá válhasson, amely akár a hivatalban lévő kormányzat hatalmát is veszélyeztetheti.⁴⁰¹

Soltra József rendőrrájórt ezután hősi halottá nyilvánították, és a Mosonyi utcai rendőrkaszánya udvarán ravatalozták fel. Ravatalára számos állami szervezet és magánvállalat koszorút küldött. A rendőrt kiemelt állami tiszteletadással temették el 1920.

³⁹⁶ PATAKI István, *Az ellenforradalom hadserege 1919–1921*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 1973, 269–270.

³⁹⁷ ZINNER, i. m. 98.

³⁹⁸ ZINNER, i. m.

³⁹⁹ PATAKI, i. m. 270.

⁴⁰⁰ HU-HL-HM-52110/Eln. C.-192.1. Az iratot teljes terjedelmében idézi: KOVÁCS Tamás, *A Honvédelmi Minisztérium „T” Szervének létrejötte és működése, avagy elhárítás és kémkedés az I. világháború végétől a bethleni konszolidációig*, 70–71.

⁴⁰¹ ZINNER, i. m. 99.

november 16-án a Kerepesi úti temetőben, a fővárosi törvényhatóság által adományozott dízsírhelyre. A szertartáson részt vett maga a kormányzó is, aki személyesen nyilvánította részvétét Soltra szüleinek és menyasszonyának.⁴⁰² Az eseményről természetesen a sajtó is részletesen tudósított.

Ugyan Soltra József rendőr halála és az utána lefolytatott nyomozás jelentős ösztönzést adott a kormánynak a különböző irreguláris katonai alakulatok leszereléséhez, vagy legalábbis szorosabb kormányzati ellenőrzés alá vonásához, illetve ezzel párhuzamosan a polgárháborús időköt idéző állapotok mérsékléséhez, a különböző (fél)katonai formációk tevékenysége valóban mérséklődött, de teljesen egészében egyáltalán nem szűnt meg. Például Héjjas Iván paramilitáris alakulata, az Alföldi Brigád, illetve az ÉME ezzel szoros átfedésben működő nemzetvédelmi osztályai továbbra is működtek, bár a nyilvánosságot egyre inkább kerülték. Kétségtelen előrelépés volt ugyanakkor, hogy a Nemzeti Hadsereg különböző alakulatai nagyrészt felhagytak a rendészeti tevékenységgel, és a polgári személyekkel szembeni hatósági intézkedés joga stabilan visszakerült a belügyi tárca alá tartozó rendvédelmi szervek, elsősorban a rendőrség és a csendőrség illetékességi körébe.

Mint már említettem, a különböző súlyos bűncselekményeket elkövető, s ezek miatt büntetőeljárás alá vont irreguláris katonákat számos esetben felmentették, vagy legalábbis az általuk elkövetett cselekmények súlyához képest enyhe büntetéseket kaptak, amiből arra lehet következtetni, hogy látszólag egészen alacsony rangú, jelentéktelen személyek is viszonylag magas szintű, befolyásos pártfogókkal rendelkeztek.⁴⁰³ A korszak paramilitáris vezetői közül ismételen kiemelhetjük Héjjas Ivánt és Prónay Pált, akik katonai tevékenységük mellett ekkoriban az Ébredő Magyarok Egyesülete vezetőségi tagjai, illetve már a korai magyar radikális jobboldal egyre inkább feltörekvő, ambiciózus politikusai is voltak. Az ellenforradalmi rendszer kiépítésében szerzett érdemeik és kiterjedt politikai kapcsolatrendszerük, ide értve akár a kormányzóval való személyes kapcsolatukat is, sok mindenre lehetőséget adhatott a számukra, és számos alkalommal megóvhatta őket a felelősségre vonástól, noha nevük igen egyértelműen összekapcsolódott számos törvénytelen, emberek életét követelő, vagy olykor egyenesen az állam megdöntését célzó cselekménnyel, például puccstervekkel. Befolyásuk ugyan korántsem volt végtelen, ám a büntetés alól adott esetben nem csupán maguk tudtak – olykor persze kompromisszumok árán – mentesülni, de feltehetőleg büntetlenséget, vagy legalábbis enyhe büntetést tudtak elérni számos követőjük, alárendeltjük büntetőügyében is.

⁴⁰² ZINNER, i. m. 105.

⁴⁰³ ZINNER, i. m. 103.

Árulkodó eset például, hogy az ugyancsak britanniás tisztek közé tartozó, súlyos bűncselekményeket, többek között rablást és testi sértést elkövető, a Soltra-gyilkosság kapcsán is letartóztatott Rumbold Attila főhadnagyt elsőfokon statáriálisan halálra, másodfokon 15 évi fegyházbüntetésre ítélték, az 1921. november 3-án kihirdetett kormányzói amnesztia nyomán azonban rövid fogság után szabad emberként távozhatott.⁴⁰⁴ Az 1920-as év végétől kezdve a – persze korántsem egységes – radikális jobboldali magyar milicista mozgalom, igen szoros átfedésben az Ébredő Magyarok Egyesületével, a Magyar Országos Véderő Egylettel, és persze az elvileg kormányzati kezdeményezésre alakult, továbbra is működő Kettőskereszt Vérszövetséggel, tovább élt különböző, egyre inkább titokban működő fegyveres alakulatok formájában, egészen az 1920-as évek közepéig,⁴⁰⁵ viszonyát a kormányzathoz és a kormányzóhoz pedig továbbra is meglehetősen ambivalencia jellemezte.

Noha vonatkozó alapos tanulmánya címében Bartha Ákos Soltra József meggyilkolását *az utolsó cseppnek* nevezi a pohárban, e képzeletbeli pohár telítettségét illetően sajnos vitatkoznunk kell vele. Vitatnunk kell, hogy a Magyarországon 1919 óta tomboló, jobboldali paramilitáris erőszakhullámot Soltra József rendőr halála tetőzte volna be,⁴⁰⁶ ugyanis bár az irreguláris katonai alakulatok, önszerveződő fegyveres csoportok, tisztí különítmények tevékenysége az ezt követő határozott kormányzati intézkedések nyomán kétségtelenül alábbhagyott, de korántsem szűnt meg teljesen. Prónay Pál alezredes vadászászlóalját például 1921. január 1-jével országos csendőrtartalék zászlóalj néven átszervezték, Prónayt pedig 1921 nyarán fegyelmi okokból leváltották az alakulat éléről, és 1921 szeptemberében nyugállományba került.⁴⁰⁷ A Soltra-gyilkosságot ugyanakkor még számos további, nagy közfelháborodást kiváltó és sajtónyilvánosságot kapott, politikai motivációk hatására elkövetett bűncselekmény követte, mint például az 1922. április 3-ai erzsébetvárosi bombamerénylet, az 1923. december 26-ai csongrádi bombamerénylet, Apor Viktor tartalékos honvéd főhadnagy, az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának vezetője és társai puccsterve, Ulain Ferenc fajvédő nemzetgyűlési képviselő puccsterve, vagy éppenséggel az egykori britanniás tisztek, a Kovács testvérek jórészt irredenta és egyúttal antiszemita indíttatású bűncselekmény-sorozata, melyeket tanulmányunk későbbi részeiben tárgyalunk.

⁴⁰⁴ ZINNER, i. m. uo.

⁴⁰⁵ Többek között a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, a Belügyminisztérium rezervált iratai között maradt fenn egy bizalmas rendőri jelentés 1926-ból, a keletkezés közelebbi megjelölése nélkül (ekkoriban, 1926 májusa és októbere között éppen a frankhamisítás tárgyalássorozata folyt), amelynek tárgya a (radikális jobboldali) titkos társaságok működésének felfedése. HU-MNL-OL-K 149-1926-6-4250.

⁴⁰⁶ Vö. BARTHA, i. m. 29.

⁴⁰⁷ SUBA János, *Karhatalmi formációk Magyarországon 1918–1920*, 135.

A nyílt utcai erőszakot, verekedéseket és lövöldözéseket tehát a leginkább katonai diktatúrát célzó, radikális jobboldali puccstervek és a rövid ideig Magyarországon is elburjánzó, irredenta és antiszemita motivációktól hajtott politikai terrorizmus korszaka követte. Csak a Teleki Pált a miniszterelnöki székben 1921-ben váltó, egyre határozottabban kül- és belföldi konszolidációra törekvő Bethlen Istvánnak sikerült több lépésben, körülbelül 1924–1925-re felszámolnia a különböző irreguláris fegyveres csoportokat, és egy időre pacifikálnia a radikális jobboldalt. Nota bene, a Soltra-gyilkosságot követő politikai bűnügyeknek egyébként közös vonása, hogy a vélelmezhető elkövetők mind szorosan kötődtek az Ébredő Magyarok Egyesületéhez és a benne vezető szerepet betöltő, befolyásos paramilitáris vezetőkhez, Héjjashoz és Prónayhoz – közvetve pedig a radikális jobboldal vezéralakjához, a szürke eminenciásként tevékenykedő későbbi miniszterelnökhöz, Gömbös Gyulához –, az ellenük indított büntetőeljárások pedig vagy felmentéssel, vagy a cselekmények súlyához képest meglepően enyhe ítéletekkel zárultak...

A magyar, bajor és osztrák jobboldali paramilitáris szervezetek közötti titkos tárgyalások – a Fehér Internacionálé gondolata

A versailles-i békeszerződések aláírása után a vesztes államok egyes politikusai érthető módon nem nyugodtak bele a vereségbe és a jelentős területi veszteségekbe, és a revízió lehetőségét keresték, lehetséges szövetségesek segítségének bevonásával is. Magyarország új, jobboldali politikai vezetése 1919-től kezdve is élénken kereste a kapcsolatot a német (bajor) és osztrák radikális jobboldali politikai erőkkel és a hozzájuk kötődő paramilitáris alakulatokkal. Bajor részről Erich Ludendorff tábornok, Max Bauer ezredes, illetve az ekkor még csak feltörekvő szélsőjobboldali politikus, Adolf Hitler 1919 végén megkísérelték egy nemzetközi revizionista szerveződés létrehozását. A német radikális jobboldali politikusok leginkább a mind Németországban, mind Ausztriában igen nagy számban működő, elsősorban első világháborús veteránokból álló félkatonai szervezetek, szabadcsapatok összefogásában látták volna a politikai viszonyok megváltoztatásának lehetőségét. A Ludendorffék által elképzelt terv lényege tehát a bajor–német szabadcsapatok, az osztrák szélsőjobboldal, valamint az éppen zajló magyarországi ellenforradalom és fehérterror vezetőinek együttműködési megállapodása lett volna, persze a politikai hatalom mihamarabbi erőszakos átvétele által mind Németországban, mind Ausztriában – Magyarországon ekkor már sejteni lehetett, hogy a hatalom az antant támogatásával tartósan a szegedi ellenforradalmi kormány jobboldali politikusai és a Nemzeti Hadsereget vezető Horthy Miklós fővezér kezébe kerül.

1919 telén Ludendorff tábornok és Bauer ezredes Trebitsch Ignácot, a magyar születésű nemzetközi kémeket és szélhámot küldték Magyarországra azzal a megbízatással, hogy a készülők Kapp-puccs⁴⁰⁸ támogatására megnyerje a magyar jobboldali köröket. A bajor és az osztrák radikális jobboldallal elsősorban erősen nacionalista, a Kettőskereszt Vérszövetséghez kötődő katonatiszti csoportok keresték a kapcsolatot – Trebitsch és Bauer ezredes első magyarországi látogatásuk alkalmával például Prónay Pállal folytattak tárgyalásokat.⁴⁰⁹ Látható tehát, hogy a titkos katonai alakulat és annak parancsnokai egy rövid ideig a magyar külpolitikára is bizonyos fokú befolyást gyakoroltak.

A radikális jobboldal 1920. márciusában Németországban megkísérelte a hatalomátvételt, ám az úgynevezett Kapp-puccs a hadsereg tétovázása miatt, amely nem állt a puccsisták mellé, de nem védte meg a legitim német kormányt sem, kezdetben a kormány meneküléséhez vezetett, de a puccs nyomán kitört általános sztrájk és a bankárok, valamint a gyáriparosok ellenállása miatt napokon belül megbukott. Trebitsch 1920 májusában Bauer ezredessel és von Stefany századossal együtt Ludendorff levelét kézbesítve utazott ismét Budapestre, és ekkor már Horthy Miklóst keresték fel,⁴¹⁰ akit ekkorra már már Magyarország kormányzójává választott a Nemzetgyűlés.⁴¹¹ A német radikális jobboldali politikusok és a frissen megválasztott magyar államfő egy esetleges német–osztrák–magyar jobboldali erők közötti, elsősorban katonai jellegű összefogás lehetőségéről tárgyaltak. Hozzáteendő, hogy a felek valóban az együttműködés komoly szándékával folytatták tárgyalásaikat, Ludendorff pedig ekkor még teljes mértékben elképzelhetőnek tartott volna egy általa *Fehér Internacionálénak*⁴¹² nevezett, a közép-európai jobboldali erők között létrejövő együttműködést. Ludendorff szívélyes levelében Magyarországot a nacionalista eszme megmentőjének nevezte, egyúttal pedig a bajor forradalmi szervezeteknek nyújtandó anyagi

⁴⁰⁸ A Kapp-puccs a weimari köztársaság megdöntésére irányuló puccskísérlet volt a német szélsőjobboldali politikai erők részéről, jórészt Németország első világháborús vereségébe beletörődni nem akaró katonák és rendőrök fegyveres részvételével 1920 márciusában, melyet lényegében Ludendorff tábornok és Wolfgang Kapp főtitkár vezített. Berlin elfoglalása után Kapp megdöntöttnek nyilvánította a köztársasági kormányt, önmagát kancellárrá nyilvánította, és a német néphez intézett kiáltványban meghirdette a versailles-i béke revízióját és legtöbb elemében a későbbi nemzetiszocialista politikai rendszerre hasonlító új politikai kurzust. A puccs végül két nap alatt kudarcba fulladt, Kapp Svédországba emigrált.

⁴⁰⁹ Bernard WASSERSTEIN, *Az igazi Trebitsch. Az átváltozóművész*, ford. MOLNÁR György, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016, 217–238.

⁴¹⁰ Trebitsch Ignácot, mint Bauer ezredes útítársát a Horthyval való tárgyaláson, megemlíti Zadravecz István, a magyar Nemzeti Hadsereg tábori püspöke is emlékirataiban. Vö. ZADREVECZ, i. m. 134.

⁴¹¹ Horthy Miklóst 1920. március 1-jén választotta kormányzóvá a nemzetgyűlés.

⁴¹² WASSERSTEIN, i. m. 239–260.

támogatást is kért.⁴¹³ A németek az alábbi főbb pontokból álló, igen részletes együttműködési tervet ajánlották a magyar fél részére:

1. Németországból titkos irreguláris katonai alakulatok utaznak Magyarországra.
2. Ezeket az embereket magyarországi titkos táborokban kiképzik.
3. A kiképzéshez szükséges anyagi erőforrásokat a magyar kormány hamis orosz rubel nyomtatásával és terjesztésével teremti elő.
4. A Magyarországon kiképzett bajor katonai alakulatok titokban beszivárognak Bécsbe, és megfelelő időben megdöntik az osztrák szociáldemokrata kormányt.
5. Bécs elfoglalása után a bajor–magyar–osztrák koalíciós csapatok megtámadják Csehszlovákiát.
6. Ezután a fent említett csapatok elfoglalják Poroszországot, ahol Ludendorff katonai diktatúrát vezet be.
7. Ily módon megerősödve a Fehér Internacionálé kormányai és hadseregei Szovjet-Oroszországban robbantanak ki fehér forradalmat, és megdöntik a kommunista kormányzatot.
8. Az oroszországi sikeres restauráció után a Fehér Internacionálé tagállamai hadat üzennek az antantnak, és a győztes fél újrarajzolja Európa térképét, melynek keretében Magyarország is visszakapná a trianoni békeszerződés előtti határait.⁴¹⁴

Itt említhetjük meg, hogy Ludendorffék különösen nagy reményeket fűztek a bolsevik kormányzat ellen harcoló, monarchista orosz erők részvételéhez a Fehér Internacionáléban, hiszen az elhúzódozó orosz polgárháború végkimenetele 1919-ben még nem volt eldöntött tény, és a kommunista forradalom kitörése óta több százezer cárista, vagy legalábbis a bolsevik kormányzattal nem szimpatizáló orosz állampolgár hagyta el hazáját. A fehér orosz emigránsok legnagyobb csoportja éppen Németországban telepedett le, illetve még mindig sok orosz hadifogoly is tartózkodott az ország területén, akik megtagadták a hazatérést Szovjet-Oroszországba, számos cárista orosz tábornok pedig többek között ezekkel a katonákkal ekkor még elképzelhetőnek tartotta a bolsevik rendszer megdöntését. Ludendorff ugyancsak Trebitsch Ignácon és Bauer ezredesen keresztül Vaszilij Biskupcskij tábornokkal

⁴¹³ Vö. *Erich Ludendorff levele Horthy Miklóshoz Németország és Magyarország egymásrautaltságáról és a közép-európai ellenforradalmi szervezkedésről*, in *Horthy Miklós titkos iratai*, szerk. SZINAI Miklós–SZŰCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 33–38; valamint SZERÉNYI Ildikó–VISZKET Zoltán, *Buzgó Mócsing, az igazi Trebitsch*, Archivnet, 2006/3.

http://www.archivnet.hu/kuriozumok/buzgo_mocsing_az_igazi_trebitsch.html

⁴¹⁴ GULYÁS László, *A Horthy-korszak külpolitikája I. Az első évek, 1919–1924*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012, 42–43.

vette fel a kapcsolatot, aki 1920 júniusában maga is személyesen járt Budapesten, és részt vett a német, az osztrák és a magyar felek tárgyalásain.⁴¹⁵ A tárgyalások során ugyancsak részletes terveket taglaló memorandumok születtek,⁴¹⁶ ám a tényleges együttműködésre a bolsevik erők ellen ténylegesen harcoló, egyébként igen széttagolt és rosszul szervezett fehér orosz haderőkkel többek között a nagy földrajzi távolságok miatt Közép-Európából a Fehér Internacionálé tervezett résztvevői részéről nem igazán kerülhetett sor.⁴¹⁷

A főként budapesti székhelyű, európai nacionalista erők közötti tárgyalások persze nem folyhattak teljes titokban, azokról a francia és az angol hírszerző szervek is idejében értesültek, az antant pedig már ekkor határozott tiltakozásának adott hangot, ez pedig külpolitikai téren óvatosságra intette a magyar kormányzatot.⁴¹⁸ A bajor nacionalista politikai erők mellett az 1920-as év folyamán a magyar kormány párhuzamosan az osztrák radikális jobboldali politikai erőkkel és paramilitáris szervezetekkel is élénken kereste a kapcsolatot ugyanezen közép-európai fehér koalíció létesítésének reményében.⁴¹⁹ A magyar kormány és katonai vezetés, illetve velük szoros együttműködésben a magyar nacionalista társadalmi szervezetek meglehetősen ellentmondásos játékot játszottak, ugyanis terveik között szerepelt Ausztria választott baloldali kormánya megdöntésének elősegítése, és a helyi jobboldali és radikális jobboldali politikai erők hatalomra segítése, akár magyar katonai intervenció által is.⁴²⁰ Magyar radikális jobboldali katonatisztek „Remény” fedőnévvel egy – persze soha meg nem valósult – hadművelet tervét is kidolgozták.⁴²¹ Az osztrák radikális jobboldali paramilitáris szervezetek amúgy igen szoros kapcsolatban álltak az elsősorban Ludendorff vezette bajor nacionalista körökkel is, így a titkos tárgyalások nem csupán a magyar és az osztrák fél között folytak, hanem azokon párhuzamosan természetesen az illetékes bajor politikusok is részt vettek, a magyar vezérkar pedig az osztrák paramilitáris szervezetek gyengesége és Csehszlovákia katonai készülődése miatt az esetleges Ausztria elleni intervenciót elsősorban bajor irreguláris katonai alakulatok támogatásával tartotta csak kivitelezhetőnek.⁴²² Az 1920 folyamán komolyan és intenzíven folyó bajor–magyar–osztrák

⁴¹⁵ WASSERSTEIN, i. m. 254–255.

⁴¹⁶ A Fehér Internacionálé orosz vonatkozásairól, illetve az orosz–magyar relációról részletesebben lásd: KOLONTÁRY Attila, *Alekszej von Lampe, Vrangel báró katonai képviselője Magyarországon*, Pécs, PTE BTK Történettudományi Intézet–Modernkori Oroszország és Szovjetunió Történeti Kutatócsoport, MOSZT-füzetek 1., 2015.

⁴¹⁷ WASSERSTEIN, i. m. 255.

⁴¹⁸ KARSAI Elek, *Számjeltávirat valamennyi magyar királyi követségnek*, Budapest, Táncsics Kiadó, 1969, 63–64.

⁴¹⁹ G. SOÓS Katalin, *Burgenland az európai politikában 1918-1921*, 84–122.

⁴²⁰ G. SOÓS, i. m. 90.

⁴²¹ HU-HL-VKF-1920-II-21197.

⁴²² Uo. Idézi: G. SOÓS, i. m. 90–91.

titkos tárgyalásokat személyesen Teleki Pál miniszterelnök és külügyminiszter irányította, magyar részről Siménfalvy Tihamér vezérkari ezredes, a Kettőskereszt Vérszövetség titkos katonai szervezet parancsnoka, bajor részről Rudolf Kanzler, az ORKA (Organisation Kanzler) nevű jobboldali milícia vezetője és Georg Heim parasztpárti politikus, osztrák részről pedig elsősorban a keresztényszocialista párt radikális jobbszárnyának tagjai, például Johannes von Liechtenstein herceg vettek részt.⁴²³ 1920. augusztus 25-én és 26-án a felek Teleki miniszterelnök svábhegyi villájában gyűltek össze, és arra a megegyezésre jutottak, hogy „a [szociáldemokrata] Renner-kormány lehetőleg eltávolítandó, és ennek helyére egy polgári köztársasági kormány helyezendő, Ausztriának Németországhoz való csatlakozása, valamint a monarchista restauráció kérdése egyelőre kikapcsolatik, miután ezek a kérdések mindnyájunkat az entente-tal, Magyarországot pedig elsősorban a kisentente-tal hoznák ellentétbe. Ezen program keresztülviteléhez mindenekelőtt az osztrák keresztényszocialista párt megnyerése szükséges, Wiesner követ úr vállalkozott ennek kieszközlésére, valamint a bajorokkal való közvetítésre. Wiesner és Teufel urak a legközelebbi napokban Bajorországba utaznak, később pedig Bécsben lesz egy megbeszélés. A magyar kormány tőle telhetőleg támogatni fogja ezen politikát, katonai beavatkozás részünkről nincs tervbe véve.”⁴²⁴

A magyar kormány tehát az Ausztria elleni katonai intervenció tervéről 1920 augusztusára látszólag letett, ám továbbra is mindent elkövetett, hogy a közelgő osztrák parlamenti választásokon lehetőleg jobboldali kormány kerüljön hatalomra, így módon pedig konspiratív eszközökkel igyekezett beavatkozni az új osztrák állam belügyeibe. A magyar katonai intervenciót ugyanakkor már a bajor paramilitáris vezető, Rudolf Kanzler sem helyeselte. A bajor, a magyar és az osztrák fél között továbbá jelentős érdekellentétek is fennálltak, például nem tudtak megegyezni a királykérdésben, illetve nem állapodtak meg Nyugat-Magyarország majdani területi hovatartozásáról, mely a magyar és az osztrák viszony egyik sarkalatos pontja volt. A magyar kormány végül a bajor radikális jobboldali politikai erőkkel egy jelentős mennyiségű fegyver szállítására vonatkozó egyezményt kötött csak meg, melyhez utólag az ugyancsak erősen jobboldali, Ludendorffal jó kapcsolatokat ápoló Gustav von Kahr bajor tartományi miniszterelnök is hozzájárult.⁴²⁵

Párhuzamosan az osztrák és bajor jobboldali erők között is élénk tárgyalások folytak, melyeknek fő célja bajor részről az osztrák jobboldali félkatonai szervezetek német parancsnokság alatt történő egyesítése, illetve hosszabb távon a közreműködésükkel a

⁴²³ G. SOÓS, i. m. 91.

⁴²⁴ HU-MNL-OL-K 64-1922-20-1920/309. Bizalmas utasítás Denghy müncheni konzulnak, Budapest, 1920. 08. 30. Idézi: G. SOÓS, i. m. 91.

⁴²⁵ G. SOÓS, i. m. 92.

németajkú államok egyesítése lett volna, azonban itt is jelentős érdekellentétek és véleménykülönbségek álltak fenn a felek között. 1920. szeptember 6-án és 7-én Bécsben további tárgyalások zajlottak bajor és osztrák radikális jobboldali szervezetek között, amelyeken feltehetőleg Gratz Gusztáv, ekkoriban bécsi magyar követ is részt vett, ahol a felek egymás antikommunista céljainak kölcsönös támogatásáról állapodtak meg, ugyanakkor az osztrák keresztényszocialista politikusok az utolsó pillanatban letettek az osztrák kormány erőszakos megdöntésének tervéről.⁴²⁶ Az osztrák Heimwehr-milíciák vezetői ugyanis kijelentették, hogy a szociáldemokrata kormány katonai úton való megdöntéséhez szükséges fegyveres erőt nem tudják biztosítani, azonban mindent igyekeznek megtenni, hogy a közelgő választásokon Ausztriában jobboldali, az ő elképzeléseiknek inkább megfelelő kormány kerüljön hatalomra.

A magyar kormány elsősorban anyagi támogatásáról biztosította az osztrák Heimwehr-szervezeteket, abban a reményben, hogy későbbi külpolitikai céljaihoz még hasznukat veheti majd.⁴²⁷ Bajorországban ezzel párhuzamosan Ludendorff tábornok és radikális elveket valló köre már nem igazán akart hallani a korábbi, szeptemberi tárgyalásokon megszavazott, sokkal óvatosabb és józanabb forgatókönyvről, és mindenképpen a katonai fellépés mellett kötelezték el magukat, az első világháború vesztes országai által létesítendő *Elnyomott Népek Szövetsége* fantázianévre hallgató katonai együttműködés gyors létrehozása által. Ludendorff e célból a magyar kormánytól ismét jelentős anyagi támogatást igényelt, immár nem először és nem is utoljára,⁴²⁸ és elsősorban azt várta, hogy a magyar kormány az Ébredő Magyarok Egyesületén vagy a Magyar Országos Véderő Egyleten, a bajor ellenforradalmi erőkkel szoros kapcsolatot ápoló, magyar radikális jobboldali egyesületeken keresztül nyújtson pénzügyi segítséget.⁴²⁹ Teleki ekkorra már azonban kifejezetten ellenezte a bajor radikális jobboldal magyar részről történő anyagi támogatását, főként az ÉME-n és a MOVE-n keresztül, és a magyar kormány az Elnyomott Népek Szövetségében való részvételt és így módon a belesodródást egy esetleges újabb katonai konfliktusba egyre inkább nemkívánatosnak és kockázatosnak értékelte.⁴³⁰

A magyar kormány persze érthető okokból óvatos volt, és a hatalmas területi veszteségek miatti elkeseredettséggel és a belőle fakadó radikalizmussal szemben győzni látszottak a reálpolitikai megfontolások, ugyanakkor nem utasította el egyértelműen az

⁴²⁶ HU-MNL-OL-K 64-1922-20-1920/263.

⁴²⁷ G. Soós, i. m. 93.

⁴²⁸ HU-HL VKF-1920-II-23152. Idézi: G. Soós, i. m. 94.

⁴²⁹ HU-MNL-OL-K 64-1922-20-1920/263.

⁴³⁰ Uo. Idézi: G. Soós, i. m. 95.

Elnyomott Népek Szövetsége nevű – tulajdonképpen csak elképzelés formájában létező – együttműködéshez való csatlakozás majdani lehetőségét, és Ludendorffnak és körének küldött válaszában úgy fogalmazott, hogy a bajor szervezetekkel való jó kapcsolatot továbbra is igyekszik fenntartani. Jelezte továbbá, hogy a Magyarországot és Németországot földrajzilag is elválasztó Ausztriát mindenképpen saját politikai-katonai céljaik szolgálatába kellene állítani, ha nem is egy rögtön végrehajtandó katonai intervenció révén.⁴³¹

Az osztrák ellenforradalmi csoportok és a magyar kormány viszonyát többek között az rontotta meg, hogy Nyugat-Magyarország hovatarozásának kérdésében a Monarchia két utódállamának nem sikerült megegyeznie, e kérdés eldöntése pedig a győztes antanthatalmakra, elsősorban a franciákra várt.⁴³² A kérdés még egy ideig tisztázatlan maradt, azonban mind a hivatalos osztrák kormánykörökkel, mind pedig a hatalmi aspirációktól fűtött osztrák radikális jobboldallal rontotta a magyar kormányzat viszonyát, a felek pedig igyekeztek számukra minél kedvezőbb döntést elérni a nagyhatalmaknál.

1920 októberében a szociáldemokrata Renner kancellárt a keresztényszocialista Michael Mayr váltotta az osztrák kormányfői székben, a magyar kormány, vagy legalábbis kormányközeli radikális jobboldali magyar katonai körök ennek ellenére titokban ismét fontolóra vették egy Ausztria elleni katonai intervenció lehetőségét. Novemberben a magyarok Janky Bélán, a kormányzó müncheni katonai megbízottján keresztül ismét kapcsolatba léptek Ludendorffal, 1921 januárjában pedig Belitska Sándor honvédelmi miniszter utasítására az ekkoriban fedésben működő magyar vezérkar kidolgozta egy Ausztria elleni katonai beavatkozás tervét arra az esetre, ha a szomszédos államban kommunista hatalomátvétel következne be, és radikális baloldali kormány kerülne hatalomra.⁴³³ A terv kidolgozása után gróf Ráday Gedeon a Külügyminisztérium megbízásából Münchenbe utazott, hogy az esetleges akció részleteit Kahr bajor miniszterelnökkel és Rudolf Kanzler bajor paramilitáris vezetővel megtárgyalja, 1921 január 16-án pedig a kormányzó jelenlétében lefolytatott titkos tanácskozáson a magyar kormány eldöntötte, hogy az Ausztria elleni esetleges katonai akcióra csak és kizárólag német (bajor) közreműködéssel kerülhet sor.⁴³⁴ A magyar kormányzati döntés azt is magában foglalta, hogy ha a bajor politikai erők esetleg saját elhatározásukból látnák szükségesnek a katonai beavatkozást Ausztriában és hajtanák végre azt, Magyarország akkor is támogatná őket, és elsősorban anyagi támogatást,

⁴³¹ HU-MNL-OL-K 64-1922-20-1920/384.

⁴³² G. Soós Katalin, *Magyar-bajor-osztrák titkos tárgyalások és együttműködés, 1920–1921*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, 1967/Tomus XXVII., 3–43, 23.

⁴³³ HU-HL VKF-1921-1-266. Idézi: G. Soós, i. m. 25.

⁴³⁴ Uo.; G. Soós, i. m. 26.

felszerelést és hadianyagot biztosítana számukra, illetve önkéntes magyar irreguláris katonai alakulatok is a bajor erők segítségére sietnének. Ezen magyar egységeket természetesen a Siménfalvy Tihamér vezérkari ezredes parancsnoksága alatt álló Kettőskereszt Vérszövetség biztosította volna,⁴³⁵ melynek, mint már említettem, igen nagy szerepe volt a bajor, az osztrák és a magyar (szélső)jobboldali politikai körök közötti revizionista célzatú titkos tárgyalásokban, sőt, magyar részről többek között éppen a KKVSz-hez kötődő, radikális jobboldali katonatiszti körök voltak az ilyen irányú katonai együttműködés fő szorgalmazói.

A közép-európai kommunistaellenes katonai együttműködés tervét, a kérdést kissé leegyszerűsítve, az antant, elsősorban Franciaország és Nagy-Britannia nem nézte túlzottan jó szemmel, már csak azért sem, mert az osztrák és a bajor fél álláspontjából erősen kiolvasható volt Ausztria és Németország egyesítésének, az Anschlussnak a szándéka is. 1921. január végén Gratz Gusztáv korábbi bécsi magyar követ, ekkor már új magyar külügyminiszter nagy mennyiségű, jelentős diplomáciai információ birtokában kifejezetten lebeszélni igyekezett a magyar kormányt mindenféle esetleges meggondolatlan katonai akcióban való részvételnek még csak a gondolatáról is. Jelezte, hogy Anglia és Franciaország a magyar–német–osztrák úgymond fehér, bolsevistaellenes ligát csupán ürügynek fogja tekinteni a Párizs környéki békeszerződések revíziójára – gondolatai természetesen nem jártak messze az igazságtól –, és megítélése szerint reális veszély, hogy bármiféle Ausztria elleni magyar katonai aktivitás esetén a Magyarországgal szomszédos kisantant államok is beavatkozzanak.⁴³⁶

Gustav von Kahr bajor tartományi miniszterelnök a nemzetközi diplomáciai szintéren egyre inkább vesztesre állt Franciaországgal szemben, és bajor részről a tárgyalás jogát fokozatosan átengedte Rudolf Kanzlernek. Ráday Gedeon és a bajor paramilitáris vezető 1921 februárjában együttműködési megállapodást is aláírtak a magyar kormány és a bajor ORKA milíciák között, ám ez leginkább névleges, szimbolikus nyilatkozat volt csupán. A felek megállapodtak, hogy ha és amennyiben alkalom kínálkozik, az ORKA megkísérel „rendet csinálni” Ausztriában, ehhez pedig a magyar kormány anyagi segítséget nyújt, az ORKA sikeres fellépése esetén pedig a trianoni békeszerződést is semmisé nyilvánítják. Kanzlerék azonban túl nagy összeget, mintegy 4,5 millió márkát kértek a magyar kormánytól a kockázatos, bizonytalan kimenetelű akció megszervezésére, amelyet a magyar fél nem akart biztosítani, így a tényleges megegyezés végül nem jött létre.⁴³⁷

⁴³⁵ HU-HL VKF-1921-1-266.

⁴³⁶ HU-MNL-OL-K 64-1921-41-34.

⁴³⁷ HU-MNL-OL-K 64-41-72. Idézi: G. Soós, i. m. 29.

Összességében elmondhatjuk, hogy az Ausztria elleni katonai intervenció gondolata az adott politikai helyzetben teljes mértékben irreális volt, és ezt a felek 1921 első felében végül belátták. Bár Ausztria új kancellárja jobboldali, keresztényszocialista politikus lett, a párt mérsékeltebb szárnyához tartozott, a magyar kormány pedig inkább az osztrák keresztényszocialisták radikális szárnyához kezdett közeledni. Az osztrák Heimwehr-milíciák és a kormányzó keresztényszocialisták radikális szárnya között szoros kapcsolatok álltak fenn, és igen hamar felmerült a mérsékelt Mayr-kormány megbuktatásának lehetősége is. Az esetleges magyar vagy bajor katonai intervenció helyett az újabb tárgyalásokat már leginkább az a gondolat határozta meg, hogy az osztrák jobboldali paramilitáris szervezeteknek maguknak kellene Ausztriában a kormányváltást kieszközölniük, a bécsi és alsó-ausztriai Heimwehr-szervezetek nevében pedig elsősorban Josef Metzger tábornok, illetve Ignaz Seipel későbbi kancellár⁴³⁸ képviselte az osztrák felet. Az osztrákok a magyar kormány részéről anyagi támogatást vártak a Heimwehr-milíciák komolyabb felfegyverzésére, mire a magyar kormány cserébe azt kérte, hogy amennyiben az osztrák radikális jobboldali erőknek sikerülne a saját elképzelésüknek megfelelő kormányt hatalomra juttatniuk Bécsben, Ausztria ideiglenesen mondjon le Nyugat-Magyarország területéről, illetve a tárgyalások egészen addig folytatódjanak az ügyben, míg az új osztrák kormány nem képes a nyugat-magyarországi kérdést a magyar fél számára kedvezően rendezni. Bár az osztrák Heimwehr-szervezetek vezetősége és a Seipel vezette csoport egyáltalán nem voltak mentesek a legitimizmus gondolatától, IV. Károly 1921. március végi magyarországi, komolytalannak minősíthető visszatérési kísérlete Ausztriában is teljes mértékben irreálissá tette a Habsburg-restauráció elképzelését. Masirevich Szilárd bécsi magyar ügyvivő. 1921. március 31-én jelentette Gratz Gusztáv külügyminiszternek, hogy személyesen tárgyalt Seippellel, akit IV. Károly Magyarországról történő határozott eltávolítása mélységesen lesújtott. Többek között ez volt az a momentum, amely Seipelt is rádöbbenettette, mekkora a régióban az antan hatalmak politikai befolyása, és hogy a Heimwehr-milíciák közreműködésével történő fegyveres kormányváltás Ausztriában gyakorlatilag épp olyan irreális elképzelés, mint a Habsburg-restauráció.⁴³⁹ Ausztriában IV. Károly visszatérési kísérletét komoly politikai viták követték, Mayr kancellár pedig a parlamentben azon határozott véleményének adott hangot, hogy Ausztriára nézve kötelezőnek tartja a Saint Germain-i békeszerződésben rögzített köztársasági államformát, és minden eszközzel meg fogja azt védeni mindenféle legitimista-monarchista

⁴³⁸ Ignaz Seipel bő egy évvel később, 1922. május 31-én Ausztria kancellárja lett.

⁴³⁹ G. SOÓS, i. m. 35.

szervezkedéssel szemben.⁴⁴⁰ Bár Ignaz Seipel nem sokkal később kormányra került, maga is a nemzetközi nagypolitikai érdekekhez való igazodásra, konszolidációra kényszerült.

IV. Károly visszatérési kísérlete Magyarországon kisebb belpolitikai válságot idézett elő, a legitimistaként ismert Gratz Gusztáv külügyminiszter 1921. április 4-én lemondott, ezt pedig Teleki Pál miniszterelnök április 8-ai lemondása követte. Telekit a miniszterelnöki székben Bethlen, Gratzot a külügyi tárca élén gróf Bánffy Miklós követte. A bethleni konszolidáció időszaka ugyan megkezdődött, de a magyar–bajor–osztrák titkos tárgyalások egy esetleges antikommunista-revizionista szövetség létesítésére egy ideig még folytatódtak. A korábbi tárgyalások főbb pontjaiban továbbra is egyetértettek a felek, Ausztria és Magyarország viszonya azonban, részben a magyarországi legitimista puccskísérlet okán még negatívabbá vált. A bajor Kanzler mellett az osztrák radikális jobboldalt a tárgyalások ezen fázisában elsősorban stájerországi politikusok képviselték, mint például Anton Rintelen stájer tartományi miniszterelnök, Ausztria későbbi oktatási minisztere.⁴⁴¹ A bajor ORKA szervezet vezetése a tárgyalások során elsősorban a Párizs környéki békék általános érvénytelensége mellett érvelt, és azt szorgalmazta, hogy az osztrák és a magyar fél baráti egyezmény keretében rendezze Nyugat-Magyarország hovatartozásának vitás kérdését.⁴⁴² Tekintve azonban, hogy Ausztriát ilyenkor már csak helyi befolyással rendelkező politikusok képviselték a titkos tárgyalásokon, a kérdésben elfoglalt álláspontjuk a nemzetközi nagypolitika szempontjából nem sokat számított. Mind az osztrák, mind a német radikális jobboldali szervezetek további anyagi támogatást kértek a magyar kormánytól, és ebben jelentős rivalizálás is mutatkozott köztük. 1921 májusától magyar részről – a kormány tudtával és felhatalmazásával – a Kettőskereszt Vérszövetség képviselői voltak jelen a tárgyalásokon, Siménfalvy Tihamér ezredes pedig azt a kérést intézte az ORKA felé, hogy lehetőleg igyekezzen bevonni ne csupán a stájer radikális jobboldali erőket, hanem Ausztria összes hasonló szervezetét, elsősorban befolyásos bécsi politikusokat az együttműködésbe.⁴⁴³ A tárgyalások során felmerült az a kérdés, hogy ha az ORKA-nak sikerül Ausztriában radikális jobboldali kormányt hatalomra juttatni, akkor Ausztria kész-e engedményeket tenni a nyugat-magyarországi kérdés terén Magyarországnak, amelyre Rintelen stájer tartományi miniszterelnök nem volt képes határozott választ adni. Metzger tábornok megkísérelte a felek közötti ellentéteket kibékíteni, ez a törekvése azonban kudarcot vallott. Morlin Ervin

⁴⁴⁰ G. SOÓS, i. m. 36.

⁴⁴¹ Ugyan Anton Rintelen 1918 és 1926 között valóban betöltötte Stájerország tartományban a Landeshauptmann (kb. tartományi miniszterelnök) tisztségét, a korszakban ez a pozíció a bécsi központi kormányzathoz képest meglehetősen korlátozott hatalommal járt.

⁴⁴² HU-MNL-OL-K 64-1922-20-1921/198.

⁴⁴³ HU-MNL-OL-K 64-1922-20-1921/199.

külgügyminisztériumi osztálytanácsos 1921 májusában arról tájékoztatta a magyar kormányt, hogy ekkor már valószínűleg maga Anton Rintelen sem hitte komolyan, hogy a Mayr-kormány helyére az ORKA embereit tudná ültetni.⁴⁴⁴ A bajor és osztrák radikális jobboldali szervezetek tevékenysége egyre inkább a magyar kormánytól való újabb és újabb anyagi támogatások kicsikarására kezdett korlátozódni, tényleges, legalábbis a magyar kormány számára bármilyen szempontból is hasznosítható politikai-katonai tevékenységet azonban saját hazájukban egyre kevésbé végeztek.⁴⁴⁵ Láng Boldizsár ezredes, Magyarország Kormányzója Koatinai Irodjánának főnöke 1921. május végén informálta a magyar kormányt az osztrák Heimwehr-szervezetek hatalmas széttagoltságáról és rossz felszereltségéről.⁴⁴⁶ Bajorország ezzel párhuzamosan hatalmas gazdasági és társadalmi krízissel küzdött, és a helyi kormányzat egyre kevésbé engedhette meg magának, hogy a szövetségi kormány akaratától eltérő külpolitikát folytasson, a különböző radikális jobboldali paramilitáris szervezetek között pedig ugyancsak jelentős széthúzás mutatkozott, politikai tevékenységük pedig egyre inkább Bajorország tartományi határai közé szorult vissza.⁴⁴⁷ A bajor és az osztrák radikális jobboldal hatalomra kerülése akkor és ott egyre inkább néhány, az első világháború lezárása után végbement változásokat elfogadni képtelen, sértett és nyughatatlan politikus lázálma lett, semmint reális politikai lehetőség.

Magyarországnak ugyanakkor sem a kormányzati hatalomra törő radikális jobboldallal való titkos, sem az Ausztria legitim kormányával folytatott hivatalos diplomáciai tárgyalások révén nem sikerült olyan kompromisszumot kialakítania az osztrák féllel, amely rendezhette volna a nyugat-magyarországi régió hovatartozásának a Monarchia 1918-as felbomlása óta fennálló, mindkét fél számára érzékeny és vitás kérdését. Bár a Párizs környéki békeszerződések a területet végül Ausztriának ítélték, a magyar kormány megtagadta Burgenland kiürítését és átadását, és addig húzta az időt, ameddig csak lehetséges volt. 1921 késő nyarán pedig már javában folyt a térségbe nem sokkal később bevonuló, irreguláris katonai egységek szervezése, melyet a háttérből a Bethlen-kormány is erősen támogatott.⁴⁴⁸

A nyugat-magyarországi felkelésről, részben talán a Kettőskereszt Vérszövetség egyik jelentős hadműveletéről röviden

⁴⁴⁴ HU-MNL-OL-K 64-1921-41-221.

⁴⁴⁵ G. SOÓS, i. m. 41.

⁴⁴⁶ HU-MNL-OL-K 64-1922-20-1921/244.

⁴⁴⁷ G. SOÓS, i. m. 41.

⁴⁴⁸ G. SOÓS, i. m. 42.

A korszak legnagyobb szélsőjobboldali egyesülete, az ÉME továbbra is fennálló katonai jellegét erősítette az ébredők igen markáns jelenléte az 1921-es nyugat-magyarországi felkelésben is.⁴⁴⁹ Az ÉME, a MOVE és a KKVSz működése, főként, ami a katonai műveleteket és a paramilitáris egységek tevékenységét illeti, elválaszthatatlan egymástól, még ha az ÉME vagy a MOVE nem is tekinthetők egy az egyben a KKVSz fedőszerveinek,⁴⁵⁰ hiszen Prónay, Héjjas, Gömbös és a KKVSZ különböző katonai vezetői mindkét egyesületben vezető tisztségeket töltöttek be. 1921 őszén, a Monarchia felbomlását követően jelentős feszültségeket okozott Ausztria és Magyarország kapcsolatában Nyugat-Magyarország hovatartozásának kérdése. Bár a Saint-Germain-i békeszerződés a területet Ausztriának ítélte, a magyar kormány megtagadta e területek átadását. Az ÉME-n belül szervezkedés indult ismét Prónay Pál, Héjjas Iván, Dániel Sándor⁴⁵¹ és más egykori különítményes tisztek vezetésével, melyet a Bethlen-kormány hallgatólagosan támogatott. Bár az egykori tiszti különítményeket formálisan már feloszlatták, 1921-ben még mindig működtek az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának alárendelt nemzetvédelmi osztályok. Ezek lényegében a kormány által továbbra is hallgatólagosan megtűrt, irreguláris katonai/segédrendőri alakulatok voltak, melyeknek a belső rend fenntartásában jutott volna szerep, és a honvédség részéről kaptak bizonyos mértékű kiképzést és anyagi támogatást is. A Bethlen-kormány intenciói ellenére az ébredő milicisták tevékeny szerepet vállaltak a nyugat-magyarországi felkelésben is, a Prónay, Héjjas, Hir György és más egykori különítményparancsnokok által szervezett, állítólag mintegy 3000–4000 főnyi,⁴⁵² Rongyos Gárda névre keresztelt irreguláris katonai alakulat bevonult az Őrvidék területére.

A felkelés 1921. augusztus 28-án kezdődött meg a mai Burgenland és Sopron környékének területén. A felek Ágfalvánál ütköztek meg, ahol Héjjas mintegy 120 embere keveredett tűzharcba az osztrák csendőrökkel. A rongyosok gerillaharcot folytattak az

⁴⁴⁹ A nyugat-magyarországi felkelésről jó összefoglalót nyújt például Botlik József tanulmánya. Lásd: BOTLIK József, *A nyugat-magyarországi felkelés. 1921. augusztus 28–október 4, Valóság* 2007/3. 24–47, illetve 2007/4. 39–58. Botlik József a témában közzétett egy monográfiát is: BOTLIK József, *Nyugat-Magyarország sorsa, 1918–1921*. Kellő forráskritikával használható továbbá G. Soós Katalin 1967-es kismonográfiája is: G. SOÓS Katalin, *A nyugat-magyarországi kérdés 1918–1919*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.; valamint ugyancsak: G. SOÓS Katalin, *Burgenland az európai politikában 1918–1921*.

⁴⁵⁰ Janet Kerekes Nemes Dezsőre hivatkozva leegyszerűsítő módon az írja, hogy a KKVSz nem volt más, mint a MOVE titkos katonai szárnya, éppen ezért a MOVE-t tekinti a KKVSz fedőszerveinek. A két szervezet között persze mind a vezetők, mind a tagság tekintetében jelentős átfedés volt. Vö. Janet KERÉKES, *Álarcosbál a Fehér Keresztben. A zsidó asszimiláció*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2018, 227.

⁴⁵¹ Dr. Dániel Sándor jogász, ügyvéd, tartalékos hadnagy, az Ébredő Magyarok Egyesületének vezetőségi tagja, a szervezet félkatonai milíciákat irányító nemzetvédelmi főosztályának vezetője. A korabeli sajtóban mint „az ébredők ügyésze” szerepel igen gyakran, ez az egyesület jogi képviselőjét jelenti.

⁴⁵² Más források szerint a nyugat-magyarországi felkelésben ennél jóval kevesebb fő vett részt. G. SOÓS Katalin, *A nyugat-magyarországi kérdés 1918–1919*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

osztrákokkal, így lehetetlenné vált, hogy Ausztria birtokába vegye a neki ítélt területet. Soprontól keletre szinte minden faluban jelen voltak a felkelők. 1921. október 4-én Prónay Pál felkelőcsapata merész módon kikiáltotta Lajtabánság de facto államot, az államfői tisztséget betöltő lajtai bán pedig maga Prónay lett. Külön érdemes kiemelni, hogy a magyar és az osztrák nacionalista szervezetek közötti, korábban reménytelinek tűnő együttműködési kísérletek, mint a Kettőskereszt Vérszövetség és a német ORGESCH és ORKA organizációk, valamint ausztriai társszerveik, a Heimwehr-milíciák tárgyalásai többek között éppen a nyugat-magyarországi felkelés okozta konfliktus miatt fulladtak kudarcba.⁴⁵³

A nyugat-magyarországi felkelés mindazonáltal korántsem zajlott valamiféle egységes és előre meghatározott forgatókönyv szerint, jól szervezett hadműveletként, és a különböző paramilitáris alakulatoktól az adott körülmények között igen nehéz lett volna elvárni, hogy egyetlen központi akaratnak engedelmessé váljanak. A felkelők között voltak ugyanis legitimisták, szabad királyválasztók, és adott esetben királykérdéssel kevésbé foglalkozó, egyszerűen irredenta elveket valló személyek, de közönséges kalandorok is. Miként arra a Horthy-korszak külpolitikájáról szóló monográfiájában Gulyás László találóan rámutat, összesen öt érdekcsoportról beszélhetünk a felkelők között, ezek pedig az alábbiak voltak: a legitimista Lehár Antal ezredes, aki IV. Károly első visszatérési kísérlete idején diszkreditálta magát a kormány előtt; Friedrich István volt miniszterelnök, a korszak egyik tipikus kalandorpolitikusa; Gömbös Gyula szolgálaton kívüli százados, mint többé-kevésbé a Bethlen-kormány megbízottja, aki közvetíteni is próbált az egyes felkelőcsapatok között; Héjjas Iván és Prónay Pál fegyveresei; illetve végül az ugyancsak legitimista Ostenburg-Morawek Gyula őrnagy parancsnoksága alá tartozó csendőrzászlóalj.⁴⁵⁴ Jól mutatja a helyzet komplexitását és az események sponataneitását, hogy ezeknek az alakulatoknak az egymáshoz és a kormányhoz való viszonya is igen gyorsan változott. Szintén Gulyás László hozza fel érdekes példaként, hogy Bethlen Győrben lefoglaltatott egy Friedrich István alakulatainak szánt fegyverszállítmányt, de mégis engedélyezte, hogy a fegyvereket átadják Héjjas Iván fegyvereseinek. Héjjas igen forrófejű, radikális embereit ugyanakkor Ostenburg-Morawek Gyula csendőrei valamivel később ugyancsak a miniszterelnök utasítására lefegyverezték és kitesékelték Sopronból.⁴⁵⁵

⁴⁵³ Vö. BELLÉR Béla, *Az ellenforradalom nemzetiségi politikájának kialakulása*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975, 199.

⁴⁵⁴ GULYÁS László, *A Horthy-korszak külpolitikája I. Az első évek 1919–1924*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012, 114–115.

⁴⁵⁵ GULYÁS, i. m. 115.

A kormányzat végül Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököt, a MOVE elnökét és az ÉME vezetőségi tagját nevezte ki nyugat-magyarországi ügyekért felelős kormánybiztossá, aki a lehetőségekhez képest megpróbálta a felkelőket valamiféle egységes irányítás alá vonni. Gömbös e közvetítő szerep elvállalásával egyébként nem kis kockázatot vállalt, a különböző paramilitáris felkelőcsoportok közötti éles vélemény- és érdekkülönbségeket pedig igen jól jelzi, hogy – már amennyiben hihetünk az információt dokumentáló Prónay Pálnak –, Ostenburg-Morawek néhány tisztjében még Gömbös Gyula meggyilkolásának terve is szerepelt, és csak gróf Sigray Antal közbelépésére tettek le ezen szándékukról.⁴⁵⁶ Bethlen István és kormánya a külföld előtt formálisan elhatárolhatta magát az Ausztriának ítélt területeket ellenőrzésük alatt tartó magyar irreguláris fegyveresektől, akiknek egyébként körülbelül 70%-a volt tagja az Ébredő Magyarok Egyesületének,⁴⁵⁷ és igen sokuk feltehetőleg a Kettőskereszt Vérszövetségnek is. Siménfalvy Tihamér, a KKVSz parancsnoka állítólag korábban maga is részt vett a nyugat-magyarországi felkelés megszervezésében, illetve a Nyugat-Magyarországra küldendő küldendő diverzáns alakulatok toborzásában.⁴⁵⁸

Bethlen ezalatt a háttérből egyik bizalmasán, báró Perényi Zsigmondon keresztül részben maga irányította a szabadcsapatok tevékenységét, már amennyire azok engedelmessé váltak a kormányzatnak. Tervei között az antanthatalmakkal kötendő olyan kompromisszum szerepelt, mely szerint optimális esetben a vitatott hovatartozású terület negyedét-ötödét sikerülhet a Magyar Királyság határain belül tartani.⁴⁵⁹ Az 1921. október 11-ei, olasz közvetítéssel megrendezett velencei konferencián Bethlennek végül Torretta mári olasz külügyminiszter hathatós segítségével sikerült olyan alkut kötnie, mely szerint, ha az irreguláris magyar csapatok kivonulnak az adott területről, Sopron és nyolc környező település lakossága népszavazáson maga dönthet a települések hovatartozásáról. A szabadcsapatok egy része persze ennek ellenére vonakodott kivonulni a területről, és csak Horthy parancsára tették ezt meg, aki a reguláris hadsereg ellenük való bevetését is kilátásba helyezte.⁴⁶⁰ Prónay egy ideig nem volt hajlandó teljesíteni a kormány parancsát, azonban Lajtabánság végül alig egy hónap fennállás után megszűnt, a magyar kormány pedig 1921. november 11-én jelezte az osztrákok felé, hogy az irreguláris magyar katonai egységek nagy része elhagyta Nyugat-Magyarországot.⁴⁶¹

⁴⁵⁶ PRÓNAY, i. m. 279.

⁴⁵⁷ ZINNER, i. m. 131.

⁴⁵⁸ Vö. G. SOÓS Katalin, *Burgenland az európai politikában 1918–1921*, 106, 139–140.

⁴⁵⁹ ROMSICS Ignác, *A trianoni békeszerződés*, Budapest, Helikon Kiadó, 2015, 177–178.

⁴⁶⁰ ROMSICS, i. m. 178.

⁴⁶¹ GULYÁS, i. m. 118.

Miután az osztrák haderő bevonult a számára átadott területekre, a velencei tárgyalásokon aláírt jegyzőkönyv értelmében megtörténhetett a soproni népszavazás, melyre 1921. december 14-e és 16-a között került sor. A Sopron városa és a környékén elhelyezkedő nyolc falu hovatartozásáról szóló népszavazás Magyarország számára végül kedvezően alakult, Sopron és környéke pedig a Magyar Királyság része maradt.⁴⁶² Idetartozó érdekes tény, hogy bár a Kettőskereszt Vérszövetséget Siménfalvy Tihamér mellett alapvetően Prónay Pál és Héjjas Iván nevéhez szokás kötni, és a róla elterjedt információk szerint tagjai a nyugat-magyarországi felkelésben is aktívan részt vettek, a Nyugat-Magyarországon tevékenykedő egyes irreguláris alakulatok pacifikálására, vagy legalábbis tevékenységük a kormányzati kontroll alá vonására a térségbe küldött Gömbös Gyulától fennmaradt egy Bethlen István miniszterelnöknek címzett, 1921. szeptember 30-ai keltezésű levél.⁴⁶³ Gömbös, mint a kormány megbízottja, ebben az iratban arra kéri Bethlent, hogy ha lehetséges, bocsássa a rendelkezésére a „KKV-szervezet”, tehát valószínűleg a Kettőskereszt Vérszövetség 500 jól képzett, géppuskákkal felszerelt emberét, mert nem tud szót érteni és megegyezésre jutni Héjjassal. Többek között tehát ebből a forrásból is az olvasható ki, hogy a KKVSz ebben az időben legalább részben kormányzati irányítás alatt állhatott mint afféle titkos katonai alakulat, és fegyvereseit a miniszterelnök parancsára Gömbös szándéka szerint épp azon, magukat önállósító paramilitáris vezetők ellen kellett volna bevetni, akik nem engedelmességek a kormány akaratának, ugyanakkor akik a szervezetről széles körben elterjedt információk szerint amúgy vele együtt ugyancsak annak vezetői közé tartoztak. Ebből is látszik, hogy a KKVSz története mennyire teli van ellentmondásokkal, illetve – ahogyan az a hagyományos katonaságnál sokkal lazább fegyelem alatt működő paramilitáris alakulatok esetében egyáltalán nem szokatlan – hogy a szervezeten belül különböző frakciók működtek, sosem állt egészen egységes vezetés alatt, és mennyire nyíltan megmutatkozott a horthysta (szabad királyválasztó) és a legitimista szárny ellentéte akár a nyugat-magyarországi felkelés mint tipikus irreguláris katonai hadművelet során is.⁴⁶⁴

⁴⁶² ROMSICS, i. m. 179.

⁴⁶³ Gömbös Gyula levele Bethlen István miniszterelnöknek a Héjjas-különítmény megfékezése érdekében, melyben a Kettőskereszt Vérszövetség fegyvereseinek segítségét kéri, 1921. szeptember 30., in *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924*, forráskiad. KARSAI Elek, NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959, 203–204.

⁴⁶⁴ Nemes Dezső is megjegyzi, hogy megítélése szerint csak úgy, miként a többi titkos társaságon, pl. az EX-en belül folyamatos csatározás zajlott a vezető pozíciókért a tagok között, úgy a KKVSz-en belül is működött egy horthysta és egy legitimista szárny, és különböző politikai irányultságú katonatisztek vetélkedtek a titkos katonai alakulat vezetéséért. Vö. NEMES, i. m. 160–161.

Állítólagos ébredő merénylet a román királyi pár ellen

Bethlen István kormánya az ország külpolitikai konszolidációja érdekében már 1921-ben kérvényezte Magyarország felvételét a Nemzetek Szövetségébe 1922-ben pedig a felvétel lehetősége egyre reálisabbá vált.⁴⁶⁵ Románia külpolitikai érdekeivel azonban ellentétes volt Magyarország Nemzetek Szövetségébe történő felvétele, ezért – feltehetőleg a korabeli román politikai rendőrség, a Siguranță kezdeményezésére – a román állam Bukarestben 1923. február 19-én egy kirakatpért indított, melynek azonban minden valószínűség szerint nem sok valóságalapja volt. A vád szerint az Ébredő Magyarok Egyesülete vezetői, közöttük Prónay Pál, Héjjas Iván, Hir György, Turchányi Egon Albert és páter Bónis Lajos (szerzetesi nevén: Arkangyal) merényletet terveztek a román királyi pár ellen, és egészen pontosan 1922. szeptember 3-án akarták volna őket meggyilkolni, illetve meggyilkoltatni, illetve több román állami vezető ellen elkövetett merénylettekkel akarták volna a román állam rendjét megzavarni.⁴⁶⁶ A bukarestben lefolytatott pernek összesen 21 vádlottja volt, a tárgyaláson azonban mindössze 7 személy jelent meg, és érdekes módon egyikük sem volt dokumentálhatóan az ÉME tagja.⁴⁶⁷ A (kirakat)perről a sajtó is igen sokat cikkezett, és az ÉME mellett a vele szoros kapcsolatban álló Kettőskereszt Vérszövetség neve is szinte értelemszerűen felmerült.

A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága a román állami szervek nyomására ugyancsak nyomozást indított az ügyben, többek között Héjjas Iván korábbi különítményparancsnok, ekkoriban az ÉME és a KKVSz egyik vezetője ellen, azonban az ügyészség azt bizonyítékok hiányában megszüntette. A bukaresti magyar követ, báró Rubidó-Zichy Iván ugyanakkor jelezte Daruváry Géza igazságügyminiszter felé, hogy a román hatóságok nyomtatékosan kérik, hogy a többnyire Magyarországon élő és tevékenykedő vádlottak lehetőleg tartózkodjanak a Románia területére történő belépés megkísérlésétől.⁴⁶⁸

Az ügy abszurdításához az is hozzátartozik, hogy a többségében polgári személyekkel szemben megfogalmazott vádak – más, irredenta magyarokkal szemben lefolytatott büntetőeljárásokhoz hasonlóan – román katonai bíróság tárgyalta.⁴⁶⁹ A fővádlottjai Thuróczy István MÁV-tisztviselő és egy bizonyos Kmoskó Miklós nevű, magyar nemzetiségű nemzetközi szélhámós volt, aki ebben az időben éppen Belmont de Fickelmont gróf álnéven

⁴⁶⁵ ZINNER, i. m. 177.

⁴⁶⁶ ZINNER, i. m. 177–178., valamint: GOTTFRIED Barna, *Thuróczy István és a román király elleni merénylet*, Székelyföld, 2010/7, 79–101.

⁴⁶⁷ ZINNER, i. m. 178.

⁴⁶⁸ ZINNER, i. m. 178.

⁴⁶⁹ HU-MNL-OL-K 63-27/7-1924. Idézi: ZINNER, i. m. 178.

működött, és egyébként 1894 és 1921 között csak Magyarországon ötször tartóztatták le és ítélték el, elsősorban pénzügyi bűncselekmények miatt. Kmoskót a román bíróság végül is bűnösnek találta és elítélte, csak 1930-ban szabadult.⁴⁷⁰ A büntetőperben – távollétükben – elítélték többek között még Héjjast, Prónayt és Hir Györgyöt is, az ítéletről pedig a külföldi lapokban is számos cikk jelent meg. A román sajtó elsődlegesen a magyar állam és a magyar hadsereg felelősségét igyekezett hangsúlyozni, lehetőleg összemosva azt a korabeli magyar szélsőjobboldali egyesületekkel és titkos társaságokkal, így a Kettőskereszt Vérszövetséggel is.⁴⁷¹

Hogy a romániai ÉME-per nem valós tényeken alapult, hanem a román állam Magyarország-ellenes külpolitikai céljain, alátámasztani látszik, hogy a londoni magyar követ már 1922. szeptember 8-án jelentette Kánya Kálmánnak, a külügyminiszter állandó helyettesének és későbbi magyar külügyminiszternek, hogy a bukaresti angol ügyvivő szerint a román kormány a merénylet ügyét igen komolyan veszi.⁴⁷² A *Lupta* [Harc] című bukaresti napilap még arról is beszámolt, hogy az ÉME vezetői nem csupán román politikusokat akartak meggyilkolni, de még Masaryk⁴⁷³ csehszlovák köztársasági elnök és Sándor⁴⁷⁴ szerb–horvát–szlovén király is a halállistájukon szerepelt.⁴⁷⁵ Zinner Tibor helytálló megítélése szerint a román kormánynak többféle célja lehetett a merénylet elhíresztelésével és a kirakatperrel: egyrészt Magyarországot és Bánffy Miklós külügyminisztert akarták lejáratni a nemzetközi szinten a Nemzetek Szövetsége előtt, másrészt el akarták terelni a figyelmet az erdélyi magyar optások ellen folyó perekről.⁴⁷⁶ Kánya Kálmán táviratot intézett a magyar követségekhez, és felhívta a figyelmet rá, hogy kísérjék figyelemmel a román szervezkedést.

Magyarország – a mérsékelt nemzetközi botrány ellenére – 1923. január 23-án végül is felvételt nyert a Népszövetségbe, az ország külpolitikai rehabilitációja pedig gyakorlatilag megtörtént. A romániai ÉME-per érdekes példa arra, hogyan próbáltak meg politikai célok elérése érdekében felelősséget testálni amúgy nagyon is létező, számos más komoly bűncselekményt valóban elkövető szélsőjobboldali társaságokra és közéleti szereplőkre egy olyan ügyben, ahol ezek közvetlen felelőssége történetesen nem volt megállapítható. Az

⁴⁷⁰ ZINNER, i. m. 178.

⁴⁷¹ ZINNER, i. m. 179.

⁴⁷² HU-MNL-OL-K 67-27/7-1924-11872. számjeltávirat. Idézi: ZINNER, i. m. 179.

⁴⁷³ Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937), csehszlovák, pontosabban cseh filozófus és egyetemi tanár, Csehszlovákia első köztársasági elnöke (1918–1935).

⁴⁷⁴ I. Sándor jugoszláv király végül 1934-ben, Marseillesben valóban merénylet áldozata lett, melyet horvát és macedón terroristák követtek el, abban a reményben, hogy halála Jugoszlávia felbomlásához vezet. A merényletben irredenta érzelmű magyar katonai és politikai körök is szerepet játszhattak.

⁴⁷⁵ ZINNER, i. m. 179.

⁴⁷⁶ HU-MNL-OL-K 67-27/7-1924-11887. számú számjeltávirat. – Rubidó Zichy István bukaresti követtől Bánffy Miklós külügyminiszternek. Idézi: ZINNER, i. m. 179.

Ébredő Magyarok Egyesülete és a Kettőskereszt Vérszövetség politikai tevékenysége épp kapóra jött a román kormánynak, hogy Magyarország lejáratására propagandacélokból felhasználja azt.⁴⁷⁷

A Kováts testvérek bűncselekményei

Alfejezetünkben visszatérünk a KKVSz lehetséges belpolitikai tevékenységéhez, melynek jelentős figurái voltak a Kováts fivérek, Árpád, Kornél és Tivadar, három katonaviselt, fiatal magánhivatalnok. Kornél és Tivadar korábban, még a tanácsköztársaság előtti években a budapesti rendőrség detektívjeiként is szolgáltak, később azonban – közelebbről nem ismert okból – elhagyták a rendőri pályát, és egészen mással kezdtek foglalkozni.⁴⁷⁸ A három testvér a Kettőskereszt Vérszövetség szervezői közé tartozott, és a KKVSz (egyik) fedőszerve, a Nemzeti Múltunk Kulturális Egyesület alapítóit is bennük tisztelhetjük. Történetük bemutatása kívánkozhatna akár elemzésünk két másik nagyobb tematikus egységébe is, amennyiben ragaszkodunk a címben szereplő *milicisták–puccsisták–terrorfiúk* hármas felosztáshoz, ugyanis e fiatal emberek egyszerre voltak radikális jobboldali milicisták, és dédelgettek puccsista és terrorista ambíciókat is. Mégis úgy döntöttem, az 1920-as évek magyar félkatonai mozgalmának csúciszerve, a Kettőskereszt Vérszövetség töredékes történetének keretében tárgyalom tetteiket, mivel tagságuk és szervező szerepük a titkos katonai alakulatban egyérelműen bizonyítható.

A Kováts fivérek tehát saját céljaik megvalósítása érdekében 1922–1923-ban létrehozta a KKVSz-en belül egy szűkebb körű alszervezetet, amely Bujdosó Kurucok néven nevezte magát.⁴⁷⁹ Korábban tagjai voltak a Britannia Szállóban berendezkedő, fentebb már bemutatott különítménynek, és valószínűleg részt vettek többek között az 1921-es, irredenta indíttatású szokolhamisításban is,⁴⁸⁰ melynek fő szervezője Mészáros Gyula turkológus

⁴⁷⁷ Zinner Tibor e véleményével jelen tanulmány szerzője egyetért.

⁴⁷⁸ Kovács Kornél és Tivadar 1919 májusában, a rövid életű tanácsköztársaság ideje alatt, még a budapesti rendőrség nyomozóiként állítólag részt vettek egy jobboldali, ellenforradalmi szervezkedésben is. Vö. [SZERZŐ NÉLKÜL], *Leleplezett ellenforradalmi összeesküvés Budapesten*, Népszava, 1919. május 10., 6.

⁴⁷⁹ SERFŐZŐ, i. m. 79.

⁴⁸⁰ Az 1921-ben lelepleződött szokolhamisítás, azaz a hamis csehszlovák korona forgalomba hozatalára tett kísérlet a későbbi, jóval nagyobb nemzetközi visszhangot kiváltó frankhamisítási botrány afféle főpróbájának tekinthető. Az első világháború után, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásával annak monetáris struktúrája is összeomlott, remek lehetőség kínálkozott a pénzhamisítók számára.⁴⁸⁰ A hamis csehszlovák koronát forgalomba hozó csoport élén Mészáros Gyula magyar turkológust, néprajztudóst, egyetemi tanárt, a Turáni Társaság tagját találjuk. A szervezet az Osztrák Keresztényszocialista Párt jelentős támogatásával Ausztriában, Grazban hamisította az új csehszlovák állami pénz legnagyobb címletét, az ötszázkoronást. A hamisítók gyakorlatilag azonnal lebuktak, amikor Bécsben, 1921 júliusában 200 darab hamis ötszázkoronást akart forgalomba hozni. Mészároost és egyik segítőtársát, Györffy Andrást az osztrák hatóságok perbe fogták, de a magyar Külügyminisztérium hathatós

professzor, Teleki Pál miniszterelnök közeli barátja volt.⁴⁸¹ Feltehetőleg igen sok közül volt Reismann Jakab zongoragyáros meggyilkolásához,⁴⁸² szerepet vállaltak a nyugat-magyarországi felkelésben, majd a Nemzeti Múltunk Kulturális Egyesület nevében úgymond kulturális célra kezdtek pénzgyűjtésbe, valójában azonban nagyobb mennyiségű robbanószert és lőfegyvereket szereztek be. Eltervezték a kormány megdöntését, számos kormánytag meggyilkolását és a katonai diktatúra bevezetését, valamint a Dohány utcai zsinagóga felrobbantása is a céljaik közt szerepelt.⁴⁸³ Az ellenzéki politikusok közül állítólag elsősorban Vázsonyi Vilmost, Rupert Rezsőt, Rassay Károlyt és Drozdy Győzöt,⁴⁸⁴ a szélsőjobboldali szervezetek és az általuk elkövetett atrocitások ellen igen gyakran felszólaló nemzetgyűlési képviselőket akarták meggyilkolni, de halállistájukon szerepelt Bethlen miniszterelnök és Klebelsberg Kunó volt belügyminiszter, ekkoriban kultuszminiszter is. A Kovács fivérek szervezkedése persze nem maradt, nem maradhatott észrevétlen a rendőrség előtt sem, és egyik bűntársuk, Czigány Sándor keresztényszocialista budapesti városatya lakásán a nyomozók 1923 júniusában végül is 18 kilogramm ekrazitot találtak a házkutatás alkalmával.⁴⁸⁵

A Kovács testvérek azonban magas rangú pártfogókkal bírtak, és szoros kapcsolatot ápoltak a Prónay-különítménnyel is. Többször hivatkoztak a Parancsnokságra, mint felettes szervükre, mely alatt nyilvánvalóan a Kettőskereszt Vérszövetség magasabb (katonai) parancsnokságát értették.⁴⁸⁶ A források arról tanúskodnak, hogy a Kovács testvérek közvetlen katonai felettese valószínűleg Csörgey Károly vezérkari ezredes, a Kettőskereszt Vérszövetség vezetésében ugyancsak jelentős szerepet játszó törzstiszt volt.⁴⁸⁷ Legmagasabb rangú protektoruk azonban talán maga dr. Andréka Károly⁴⁸⁸ rendőrfőkapitány-helyettes, a

közbenjárására jelentős összegű óvadék fejében szabadon bocsátották őket. Vö. ABLONCZY Balázs, *A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések*, Múltunk, 2008/1, 29–56, 31–32.

⁴⁸¹ ABLONCZY, i. m.

⁴⁸² Reismann Jakab zongoragyárost három, magát detektívnek kiadó fiatalember, feltehetőleg a Kovács testvérek hurcolták el otthonából és gyilkolták meg 1920. október 30-án. Nincs ugyanakkor kizárva, hogy a Kovács testvérek ebben az időszakban valódi detektívigazolványt birtokoltak. Vö. KÓRÓDI, i. m. 18.

⁴⁸³ SERFŐZŐ, i. m. 80.

⁴⁸⁴ Emlékirataiban Drozdy Győző a Kettőskereszt Vérszövetségről azt írja, hogy a Siménfalvy Tihamér vezette befolyásos katonai titkos társaságnak nagy szerepe volt Horthy kormányzóvá választásában is. Szerinte voltaképpen nem a parlament, hanem a nacionalista titkos társaságok választották Horthyt államfővé, ami persze nyilván túlzás, de legalábbis a tényállás leegyszerűsítése. Vö. DROZDY, *Elvett illúziók*, 195–196.

⁴⁸⁵ A Kovács fivérek szervezkedéséről a sajtó is érzékletesen beszámolt. Pl. *Tizennyolc kilogramm ekrazitot találtak Czigány Ferenc pót-városatya lakásán*, Pesti Napló, 1923. június 23.

⁴⁸⁶ SERFŐZŐ, i. m. 14–15.

⁴⁸⁷ Vö. [SZERZŐ NÉLKÜL], *Rakovszky belügyminiszter: Andréka Károly holnaptól kezdve nem detektívönök!*, Magyarország, 1923. december 6., 1–2.

⁴⁸⁸ Andréka Károly ellentmondásos rendőri vezetői tevékenységéről és a korszak szélsőjobboldali szervezeteihez való kötődéseiről bővebben lásd: VARGA Krisztián, *Ellenség a baloldalon. Politikai*

magyar királyi államrendőrség politikai nyomozó főcsoportjának vezetője volt, aki számos szélsőjobboldali szervezetnek, így talán a KKVSz-nek maga is tagja volt,⁴⁸⁹ ilyen irányú kapcsolatai pedig sokak előtt ismertek voltak. A Kováts Kornéllal és Tivadarral való kapcsolata feltehetőleg a két fiatalember rendőrnemzetgyűlési múltjára nyúlt vissza. Rassay Károly liberális ellenzéki képviselő felszólalt az ügyben a Nemzetgyűlésben,⁴⁹⁰ mire Bethlen István miniszterelnök személyes utasítására végül is őrizetbe vették a Kováts fivéreket.

Andréka főkapitány-helyettes azonban maga is közbenjárt értük, és a vizsgálóbíró előtt olyan vallomást tett, melyek nyomán hamarosan szabadlábra helyezték őket. Andréka többek között arra hivatkozott, hogy a Nemzeti Múltunk Kulturális Egyesület szoros kapcsolatban állt a Kettőskereszt Vérszövetséggel, mely hazafias célokat szolgáló, államilag létrehozott szervezet volt, és hogy ő maga, mint rendőri vezető számos alkalommal hagyatkozhatott a Kováts testvérekre, ha baloldali (elsősorban kommunista) vagy legitimista szervezkedésekről értesültek, ők pedig éveken keresztül a rendőrség igen hasznos informátoraiként szolgáltak.

A három Kováts testvér ellen felmerült továbbá a pénzhamisításra irányuló szövetség vádja is, és talán erről tudhatjuk a legtöbbet: a három fivér és társaik hamis csehszlovák koronát akartak a felvidéken forgalomba hozni, feltehetőleg diverziós céllal. A nyomozati vallomások arról tanúskodnak, hogy Kováts Tivadar egy bizonyos Jablonszky Jenő nevű, a Felvidéken irredenta hírszerzőként tevékenykedő magyar főhadnagytól kapta a hamisításhoz szükséges üvegklisé, néhány rajzot és a mintaként szolgáló 2 bankjegyet. Jablonszky főhadnagy állítólag azt indítványozta, hogy a hamis pénzt a KKVSz részére bocsássák, akik azt a jövőben irredenta célra fordítják, és így zavart keltenek a Felvidéken. Kováts Tivadar hamisítási szándékát közölte Tarnovszky Pállal, azzal az indoklással, hogy „felsőbb helyen” is kívánják e terv megvalósítását. Tarnovszky ugyancsak egy felvidéki barátjától, Balázsovich Jenő főhadnagytól 150 ezer koronát kapott a hamisítás anyagi előkészületeihez. Kováts bemutatta Tarnovszkyt Szalay János műszaki rajzolónak, akit megbíztak a kivitelezéssel, majd Tarnovszky és Szalay együtt megvásárolták a szükséges anyagokat. A Szalay laboratóriumában elkészült cinklemez klisé eljuttatták Makay Imre tüzér századosnak, aki tényleges katonatisztként a Kettőskereszt Vérszövetség egyik parancsnoka volt, ám a

rendőrség a Horthy-korszakban, Budapest, Jaffa Kiadó, 2015, 51–61. Andréka Károly maga amúgy igen jó példája annak, milyen magasra nyúlhatott az 1920-as években a KKVSz befolyása, illetve hogy mennyire nem egy önálló, az államtól függetlenül vagy akár annak ellenében működő titkos társaságról, hanem kvázi állami, de legalábbis időnként állami célok szolgálatába állítható szervezetről van szó.

⁴⁸⁹ WAYAND Tibor, *Önvallatás. Wayand Tibor fogságban írt visszaemlékezései, 1945–1946*, forráskiad. VARGA Krisztián, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Kronosz Kiadó, Budapest, 2019, 81.

⁴⁹⁰ Rassay Károly felszólalása 1923. november 29-én, Nemzetgyűlési Napló 1922/XIV., 155. Idézi: SERFŐZŐ, i. m. 78.

vádlottak állítása szerint az az utasítás érkezett vissza, hogy „felsőbb helyen” nem járulnak hozzá a szokolhamisításhoz, így a kliséket és a rajzokat megsemmisítették. A „felsőbb hely” ez esetben ugyancsak a Kettőskereszt Vérszövetség magasabb parancsnokságát, akár magát Siménfalvy Tihamér ezredest, akár a már említett Csörgey Károly ezredest, tehát lényegében a haderő magas rangú tisztjeit jelentette.

A vádlottak hiába vonták vissza a nyomozás során tett vallomásait, és hivatkoztak arra, hogy a felszerelések egy kísérleti fényképezési eljáráshoz kellettek, a királyi törvényszék a részletes és egymást kiegészítő vallomások alapján pénzhamisításra irányított szövetség vétségében bűnösnek találta, és két hónap fogházra ítélte őket 1925. október 22-én, büntetésüket pedig a vizsgálati fogsággal kitöltöttnek vette.⁴⁹¹

Ugyanezzel a cselekménnyel együtt tárgyalta a törvényszék Kovács Kornél, Kovács Árpád, Kovács Tivadar, Becker István, Szalay János, Szobodeczky Aladár, Umlauf Szigfrid, Tarnovszky Pál, Sztahó Szavér és Láng Ede büntetőügyét, akiket az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló szervezkedéssel vádoltak, ám végül bizonyítékok hiányában valamennyiüket felmentették. A tárgyalás, mivel az ügyben hivatásos katonatisztek és érintettek voltak az ügyben, minden bizonnyal a honvédelmi tárca nyomására, a Magyar Királyi Honvédség becsületét mentendő, részben zárt ajtók mögött, a nyilvánosság kizárásával zajlott, ám jegyzőkönyve a per iratai között mégis fennmaradt, így ebből is viszonylag sok dolgot megtudhatunk.⁴⁹²

A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék a zárt tárgyaláson tanúként hallgatta ki többek között Makay Imre tüzér századost és Bartha László vezérkari ezredest, a Kettőskereszt Vérszövetség magasabb parancsnokságának tagjait. A két hivatásos katonatiszt a zárt tárgyaláson elmondta és kiemelte, hogy a Kettőskereszt Vérszövetség állami szervezet volt a hadsereg irányítása alatt, noha a tagok többnyire onnét fizetést nem kaptak, és mind a baloldali mozgalmak elleni belsőreakció-elhárításra, mind pedig a környező országokban irredenta (diverziós) célokra felhasználták.⁴⁹³ Mind Makay százados, mind Bartha ezredes azt is kiemelte, hogy őket a titkos katonai alakulat szervezését és konkrét tevékenységét illetően hivatali titoktartás terheli, ezért arról csak általánosságokban beszélhetnek, azonban kiemelték, hogy a vádlottakat, elsősorban a Kovács testvéreket mindketten megbízható embereknek és igazi hazafiaknak ismerik, és nincs tudomásuk arról, hogy az állami és

⁴⁹¹ HU-BFL-VII-5-c-10559/1925. A Kovács testvérek büntetőügye. A Kovács testvérek és bűntársaik ügyében hozott ítélet továbbá Márffy József és társai büntetőügyében iratainak csatolt részeként is fennmaradt: HU-BFL-VII-5-c-16193/1923.

⁴⁹² [SZERZŐ NÉLKÜL], *Elmaradt a Kovács testvérek képviselőirtó és zsinagógarobbantó szövetkezetének mai tárgyalása*, *Az Est*, 1925. május 16., 6.

⁴⁹³ HU-BFL-VII-5-c-10559/1925. A zárt főtárgyalás jegyzőkönyve.

társadalmi rend felforgatására szövetkeztek volna, tevékenységük célja sokkal inkább a magyar állam és kormány megvédése volt.⁴⁹⁴ Makay Imre százados azt is kiemelte, hogy a Kettőskereszt Vérszövetség abban a formában, ahogyan korábban működött, 1922–1923 körül megszűnt, ám a belügyi tárca alá tartozó, sztrájkterő segédrendőri szervezet, a Nemzeti Munkavédelem keretei között működik tovább.⁴⁹⁵

A vádlottak a nyomozati és a vizsgálati szakban egymásnak ellentmondó vallomásokat tettek, és korábbi vallomásaikat sokan közülük a zárt ajtók mögött zajló főtárgyaláson is visszavonták, vagy legalábbis módosították, így igen nehéz, szinte lehetetlen feladat lenne arra vállalkozni, hogy megállapítsuk, a Kovás testvérek és társaik vallomásaiból mi volt valóság. Kulcsfontosságú momentum azonban, hogy bizonyítékként lefoglalt 18 kilogramm ekrazitról Kováts Kornél, Kováts Tivadar, Kováts Árpád és számos társuk egybehangzóan állította, hogy nem terrorcselekmény céljából beszerzett felszerelés, hanem a Honvédség titkos hadianyaga volt, amelyet a Kettőskereszt Vérszövetség parancsnokságáról, hivatásos katonatiszektől kaptak. Később ezt a katonai robbanószert a Szövetségközi Katonai Ellenőrző Bizottság ellenőrzései elől rejtegettek különböző helyeken, és eredetileg a Erdélybe, Aradra akarták több részletben csempészni abból a célból, hogy ott működő, titkos magyar irredenta csoportoknál juttassák el, akik egy esetleges román–magyar katonai konfliktus kitörése esetén a Maros felett átívelő hidat robbantották volna fel vele.⁴⁹⁶

A Kovás testvérek többek között a zárt tárgyaláson azzal is védekeztek, hogy Nagyváradra nem a román állampénztár kirablása céljából utaztak volna át, hanem az ott román fogságban raboskodó erdélyi magyar katonatisztet, Madersprach Viktor századost, a Székely Hadosztály és a nyugat-magyarországi felkelés hőstét szabadították volna ki. Végül azonban sem az ekrazit Erdélybe csempészése, sem pedig Madersprach Viktor kiszabadítására végül nem került sor, a százados ugyanis kalandos úton maga szökött meg és jutott át kalandos úton Magyarországra. A vádlottak a főtárgyaláson egyöntetűen és kategorikusan azt is tagadták, hogy akár magyar ellenzéki és kormánypárti politikusok, például Vázsonyi Vilmos, Rassay Károly, Drozdy Győző, vagy akár gróf Bethlen István miniszterelnök elrablása és meggyilkolása, akár a Dohány utcai zsinagóga felrobbantása, akár a hatalom erőszakos átvétele és a katonai diktatúra kikiáltása komolyan szóba került volna, legfeljebb magánbeszélgetésekben hangzottak el indulatos megjegyzések bizonyos politikusok és a zsidóság hazafiatlannak ítélt tevékenységével kapcsolatban. Makkay Imre százados és Bartha

⁴⁹⁴ Uo.

⁴⁹⁵ Uo.

⁴⁹⁶ Uo.

László ezredes a törvényszék előtt tett rövid, lényegre törő vallomásaiban ugyancsak hangsúlyozták, hogy nem tudnak arról, hogy a Kettőskereszt Vérszövetség vagy a lazán az alárendeltségébe tartozó Nemzeti Múltunk Kulturális Egyesület keretei között történt beszélgetéseken bármiféle, a vádakban foglalt cselekmény előkészületére való utalás elhangzott volna, és azon véleményüknek adtak hangot, hogy nem is feltételeznek ilyesmit a vádlottakról, akik mindig lelkiismeretesen teljesítették a katonai feletteseiktől kapott parancsokat.⁴⁹⁷

A szokolhamisítás tervére vonatkozóan Kováts Tivadar a zárt tárgyaláson azt is előadta, hogy amikor megkeresték az ötlettel, ő maga személyesen járt a Várban, a Honvédelmi Minisztérium épületében, hogy erre vonatkozóan kikérje a Kettőskereszt Vérszövetséget irányító, magas rangú katonatisztek állásfoglalását, és amikor feletteseitől azt a határozott utasítást kapta, hogy a tervet külpolitikai okoknál fogva nem szabad végrehajtani, akkor a csoport határozottan elállt a hamis csehszlovák koronás bankjegyek előállításának és forgalomba hozatalának gondolatától.⁴⁹⁸

A fő tárgyi bizonyíték, a 18 kilogramm ekrazit lefoglalása nem volt elegendő az elmarasztaló ítélethez, noha, mint említettem, a dr. Dolowschiák Mihály⁴⁹⁹ királyi ügyész által benyújtott vádirat olyan súlyos vádpontokat is megfogalmazott az ügyészség, mint a Dohány utcai zsinagóga felrobbantására, ismert politikusok elrablására, terrorcsoportok szervezésére, valamint egy nagyváradi román állami bank kirablására tett előkészületek, illetőleg különböző lőfegyverek és robbanóanyag beszerzése a fenti célok megvalósítására.⁵⁰⁰

A Kováts testvérek és társaik tehát – feltehetően magas rangú katonatiszt pártfogóiknak, illetve állami irreguláris katonai szolgálatuknak köszönhetően – lényegében elkerülték a büntetést, noha alapos gyanú merült fel ellenük, hogy súlyos bűncselekményeket követtek el. Tervezett és végrehajtott cselekményeik, illetve az ellenük indított büntetőeljárás iratai ugyanakkor megengedik azt az értelmezést is, hogy nem csupán köztörvényes bűncselekményeket akartak végrehajtani a magyar állam határain belül, hanem egy fedésben működő katonai alakulat tagjaiként különböző irredenta indíttatású, az elcsatolt területeken megvalósítandó diverziós hadműveletek előkészítésén fáradoztak. Ezek nagyrészt nem valósultak meg, ám a magyar kormányra és a honvédelmi vezetésre nem vetett volna jó fényt, ha az ilyen szervezkedések részletei a szomszédos kisantant államok tudomására jutnak, ezért

⁴⁹⁷ Uo.

⁴⁹⁸ Uo.

⁴⁹⁹ Dolowschiák Mihály királyi ügyész képviselte a vádat elsőfokon Márffy József és társai bombaperében is.

⁵⁰⁰ HU-BFL-VII-5-c-10559/1925.

a Kovács testvérek ügye körül támadt titkolózás teljességgel érthető. Az persze nem tisztázható, hogy a magyar irreguláris katonai alakulatok tagjai mennyire lépték túl, vagy legalábbis kísérelték meg túllépni a kormányzat által számukra kijelölt határokat, és a hadvezetés milyen szintjén hagyták jóvá a tagjaik által végrehajtott egyes cselekedeteket, mindenesetre akkor és ott látszólag mindenkinek az volt a legjobb, ha a Kettőskereszt Vérszövetség és egyéb irreguláris katonai szervezetek tevékenységét, amennyire lehetséges, jótékony homály fedi. Arra persze következtetni lehet, hogy amíg a határon túl végrehajtandó egyes diverziós cselekmények szerepeltek a honvédelmi vezetés tervei között (lévén minden ország működtetett és működtet hasonló katonai szervezeteket, amelyek kiviteleznek ilyen hadműveleteket), addig a belföldön elkövetett, vagy elkövetni kívánt politikai bűncselekményeket a kormány és a katonai vezetés a legkevesébb sem támogatta vagy engedélyezte, sőt, az ilyen akciótervek és konkrét akciók kifejezetten kínosak és károsak voltak a konszoldiációra törekvő Bethlen-kormány számára. Azt sem tudhatjuk teljes bizonyossággal, mennyire volt rendszerszerű a különböző súlyos bűncselekmények gyanújába keveredő, titkos irreguláris keretek között „tovább szolgáló”, többnyire fiatal első világháborús veteránok felelősségre vonástól történő megóvása, a már ismertetett és még bemutatandó, súlyos politikai bűncselekmények nyomán indult büntetőperek felmentő vagy meglepően enyhe ítéletei azonban, mint már korábban említettem, teljességgel megengedik, hogy kiolvassunk belőlük egy ebbe az irányba mutató tendenciát.

Akárhogyan is, ugyanakkor a Kovács testvérekkel bennfentes viszonyt ápoló, őket látszólag éveken át felhasználó és fedező Andréka Károly rendőrfőkapitány-helyettes a radikális jobboldali szervezetekkel való folyamatos összejátszása, illetve különböző törvénybe ütköző cselekmények fedezésének gyanúja okán ugyanakkor a pozíciójával fizetett,⁵⁰¹ a politikai rendőrség vezetői székében pedig a bármiféle politikai radikalizmussal szemben sokkal kevesebb megértést tanúsító Hetényi Imre főkapitány-helyettes követte.

Érdekes, egyúttal kacagtató utózóngéje a Kovács testvérek szövvényes ügyének, és persze a Kettőskereszt Vérszövetség történetének is az a, főként sajtóforrásokból megismerhető eset, amely a büntetőperben egymásnak ellentmondó tanúvallomásokat tevő, Kürthy Endre és Székely János leszerelt katonák, a KKVSz egykori tagjai között zajlott. Kürthy Endre, aki polgári szakmájára nézve cipésmester volt, 1926-ban interjút adott a Világ című polgári liberális lapnak, melyben az általánosságok szintjén volt hajlandó beszélni a

⁵⁰¹ VARGA i. m. 61.; VARGA Krisztián, *Az 1945 előtti politikai rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásában*, Betekintő, 2009/1.
http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2009_1_varga_k.pdf

szervezetről, és hangsúlyozta, hogy köti a titoktartásra vonatkozó eskü. Kürthy ugyanakkor annyit elmondott, hogy a Kettőskereszt Vérszövetség, és azon belül a Kováts testvérek által vezetett kisebb alszervezet valóban irredenta célokra szövetkezett, ő maga tényleg számos tagot toborzott a szervezetnek, amely a Nyár utca 9. szám alatti általános iskolában tartotta titkos gyűléseit, az általa beajánlott, erdélyi születésű Székely János azonban megbízhatatlannak bizonyult, elárulta a Vérszövetséget, és a bíróság előtt is a KKVSz-t kompromittáló vallomást tett, melynek a Kováts-ügyben meghallgatott többi tanú persze ellentmondott. A különös interjú apropója az volt, hogy Székely Jánost bíróság elé állították Marosvásárhelyen, a fiatalember ugyanis érvényes útiokmányok nélkül lépett be szülőföldje immár Romániához tartozó területére. Székely a román hatóságoknak azt vallotta, hogy a Kettőskereszt Vérszövetség üldözése és életveszélyes fenyegetése elől menekült vissza Erdélybe. Ebben azonban nem kevés túlzás is lehetett, ugyanis a többek között a Britannia Szálló-beli különítményben is megfordult fiatalember ellen számos kisebb bűncselekmény miatt folytak büntetőeljárások Magyarországon is.⁵⁰² Amennyiben lehet hinni a sajtóforrásoknak, Kürthy Endre egykori irreguláris katonatársa részletes bűnlajstromát is összeállította, a Kürthy szerint egyébként román kém Székely János pedig többek között őt magát is többször meglopta, sikkasztásért korábban elítélték, „Britanniás volt és szegény zsidó embereket bántalmazott”, valamint „a Hűvösvölgyben egy szegény vörös zsidó úrtól elrabolta a nadrágszíját”, míg a „a vörös úr egy nővel volt”. Székely János egyébként a Kürthy Endre által összeállított bűnlajstrom szerint eredetileg „szocialista volt, aztán ébredő lett”, de egyébként „kidobták egy nemzetvédő egyesületből.”⁵⁰³ Hogy mindebből pontosan mi volt igaz, persze már sosem tudjuk, habár a Székely János büntetett előéletére vonatkozó adatok a zárt tárgyaláson is előkerültek,⁵⁰⁴ és tudható az is, hogy a hazafias egyesület, amelyből kitessékelték, az Ébredő Magyarok Egyesülete volt, ugyanis a tárgyaláson ezt Grüneberg Frigyes, az ÉME egyik nemzetvédelmi osztályának tanúként kihallgatott helyettes vezetője is egyértelműen elmondta. Az ügy mindenestre érdekes hangulatképet fest a katonai titkos társaság egykori (?) tagjainak viselt dolgairól és egymáshoz való viszonyáról. Ha más nem, a Kürthy–Székely-affér legalább arról tanúskodik, hogy az 1920-as évek radikális jobboldali milicista mozgalmához, melyhez igen nagy számban csatlakoztak a Kürthy

⁵⁰² LOVIK Károly, *Kürthy Endre cipézmester részletesen elmondja, hogyan ajánlott tagokat a Kettőskereszt Vérszövetségbe*, Világ, 1926. március 11., 3–4.

⁵⁰³ S. V., *A titkos társaságok titkai egy cipézmesternél. Székely Jánost, a Kettőskereszt Vérszövetség „árulóját” nadrágszíjlopással vádolja K. A. cipész*, Esti Kurir, 1926. május 23., 2.

⁵⁰⁴ HU-BFL-VII-5-c-10559/1925. A zárt főtárgyalás jegyzőkönyve.

Endréhez és Székely Jánososhos hasonló, katonaviselt kiségzisztenciák, nem csupán véres és komoly, de olykor kifejezetten mulatságos esetek is köthetők.

Ami a Kováts fivérek további életét illeti, számos egykori különítményes tiszthez hasonlóan megtalálták helyüket a konszolidálódó politikai rendszerben is. Kováts Tivadar életét mint a Horthy-korszak radikális jobboldali, paramilitáris múlttal rendelkező (para)politikai szereplőinek egy sajátos esettanulmányát Pócs Nándor dolgozta fel fentebb már több helyütt idézett kismonográfiájában.⁵⁰⁵ Az ő kutatásaiból kiderül, hogy Kováts Tivadar 1931-ben mellékszereplőként valószínűleg részt vett a Vannay László egykori különítményes tiszt és társai által szervezett komolytalan puccskísérletben is. Ezek után vállalkozóként tevékenykedett, sertéstenyésztéssel foglalkozott, az 1920-as években eredetileg szegény fiatalember pedig megnősült, és tisztességes egzisztenciára tett szert. Később a paramilitáris tevékenységhez is visszatért, és Szálasi Ferenc Nyilaskeresztes Pártjának titkos, elvileg antikommunista célzatú karhatalmi alakulatát szervezte, amiért 1938-ban ismét büntetőeljárást indítottak ellene.⁵⁰⁶ Kováts Tivadar vezetőként vett részt az 1938-as kárpátaljai diverzióban is,⁵⁰⁷ majd többek között a Kettőskereszt Vérszövetség egyik kvázi utódszervezete, a Honvéd Vezérkar 5-ik osztályának szolgálatában is állt.⁵⁰⁸ Az 1940-es években nem csupán megkapta az egyik magas, elsősorban az ellenforradalomban kiemelkedő szerepet játszó személyeknek adományozható állami kitüntetést, a Nemzetvédelmi Keresztet, hanem Magasházy László nyugállományú altábornaggal, a kormányzó korábbi első szárnysegédjével együtt a kitüntetés adományozására javaslatot tevő bizottságban is helyet foglalt.⁵⁰⁹ A második világháború éveit hírszerző tisztként tevékenykedett, és a századosi rendfokozatig jutott. Bár korábban a hungarista mozgalommal is kapcsolatban állt és szimpatizált, Kováts Tivadar végül a magyar szélsőjobboldal kormányzóhíű szárnyához csatlakozott, és a sikertelen kiugrási kísérletben, illetve a nyilaskeresztes hatalomátvétel utáni katonai ellenállásban is részt vett. 1945-ben végül az új politikai rendészeti szerv, a Politikai Rendészeti Osztály, az ÁVO/ÁVH elődszerve fogságába került, majd szabadulása után 1948-ban Ausztriába emigrált. Végül a jobboldali magyar katonai emigráció egyik másod-harmadvonalbeli vezetője lett, mint a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége emigráns katonai szervezet tagja. A volt magyar királyi Honvédség tisztejeivel jó kapcsolatokat ápolt függetlenül attól, hogy azok korábban kormányzóhíűek vagy nyilas érzelműek voltak, ebben

⁵⁰⁵ PÓCS, *Varjúserég*.

⁵⁰⁶ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Leleplezték a nyilasok titkos karhatalmi alakulatát*, Dunántúl, 1938. szeptember 16., 5.

⁵⁰⁷ Vö. HU-ÁBTL-4.1. A-881 Rongyos gárdisták, szabadcsapatok, különítményesek anyaga.

⁵⁰⁸ PÓCS, i. m.

⁵⁰⁹ BODÓ, *The White Terror*, 247.

azonban nincs semmi rendkívüli, hiszen az antibolsevizmus számos jobboldali, egymással amúgy korábban nem szimpatizáló, és a németek melletti elköteleződés kérdésében egymással szemben álló magyar emigránst összekötött. Kováts időskorában emigráns magyar kiadványokat szerkesztett, végül 1967-ben, Münchenben hunyt el.⁵¹⁰

Tivadar testvére, Kováts Árpád a Polgári (később Dreher) Sörgyár üzemi titkáráként dolgozott, majd a második világháború idején a gyár katonai parancsnoka lett. Végül 1943-ban a nagytétényi Vadásztöltény- és Gyutacsgyárba helyezték át, katonai szolgálatát itt teljesítette a háború végéig. Bár erősen antiszemita, egyúttal német- és nyilasellenes érzelmű ember volt, a második világháború után kihallgatta a Politikai Rendészeti Osztály, a tanúvallomások pedig embermentő tevékenységéről számoltak be. 1945 után ő is külföldre menekült, 1952-ig Innsbruckban élt, később Nagy-Britannia érintésével Brazíliába vándorolt, és minden valószínűséggel ott is halt meg.⁵¹¹

A harmadik fivér, Kováts Kornél az 1920-as évek után egy ideig postatisztként dolgozott, majd a második világháborúban főhadnagyként, századosként, végül őrnagyként teljesített szolgálatot.⁵¹² Testvéreihez hasonlóan számos szélsőjobboldali mozgaloman megfordult, többek között tagja volt Meskó Zoltán és Festetics György magyar nemzetiszocialista pártjainak. Bátyjához hasonlóan részt vett a kárpátaljai diverzióban, 1941-ben a visszafoglalt Kárpátalján a munkácsi hadiüzemnél tevékenykedett kémelhárító tisztként,⁵¹³ majd a Budapest-Salgótarjáni Gépgyár és Vasöntő Rt. salgótarjáni üzemének katonai parancsnokává nevezték ki.⁵¹⁴ A világháború végén a visszavonuló német csapatokkal Németországba menekült, ahonnan már soha nem tért vissza Magyarországra. Távollétében háborús és népellenes bűncselekményekkel vádolták meg.⁵¹⁵ Végül az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le, 1954-ben az Amerikai Magyar Szövetség philadelphiai szervezetének vezetőségi tagja lett.⁵¹⁶ Halálának pontos ideje nem ismert.

⁵¹⁰ PÓCS, i. m.

⁵¹¹ HU-ÁBTL 3.2.4. K-1061. Kováts Árpád és Kováts Tivadar. 16-26. Kováts Árpád anyagai. Idézi: PÓCS, i. m. 144–145.

⁵¹² Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes Ügyek, 1942/14, 302. A tartalékos főhadnaggyá előléptetett Kováts Kornél hadnagy születési adatai megegyeznek Kováts Kornél születési adataival.

⁵¹³ HU-BFL XXV-4-f. 2187/1953. Kiss Mihály és társa. Kováts Kornél igazoló levele Jäger Károly ellenforradalmi tevékenységéről. Munkács, 1941. február 15. Idézi: PÓCS, i. m.

⁵¹⁴ HU-ÁBTL 3.1.9. V-91524. Gyarmathy Károly és tsa. 5. Gyarmathy Károly gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyv. Budapest, 1945. június 18. Idézi: PÓCS, i. m.

⁵¹⁵ HU-BFL XXV-2-b. 84931/1949. Tarnay Kálmán és tsa büntetőügye. A Balassagyarmati Népügyészség indítványa, 1946. szeptember 26. Idézi: PÓCS, i. m.

⁵¹⁶ [ISMERETLEN SZERZŐ], *Magyar élet Philadelpiában. Nemzetvédelem*, 1954/3, 23–24. Idézi: PÓCS, i. m.

A radikális jobboldali titkos szervezetek felszámolására és az irreguláris katonai alakulatok leszerelésére tett kísérletek

Az egyaránt külföldi és belföldi konszolidációra törekvő Bethlen-kormány számára mondhatni a nagy felháborodást kiváltó, 1923. december 24-ei, három ember életét kioltó csongrádi bombamerénylet volt az egyik utolsó csepp a pohárban. Bethlen István ígéretet tett a parlament 1924. január 3-ai ülésén, hogy személyesen hallgatja meg Héjjas Iván egypro különítményparancsnokot többek között a csongrádi bombamerénylettel kapcsolatban, és ha a felelőssége kiderül, akkor ugyanúgy járnak el vele, mint bárki mással.⁵¹⁷ Héjjast a rendőrség is kihallgatta a csongrádi bombamerénylet, valamint általánosságban a nacionalista titkos társaságok és paramilitáris alakulatok szervezkedései ügyében, személyesen Nádosy Imre országos rendőrfőkapitány jelenlétében,⁵¹⁸ végül azonban nem látták bizonyítottnak, hogy személyesen köze lenne bármiféle bűncselekményhez. Ez persze minden bizonnyal nem volt más, mint alku a különítményparancsnok és a kormány, esetleg személyesen Horthy Miklós kormányzó között.⁵¹⁹ Horthy mellett elsősorban Gömbös Gyula későbbi miniszterelnöknek lehetett nagy szerepe abban, hogy Héjjast a Horthy-korszakban sosem állították bíróság elé, az általa és az irányítása alatt mások által elkövetett cselekményekért komolyan nem vonták felelősségre, holott bűnei nagyon sok ember számára nyilvánvalók voltak.⁵²⁰ Sokat elárul tehát a radikális irredenta-nacionalista egyesületek, titkos társaságok és a hozzájuk számtalan szállal kötődő paramilitáris alakulatok és a magyar kormányzat kapcsolatáról Héjjas Iván korábban már ismertetett példája. Az egykori paramilitáris vezetőnek nem hogy nem kellett az igazságszolgáltatás előtt felelnie a tetteiért, de később vitézzé avatták,⁵²¹ repülési jogról szóló könyvével jogi doktori címet szerzett, országgyűlési képviselő, majd a magyar állam megbecsült hivatalnokja lett. Emelkedését elsősorban Gömbösnek köszönhette, aki néhány évvel később Magyarország miniszterelnöke is lett.

A közös múlttal és közös bűnökkel rendelkező, egykor félelmetes hatalommal bíró különítményparancsnokok közül leginkább Prónay volt az, aki képtelen volt bármiféle,

⁵¹⁷ Nemzetgyűlési Napló, 1922–1926/XVIII, 337–338. Idézi: SERFŐZŐ Lajos, SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, 36.

⁵¹⁸ SERFŐZŐ, i. m. 36.

⁵¹⁹ BODÓ, i. m.

⁵²⁰ BODÓ, i. m.

⁵²¹ Héjjas Ivánnak Horthy Miklós kormányzó 1929. június 16-án adományozott vitézi címet. BODÓ, i. m.

legalább részleges konszolidációra. Mivel IV. Károly második visszatérési kísérlete⁵²² alkalmával nem fejezte ki kellően a kormányzó iránti hűségét, illetve különítményének tevékenysége, önkényes gyilkosságai és kalandorakciói egyre terheesebbek lettek a Bethlen-kormány számára,⁵²³ végül nyugdíjazták és félreállították, valamint az Etelközi Szövetségből is kizárták.⁵²⁴ Az 1920-as évek második felére marginális szélsőjobboldali politikussá vált, különböző magyar nemzetiszocialista pártok alapításánál tűnt fel, illetve a nevéhez leginkább erőszakos utcai atrocitások, provokációk, újabb és újabb képtelen puccstervek, illetve becsületsértési perek kötődtek.⁵²⁵

A konszolidáció jegyében az ország különböző területein még mindig működő félkatonai alakulatokat, nemzetvédelmi milíciákat, így a Héjjas-féle Alföldi Brigádöt és az Ébredő Magyarok Egyesületének fegyveres alakulatait ezek után lényegében lefegyverezték, illetve regularizálták, a zavaros, polgárháborús időkre visszavezethető rendvédelmi-katonai jogosítványaikat határozottan és egyértelműen megszüntették. Létrejött ugyanakkor a Belügyminisztérium irányítása alatt álló Nemzeti Munkavédelmi Hivatal/Nemzeti Munkavédelmi Szervezet⁵²⁶ nevű, elsősorban a sztrájkok és a munkásmozgalmi szervezkedések letörésére, illetve ezzel párhuzamosan üzembiztonsági feladatok ellátására szolgáló, önkéntes félkatonai szervezet – kissé anakronisztikusan mondhatnánk, egyfajta *fehér munkásőrség* –, melynek tagjait kézfegyverekkel szerelték fel, és szolgálatban intézkedési, valamint fegyverhasználati joguk a rendőrségével egyezett meg, ezért inkább rendőri, mint katonai alakulatnak volt tekinthető.⁵²⁷ Az Alföldi Brigád, az Állambiztonsági Megbízottak Szervezete, a volt vasúti és postai karhatalmi alakulatok, az egyetemi csendőrtartalék zászlóaljok, valamint az ÉME nemzetvédelmi osztályai és a MOVE lövészalakulatai is ebbe a

⁵²² IV. Károly 1921. októberi, második visszatérési kísérletének meghiúsításában egyébként Gömbös Gyula mozgósítására a MOVE és az ÉME milicistái mellett a Kettőskereszt Vérszövetség irreguláris katonái is részt vettek. Vö. GULYÁS, i. m. 101.

⁵²³ KONOK Péter, *Az erőszak kérdései 1919–1920-ban*, 84.

⁵²⁴ PRÓNAY, i. m. 322–324.

⁵²⁵ Prónay Pál utóéletéről lásd bővebben: FOGARASSY László, *A Prónay-Ranzenberger pör (1930–1932)*, Soproni Szemle, 1978/1, 23–40.

⁵²⁶ A Nemzeti Munkavédelem megszervezéséről a Minisztertanács 1921. október 28-án hozott határozata alapján a belügyminiszter III-III/VII.a/1921 sz. bizalmas rendelete intézkedett. 1922. augusztus 4-én a belügyminiszter kérte a Nemzeti Munkavédelem állományának növelését (HU-MNL-OL-K 27-1922. 08. 04./33. napirendi pont). A szervezet tagjait részben az állami alkalmazottak közül toborozták, részben egyetemi hallgatókat igyekeztek beszervezni, de tagjai közé kerültek egykori különítményes katonák és nemzetvédelmi milicisták is. A szervezet történetéről lásd bővebben: SOÓS László, *A Nemzeti Munkavédelmi Szervezet létrehozása és tevékenységének első éve*, 1921–1926, Levéltári Szemle, 1979/1–2, 277–291.

⁵²⁷ HU-MNL-OL-K 26-XXII-6010. Idézi: SERFŐZŐ, i. m. 36; valamint: 5.818. M. E. számú rendelet a nemzeti munkavédelmi intézmény fegyverhasználati jogáról, 1923. augusztus 2., Magyarországi Rendeleték Tára, 1923, 274.

szervezetbe olvadtak be, tehát jóval szorosabb kormányzati kontroll alatt, de lényegében tovább működtek.⁵²⁸

A Kettőskereszt Vérszövetség – szoros átfedésben az Alföldi Brigáddal és az ÉME nemzetvédelmi milíciáival – ugyancsak a Nemzeti Munkavédelem keretein belül folytatta tevékenységét, érdekes ugyanakkor, hogy Shvoy Kálmán tábornok a naplójában azt írja, a KKVSz 1923-ban alakult meg ezen a néven, éppen a Héjjas Iván vezette Alföldi Brigád utódszerveként, tevékenységét pedig Főtartalék⁵²⁹ fedőnéven a Belügyminisztérium és a Nemzeti Munkavédelem keretein belül folytatta. Shvoy így magának a szervezetnek a geneziséét is erre az időszakra, az 1923-as év végére datálja, ez azonban minden valószínűség szerint tévedés, vagy legalábbis a különböző fegyveres alakulatok megnevezésének egyfajta zavarából fakad, hiszen a Kettőskereszt Vérszövetség 1923-ban névleg megszűnt.⁵³⁰ Shvoy Kálmán pontatlansága ugyanakkor meglepő is, mivel ebben az időben a saját visszaemlékezése szerint vezérkari szolgálatot teljesítő ezredesként ő maga volt a Nemzeti Munkavédelem szegedi szervezetének parancsnoka.⁵³¹ Az viszont kétségtelenül igaz, hogy az NMV keretei között, jórészt egykori különítményes katonákból, elsősorban a KKVSz és az Alföldi Brigád tagjaiból valóban szerveződött egy nagyfokú önállóságot élvező, (Központi) Főtartalék fedőnévvel illetett titkos katonai alakulat is, amelynek tagjai mind belbiztonsági, mind pedig a környező államokra irányuló felderítő és diverziós tevékenységet is elláttak.⁵³² A KKVSz Nemzeti Munkavédelembe történő integrálásáról egyébként levéltári forrás is fennmaradt: egy bizalmas belügyminisztériumi körlevél 1926-ból, mely megtiltja az NMV tagjainak, hogy az új sztrájk törő segédrendőri szervet akár egymás között is a Kettőskereszt Vérszövetség névvel illessék, mivel ahhoz a köztudatban meglehetősen rossz emlékek fűződnek, és már különben is évekkal ezelőtt feloszlott.⁵³³ Továbbá, mint azt már említettem, Makkay Imre tüzér százados, a Kettőskereszt Vérszövetség vidéki egységeinek parancsnoka a

⁵²⁸ Vö. DÓSA, i. m. 151–152.

⁵²⁹ Vö. DÓSA, i. m. 134–135. Valamint lásd: Ráday Gedeon nyugalmazott belügyminiszter Gömbös Gyula honvédelmi miniszternek küldött levelében lemond a Nemzeti Munkavédelem Központi Irodájának vezetéséről, 1930. január 16., in *Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez, 1919–1938*, 499–500.

⁵³⁰ SHVOY, i. m. 90–95. Mindazonáltal Szakály Sándor egész tanulmányt szentelt annak a kérdésnek, miért is érdemes Shvoy Kálmán szövegét (és úgy általában a naplókat, memoárokat és egyéb magánforrásokat) alapos forráskritikával kezelni. Vö. SZAKÁLY Sándor, *Napló, naplószerű emlékirat, emlékirat? Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945 nyomán a naplóíró felelősségéről és a forráskritika fontosságáról*, in *Emlékirat és történelem*, szerk. HORVÁTH Jenő–PRITZ Pál, Budapest, 2012, Magyar Történelmi Társulat–Nemzetközi Magyarstudományi Társaság, 82–98.

⁵³¹ SHVOY, i. m. 91.

⁵³² DÓSA, i. m. 151–152.

⁵³³ HU-MNL-OL-K 149-1926-6-3473 – A Magyar Királyi Belügyminisztérium bizalmas körlevele a törvényhatóságoknak és a rendőrkapitányságoknak a Nemzeti Munkavédelmi Tartalék a megszűnt Kettőskereszt Vérszövetséggel való kapcsolatba hozása tárgyában, Budapest, 1926. március 5.

Kovács testvérek büntetőperében tartott zárt tárgyaláson ugyancsak azt vallotta a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék előtt, hogy a KKV Sz titkos állami katonai szervezet volt, mely formálisan megszűnt ugyan, ám a per idején (1925-ben) igazából már a Nemzeti Munkavédelem keretei között működik tovább.⁵³⁴ Az NMV egyszerre volt tehát sztrájk törő segédrendőri és rejtett, tartalékos jellegű katonai szervezet. A szerv vezetését egy polgári személy, megbízható kormánypárti politikus, a „katonai vonatkozású nemzetvédelmi és irredenta ügyek vezetője” (1922 és 1930 között gróf Ráday Gedeon volt belügyminiszter) és egy mellé beosztott hivatásos katonatiszt, egy vezérkari ezredes (1922 és 1930 között vitéz Sassy Szabó József ezredes, a Kettőskereszt Vérszövetség egyik korábbi parancsnoka) látta el. A szervezet, mint említettem, hivatalosan a belügyminiszter és a közbiztonsági szervek élén álló országos főkapitány irányítása alá tartozott, titokban viszont a rejtésben működő honvéd vezérkarnak is alá volt rendelve, illetve mindenkor vezetője az államfőnél közvetlen előadói jogkörrel rendelkezett, tehát munkáját a kormányzó is közvetlenül ellenőrizhette.⁵³⁵

Noha az NMV jelentős harcértékkel nyilván nem rendelkezett, kézfegyverrel felszerelt tagjai pedig legfeljebb belső karhatalmi, esetleg hírszerző-felderítő feladatok ellátására voltak alkalmasok, ám több tízezer, a mindennapokban polgári foglalkozást űző, de lőfegyvert birtokló és bizonyos katonai kiképzéssel és előélettel rendelkező, mozgósítható tagja révén jelentősen hozzájárult a trianoni békeszerződés által előírt szigorú katonai korlátozások kijátszásához, ily módon az egykor 100 ezer fő feletti, 1921 után maximum 35 ezer főre apasztott Nemzeti Hadsereg sok státuszát elvesztő egykori (némely esetben irreguláris keretek között működő) katonájának pacifikálásához is.⁵³⁶ Ebben a felemás, önkéntes rendőri-tartalékos karhatalmi katonai állományban igen sok, több tízezer katonaviselt ember, többnyire az első világháború frontjait megjárt és az ellenforradalomban is részt vevő veterán továbbra is hasznosnak, illetve a magyar állam szolgálatában álló személynek érezhette magát. Az 1920-as évek irreguláris katonai alakulatai, tehát lényegében a magyar radikális jobboldali milicista mozgalom részben e szervezet keretei között, „megszelidített” formában éltek tovább.⁵³⁷

⁵³⁴ HU-BFL-VII-5-c-10559/1925. A Kovács testvérek büntetőügye.

⁵³⁵ Ráday Gedeon nyugalmazott belügyminiszter Gömbös Gyula honvédelmi miniszternek küldött levelében lemond a Nemzeti Munkavédelem Központi Irodájának vezetéséről uo.

⁵³⁶ Vö. Ráday Gedeon nyugalmazott belügyminiszter Gömbös Gyula honvédelmi miniszternek küldött levelében lemond a Nemzeti Munkavédelem Központi Irodájának vezetéséről, 1930. január 16., in *Csak szolgálati használatra*, 499–500.

⁵³⁷ Dósa Rudolfné ugyancsak felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy az 1920-as évek második felében Nemzeti Munkavédelemnél dolgozott a már említett Sassy Szabó József ezredes és Makkay Imre százados, a Kettőskereszt Vérszövetség korábbi vezetőségi tagjai is. Vö. DÓSA, i. m. 134.

Gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter a Márffy József és társai – később külön fejezetben tárgyalandó – bombaperében tett vallomása, a Kettőskereszt Vérszövetség történetének egyik fontos levéltári dokumentuma szerint a KKVSz valóban a tanácsköztársaság bukása után a fővárosban és vidéken tevékenykedő, jobboldali fegyveres paramilitáris szervezetek egységes (állami és katonaszakmai) irányítás alá vonása és egyfajta antikommunista rendcsinálás céljából jött létre, mégpedig valamikor 1919 végén vagy 1920 elején, Berzeviczy Béla tábornok, a Nemzeti Hadsereg vezérkari főnöke kezdeményezésére.⁵³⁸ Ez után 1923 körül oszlott fel abban a formában, ahogyan korábban működött, a honvédelmi miniszter ez alatt pedig feltehetőleg ugyancsak a KKVSz Nemzeti Munkavédelembe történő integrálását érti, ami hivatalosan az 1922-es év vége felé, a gyakorlatban valamivel később és fokozatosan, több lépésben következett be. Itt meg kell említenünk, hogy a Nemzeti Munkavédelem igen nagy létszámú, a Magyar Királyi Honvédség fegyverkezési korlátozások által engedélyezett keretét (35 000 fő) is többszörösen meghaladó fegyveres szervezet volt – míg az 1920-as években a felesküdt tagok száma több tízezerre tehető, az 1930-as években már a 200–250 ezret is meghaladta, a segédrendőri szervezetnek pedig országsszerte összesen 1705 helyi alszervezete működött.⁵³⁹ Ez persze nem azt jelenti, hogy ezek az emberek mind egyszerre hadra foghatók voltak, vagy komoly harcértéket képviseltek volna, Magyarország pedig a Kettőskereszt Vérszövetség vagy annak utódszerve, a Nemzeti Munkavédelem felállításával egy, a németek *Fekete Hadseregéhez* hasonló ütőképességgel rendelkező titkos hadsereget épített volna ki a rejtés időszakában. A titkos tartalékos katonai jellegű állományban lévő emberek nagy száma – a tagok a legtöbbször mindössze kézfegyverekkel jó, ha rendelkeztek – megfelelő haditechnikai felszerelés híján önmagában nem tette sokkal ütőképesebbé a magyar fegyveres erőket, a KKVSz, majd később NMV tagjai mindazonáltal belső karhatalmi, kárelhárítási-katasztrófavédelmi, valamint politikai rendészeti jellegű információgyűjtő feladatokra jól alkalmazhatók voltak, így pedig a két világháború közhötti a autoriter konzervatív kormányzat mindenképpen nagy mértékben támaszkodhatott rájuk.⁵⁴⁰ A Nemzeti Munkavédelem egyébként formálisan 1939-ben szűnt meg, miután Magyarország az 1938-as győri program keretében deklarálta saját fegyverkezési egyenjogúságát, a Darányi-kormány pedig a második világháborúba való belépéssel párhuzamosan nyíltan is a honvédség jelentős

⁵³⁸ HU-BFL-VII-5-c-16193/1923 – Márffy József és társai büntetőpere – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve – Csáky Károly honvédelmi miniszter vallomása.

⁵³⁹ Vö. HORVÁTH Csaba, *Nemzetvédelem és Nemzeti Munkavédelem*, 92.

⁵⁴⁰ HORVÁTH, i. m.

fejlesztésébe kezdett.⁵⁴¹ Az NMV lényegében fokozatosan nyíltan beolvadt a reguláris magyar hadseregbe, amelynek eredetileg is a rejtett, tartalékos jellegű kiegészítő alakulataként funkcionált.

A különböző irreguláris katonai alakulatok leszerelésével párhuzamosan az 1923. október 19-ei, 7502. számú M. E. rendelet megtiltotta az állami alkalmazottaknak, így a fegyveres testületek tagjainak is a részvételét olyan egyesületekben, amelynek tevékenysége az állam törvényes rendje ellen irányul vagy azzal összeegyeztethetetlen, illetve nem rendelkeznek a belügyminiszter által jóváhagyott alapszabállyal, tehát lényegében a titkos társaságokban való tagságot tiltotta meg.⁵⁴² A valóságban persze az állam számára tovább sem volt könnyű ellenőrizni – már persze ha jobboldali társaságok esetében valóban ellenőrizni akarta –, ki miféle egyesületben, társaságban tag, kikkel, hogyan és milyen célok megvalósítása érdekében tart kapcsolatot, pláne, ha az adott titkos szervezet konspiratív okokból nem, vagy csak minimális mértékben képzett iratot. Ily módon, bár a Kettőskereszt Vérszövetség 1923-ban hivatalosan megszűnt, tagjai valamilyen formában, részben feltehetőleg továbbra is állami szolgálatban, folytathatták tevékenységüket az általuk hazafiasnak tartott célok érdekében.

Egyes nyilvánvaló ellentmondások ugyanakkor megerősítik azt a tényt, hogy a Horthy-korszak elvileg egyik legbefolyásosabb titkos szervezetéről, mely a róla elterjedt információk alapján igen szoros kapcsolatban állt a honvédséggel és egyéb állami fegyveres testületekkel, illetve magas rangú katonatiszt vezetői révén bizonyos szintű befolyást gyakorolt a korabeli politikára és a magyar állam működésére, máig mennyire keveset tudhatunk. Tudásunk a kisszámú és kellő kritikával kezelendő, ám mégis egy irányba mutató forrás okán sajnos töredékes. Mindezzel együtt magában a Kettőskereszt Vérszövetség pusztá létezésében mégsem kell kételkednünk, a hozzá szorosan kötődő egyéb paramilitáris alakulatok, tisztí különítmények és radikális jobboldali, félkatonai jellegű társadalmi egyesületek 1920-as évekbeli tevékenységéről pedig jóval több információval rendelkezünk.

⁵⁴¹ Részletesen lásd: DOMBRÁDY–TÓTH, i. m. 105–125.; HU-HL-VKF-1939-1. oszt. 3463/Eln. A Nemzeti Munkavédelem megszüntetése, 1939. március 11.

⁵⁴² Budapesti Közlöny, 1923. október 24.

(PUCCSISTÁK)

A MAGYAR SÖRPUCCS?

DR. ULAIN FERENC NEMZETGYŰLÉSI KÉPVISELŐ ÉS TÁRSAI BALUL SIKERÜLT ÁLLAMCSÍNYKÍSÉRLETE, VALAMINT EGYÉB HASONLÓ SZERVEZKEDÉSEK AZ 1923-AS ÉVBŐL

Elöljáróban

Miként azt fentebb már említettem, a Horthy-korszak első éveiben, az első világháború és az azt követő forradalmak után újonnan létrejött magyar állam – a háború szinte összes vesztes államához hasonlóan – olyan társadalmi és gazdasági helyzetben találta magát, amely kedvezett a politikai szélsőségeknek. Ezekben az időkben nem csupán egyre-másra szerveződtek a különböző radikális nacionalista társadalmi egyesületek és pártok, de némelyik szélsőséges – az ország kül- és belpolitikai konszolidációján fáradozó Bethlen-kormány munkájával elégedetlen – politikai csoport még az államcsínykísérlet és az erőszakos hatalomátvétel gondolatával is eljátszott. Egy ilyen kalandor jellegű, lényegét tekintve komolytalan, mégis nagy politikai és sajtóvisszhangot kiváltott puccsterv volt az, amelyet dr. Szemere Béla kórházi főorvos, az Állambiztonsági Megbízottak Országos Szervezete nevű (ekkorra a Belügyminisztérium által tulajdonképpen leszerelt)⁵⁴³ segédrendőri szervezet parancsnoka, Bobula Titusz magyar születésű, amerikai állampolgárságú építészmérnök, illetve dr. Ulain Ferenc ügyvéd, a kormányzó Egységes Pártból⁵⁴⁴ kivált nemzetgyűlési képviselő, a korabeli szélsőjobboldal ismert politikusa, Gömbös Gyula közeli barátja és politikustársa terveztek el 1923 őszén.

⁵⁴³ Az 1923. október 19-ei keltezésű, 7502. sz. M. E. rendelet az állami alkalmazottak számára megtiltotta az olyan hazafias egyesületekben történő tagságot, melyek tagjaiktól fogadalmat vagy esküt várnak el, és ez vonatkozott a korábban az ilyen egyesületek keretében működő és államilag jóváhagyott kiegészítő karhatalmi szervezetek munkájában való részvételre is. A korábban részben egyesületi formában működő ÁBM működését tehát éppen ekkor igen szigorúan korlátozták.

⁵⁴⁴ A politikai konszolidáció zálogaként Bethlen István miniszterelnök törekvései és tárgyalásai nyomán az 1920-as választások két legsikeresebb pártja, a Nagyatádi-Szabó István vezette Országos Kisgazda- és Földműves Párt és a kormányon levő Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja 1922. február 2-án Keresztény Földműves-, Kisgazda- és Polgári Párt néven egyesült. Az így létrejött új pártot a köznyelvben a korszakban jórészt csak Egységes Párt néven emlegettek, és agrárpártból széles gyűjtőpárttá válva akarta folytatni konszolidációs politikáját, lehetőleg minél stabilabb parlamenti többséget szerezve az 1922-es nemzetgyűlési választásokon. Az Egységes Pártból vált ki 1923 augusztusában a Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök vezette szélsőjobboldali frakció, melynek tagjai között ott találjuk dr. Ulain Ferencet is, és amelyből 1924. november 14-én hivatalosan is megalakult a Fajvédő Párt néven ismert Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt.

Tekintve, hogy a három férfiú a – meggyőződésük szerint túlzottan liberális, antant- és zsidóbarát – Bethlen-kormányt terveik szerint erőszakos úton, a Hitler–Ludendorff-féle német nemzetiszocialista mozgalom fegyveres támogatásával szerették volna eltávolítani, terveiket nagyjából a müncheni sörpuccsal egy időben végrehajtva, annak sikerétől is függővé téve, tervezett államcsínykísérletüket talán a legfrappánsabban a *magyar sörpuccs* elnevezéssel illelhetjük. A „*magyar sörpuccs*” fantázianévre keresztelt fejezetünket persze tárgyalhatnánk a Kováts testvérek bemutatott, hagymázás államcsínytervével is. Úgy véltem azonban, az 1920-as évek magyar puccsistái közül az ügy nemzetközi vonatkozásai okán a maguk komolytalanságával együtt Ulain Ferenc és társai voltak a legkomolyabbak, így ügyük is megérdemel *puccsisták* címszó alatt egy terjedelmesebb, többé-kevésbé önálló részfejezetet.

Mielőtt azonban erre rátérnék, ki kell emelnem, hogy az 1923-as év igen mozgalmas volt, ami a Bethlen-kormány megdöntésére vonatkozó, zavaros szervezkedéseket illeti. Ennek hátterében elsősorban az 1922-es nemzetgyűlési választások utáni politikai helyzet állt, ugyanis a kormánypártból ekkoriban vált ki annak korábbi szélsőjobboldali szárnya, Gömbös Gyula és társai fajvédő frakciója, a későbbi Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt magja. A konzervatív és a radikális jobboldali erők ilyen irányú szakítása, illetve utóbbiak Bethlen István konszolidációs politikájából való kiábrándulása sokakat arra ösztönzött, hogy a politikai érdekérvényesítés, mondjuk úgy, alternatív útjait keresse. Ezért érdemes röviden kitérni két másik, a sajtóban és a parlamentben egyébként a Szemere–Bobula–Ulain-üggyel gyakran összekapcsolt, és vele időben is nagyjából egybeeső, fővárosi kocsmaasztaloknál szövődő puccstervekre, az úgynevezett Három Kapás-puccstervre és a Csocsó bácsi-féle összeesküvésre.

Néhány magyar összehajol – a Három Kapás-puccsterv

Az 1923-as év egy állítólagos puccsterve volt az úgynevezett Három Kapás-puccs, amely a Csocsó bácsi-féle összeesküvéshez hasonlóan ugyancsak egy kocsmából indult ki, és amelyet a rendőrség – legalábbis saját helyzetértelmezése szerint – még a kezdet kezdetén leleplezett. Az ügy 1923 júniusában kezdődött az I. kerületben, az Attila körút 16. szám alatt található, Három Kapás névre hallgató kocsmában, ahol a Friedrich István volt miniszterelnök, ebben az időben ellenzéki legitimista politikus, a Keresztény Nemzeti Párt egyik vezetőjéhez köthető, részben volt katonákból, részben fiatalemberekből álló asztaltársaság gyűlt össze rendszeresen. Ebben a társaságban vezető szerepet töltött be többek között Halmay Zoltán kétszeres olimpiai bajnok úszó, a Keresztény Nemzeti Párt klubigazgatója, illetve Pók János,

a párt vezetőségi tagja is.⁵⁴⁵ A Friedrich István vezette legitimista irányzat ebben az időben egyébként szoros kapcsolatokat tartott fenn a radikális jobboldallal, és a radikalizmus a rövid ideig miniszterelnöki és miniszteri pozíciót betöltő, azt folyamatosan visszaszerezni kívánó Friedrichtól sem volt idegen.

Az a rendelkezésre álló, szűkös források alapján nem világos, vajon mennyire volt komoly a Három Kapás-beli legitimista asztaltársaság szándéka a Bethlen-kormány megdöntésére, a különböző puccstervek kezdeményezőin mindenesetre a politikai rendőrség rajta tartotta a szemét. 1923. június 18-án és az azt követő napokban a nyomozók körülbelül egy tucat embert tartóztattak le a Három Kapás-összeesküvéssel kapcsolatban, a rendőrség pedig az alábbi nyilatkozatot adta ki a sajtó számára, amelyet érdemes akár teljes terjedelmében idéznünk:

„A budapesti rendőrségnek nemrégiben tudomására jutott, hogy egy csoport a kormány erőszakos eltávolításának gondolatával foglalkozik és e célból megbeszéléseket folytat. A megbeszéléseken az eltávolítás részleteinek kidolgozása került szóba. A fő cél a gazdasági diktatúra és a mezőgazdasági termények lefoglalásának keresztülvitele lett volna, és pedig erőszakos eszközökkel. A nyomozás folyamán megállapítást nyert, hogy tervük keresztülvitele céljából csakugyan tartottak megbeszéléseket. Eddigi tervezettségük annyira komolytalannak látszik, hogy a terv végrehajtása nem lett volna foganatosítható. Megállapítást nyert továbbá, hogy a kis csoport mögött számottevő politikai tényező és számba vehető tömeg egyáltalán nem volt, ők maguk azonban tervüket annyira komolyan vették, hogy annak keresztülvitelére határidőt is kitűztek. Ez ügyben a következők állítottak elő:

1. *Poók János 41 éves r. t. igazgató,*
2. *Bartha János 26 éves tanárjelölt*
3. *Poók Dezső 50 éves tisztviselő*
4. *Bócz Lajos 29 éves magánhivatalnok*
5. *Havady Barnabás 44 éves tanár,*
6. *Agotha István 22 éves rendőrdíjnok*
7. *Suha Ervin 43 éves ny. őrnagy*
8. *Hevesy Andor 19 éves karmester*
9. *Szidanits Miklós 22 éves joghallgató*
10. *Hevesy Adolf 55 éves magánzó*

⁵⁴⁵ [SZERZŐ NÉLKÜL], *A rendőrség összeesküvést fedezett fel a kormány ellen, Magyarország, 1923. június 20., 1–2.*

11. *Horky Ferenc 36 éves déli vasúti ellenőr.*

*Az itt felsoroltak szerepének megállapítása érdekében őrizetbe vételük rendeltetett el.*⁵⁴⁶

A sajtó tehát igen gyorsan felkapta az esetet, ám az már a rendőrségi közleményből is kiderült, hogy jelentős fegyveres vagy politikai erő az összeesküvő csoport mögött semmiképpen sem állt, hasonlóan a korszak más komolytalan puccsterveivel. Az őrizetbe vett személyek egy ideig nem igazán akartak vallomást tenni, később azonban többen közülük elmondták a rendőrségnek, hogy a hatalomátvétel sikere esetén úgynevezett „gazdasági diktatúrát” szerettek volna kialakítani.

A hagymázás, agrárius aspektusokat sem nélkülöző államberendezkedési terv lényege a termények nagybirtokosoktól, kisbirtokosoktól és a parasztoktól történő rendszeres lefoglalása lett volna, mellyel ellátták volna a városi lakosságot. Ezzel párhuzamosan természetesen a lipótvárosi zsidó nagypolgárságot sem kímélték volna, és bizonyos cenzus felett a nagypolgári vagyonokat is lefoglalták volna, a valutakészletekkel és részvényekkel egyetemben, melyeket aztán az új magyar állam képviselői a saját nézeteik szerint igazságos módon használtak volna fel és osztottak volna újra.⁵⁴⁷ Mindezek a radikális társadalom-átalakítási elképzelések a korabeli szélsőjobbaldali szervezetektől egyébként egyáltalán nem álltak távol, ha mégoly gyermekdednek, egyszerűnek és nehezen kivitelezhetőnek is tűntek. Érdekes és zavaros aspektusa az állítólagos összeesküvésnek, hogy egalitárius elképzeléseik dacára a puccs megálmodói egyúttal (?) legitimisták, a Habsburg-restauráció hívei voltak, akik valószínűleg az 1922-ben elhunyt IV. Károly király fiát, Ottó trónörököszt ültették volna a magyar trónra Horthy Miklós kormányzó helyére. Bár Friedrich István és köre alapvetően valóban legitimista volt, a sajtóban olyan információ is napvilágot látott, mely szerint tévedés, hogy a Három Kapás-összeesküvés monarchista szervezkedés lett volna.⁵⁴⁸ Az ügyben természetesen felmerült Prónay Pál paramilitáris vezető neve is, akinek felesége korábban Zita királyné udvarhölgye volt, így maga sem volt mentes a legitimizmustól, és egyébként Friedrich Istvánnal sem ápolt épp rossz kapcsolatokat. Halmay Zoltán azonban kihallgatása során határozottan cáfolta, hogy a szervezkedés legitimista szellemben folyt volna, vagy hogy Prónay Pállal a közelmúltban találkozott volna.⁵⁴⁹

⁵⁴⁶ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Tovább folyik a „puccskísérlet” rendőri nyomozása*, Magyarország, 1923. június 21., 2.; [SZERZŐ NÉLKÜL], *Hivatalos jelentés a puccshírekről*, Világ, 1923. június 21., 5.

⁵⁴⁷ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Letartóztatták és az ügyészségre kísérték a „puccsok” gyanúsítottjait*, Magyarország, 1923. június 22., 5.

⁵⁴⁸ [SZERZŐ NÉLKÜL], *A Három Kapás*, Új Nemzedék, 1923. június 22., 1.

⁵⁴⁹ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Több letartóztatás állítólagos puccskísérlet miatt*, Világ, 1923. június 21.

Az ügyben Andréka Károly, a politikai rendőrség vezetője, aki számos szélsőjobboldali szervezetben maga is tag volt, vezette a nyomozást,⁵⁵⁰ ez alapján pedig – hasonlóan a Kováts testvérek által elkövetett, korábban már tárgyalt bűncselekménysorozathoz, amelynek a nyomozása szintén ugyanebben az időben folyt – okkal feltételezhető, hogy lehetőségeihez mérten igyekezett fedezni a Három Kapásban összejáró asztaltársaság tagjait. Halmay Zoltánt többek között az ő közbenjárására szabadon bocsátották, Poók Jánost, a Keresztény Nemzeti Párt vezetőségi tagját azonban megkísérelték az összeesküvés fő szervezőjeként meggyanúsítani. A rendőrség állítólag bizonyító erővel bíró iratokat foglalt le, többek között egy mintegy 200 nevet tartalmazó listát is, amelyre vonatkozóan Suha/Szuha Ervin nyugalmazott őrnagy kihallgatása során azt vallotta, az csupán egy új, a közeljövőben alapítandó, alapvetően monarchista elveket valló politikai párt tagjainak névsora, e pártalapítási szándék pedig semmiféle jogszabályt nem sért.⁵⁵¹

A nyomozás során értelemszerűen felmerült Friedrich István, valamint Windischgrätz Lajos herceg, a frankhamisítási botrány későbbi főszereplőjének, a korszak egyik ismert kalandorpolitikusanak személyes érintettsége, azonban 1923 júniusában mindketten külföldön tartózkodtak, így a rendőrség sem tudta őket kihallgatni az állítólagos összeesküvés tárgyában.⁵⁵² Friedrichre nem csupán azért gyanakodtak a hatóságok, mert részben az ő legitimista pártjában tisztséget viselő szereplők szervezkedtek a Három Kapásban, hanem azért is, mert az egyik letartóztatott gyanúsított, Havadi Barnabás egyenesen a volt miniszterelnök sógora volt.⁵⁵³

Nem tudható, ennek mennyi a valóságalapja, a sajtó azonban azt is megszelleztette, hogy a Három Kapás-összeesküvés miatt feltámadt gyanú csupán egy súlyos, nemzetközi diplomáciai félreértésből származott. Friedrich István ugyanis, aki polgári szakmájára nézve gépészmérnök és üzletember volt, ebben az időben jelentős üzleti érdekeltségeket épített ki a Közel-Keleten, és egyik alapítója volt a Magyar–Török Kereskedelmi Részvénytársaság nevű nemzetközi üzleti vállalkozásnak. Az állítólagos puccsterv leleplezése idején éppen Törökországban, Szmirnában (ma: Izmir) járt üzleti úton, útjára pedig barátja, Mitterdorfer Ottó férfiruha-kereskedő kísérte el. Mitterdorfer táviratot küldött egy ismerősének Budapestre az alábbi szöveggel: „Friedrichhel szerencsésen megérkeztünk. Egészségünk kitűnő. Ottó.” A szmirnai antantmisszió azonban – feltehetőleg hírszerzési eszközökkel – elfogta a táviratot, az Ottó keresztnév alapján pedig a gyermekkorú Habsburg Ottó trónörökösre gyanakodott,

⁵⁵⁰ [SZERZŐ NÉLKÜL], *A rendőrség összeesküvést fedezett fel a kormány ellen*, Magyarország, június 21.

⁵⁵¹ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Két puccsista társaságot fogott el a rendőrség*, 8 órás újság, 1923. június 21., 2.

⁵⁵² [SZERZŐ NÉLKÜL], *Újabb puccs készült*, Egyetértés, 1923. június 21., 1–2.

⁵⁵³ [SZERZŐ NÉLKÜL], *A „Három Kapás” puccsistái az ügyészségen*, 1923. június 24., 12.

akinek trónra történő visszajuttatásának szándéka egyébként valóban nem állt távol a legitimista Friedrich Istvántól.⁵⁵⁴ A diplomáciai hálózat ezután működésbe lépett, a magyar külügyi tárcát is értesítették az információról, mely szerint Friedrich a trónörökösrel együtt Törökországban tűnt fel, ez pedig a magyar rendőrség részéről a legitimista politikai körök elleni razziához vezetett. Nem kizárható, hogy valóban valami hasonló félreértés miatt ütöttek rajta a Három Kapásban a borközi állapotban a Bethlen-kormányt szidó, komolytalan és furcsa politikai terveket szövögető, talán nem is csupán legitimistákból álló asztaltársaságon, a rendőrség pedig helyből minden gyanúsított felé azt a kérdést intézte, hogy mi köze a restaurációs puccstervhez.⁵⁵⁵ Mindehhez a már-már kacagtató, talán nem minden valóság alapot nélkülöző verzióhoz hozzátartozik az a tragikus momentum, hogy a trónörökösrel összekevert Mitterdorfer Ottó törökországi tartózkodása során hirtelen elhunyt.⁵⁵⁶

Bármilyen is volt persze az igazság, az ügyben végül a nyomozó hatóságok komoly bizonyítékot nem tudtak felmutatni arra vonatkozóan, hogy a Három Kapás vendéglőben összejáró, kétségkívül zavaros elképzeléseket megfogalmazó, a Bethlen-kormányra mindazonáltal vajmi kevés veszélyt jelentő asztaltársaság valóban a magyar kormány megdöntésére szövetkezett volna. Ebből kifolyólag a néhány hónapot vizsgálati fogságban töltő gyanúsítottakat 1923 októberéig bezárólag mind szabadlábra helyezték, az ellenük folyó büntetőeljárás pedig bizonyíték hiányában megszűnt.⁵⁵⁷

A Csocsó bácsi-féle összeesküvés – Apor Viktor tartalékos honvéd főhadnagy és társai puccsterve

A korszak egy másik furcsa államcsínyterve Apor Viktor nyugalmazott pénzügyőr, tartalékos honvéd főhadnagy, az Ébredő Magyarok Egyesülete Nemzetvédelmi Főosztályának vezetője nevéhez köthető. Apor az ÉME, és tágabb értelemben a korabeli szélsőjobboldal ismert alakja volt, aki nem meglepő módon ugyancsak Héjjas Iván és Prónay Pál különítményparancsnokok szűkebb köréhez tartozott, illetve egyik vezetője volt a báró Babarczy Jenő huszár százados által irányított Ehmann-telepi különítménynek is. Apornak már a múltja sem volt makulátlan – a pénzügyőrségtől korábbi gyanús üzelmei miatt szerelték le és helyezték nyugállományba, ezután csatlakozott tartalékos főhadnagyként a Nemzeti

⁵⁵⁴ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Minden Ottó gyanús*, Magyarság, 1923. június 29., 9.

⁵⁵⁵ Uo.

⁵⁵⁶ Uo.

⁵⁵⁷ [SZERZŐ NÉLKÜL], *A „Három kapás” puccsistáit szabadlábra helyezték*, Népszava, 1923. október 10., 7.

Hadsereg gyakorlatilag önszerveződő alakulataihoz, több különítménynél is megfordult, illetve rövidesen magas pozícióra tett szert az Ébredő Magyarok Egyesületének félkatonai szárnyában, a Nemzetvédelmi Főosztályban is. 1923-ban lázadás gyanújával – állítólag Héjjas és Prónay megbízásából egy soha végre nem hajtott puccskísérlethez toborozott volna embereket – több társával együtt őrizetbe vette a rendőrség.

A detektívek 1923. augusztus 30-án nagy erővel ütöttek rajta az ÉME – egyébként a Galilei Köről⁵⁵⁸ lefoglalt – Sörház utca 3. alatti székháza közelében lévő, Csocsó bácsi⁵⁵⁹ névre hallgató kocsmán, miközben a kormány megdöntésére szövetkező milicisták éppen megbeszélést tartottak.⁵⁶⁰ A konspirációk helyszíne miatt a korabeli sajtó az ügyet gyakran csak Csocsó bácsi-féle összeesküvésnek is nevezte, Apor Viktort és társait a rendőrség pedig a valamivel későbbi (tanulmányunk harmadik tematikus egységében tárgyalandó) csongrádi bombamerénnyel is kapcsolatba hozta, lőfegyvereket, gránátokat és folyékony robbanóanyagot foglaltak le az Ébredő Magyarok Egyesületétől.⁵⁶¹

A vádiratba belekerült az is, hogy az ÉME nemzetvédelmi osztályai titkos társaság módjára működtek, és persze a Kettőskereszt Vérszövetség neve itt is felmerült velük kapcsolatban. Héjjas Iván és Prónay Pál neve természetesen ugyancsak szóba került, mint lehetséges felbujtóké. Prónay, az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának korábbi vezetője maga is tanúvallomást tett az ügyben, melyben azt állította, Apor Viktor és társai csak hazafias célok érdekében tevékenykedtek, az ÉME nemzetvédelmi osztályai pedig a hatóságok által ismert és elismert segédrendőri milíciák, melyek egyedüli célja az ország megóvása egy esetleges újabb kommunista hatalomátvételtől, ezek tagjai pedig, így Apor Viktor és társai semmiféle jogszabályt nem sértettek meg. Még ha az ügyben előállított emberek nagyrészt erdélyiek is voltak, és irredenta gondolatokat fogalmaztak meg egymás között, az irredentizmus semmiképpen sem bűn, sőt, üdvözlendő szándék, még ha például Erdély vagy annak egy részének visszafoglalására nyilván nem volt, és nem is lehetett reális esélyük.⁵⁶² Mint említettem, a nyomozó hatóságok az ügyet később a csongrádi bombamerénnyel is megpróbálták összekötni valahogyan, persze nem sok sikerrel – a személyi átfedésekre persze itt is lehetett következtetni, hiszen mind Apor Viktor, mind pedig a csongrádi

⁵⁵⁸ A Galilei Kör 1908 és 1919 között működő, liberális-ateista-materialista diákegyesület volt, mely szorosan kötődött a szabadkőművességhez is. Történetéről lásd: CSUNDERLIK Péter, *Radikálisok, ateisták, szabadgondolkodók. A Galilei Kör története (1908–1919)*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2017.

⁵⁵⁹ A Csocsó bácsi kocsmája egy Topcsik/Topcsagics Mujaga, a forrásokban magyarosan olykor Topcsagics Mihály nevű, szerb nemzetiségű ember tulajdonában volt, eredetileg az ő beceneve volt Csocsó bácsi, ahogyan saját vendéglátóhelyét elnevezte.

⁵⁶⁰ SERFŐZŐ, i. m. 82.

⁵⁶¹ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0418 – Apor Viktor és társai pere – A vádirat.

⁵⁶² Uo. Prónay Pál vallomása.

terrorcselekmény valószínűsíthető felbujtója, Piroska János főhadnagy Héjjas Iván belső köréhez tartoztak, és feltehetőleg egymást is jól ismerték.

Apor Viktor tartalékos honvéd főhadnagy egyébként a (jórészt erdélyi menekültekből álló) felosztatott szervezet, a Gábor Áron Szövetség⁵⁶³ tagjait szervezte be az ÉME nemzetvédelmi milíciái alá, erre még megbízólevelet is kapott Héjjas és Prónay aláírásával, vallomása szerint pedig az ÉME nemzetvédelmi osztályai a hadsereg irreguláris kiegészítő alakulatainak voltak tekinthetők.⁵⁶⁴ Apor és társai az Alföldi Brigád tisztjei, többek között Lehrer Alfréd és Kiss Gábor Jenő segítségével toborzott tagokat, és ezek a milicisták egyszer még a csendőrség tudtával és beleegyezésével, annak kölcsönkapott fegyvereivel hadgyakorlatot is tartottak.⁵⁶⁵

A vád Apor Viktorral és társaival szemben az ügyészség intenciója szerint lázadás lett volna, azonban a hasonló cselekményekre jellemző módon még a tárgyalásig sem jutott el. A vizsgálóbíró a rendelkezésre álló adatok, illetve a fegyverek és robbanószerkezetek birtoklása, valamint a toborzás pusztán ténye alapján nem látta bizonyítottnak, hogy Aporék valóban a magyar állam és kormány megdöntésére szövetkeztek volna, ezért büntetőeljárás megszüntetését kezdeményezte.⁵⁶⁶ A Budapesti Királyi Főügyészség az Apor Viktorral és társaival szemben folyó büntetőeljárást végül 1924. december 23-ai dátummal szüntette meg.⁵⁶⁷

Ami Apor tartalékos főhadnagy szerepét és a Csocsó bácsi-féle összeesküvést illeti, a helyzet valószínűleg itt is igen hasonló lehetett, mint számos hasonló ügyben. Apor Viktor és társai, az Ébredő Magyarok Egyesületének magukat (nem minden alap nélkül) a hadsereg kiegészítő alakulataiként definiáló milicistái valószínűsíthetően valóban szövetkeztek a kormány erőszakos, fegyveres megdöntésére, a rendőrség politikai rendészeti munkát végző egységei pedig viszonylag korai stádiumban elkezdtek figyelemmel kísérni az összeesküvők tevékenységét. Mikor elég bizonyíték gyűlt össze a gyanúsításhoz, a rendőrök őrizetbe is vették Apor Viktort és társait – és természetesen nem kizárható, hogy a rendőrök közben egyébként beépített embereket, agent provocateur-öket is alkalmaztak velük szemben. A háttérből azonban minden bizonnyal megindult valamiféle politikai mentőakció, Héjjas és

⁵⁶³ A Gábor Áron Szövetség, teljes nevén az Erdélyi Magyar Székely és Magyar Munkások Gábor Áron Szövetsége a tanácsköztársaság bukása után, 1919-ben alapult hazafias, irredenta egyesület volt, melynek tagjai elsősorban a Romániához csatolt Erdélyből a Magyar Királyság területére áttelepült erdélyi magyarok voltak. A kormány több irredenta egyesülettel együtt feloszlatta, tagjai ilyenkor részben átléptek a hasonló egyesületek emyőszervezeteként is működő Ébredő Magyarok Egyesületébe.

⁵⁶⁴ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0418 – Apor Viktor vallomása.

⁵⁶⁵ Uo.

⁵⁶⁶ Uo. Vizsgálóbírói határozat.

⁵⁶⁷ Uo. A Budapesti Királyi Főügyészség határozata.

Prónay, és talán mások is, befolyásukat latba vetve megtehették a megfelelő lépéseket, hogy hűséges követőjük a lehető legenyhébb büntetésben részesüljön, vagy adott esetben egyáltalán ne részesüljön büntetésben.

Apor patrónusai valóban elérték, hogy a kétes tevékenységeket űző, paramilitáris vezetői szerepben tetszelgő tartalékos főhadnagynak államellenes bűncselekményekért ne kelljen vezekelnie, törvénytelen tevékenységei azonban nem itt kezdődtek, és nem is itt értek véget. Apor utóéletéről ugyanis tudni lehet, hogy 1925 folyamán a Margitszigeten kertészként dolgozott, illetve folyt vele szemben még egy büntetőeljárás olyan ügyek miatt, melyeket még 1921-ben, aktív pénzügyőri szolgálata alatt követett el, és amelyek korábban már említett leszereléséhez és korai nyugdíjazásához erősen hozzájárultak. A volt pénzügyőrt többek között sikkasztással, zsarolással és vesztegetéssel vádolták, amelyekért a Miskolci Királyi Büntetőtörvényszék előtt kellett felelnie. Újabb büntetőperéről a sajtó is beszámolt, és mint az egyik vonatkozó újságcikkből kiderül, az 1925. június 10-én megtartott tárgyaláson horogkeresztes jelvényel jelent meg – tehát ekkorra már valószínűleg valamelyik korai, német nemzetiszocialista mintára szerveződő radikális jobboldali párt aktív tagja is volt.⁵⁶⁸ Ebben a büntetőperben Apor Viktor erkölcsi megbízhatóságát többek között Zadravecz István tábori püspök igazolta, a büntetőtörvényszék pedig 1926. április 27-én egykori pénzügyőr vádlott-társaival együtt felmentette a sikkasztás, a zsarolás és a vesztegetés vádjai alól.⁵⁶⁹ Befolyásos protektorai tehát minden valószínűség szerint még ekkor is nyomon követték pályáját, és lehetőségeikhez mérten kiálltak mellette. Ami a Csocsó bácsi-féle összeesküvés kulcsfigurájának további sorsát illeti, az egykori vámőr és paramilitáris vezető feltehetőleg a továbbiakban is elkerülte a felelősségre vonást és a börtönt. 1927-ből találunk ugyanis egy rövid újsághírt, melyből kiderül, hogy Sashalmon január 10-én megalakult a CREDO névre hallgató katolikus férfiegyesület, melynek világi elnöke Apor Viktor nyugalmazott fővámtiszt.⁵⁷⁰ Apor Viktor életének további momentumai homályba vesznek, azonban annyi bizonyos, hogy 1937-ben még mindig életben volt, és rövid könyv formájában is közreadta első világháborús és ellenforradalmi emlékiratait.⁵⁷¹ Ha belegondolunk, az egykori különítményes tisztnek minden valószínűség szerint valóban volt mire emlékeznie...

⁵⁶⁸ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Apor Viktor volt britanniás főhadnagy bűnpere a miskolci királyi törvényszék előtt. A bánrévei volt vámkirendeltség vezetőjét sikkasztással, megvesztegetéssel és zsarolással vádolják*, Miskolci Estilap – Reggeli Hírlap, 1925. június 11., 3.

⁵⁶⁹ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Zadravecz tábori püspök levelével igazolta Apor Viktor erkölcsi megbízhatóságát*, Miskolci Estilap – Reggeli Hírlap, 1926. április 28., 3.

⁵⁷⁰ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Egyesületi és társadalmi élet*, Új Nemzedék, 1927. január 11., 10.

⁵⁷¹ APOR Viktor, *Háborús és ellenforradalmi emlékek. Naplórészletek*, Budapest, Stádium Nyomda, 1937.

Az Ulain-ügy előzményeiről röviden – német és magyar radikális jobboldali erők együttműködési kísérletei, 1919–1920

Az első világháborút lezáró versailles-i békeszerződés után a vesztes államok egyes politikusai nem nyugodtak bele a vereségbe és a területi veszteségekbe, és nem volt ez máshogyan Németország és Magyarország esetében sem. 1919 telén a weimari köztársaságot megdönteni kívánó radikális jobboldali német politikusok, a Kapp-puccs szervezői, többek között Erich Ludendorff tábornok, Max Bauer ezredes, illetve puccskísérletben ekkor még csak mellékszereplőként résztvevő, feltörekvő politikus, Adolf Hitler⁵⁷² – mint ahogyan a Kettőskereszt Vérszövetség története kapcsán a magyar radikális jobboldal korai nemzetközi együttműködési kísérleteit, így a Fehér Internacionálé tervét már részletesebben bemutattam – megkísérelték egy nemzetközi revizionista szerveződés létrehozását, melynek lényege a német, elsősorban bajor szabadcsapatok, az osztrák radikális jobboldal, valamint az éppen zajló magyarországi fehérterror vezetőinek együttműködési megállapodása lett volna. Azonban, mint azt korábban már említettem, a nemzetközi nagypolitika eseményei azonban 1921-re lényegében megghiúsítottak mindenféle lehetséges érdemi kooperációt Horthy kormányzó és Ludendorff tábornok között, a magyar és az osztrák fél közötti viszonyt pedig Nyugat-Magyarország területi hovatartozásának vitás kérdése és a magyar kormány által erősen támogatott, irreguláris katonai alakulatok által kirobbantott felkelés rontotta meg.

Habár a magyar belpolitikát ekkor már szinte teljes mértékben az angol és francia érdekek határozták meg, a magyar és a bajor fél között ezzel együtt titokban sor került még néhány további kapcsolatfelvételi kísérletre. 1921–1922 során nem csak a magyar nacionalista társadalmi szervezetek, de a Bethlen-kormány is kereste a kapcsolatot a német jobboldali politikusokkal, többek között Gustav von Kahr bajor tartományi miniszterelnökkel, későbbi teljhatalmú tartományi főkormánybizzal, Ludendorff-fal és Hitlerrel. Bethlen Kozma Miklóst, aki ekkoriban a Magyar Távirati Iroda igazgatója volt, küldte Münchenbe tárgyalni és tájékozódni 1922 tavaszán.⁵⁷³ Kozma személyesen tárgyalt is Ludendorff-fal egy esetleges további bajor–magyar együttműködés lehetőségeiről, melynek keretében a magyar kormányzati körök példának okáért fegyvereket vásároltak volna Németországból, a német tábornok azonban arra panaszkodott neki, hogy politikai befolyása az utóbbi időben

⁵⁷² Hitler mellékszereplőként vett részt a Kapp-puccsban, mint a német radikális jobboldal egyik képviselője. Éppen ebben az időben, 1920. február 24-én, egy 25 pontos program elfogadása mellett Hitler javaslatára változtatták meg a Német Munkáspárt (Deutsche Arbeiterpartei) nevét Nemzetiszocialista Német Munkáspártra (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei), amelyet hivatalosan NSDAP-nak, a köznyelvben náci pártnak rövidítettek.

⁵⁷³ ORMOS Mária, *Egy magyar médiavevő: Kozma Miklós*, PolgArt Kiadó, Budapest, 2001, 110–113.

jelentősen lecsökkent, illetve a bajor német politikusok között igen nagy a széthúzás, lényegében semmiben sem értenek egyet egymással.⁵⁷⁴ Bethlen ekkor Kozma Miklós és Gömbös Gyula tájékoztatása nyomán azt a következtetést vonta le, hogy a magyar kormány a bajorokkal akkor és ott semmiféle számára hasznos együttműködést nem remélhet, az ilyen irányú együttműködési tárgyalások pedig egy időre félbe is szakadtak.⁵⁷⁵ A Kettőskereszt Vérszövetség katonai titkos társaság neve, mint korábban már említettem, itt is határozottan felmerül, hiszen többek között a magyar kormány részéről éppen Siménfalvy Tihamér ezredes, a szervezet vezetője volt az egyik személy, aki a bajor és az osztrák szélsőjobboldallal is élénk kapcsolatot tartott fenn, illetve az ilyen irányú megállapodásokat szorgalmazta.⁵⁷⁶

Az 1920-as évek elején a Bethlen-kormány konszolidációs politikájának okán a magyar kormány és a német szélsőjobboldali szervezetek közötti komolyabb együttműködési kísérletek alábbhagytak. Ezzel együtt azonban a magyar kormányzattal is szembenálló, bár olykor vele a közös érdekek mentén mégis összefogó nacionalista-irredenta szervezetek, elsősorban az ekkor még meghatározó, jelentős politikai befolyással és nagy taglétszámmal bíró Ébredő Magyarok Egyesülete továbbra is élénken keresték a hasonló ideológiai platformon lévő formációkkal a nemzetközi együttműködés lehetőségét, és elsősorban korábbi kapcsolataik mentén, német és osztrák irányban tapogatództak. 1921-ben Magyarország képviselőjében éppen az ÉME vett részt a Bécsben rendezett nemzetközi antiszemita találkozón, ahol felmerült egy Nemzetközi Antiszemita Szövetség megalakításának lehetősége is.⁵⁷⁷

1923 tájékán a magyar és a német jobboldali körök közötti politikai együttműködésre tett kísérletek – noha a magyar kormány ezekben már sokkal kisebb intenzitással vett részt⁵⁷⁸ – újra megélénkülni látszottak, e megújulás eredménye pedig egy igen különös, már-már szürreálisnak, képtelennek mondható, a bajor és a magyar fél komoly katonai együttműködésén alapuló államcsínykísérlet terve lett.

⁵⁷⁴ ORMOS, i. m. 112.

⁵⁷⁵ ORMOS, i. m. 113.

⁵⁷⁶ NÁNDORI, i. m. 24–25.

⁵⁷⁷ UNGVÁRY, i. m. 111.

⁵⁷⁸ Még 1923 elején is folytak titkos tárgyalások a magyar kormány képviselői, elsősorban katonatiszti körök és Ludendorff tábornok között. 1923 februárjában Siménfalvy Tihamér ezredes, a Kettőskereszt Vérszövetség parancsnoka Horthy Miklós kormányzó bizalmi embereként Bécsben tárgyalt titokban Ludendorff-fal további együttműködési lehetőségek reményében. Vö. HU-MNL-OL-K 64-1923-41-81. Masirevich Szilárd bécsi magyar követ számjeltávirata a külügyminiszter részére, melyben arról számol be, hogy Ludendorff német tábornok nála járt, és titkos tárgyalást kezdeményezett Siménfalvy ezredessel, mint a kormányzó bizalmi emberével, Bécs, 1923. február 6.

A Szemere–Bobula–Ulain puccsterv a források tükrében, 1923. augusztus–november

A *magyar sörpuccs* elképzelésének történetét – noha 1923–24-ben igen nagy sajtóvisszhangot váltott ki, illetve az említés szintjén megjelenik számos, a Horthy-korszak történetével foglalkozó szakmunkában⁵⁷⁹ – tudomásunk szerint eddig mindössze Serfőző Lajos írta meg részletesebben 1976-os, a Horthy-korszak első éveinek titkos radikális jobboldali szerveződéseivel foglalkozó tanulmányában, mely a hasonló korabeli szervezetek meglehetősen szegényes historiográfiájának fontos darabja.⁵⁸⁰ Serfőző tanulmánya, habár a maga idejében és témájában hiánypótló jelleggel bírt, elsősorban szekunder forrásokra támaszkodott, mint például korabeli sajtótermékek közleményei, az elérhető primer források közül pedig egyedül a Nemzetgyűlés üléseit dokumentáló kiadványokat idézte, így megállapításai mindenképpen bizonyos fokú kritikával kezelendők. Nem tudjuk, nem tudhatjuk, hogy az 1970-es években Serfőző Lajosnak volt-e lehetősége Ulain Ferenc és társai perének Budapest Főváros Levéltárában őrzött, ma már mindenféle korlátozás nélkül bárki számára kutatható ügyiratának tanulmányozására, tanulmánya azonban a per levéltári forrásaira nem hivatkozik. Jelen tanulmány ellenben mindenképp kötelességének érzi, hogy elsősorban a rendelkezésre álló primer, és csak másodsorban az ügy recepcióját dokumentáló szekunder forrásokra támaszkodjon.⁵⁸¹

A *magyar sörpuccs* előkészületei tehát valamikor 1923 augusztusának elején kezdődhettek, amikor is Budapesten megjelent egy Friedrich „Fritz” Döhmel nevű, állítása szerint lipcsei születésű, kereskedelmi végzettséggel rendelkező német fiatalember, aki magát a Hitler–Ludendorff-féle bajor nemzetiszocialista mozgalom és a vele kapcsolatban álló, hasonló nacionalista szervezetek megbízottjának mondta, és különböző, első ránézésre hitelesnek tűnő ajánlólevelekkel felszerelve felkeresett számos korabeli magyar szélsőjobboldali szervezetet és közszereplőt.⁵⁸² A nem tisztázott motivációkkal rendelkező Döhmel egyik első útja a bajor nacionalistákkal már korábban is kapcsolatokat ápoló Ébredő

⁵⁷⁹ Pl. DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen Magyar fasiszta szervezet*, 137.; vagy a rendszerváltás utáni szakirodalomban: GYURGYÁK János, *Magyar fajvédők*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012, 221; illetve ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017, 127–128.; ORMOS Mária, i. m. 113.; UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege*, 111–112.

⁵⁸⁰ SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, Tomus LVII, 1976, 3–60.

⁵⁸¹ Az esemény volt annyira jelentős a magyar történelemben, hogy Magyarország történeti kronológiájában is szerepeljen. Vö. *Magyarország történeti kronológiája 3. 1848–1944*, szerk. BENDA Kálmán, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983, 890.

⁵⁸² HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a magyar királyi államrendőrség budapesti főkapitányához.

Magyarok Egyesülete Sörház utcai székházába vezetett, ahol mindenképpen az egyesület vezetőségi tagjaival akart volna találkozni.⁵⁸³ Első körben azonban csupán egy Gál József nevű radikális jobboldali újságíró fogadta, aki felajánlotta neki, hogy elviszi az egyesület egyik vezetőségi tagjához, a közelben lakó Prónay Pál nyugállományú alezredeshez. Prónay a visszaemlékezéseiben maga is leírja, hogy Döhmel felkereste a lakásán, ám ő maga nem sok hitelt adott a német fiatalember által előadottaknak, és kitessékelte otthonából.⁵⁸⁴ Fritz Döhmel, ez a látszólag élelmes, talpraesett fiatalember azonban nem adta fel, és folytatta a magyar szélsőjobboldali körökkel való kapcsolatfelvételi kísérleteit, így jutott el – feltehetőleg ugyancsak az említett Gál József közvetítésével – Bobula Tituszhoz, az Amerikai Egyesült Államokból hazatért jómódú, zavaros radikális jobboldali elveket valló magyar építészmérnökhöz, illetve annak barátjához, dr. Szemere Béla kórházigazgató főorvoshoz, a korszak ismert szélsőjobboldali figurájához és annak köréhez. Szemere korábban az Állambiztonsági Megbízottak Országos Szervezete (ÁBM), egy, a tanácsköztársaság bukása után állami jóváhagyással alakult felfegyverzett, ám erre az időre már a Nemzeti Munkavédelmi Hivatal⁵⁸⁵ irányítása alá vont, lényegét tekintve felosztatott, de legalábbis jóval szorosabb állami kontroll alá szorított segédrendőri milícia vezetője volt. Szemere Béla, mint továbbra is az ÁBM de facto parancsnoka, illetve Bobula Titusz, aki feltehetőleg pénzzel támogatta a magyar szélsőjobboldali mozgalmakat, ekkoriban már minden jel szerint komolyan gondolkoztak azon, hogyan lehetne a Bethlen-kormányt eltávolítani és a hatalmat magukhoz ragadni, ám tevékenységük a pusztá tervezgetésben merült ki.⁵⁸⁶ Hogy Fritz Döhmel pontosan mikor vette fel a kapcsolatot Szemere Bélával és Bobula Titusszal, az arra vonatkozó információk ellentmondásosak, ám valószínűsíthető, hogy a Szemere Béla vezette Magyar Kultúrliga Egyesület tagjaival már 1923 augusztusában kapcsolatban állt valamilyen szinten.⁵⁸⁷ Döhmel a Gellért Szállóban lakosztályt bérlő Bobula Tituszt kereshette meg 1923. október 31-e tájékán, aki szinte azonnal telefonált Szemere Bélának, hogy az látogassa meg őt a szállodában. Szemere és Döhmel talán nem ekkor találkoztak először, mindenesetre az eléjük tárt dokumentumok alapján úgy tűnik, ekkor mind Bobula, mind Szemere elhitték,

⁵⁸³ Uo. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék elsőfokú ítélete Ulain Ferenc és társai büntetőügyében.

⁵⁸⁴ PRÓNAY Pál, *i. m.* 210.

⁵⁸⁵ A Nemzeti Munkavédelem megszervezéséről a Minisztertanács 1921. október 28-án hozott határozata alapján a belügyminiszter III-III/VII.a/1921 sz. bizalmas rendelete intézkedett. 1922. augusztus 4-én a belügyminiszter kérte a Nemzeti Munkavédelem állományának növelését (HU-MNL-OL-K 27-1922. 08. 04./33. napirendi pont). A szervezet tagjait részben az állami alkalmazottak közül toborozták, részben egyetemi hallgatókat igyekeztek beszervezni, de tagjai közé kerültek egykori különítményesek és nemzetvédelmi milicisták is.

⁵⁸⁶ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Dr. Szemere Béla vallomása.

⁵⁸⁷ Uo. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék elsőfokú ítélete Ulain Ferenc és társai büntetőügyében.

hogy Fritz Döhmel valóban a bajor nacionalista szervezetek teljhatalmú megbízottja, aki azért jár Magyarországon, hogy a hasonló elveket valló magyar szélsőjobboldali szervezetekkel konkrét együttműködésről kössön megállapodást. A tárgyalások németül folytak, a németül nem tudó Szemerének pedig Bobula fordította a Döhmel által előadottakat. Döhmel arról érdeklődött, hogy Szemere, mint az ÁBM volt parancsnoka, hány embert tudna fegyverbe szólítani egy hatalomátvételi kísérlet esetén, mire Szemere azt felelte, noha az ÁBM-et korábban egyáltalán nem államellenes összeesküvés céljára hozták létre, bizonyára lennének emberek a szervezetből, akik hajlandók az ügy mellé állni.⁵⁸⁸ Az arra vonatkozó információk ugyancsak ellentmondásosak, vajon az ÁBM tagjainak többsége korábban beszolgáltatotta-e a szolgálati fegyverét, annyi azonban bizonyos, hogy Szemerék mögött komoly fegyveres erő akkor és ott semmiképpen sem állt.

A felek ezután arról értekeztek, ki az, akit be lehetne vonni abból a célból, hogy meggyőződhessen Döhmel állításainak valóságáról, és a német, elsősorban bajor viszonyok avatott ismerője a magyar politikai életben. A választás szinte kézenfekvő módon dr. Ulain Ferenc ügyvédre és nemzetgyűlési képviselőre, a kormánypártból kivált későbbi Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt, közkeletű nevén a Fajvédő Párt egyik alapítójára, az Ébredő Magyarok Egyesületének vezetőségi tagjára, az egyesület politikai lapja, a *Szózat* szerkesztőjére esett. Ulain német szélsőjobboldali szervezetekkel és politikusokkal való kapcsolatai, valamint Adolf Hitlerrel való személyes ismeretsége ez időben köztudomásúak voltak, sőt, éppen a szóban forgó 1923-as év elején járt személyesen Münchenben és találkozott több ízben is Hitlerrel, hogy a bajor és a magyar nacionalista szervezetek között valamiféle együttműködési megállapodást hozzon tető alá.⁵⁸⁹ A tárgyalások azonban ekkor félbeszakadtak, Ulain Ferencben pedig, akit az öt régebb óta ismerő Bobula Titusz ugyancsak sürgősen a lakosztályába rendelt, újra felcsillant a remény a német–magyar nacionalista szervezetek közti együttműködés megszervezésére. Ulain november 6-án délután jelent meg Bobula lakhelyén, ahol az bemutatta neki Döhmelt és Szemere Bélát. Döhmel és Ulain ekkor hosszan értekeztek a bajor politikai viszonyokról, Ulain pedig úgy vélte, az állítólagos német küldött olyan dolgokat tud, amelyeket nem tudhatna, ha nem valóban a Hitler–Ludendorff-féle bajor nemzetiszocialista mozgalom megbízottja lenne. Fritz Döhmel tehát minden kétséget kizáróan meggyőzte Ulain Ferencet saját kilétével és a bajorok kapcsolatfelvételi szándékának valóságával kapcsolatban, ezzel pedig a furcsa összeesküvés új szintre lépett,

⁵⁸⁸ Uo.

⁵⁸⁹ Uo. Dr. Ulain Ferenc vallomása.

hiszen most már egy tényleges politikai befolyással és kiterjedt kapcsolati hálóval rendelkező nemzetgyűlési képviselő is belépett annak tagjai közé.

Bobulában azonban mégis némi kétely Döhmél személyazonosságát és céljait illetően, hiszen barátja, Homonnay Jenő, ugyancsak radikális jobboldali eszméket valló szobrászművész valamivel korábban felhívta a figyelmét, hogy értesülései szerint Budapesten az utóbbi időben többször megfordult egy német szélhámos, aki Hitler és Ludendorff emberének adja ki magát, és ezen a címen próbál meg pénzt kicsalni a magyar nacionalista szervezetektől.⁵⁹⁰ Bobula tehát elhatározta, hogy szembesíti Döhmelt és Homonnayt, ami végül meg is történt november 6-án, Homonnay azonban a szembesítéskor azt mondta, feltehetőleg nem Döhmél az a bizonyos német szélhámos, akinek a tevékenységéről neki értesülései vannak.⁵⁹¹ Hogy ezt a feltevését mire alapozta, az nem egészen világos, azonban az összeesküvők, miután már látszólag minden kétséget kizáróan meggyőződtek arról, hogy Fritz Döhmél valóban Ludendorff és Hitler megbízottja, elkezdték konkretizálni a tevékenységüket, és egyeztetéseket folytattak arról, miként is kellene megdönteni a Bethlen-kormányt. Döhmél állítólag olyan német nyelvű nyomtatványokat is mutatott a magyar összeesküvőknek, melyek felhatalmazták őt arra, hogy a magyar félnek ígéretet tegyen 14 000 jól felfegyverzett bajor önkéntes katona Magyarországra való átküldésére, akik mindenképpen segítik majd a magyar szélsőjobboldali erőket a Bethlen-kormány megdöntésében. Szó volt arról is, hogy az összeesküvésbe bevonnák Héjjas Iván és Prónay Pál egykori különítményparancsnokokat, ellenben arról, hogy az ő megkeresésük és beszerzésük meddig jutott, és mennyire komolyan támogatták (volna) az összeesküvőket ekkora már jóval szorosabb állami kontroll alatt álló katonai különítményeikkel, ellentmondásosak a fennmaradt információk.⁵⁹² Az összeesküvők a rendelkezésre álló források alapján arról is konkrét egyeztetéseket folytattak, hogy a Bethlen-kormányból kik azok a politikusok, akiket egy hatalomátvételi kísérlet esetén internálni és/vagy meggyilkolni szükséges, és bár ebben látszólag nem egészen értettek egyet, abban igen, hogy csak Nagy Emil igazságügyi és Nagyatádi Szabó István földművelésügyi minisztert hagynák meg esetleg a pozíciójában, a kormány többi tagját mindenképpen el kell mozdítani a helyükről. Szemere és Bobula állítólag leginkább a kormánytagok meggyilkolásának pártján állt, míg Ulain egykori kormánypárti politikusként mérsékeltebb állásponton volt, és megelégedett volna a

⁵⁹⁰ Uo. Bobula Titusz vallomása, valamint uo: Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a magyar királyi államrendőrség budapesti főkapitányához.

⁵⁹¹ Uo.

⁵⁹² Szemere Béla vallomásában azt mondta, Héjjas és Prónay neve szóba került, Bobula Titusz állítólag azt mondta Döhmének, a két különítményparancsnok minden bizonnyal a puccskísérlet mellé áll majd, ha oda kerül a sor.

rezsinváltás szempontjából nemkívánatos személyek internálásával.⁵⁹³ Szó volt még a magyar és a segítségükre érkező német szabadcsapatok konkrét felvonulási tervéről, valamint zsidó vezetők, közéleti személyiségek elleni merényletekről, és egy, a tervek szerint mintegy ötezer zsidó meggyilkolását célzó pogromról is,⁵⁹⁴ noha ezt a résztvevők később Döhmel kivételével lelepleződésük után kategorikusan tagadták.

A felek mindenesetre – feltehetőleg Döhmel kezdeményezésére – írásbeli szerződést is megfogalmaztak német nyelven arról, miként is tudna együttműködni irredenta és antiszemita céljai megvalósításában a (majdan létrehozandó önálló) bajor és a (Bethlen-kormány erőszakos eltávolítása után egy új, radikális jobboldali kormányzat vezetése alatt álló) magyar állam. Habár a büntetőper iratai között a szerződés eredeti példánya nem maradt fenn, a rendőrség, nyilván, hogy saját pozitív szerepét kiemelje az összeesküvés leleplezésében, hozzájárult a szerződéstervezet magyar fordításának közzétételéhez a sajtóban.⁵⁹⁵ Úgy véljük, tanulságos, ha a szerződés a Friss Újság hasábjain megjelent magyar fordítását tanulmányunkban mi is alább, teljes terjedelmében közöljük:

„Előzetes megállapodás Magyarország és Bajorország államok között politikai és katonai közösség elérése céljából

A szerződés pontokba foglalt szövege a következő:

- 1. cikkely. Az érdekek és szándékok teljes egyenlősége alapján, amely a felek között fennáll, a legszorosabb együttműködés határoztatik el minden tekintetben, minden esetre.*
- 2. cikkely. A legbensőbb politikai és katonai közösség ellenére mindkét szerződő állam szuverenitása érintetlen marad, azaz tudniillik beavatkozások az egyik állam részéről a másik állam politikai életébe semmi körülmények között sem engedhetők meg az illető másik állam beleegyezése nélkül.*
- 3. cikkely. A szerződő felek mindegyikének megmarad a joga más irányú szövetségeket kötni, amennyiben ezen más szövetségek által a másik szerződő félnek érdekei nem érintetnek kedvezőtlenül, vagy pedig sérelmet nem szenvednek.*
- 4. cikkely. Amennyiben az egyik szerződő fél a másik szerződő fél sérelme árán is egy másik hatalommal szerződést kötne, úgy azonnal oly megállapodás kötendő, amely által esetleges félreértések teljesen kiküszöböltetnének.*

⁵⁹³ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Fritz Döhmel vallomása.

⁵⁹⁴ Uo.

⁵⁹⁵ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Ulain szerződése a horogkeresztesekkel. A rendőrség közzétette a Hitleréssel kötött megállapodásokat*, Friss Újság, 1923. november 10., 2.

5. cikkely. *A bajor állam az újonnan alakítandó magyar államot azon határokkal ismeri el, amilyenek az 1914. év júliusa előtt érvényben voltak. Ugyanezt elismeri a magyar állam Bajorországra nézve. Amennyiben egyik szerződő fél valamely határmegváltoztatásokat (annexiókat) határozna el, ezeket a másik szerződő fél elismeri, amennyiben ezek az annexiók a másik szerződő fél érdekeit nem sértik. Ebben az esetben azonnal békés kiegyezés teremthető.*

6. cikkely. *A két szerződő fél közt fennálló teljes munkaközösség a szerződő felek mindegyikét arra kötelezi, hogy egymást céljaik elérésében minden rendelkezésükre álló eszközzel támogassák, hogy a kívánt cél eléérjék.*

7. cikkely. *Bajorország kötelezi magát arra, hogy Magyarországnak a legmesszebbmenőleg mindazon eszközöket rendelkezésre bocsátja, amelyekben az hiányt szenved. Ugyanezen kötelezettség fennáll természetesen Magyarországra is.*

8. cikkely. *Az 1. és 2. számú melléletekben felsorolt kölcsönösen rendelkezésre bocsátandó eszközökön kívül Bajorország Magyarország rendelkezésére bocsátja speciális kiképzésű legénységét, a magyar akcióban való felhasználás céljából. A közelebbi magyarázatot a 3. számú melléklet nyújtja.*

9. cikkely. *A mindkét részről fogantatosítandó akciók időpontjáról, amelyek a szerződő felek által kizárólag célszerűnek talált kormányzatok felállítását célozzák, szerződő felek kötelesek egymást kölcsönösen értesíteni. Minden valószínűség szerint a magyar akció november vége felé nyerne elintézt.*

10. cikkely. *Vámjogi, rendőri, kereskedelempolitikai és a kisebbségi védelmet illető ügyek külön megállapodás tárgyát képezik.*

11. cikkely. *Ezen szerződés ideiglenes jelleggel bír. A tervezett akciók keresztülvitele után konferenciák tartandók, amelyek hivatva lesznek az újjáalakított államok egymáshoz való viszonyát végleges szabályozás tárgyává tenni.*

Pótcikkely: Mindkét állam megállapodik abban, hogy a monarchistakérdést az akció befejezéséig háttérbe szorítják

Budapest, 1923, november 3-án,

München,.....

A Bayerischer Völkisch-Nationaler Aktionsausschuss nevében:

Döhmel s. k.

diplomáciai delegátus.

Az Ungarischer Völkisch-Nationaler Aktionsausschuss nevében:

Dr. Szemere Béla s. k.

Bobula Titusz s. k.

I. melléklet.

Legénységi és anyagszállítások Bajorország részéről. A Bajorország részéről felsorolt anyagszállítások az akció megszervezésére elegendők lesznek ugyan, de később nagyobb magyar csapatkötelékek felállítása alkalmával kibővítendő. Az engedélyezett legénységen kívül még tisztek is elegendő számban kérelmeztetnek, akik oktató és szervezési célokat szolgálnának és egyebekben tanácsadói szerepet vinnének, a csapatok és anyagok Magyarországnak azon naptól kezdve állának rendelkezésére, amelyet Magyarország erre a célra megjelöl. A bajor alakulatok Bajorország részéről egy hónapi zsolddal és élelemmel láttatnak el.

II. melléklet.

Magyarország kész a befejezett akció után Bajorországot élelmiszerral támogatni. A szállítások előreláthatólag a jövő évi januárban fognak kezdődni és gabonára, főzelékekre, vágómarhára, borra és tejszóra, valamint tejtermékekre fognak kiterjedni. Az utóbbiak korlátolt mennyiségben lesznek szállíthatók. Az erre vonatkozó végleges megállapodások szóbeli tárgyalás alapján Münchenben köttetnek.

III. melléklet.

Szükségesnek tartatik, hogy Bajorország Magyarországnak oly embereket bocsásson rendelkezésére, akik a normális katonai szolgálaton kívül dolgoznának (?) Ezek többek között oktatók, szervezők, stb., valamint speciális kiképzésű legénységi állományú emberek volnának, akiknek felhasználási módjára nézve Magyarországnak önálló rendelkezési jogot kell adni.

IV. melléklet.

Az ügy pénzügyi része fontosságára való tekintettel kizárólag szóbelileg Münchenben szabályozandó a bajor és a magyar kiküldött között.”

Az iratot kétségtelenül maga Fritz Döhmel írta németül, az pedig összesen tizenegy cikkelyben és három mellékletben foglalkozott politikai, katonai és gazdasági kérdésekkel. A dokumentum lényege tehát az volt, hogy az újonnan megalakuló bajor állam el fogja ismerni az újonnan megalakuló magyar államot, mégpedig annak 1914-es, az első világháború és a

trianoni békeszerződés életbe lépése előtti államhatáraival. A szerződő államok pedig, miután sikerült „általuk célszerűnek ítélt rezsimeket” hatalomra juttatniuk saját országukban, katonailag is mindenben igyekeznek segíteni egymást – elsősorban a kisantant Csehszlovákia ellen fognak össze és nyújtanak egymásnak kölcsönös katonai segítséget, ha az akár Bajorországot, akár Magyarországot megtámadná. A szerződés 11. cikkelye szerint a megállapodás ideiglenes jelleggel bírt, az újonnan alkotott államok pedig a nacionalista rezsimek hatalomátvétele után szabályozták volna egymáshoz való végleges viszonyukat. A szerződést Szemere, Bobula és Ulain november 5-én írták alá, mint a németül *Völkisch-Nationaler Aktionsausschuss Ungarns*⁵⁹⁶ névre keresztelt, újonnan létrehozott nacionalista szerveződés⁵⁹⁷ vezetősége, és amelyet a tervek szerint Münchenben kellett volna majd német (bajor) részről aláírnia Ludendorffnak és Hitlernek.⁵⁹⁸ Szemere Béla állítólag vonakodott a szerződést aláírni, mert ebben a stádiumban, amíg tényleges tárgyalás nem történt a bajor féllel, komolytalannak és szükségtelennek tartotta, Bobula és Döhmél győzködésére végül mégis aláírta azt.⁵⁹⁹

A több példányban készült szerződés egyik példányát végül Ulain Ferenc maga is aláírta, ám a második példánynál már meggondolta magát, mert jobban átgondolva úgy vélte, a dolog komolytalan. Furcsának tartotta az ötletet, hogy többek között egy amerikai állampolgár ír alá a magyar állam nevében bármit is, és leginkább személyesen akart arról mihamarabb meggyőződni, hogy Ludendorff és Hitler valóban ennyire komolyan gondolják-e a magyar irredenta szervezetekkel való lehetséges együttműködést, illetve mind a magyar, mind a bajor állam radikális átalakítását.⁶⁰⁰

Az összeesküvők ezek után, november 5-én este ismét összegyűltek Bobula Titusz Gellért Szálló-beli lakosztályában, ahol Ulainnal közölték, hogy egy korábban az együttműködési szándék visszaigazolása végett már korábban Münchenbe küldött futár visszatért, és értesítést hozott, mely szerint Hitler és Ludendorff személyesen akarják őt fogadni, és várnak rá Münchenben november 7-én este nyolc órakor.⁶⁰¹ Ulain az útra negyven dollár támogatást kapott Bobulától, majd – a szerződés egy példányát állítólag gondosan

⁵⁹⁶ Völkisch-Nationaler Aktionsausschuss Ungarns = kb. Magyar Népi-nemzeti Végrehajtó Bizottság.

⁵⁹⁷ Tóth Tibor a hungarista emigrációról szóló monográfiájában a Szemere–Bobula–Ulain-csoportot az egyik első magyar nemzetiszocialista szerveződésnek tekinti. Vö. TÓTH Tibor, *A hungarista mozgalom emigrációtörténete az „Út és cél” és a „Hungarista Tájékoztató” című sajtótermékek tükrében*, Debrecen, Debrecen University Press, 2008, 11.

⁵⁹⁸ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Fritz Döhmél vallomása.

⁵⁹⁹ Uo. Ulain Ferenc vallomása.

⁶⁰⁰ Uo.

⁶⁰¹ Uo.

nadrágja farrészébe varrva, hogy megmotozása esetén azt nála meg ne találják⁶⁰² –, 1923. november 6-án vonattal Münchenbe indult, hogy Ludendorff-fal és Hitlerrel találkozzék.

Ulain Ferenc azonban soha nem jutott ki Münchenbe, így a bajor nacionalista politikusokkal sem találkozhatott. Hegyeshalomnál, az osztrák–magyar határon ugyanis detektívek kíséretében feltartóztatta Záborszky Miklós rendőrfogalmazó, aki közölte vele, hogy a hatóságok tudnak a politikai összeesküvésről, melyben ő maga is részt vesz, és elkobozta tőle a Hitler–Ludendorff-féle szervezetnek szánt küldeményt.⁶⁰³ Ulaint ekkor még mentelmi jogára való tekintettel nem vették őrizetbe, azonban a rendőrök nyomatékosan megkérték, hogy másnap fáradjon be az államrendőrség budapesti főkapitányságára az ügy tisztázása végett, ahol már ott fogták, és nem sokkal később dr. Szemere Béla és Bobula Titusz is ugyanerre a sorsra jutott.⁶⁰⁴

Itt válhatott világossá Ulain számára is, hogy az összeesküvés nem kerülte el a rendőrség figyelmét, a rendelkezésre álló forrásokból pedig egyértelműen kiderül, hogy a hatóságok Ulain Münchenbe utazási kísérletekor már hetek óta figyelték a Szemere–Bobula–Ulain csoport ténykedéseit.

Ahhoz pedig, hogy megértsük, a rendőrség hogyan és miért kísérte figyelemmel a – mondhatni, egyébként meglehetősen naiv – összeesküvők tevékenységét gyakorlatilag a kezdetektől, néhány hetet vissza kell mennünk az időben. Mint azt korábban említettem, a rendelkezésre álló adatok alapján Fritz Döhmel 1923 augusztusában tűnt fel Budapesten, mint a bajor–német nemzetiszocialista szervezet lobbistája. Budapesti tartózkodásának augusztus és október közötti részletei ugyan homályosak, annyi bizonyosnak tűnik, hogy ez idő tájt nem Fritz Döhmel volt Budapesten a bajor nemzetiszocialisták egyetlen állítólagos megbízottja – Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettes vallomásában ugyanis azt állította, hogy az 1923. év őszén nem kevesebb, mint ötvenhét (!) olyan bajor illetőségű fiatalember fordult meg a magyar fővárosban, aki a Hitler–Ludendorff-féle szervezet megbízottjának mondta magát, és az Ébredő Magyarok Egyesületének címzett ajánlólevéllel volt ellátva.⁶⁰⁵ Ezeknek az embereknek a többségét a rendőrség beazonosította, egy ideig megfigyelte őket, majd őrizetbe vették és kiutasították őket Magyarország területéről.⁶⁰⁶ Fritz Döhmel tehát lehetett volna éppenséggel egy a számos Hitler-megbízott közül, akik közelebbről meg nem határozott, konkrét politikai együttműködésben még meg nem nyilvánuló, ugyanakkor kétségkívül élénk

⁶⁰² Uo. Fritz Döhmel vallomása.

⁶⁰³ Uo. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék elsőfokú ítélete Ulain Ferenc és társai büntetőügyében, valamint: SERFŐZŐ, i. m. 23.

⁶⁰⁴ SERFŐZŐ, i. m. 19.

⁶⁰⁵ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettes vallomása.

⁶⁰⁶ Uo.

kapcsolatfelvételi kísérleteket folytattak a magyarországi szélsőjobboldal szervezeteivel, ezek közül is kiemelten az Ébredő Magyarok Egyesületével.

Úgy tűnik azonban, Döhmél ennél valamivel több volt, ugyanis már a kezdet kezdetén sem csupán a magyar nacionalista szervezetekkel kereste a kapcsolatot – e rejtélyes, nem tisztázott motivációkkal bíró német fiatalember (talán nyereségvágyból, talán másféle indíttatásból is) augusztus 20-a körül felkereste a Neues Pester Journal, illetve az Egyenlőség című liberális lapok szerkesztőségét, hogy lerántsa a leplet a Szemere és Bobula által tervezett, antiszemita-irredenta államellenes összeesküvésről. Ellátogatott a Pesti Izraelita Hitközséghez is, innen közvetítették tovább a zsidó származású Vázsonyi Vilmos polgári liberális (és szabadkőműves) nemzetgyűlési képviselőhöz, aki láthatólag komolyan vette Döhmél állításait a készülő szélsőjobboldali puccsról és pogromról, majd Fábíán Béla képviselőtársa segítségével elintézte, hogy a német fiatalembert a legnagyobb titokban magas rangú kormánytagok fogadják a parlamentben.⁶⁰⁷ 1923. augusztus 24-én a parlamentben Daruváry Géza külügyminiszter és miniszterelnök-helyettes, Rakovszky Iván belügyminiszter, valamint Kánya Kálmán, a külügyminiszter állandó helyettese hallgatták meg Döhmelt, aki részletesen előadta, értelmezése szerint mire is készülnek az összeesküvők, és hogy tevékenységüket a kormánynak igen komolyan kellene vennie.⁶⁰⁸ Rakovszky belügyminiszter utasítására a rendőrség elrendelte a nyomozást, ám miután Döhmél úgy észlelte, az általa előadottaknak a kormány és a hatóság nem sok hitelt adnak, elment a szociáldemokrata Népszava szerkesztőségébe is, hogy az összeesküvést – lehetőleg valamiféle pénzjutalomért cserébe – megszellőztesse, illetve ismételten Vázsonyi Vilmos közvetítésével személyes találkozót kért a nyomozást vezető Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettestől. Érdekes momentum, hogy ez idő tájt Vázsonyi Vilmos fia, Vázsonyi János szállást biztosított Döhmél számára, pénzadománnyal látta el, illetve jó minőségű ruhát is vásárolt neki.⁶⁰⁹ A német fiatalembernek tehát – bármik is voltak a valós szándékai – egy ideig úgy látszott, sikerült magas rangú politikusok bizalmába férköznie.

Hetényi főkapitány-helyettes a jelek szerint ugyancsak igyekezett komolyan venni a Döhmél által előadottakat, bármennyire is kételkedett annak szavában, és Hirsch Sándor államrendőrségi detektívfelügyelő kíséretében Münchenbe küldte Döhmelt annak felderítése végett, vajon tényleg fennállhat-e valamiféle, az eddigi kapcsolatfelvételi kísérleteken túlmutató, komolyabb együttműködés lehetősége a német és a magyar szélsőjobboldali

⁶⁰⁷ Uo. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék elsőfokú ítélete Ulain Ferenc és társai büntetőügyében.

⁶⁰⁸ Uo.

⁶⁰⁹ Uo. Fritz Döhmél vallomása.

szervezetek között.⁶¹⁰ Hogy Münchenben pontosan mi történt, az a források alapján nem tisztázható pontosan, Fritz Döhmel mindenesetre vallomásaiban azt adta elő, hogy Hirsch Sándorral együtt Münchenben Hitler egyik bizalmasával, egy bizonyos Christian Weberrel léptek kapcsolatba, aki nagyon előnyösnek vélte a magyarországi nacionalista szervezetekkel való összeköttetést, és még azt is felajánlotta, hogy akár ő maga egy pár száz fős bajor terrorkülönítmény élén Magyarországra utazik, mely segít a magyar radikálisoknak elmozdítani a kormányt és átvenni a politikai hatalmat.⁶¹¹ Ezek után – legalábbis Döhmel vallomása szerint – a rendőrséggel abban maradt, hogy az egy detektívet küld beépített emberként a Szemere–Bobula–Ulain csoport megbeszéléseire, akit ő majd hitlerista bajor katonaként mutat be. Erre a célra a legalkalmasabbnak az államrendőrség részéről a németül anyanyelvi szinten beszélő Seibold Jenő detektívfelügyelő tűnt, aki Hetényi megbízásából egy ideje már figyelte az elvileg a rendőrségnek dolgozó Döhmelt is, és akit Döhmel Bobulának végül valóban mint Franz Müller bajor őrmestert mutatott be.⁶¹² Erre a konspiratív beépülési kísérletre azonban – a detektívfelügyelő vallomása szerint – csak a legvégén, november 6-án került sor, nem sokkal azelőtt, hogy a München felé úton lévő Ulain Ferencet az osztrák–magyar határon feltartóztatták.

Noha a magyar összeesküvők végig a lehető leglelkesebben tevékenykedtek, látszólag mit sem sejtve arról, hogy Hitler és Ludendorff állítólagos megbízottja valamiféle provokátor, de legalábbis kettős, vagy akár többes játékot játszik, aki összeesküvéseket lényegében eladta a kormánynak, arra is mutatnak adatok, hogy maguknak is tudniuk kellett arról, hogy tevékenységük korántsem zajlik a legnagyobb titokban. Hetényi Imre maga is előadta vallomásaiban, hogy Prónay Pálon keresztül, aki más természetű ügyben járt nála a főkapitányságon, már 1923 szeptemberében figyelmeztette⁶¹³ Szemere Bélát, hogy a rendőrség tud az összeesküvésterről, és hogy a Szemere-kör lehetőleg hagyjon fel képtelen és az országra nézve káros következményeket sejtető tevékenységével. Sőt, miután a Prónay által küldött üzenet nem igazán használt, Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány személyesen is magához hívatta Szemerét, és nyomatékosan figyelmeztette, hogy hagyjon fel

⁶¹⁰ Uo. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék elsőfokú ítélete Ulain Ferenc és társai büntetőügyében.

⁶¹¹ Uo. Fritz Döhmel vallomása.

⁶¹² Uo. Seibold Jenő detektívfelügyelő vallomása.

⁶¹³ Szemere Béla, mint egy a belügyminisztérium irányítása és az államrendőrség felügyelete alá tartozó, polgári segédrendőri szervezet korábbi parancsnoka, nyilván szoros együttműködésben és személyes kapcsolatban állt a rendészeti vezetőkkel, és ezek a kapcsolatai egy ideig talán meg is védték a felelősségre vonástól.

államellenes terveivel, azonban ez a figyelmeztetés sem használt túl sokat, és az összeesküvők tovább szövögették a Bethlen-kormány megdöntésére vonatkozó zavaros elképzeléseiket.⁶¹⁴

Letartóztatásuk után mind Szemere, mind Bobula, mind pedig Ulain vallomásaikban kategorikusan tagadták, hogy a magyar állam és kormány megdöntésére szöttek volna összeesküvést, noha mindnyájan részleges beismerő vallomást tettek arra vonatkozóan, hogy valóban keresték, vagy legalábbis keresték volna a bajor–német szélsőjobboddallal a kapcsolatfelvétel lehetőségét. Lényegében mindhárman azt adták elő, hogy sikeres kapcsolatfelvétel és együttműködési megállapodás esetén német kapcsolataikat a magyar állam és kormány javára használták volna fel, utólag pedig jelentést kívántak volna a kormánynak és személyesen Horthy Miklós kormányzónak, így legfeljebb afféle önjelölt diplomatákként jártak el, de semmiképpen sem szöttek államellenes összeesküvést vagy készültek erőszakos hatalomátvételre.

Bobula Titusz eleinte semmit nem volt hajlandó mondani az őt kihallgató rendőröknek és ügyészeknek, és arra hivatkozva, hogy ő amerikai állampolgár, fogvatartását szubjektíve teljesen jogellenesnek ítélte, csak később ismerte be részlegesen, hogy részt vett az összeesküvésben, de minden erőszakos hatalomátvételi szándék vagy antiszemita pogromra történő előkészület vádját határozottan visszautasította.⁶¹⁵

Szemere Béla ellenben szinte rögtön az elején önként elég részletes vallomást tett, és szervezkedését igyekezett a lehető legelőnyösebb színben feltüntetni, továbbá azzal mentegetőzött, hogy mivel németül nem tud, a tárgyalások pedig többnyire a csak németül beszélő Fritz Döhmelre tekintettel németül folytak, összeesküvőtársai csak annyit osztottak meg vele az elhangzottakból, amennyit jónak láttak, ő a német nyelvtudás hiánya okán a megbeszélések tényleges tartalmát ellenőrizni nem tudta.⁶¹⁶

Az összeesküvés három kulcsfigurája közül a jogvégzett és gyakorló ügyvédként tevékenykedő Ulain Ferenc tette talán a legjózanabb vallomást, beismerve, hogy már korábban is személyes kapcsolatban állt Ludendorff-fal és Hitlerrel, és bajor összeköttetéseit mindenképpen csak és kizárólag a magyar állam javára, a területi revíziós igények szolgálatába állítva használta volna fel. Magát mentendő, igyekezett kihangsúlyozni, hogy a Szemere-körben elhangzott megbeszéléseket, terveket abban a formában komolytalannak, gyerekesnek tartotta, a Döhmel által szorgalmazott szerződést pedig még inkább, hiszen a megbeszélések akkor és ott egyoldalúak voltak, mindenféle konkrétum nélkül. Azt ugyan

⁶¹⁴ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettes vallomása.

⁶¹⁵ Uo. Bobula Titusz vallomása.

⁶¹⁶ Uo. Szemere Béla vallomása.

többé-kevésbé elhitte, hogy Döhmel valóban a bajor szélsőjobboldal megbízottja, hiszen látszólag olyan ismeretekkel rendelkezett, amelyek ezt igazolták, ám mindenképpen szükségesnek tartotta a Hitlerrel és Ludendorff-fal folytatandó személyes tárgyalásokat, továbbá annak függvényében tartotta átgondolandónak a továbbiakat, hogy a német fél mit is tud végül megvalósítani odahaza a saját elképzeléseiből.⁶¹⁷ Magát mentendő és tisztázandó, Ulain rögtön feltartóztatása után egy – túlzásoktól persze nem mentes – memorandumot is küldött Horthy Miklós kormányzónak, melyben beszámol a Hitler–Ludendorff-csoporttal való korábbi tárgyalásairól és az esetleges német–magyar együttműködés lehetséges távlatairól, valamint a Hitlerrel és Ludendorff-fal való személyes ismeretségét, a német nemzetiszocialista politikusok megbízhatóságát, a velük kötendő katonai szövetség szándékának komolyságát és például egy csehszlovák támadással szemben alkalmazható előnyeit hangsúlyozza.⁶¹⁸ Ulain e memorandumában egészen konkrétan Ludendorffék 28 000 katonájáról ír, akiket tüzérséggel és speciális legénységgel kiegészítve hajlandóak lennének Magyarország támogatására rendelni, és akiknek segítségével akár egy, a nyugat-magyarországi felkeléshez hasonló kisebb gerillaháború keretében lehetne visszafoglalni a Felvidék egy részét.⁶¹⁹ Ulain továbbá azt is hangsúlyozza, hogy megítélése szerint Hitler és Ludendorff ugyan a túlzottan mérsékelt politikát követő Bethlen-kormány felé kissé bizalmatlanok, ezért is keresték a kapcsolatot Fritz Döhmel útján kormányon kívüli magyar politikusokkal, Horthy mint államfő felé azonban maximális bizalommal viseltetnek, egyúttal kéri Horthyt, hogy ha Fritz Döhmelt, e szerinte a végletekig tisztességes német hazafit letartóztatták volna, akkor engedjék szabadon, mert az talán enyhítheti a magyar és a német fél között ennek kapcsán támadó feszültséget.⁶²⁰

Szemerét, Bobulát és Ulaint végül lázadás előidézésére létrejött szövetség büntetével gyanúsították és vádolták meg, Ulain Ferenc mentelmi jogának ügyét pedig a nemzetgyűlés mentelmi bizottsága 1923 novemberének utolsó napjaiban tárgyalta, és a részletekre kiterjedő, igen alapos vizsgálatot folytatott le.⁶²¹ Dr. Nagy Emil igazságügyminiszter első körben Ulain és társai ellen először statáriális büntetőeljárás megindítását kezdeményezte, azonban később változtatott a véleményén, és Ulainék puccstervét a rendes bíróságra tartozó, közönséges

⁶¹⁷ Uo. Ulain Ferenc vallomása.

⁶¹⁸ Ulain Ferenc memoranduma Horthy kormányzóhoz Hitlerrel, Ludendorff-fal és más német nemzetiszocialistákkal való tárgyalásairól, 1923. november eleje, in *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924*, forráskiad. KARSAI Elek–NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959, 328–330.

⁶¹⁹ Uo. 329.

⁶²⁰ Uo. 330.

⁶²¹ Habár Serfőző Lajos idézett tanulmánya a magyar sörpuccs levéltári forrásaira nem hivatkozik, a nemzetgyűlésben az ügy kapcsán elhangzottakat igen jól összefoglalja.

bűnügynek ítélte meg.⁶²² A szélsőjobboldali nemzetgyűlési képviselők igyekeztek menteni Ulaint és társait, Eckhardt Tibor, Gömbös Gyula és Lendvai István kisebbiteni próbálták az ügyet, illetve azt hangsúlyozták, hogy Ulain és társai hatósági beugratás, a rendőrség által felbérelt agent provocateur áldozatai, és elsősorban Pakots József és Vázsonyi Vilmos polgári liberális képviselőkkel szemben fogalmaztak meg komoly vádakot, akiknek célja szerintük a fajvédő politikusok nyílt lejáratása volt.⁶²³ Gömbös ugyanakkor amellet is érvelt, hogy barátja, Ulain Ferenc saját elhatározásából vette fel a kapcsolatot Szemere Bélával és Bobula Titusszal, tehát tevékenysége semmiképpen sem minősíti az egész fajvédő képviselőcsoportot.⁶²⁴

Helyzetjelentést küldött a kormányzónak Kozma Miklós, a Magyar Távirati Iroda igazgatója is, melyben Ulain Ferencet és társait zavaros fantasztáknak, Fritz Döhmelt, a bajor nemzetiszocialisták állítólagos megbízottját mind az összeesküvőket, mind pedig a magyar államapparátust és politikusokat anyagi haszonszerzés céljából félrevezető nemzetközi kalandornak, a Szemere–Bobula–Ulain puccstervet pedig komolytalan, a magyar kormányra és államra valós veszélyt nem jelentő szervezkedésnek aposztrofálja, amely mögött sem számottevő politikai, sem fegyveres erő egy percig sem állt.⁶²⁵ Kozma azt is megemlíti, hogy feltehetőleg ez is csak egy volt az 1920-as évek elejének számos nevetséges, szélsőjobbról kiinduló puccskísérlete közül, és hogy a rendőrség ironikus módon itt is letartóztatta azt a néhány embert, akit hasonló próbálkozásokkor mindig le szokott tartóztatni, de kiderült, hogy még ezek az illetők sem igazán vettek részt Ulain szervezkedésében, mert Ulain Ferencet még az Ébredő Magyarok Egyesületében is sokan zavaros elméjű és megbízhatatlan politikusnak tartják.⁶²⁶

⁶²² SERFŐZŐ, i. m. 24.

⁶²³ Nemzetgyűlési Napló, 1922. XVII. kötet, 112–117. Idézi: SERFŐZŐ, i. m. 25.

⁶²⁴ Nemzetgyűlési Napló, 1922. XVII. kötet, 189–191. Idézi: SERFŐZŐ, i. m. 25.

⁶²⁵ Kozma Miklós helyzetjelentése Ulain Ferenc nemzetgyűlési képviselő akciójáról, 1923. november 26., in *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon*, 330–331.

⁶²⁶ Uo. 331. Kozma Miklósnak abban valóban igaza van, hogy az 1920-as évek első felében a szélsőjobboldal számos szereplője szerette volna megdönteni a konszolidációra törekvő Bethlen-kormányt. E puccstervek persze komolytalanok voltak, ám szinte mindegyik mögött felsejlett az Ébredő Magyarok Egyesülete. Épp ugyanebben az időben, 1923 augusztusában esküdött össze társaival például Apor Viktor tartalékos honvéd főhadnagy, az ÉME nemzetvédelmi főosztályának vezetője is. Az összeesküvőket a rendőrség elfogta, a vád alól azonban végül felmentették őket. Vö. HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0418 – Apor Viktor és társai pere. Ebben az összeesküvésben, miként az Ulain-ügyben is felmerült Prónay Pál, az ekkora Horthy belső köréből már egyre inkább kiszoruló különítményparancsnok neve. A személyi átfedéseket ugyancsak jól mutatja, hogy Ulain Ferenc számos esetben működött közre a jórészt ugyancsak az ÉME-hez köthető radikális jobboldali bűnelkövetők védőügyvédjeként, például a hírhedt bombaperben, melynek vádlottjai, Márffy József és társai, az ÉME ifjú milicistái nyolc ember halálát okozták egy, az Erzsébetvárosi Demokrata Körben elkövetett bombamerénylet elkövetésével 1922 áprilisában. Vö. HU-BFL-VII-5-c-16193/1923 – Márffy József és társai pere.

A Nemzetgyűlés mentelmi bizottságának 1923. november 22-ei keltezésű jelentése dr. Ulain Ferenc nemzetgyűlési képviselő mentelmi jogának felfüggesztését javasolta a nemzetgyűlésnek, mégpedig azzal az indoklással, hogy Ulain a terhére rótt cselekmény elkövetésével, azaz lázadás előidézésére irányuló szövetség létesítésével alaposan gyanúsítható, fogvatartása pedig teljesen indokolt és jogszerű. Hiszen Ulain valóban szövetségben állt Szemere Bélával és Bobula Titusszal, akikkel hárman Fritz Döhmel, e tisztázatlan személyazonosságú német egyén közreműködésével a bajor forradalmi szervezetekkel való kapcsolatfelvételt és együttműködést terveztek, melynek célja minden bizonnyal a magyar kormány erőszakos eltávolítása és új hatalmi berendezkedés kialakítása lett volna. Ulaint a rendőrség a bűncselekmény megvalósítása közben tetten érte, hiszen 1923. november 7-én a Münchenbe tartó vonaton tartóztatták fel Hegyeshalomnál, és megtalálták nála a bajor és a magyar nacionalista szervezetek közötti együttműködési szándék egyértelmű bizonyítékául szolgáló, német nyelven fogalmazott dokumentumokat, melyeket ott és akkor le is foglaltak tőle.⁶²⁷

Ulain Ferenc és társai büntetőügyét a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék dr. Langer Jenő elnökletével 1923. decemberében és januárjában tárgyalta. A tárgyalásról számos sajtótermék, köztük az Ébredő Magyarok Egyesületének maga Ulain Ferenc által szerkesztett szélsőjobboldali lapja, a Szózat is tudósított, és természetesen igyekezett megvédeni a balul sikerült puccskísérlet főszereplőit. A Szózatban ügyvédjén keresztül az ekkor a müncheni sörpuccs miatt büntetőeljárás alatt álló Adolf Hitler is kiadott egy sajtónyilatkozatot, mely szerint Fritz Döhmel sosem volt az ő vagy politikai pártja megbízottja, és a bajor nemzetiszocialistáknak sosem állt szándékában a magyar állam belügyeibe beavatkozni:

„Hitler készséggel nyilatkozott az Ulain-ügyről. Szavait ügyvédje az alábbi írott nyilatkozatba foglalta:

Hitler úr engem, mint védőügyvédjét, felhatalmazott, hogy nevében az ön kérdéseire a következő választ adjam:

1. Döhmel Frigyes nevű egyén Hitler úr előtt teljesen ismeretlen. Hitler úr sem vele, sem mással soha a magyar kormány leküzdésére (Bekämpfung) vonatkozó szerződést nem kötött, sem pedig nincs szándékában kötni.

⁶²⁷ A nemzetgyűlés mentelmi bizottságának jelentése lázadás előkészítésére létrejött szövetség büntette miatt gyanúsított és tettenkapás folytán 1923. november 6-ika óta őrizetben, illetve előzetes letartóztatásban levő dr. Ulain Ferenc nemzetgyűlési képviselő mentelmi ügyében, Nemzetgyűlési Irományok, 1923/331, 135–142.

2. *Hitler úr sohasem gondolt arra, hogy embereit Magyarországra küldje. Tréfás hangon jelentette ki előttem, hogy léghajók nem állanak rendelkezésére, más szállítóeszközökkel pedig nem is igen volna célszerű csapatokat Magyarországra útbaindítani.*
3. *Hitler úr sohasem gondolt arra, hogy Magyarországra utazzon, és ott tanárnak adja ki magát, és távol áll tőle az a gondolat, hogy a magyar belügyekbe avatkozzon.*
4. *Végül a következőket jelentette ki Hitler úr: –Semmit sem tudok arról, hogy Weber Christián Döhmellel valamiféle tárgyalásokat folytatott volna. De még abban az esetben is, ha igaz lenne, ilyen tárgyalásokat jelentőséget tulajdonítani már csak azért sem lehetne, mert Weber úrnak feladata mindössze autók rendbentartására szorítkozott. Politikai dolgokhoz semmi köze nem volt.*

*Kiváló tisztelettel: Dr. Róder Lőrinc ügyvéd*⁶²⁸

Ugyanebben a sajtóközleményben idézte a Szózat Anton Drexler és Alfred Rosenberg német nemzetiszocialista politikusok nyilatkozatait is, akik ugyancsak azt állították, hogy Fritz Döhmel sosem volt a bajor nemzetiszocialisták megbízottja, komolyabb együttműködési szándék a magyar szélsőjobboldal irányában nem állt fenn, főként nem a Bethlen-kormány megdöntése céljából. Végül a fajvédők lapja is arra az álláspontra helyezkedett, hogy Döhmel valójában a magyar kormány és Vázsonyi Vilmosék által közösen felbérelt agent provocateur volt, a célja pedig nem volt más, mint Ulain Ferenc és társai beugratása és koholt perbe fogása, ezen keresztül pedig a fajvédők és az ÉME lejáratása a nagy nyilvánosság előtt.⁶²⁹

A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszéken 1924. január 24-én hirdették ki az ügyben az elsőfokú ítéletet, melyben mindhárom vádlottat, Ulain Ferencet, Szemere Bélát és Bobula Tituszt is mindössze egy hónap és tizennégy napi államfogházra mint főbüntetésre, illetve a bűnügyi költségek és a fogvartartás költségeinek megtérítésére mint mellékbüntetésre ítélte.⁶³⁰ A vádlottakat 1923 decemberében, néhány hét statáriális és előzetes letartóztatás után már szabadlábra is helyezték, így az ítélt hirdetést már szabad emberekként hallgathatták végig, büntetésüket a bíróság pedig kitöltöttnek vette.⁶³¹

Az ítélet indoklása szerint a vádlottakat azért találta bűnösnek a bíróság csupán a lázadásra irányuló szövetség létesítése enyhe tényállásában, mert nem volt minden kétséget

⁶²⁸ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Hitler nyilatkozata az Ulain-ügyben. Sohasem akart beleavatkozni a magyar ügyekbe Döhmel, köpenicki diplomata*, Szózat, 1923. december 23, 7.

⁶²⁹ *Hitler nyilatkozata az Ulain-ügyben*, i. m.

⁶³⁰ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék elsőfokú ítélete Ulain Ferenc és társai büntetőügyében.

⁶³¹ Uo.

kizáróan megállapítható, hogy a Szemere–Bobula–Ulain-csoport valóban kapcsolatban állt volna a Ludendorff–Hitler-féle német szélsőjobboldali szervezettel, hiszen az ügyben egymásnak ellentmondó vallomásokot tevő Fritz Döhmel valódi személyazonossága nem volt felfedhető. Sőt, a bíróság véleménye szerint szinte bizonyos, hogy a német fiatalember a valóságban sosem volt a bajor forradalmi szervezetek megbízottja, csupán annak adta ki magát különböző fórumokon, hogy anyagi előnyökhöz jusson, ily módon pedig a magyar kormányt és rendőrséget is félrevezette, illetve igyekezett sokkal veszélyesebbnek feltüntetni az összeesküvők tevékenységét, mint amilyen az a valóságban volt. A bajor féllel nem állt fenn tényleges, konkretizálható katonai-politikai együttműködésre irányuló kapcsolat, a Döhmel által említett bajor fegyveresek sem voltak az országban, és nem is tudtak volna észrevétlenül bejutni annak területére. Továbbá Szemere, Bobula és Ulain maguk sem rendelkeztek magyar részről komoly fegyveres erővel – az ÁBM a fegyverei nagy részét a törvényszék álláspontja szerint korábban beszolgáltatta, Héjjas Iván és Prónay Pál korábbi különítményparancsnokok komoly szerepe az ügyben pedig nem bizonyítható –, ezért tevékenységük a magyar államra nézve veszélyt nem jelentett, hiszen kimerült a pusztá megbeszélésben, tervezgetésben, a kormányt pedig semmiképp sem tudták volna megdönteni. A törvényszék nem értékelte súlyosbító körülményként a német nyelven írott szerződés megfogalmazását és aláírását sem, hiszen álláspontja szerint az csupán a vádlottak szándékának határozott kifejezése volt, ugyanakkor cselekményük veszélyességét semennyiben nem növelte. Enyhítő körülményként vette ugyanakkor figyelembe a vádlottak büntetlen előéletét, azt, hogy hazafias szempontok vezérelték őket, illetve azt, hogy cselekményük a nagyobb veszélyt nélkülözte.⁶³²

Noha a vádlottak minden komolyabb büntetés nélkül megúszták a képtelennek tűnő puccskísérletet, úgy érezték, a becsületükön mindenképp folt esett, ezért – főként a gyakorló jogász Ulain Ferenc – nem hagyták annyiban a dolgot, és az elsőfokú ítélettel szemben természetesen fellebbezéssel éltek. A büntetőper végül a Budapesti Királyi Ítéltáblán folytatódott, mely 1924. április 7-én kelt másodfokú ítéletében felmentette mindhárom vádlottat a lázadásra irányuló szövetség létesítése alól, és még a bűnügyi költségeket is a magyar államra hárította.⁶³³

A királyi ügyészség persze a másodfokú ítéletet megfellebbezte, a Magyar Királyi Kúria mint harmadfokú bíróság azonban végül 1924. november 18-án kelt végzésében

⁶³² Uo. Az elsőfokú ítélet indoklása.

⁶³³ Uo. A Budapesti Királyi Ítéltábla másodfokú ítélete Ulain Ferenc és társai büntetőügyében.

helybenhagyta az ítéletét, így végül a legmagasabb igazságszolgáltatási fórum is Szemere Béla, Bobula Titusz és Ulain Ferenc ártatlansága mellett foglalt állást.⁶³⁴

Fritz Döhmelt, Hitler állítólagos megbízottját az Ulain-perben tett ellentmondásos vallomása után – a német szélsőjobboldali szervezetek egyéb megbízottjaihoz hasonló módon – a magyar hatóságok kitoloncolták Magyarországról. A német rendőrség Münchenben ugyancsak tanúként hallgatta ki Hitler és társai hazaárulási ügyében, illetve a német ügyészség hazaárulás miatt büntetőeljárást kezdeményezett ellene.⁶³⁵

Nemzetközi kitekintés – a sikertelen müncheni sörpuccs, 1923. november 8–9.

Ulain Ferenc szándékai szerint éppen 1923. november 7-én, a sörpuccs előestéjén utazott volna ki Münchenbe Hitlerrel és Ludendorff-fal tárgyalni, ha Hegyeshalomnál fel nem tartóztatják a magyar rendőrök. Emiatt nem zárható ki, hogy a bajor szélsőjobboldali szervezetekkel való korábban meglévő, Fritz Döhmelt személyétől független kapcsolatainak köszönhetően pontosan tudta, mi, hogyan, és főleg mikor készül Bajorországban, a magyar kormány esetleges megbuktatását pedig a müncheni sörpuccsal szorosán összehangolva képzelte el.⁶³⁶ Ha Fritz Döhmelt esetleg szélhámos/agent provocateur is volt, aki korábban talán sosem állt kapcsolatban a bajor forradalmi szervezetekkel oly módon, ahogyan azt a fantasztá magyar összeesküvőknek állította, Ulain korábbi tárgyalásainak és értesüléseinek köszönhetően tudhatott bizonyos dolgokat. Érdeemes tehát a bajor sörpuccsot/Hitler–Ludendorff-puccsot is legalább néhány mondat erejéig megvizsgálnunk, hogy a Szemere–Bobula–Ulain-csoport tevékenységét a maga képtelenségével és komolytalanságával együtt bizonyos szinten nemzetközi kontextusba tudjuk helyezni.⁶³⁷

Ulain Ferenc saját bevallása szerint 1923 nyarán folytatott tárgyalásokat Hitlerrel és Ludendorff-fal. A föderális államként működő weimari köztársaságon belül nagyfokú önállósággal rendelkező Bajorország szövetségi tartományban ebben az időben zavaros politikai helyzet állt fenn, a gazdasági helyzet igen instabil volt, a nagyfokú társadalmi

⁶³⁴ Uo. A Magyar Királyi Kúria végzése Ulain Ferenc és társai büntetőügyében.

⁶³⁵ Vö. NÉMETH István, *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Az 1920-as évek (1. rész)*, Valóság, 2017/6, 45–80, 70. Németh István az ügy kapcsán idézi a budapesti német nagykövet jelentését is: PA-AA-(B)-R 30531-Bd. 1. Welzeck budapesti német nagykövet jelentése a Külügyi Hivatalnak az Ulain-ügyről, 1924. január 26.

⁶³⁶ Vö. SERFŐZŐ, i. m. 21.

⁶³⁷ A bajor sörpuccs ugyan egy meglehetősen jól feltárt és jól kutatható történelmi esemény, azonban magyar vonatkozásairól igen kevés szó esik a róla fennmaradt forrásokban, pl. a Bundesarchiv őrizetében fennmaradt rendőrségi aktákban: BArch-R 1507/2129. Bajor sörpuccs (Hitlerputsch).

elégedetlenség pedig a szélsőséges politikai formációknak más vesztes államokhoz hasonlóan itt is kedvezett. Ilyen volt az NSDAP, a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt, illetve a vele szoros szövetségben álló, félkatonai jellegű Kampfbund is. A politikai hatalmat ebben az időben Gustav von Kahr korábbi tartományi miniszterelnök, különleges jogkörrel felruházott, a politikai-gazdasági megoldására megbízást kapott fő kormánybiztos gyakorolta Hans von Seisser ezredessel, a bajor rendőrség vezetőjével és Otto von Lossow tábornokkal, a Reichswehr bajorországi parancsnokával közösen. A válságra való tekintettel különleges jogköröket gyakorló végrehajtó hatalom képviselői ugyan ideológiailag maguk sem álltak túl messze a politikai szélsőségektől és az Adolf Hitler, valamint Erich Ludendorff tábornok által vezetett csoporttól, azonban mégis a nemzetiszocialisták kihagyásával igyekeztek volna politikai tőkét kovácsolni a fennálló válságból.⁶³⁸

Hitler és Ludendorff attól való félelmükben, hogy bár Bajorország irányítása nacionalista politikusok kezébe került, őket mégis mellőzni fogják, 1923. november elején államcsínyt szerveztek, és erőszakkal próbálták meg magukhoz ragadni a hatalmat. A *sörpuccs* abban a müncheni sörcsarnokban, a Bürgerbräukellerben vette kezdetét, ahol Gustav von Kahr éppen egy tömeggyűlésen tartott beszédet híveinek, és ahová november 8-án este Hitler és fegyveresei berontottak, majd deklarálták a közhatalmat gyakorló politikusok letartóztatását. Az épületet – a helyzet komolyságának demonstrálása kedvéért – az Ersnt Röhm vezette SA⁶³⁹ körülbelül hatszáz fegyverese vette körül, Kahr fő kormánybiztos pedig a fegyveres fenyegetés hatására biztosította Hitlert és embereit a támogatásáról. Hitler, az egyébként kiváló szónoki képességekkel rendelkező politikus ugyanitt gyújtó hangú beszédet tartott, és pillanatok alatt maga mellé állított a sörcsarnokban összegyűlt több ezres tömeget. A nemzetiszocialista milícia ezután egy összehangolt akció keretében megszállta München fontosabb kormányzati létesítményét és középületeit, az éjszaka során pedig, miután Hitlerék úgy gondolták, hogy nincs tovább szükségük Kahrra és embereire, így hamarosan szabadon is engedték őket.⁶⁴⁰

A nemzetiszocialista párt szabadcsapatai az utcán randalíroztak, a puccskísérletnek azonban igen komoly hiányossága volt, hogy a rendőrség egyáltalán nem állt mellé és nem támogatta a nácikat. Másnap reggel, november 9-én Hitler és fegyveresei túsul ejtették a bajor tartományi kormányt, majd Ludendorff tábornok javaslatára kétezer főt számláló menet

⁶³⁸ A sörpuccsról és politikai kontextusról a magyar történettudományi szakirodalomban lásd például: ORMOS Mária, *Hitler*, Budapest, T-Twins Kiadó, 1994, 73–86. Valamint összefoglaló jelleggel a magyar szakirodalomban lásd: KERÉKES Lajos, *Hitler-puccs a sörházban*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1976.

⁶³⁹ SA = Sturmabteilung, azaz rohamosztag, a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt elsősorban első világháborús veteránokból álló milíciája, párhaderege.

⁶⁴⁰ ORMOS, i. m. uo.

indult a bajor védelmi minisztérium elfoglalására, a müncheni Odeonplatznál azonban Hitler és milicistái szembe találták magukat a Gustav von Kahrhoz és a szövetségi kormányzathoz hűséges karhatalmi erőkkel, ahol lövöldözés tört ki. Az összecsapásban végül tizenhat puccsista és négy rendőr kapott halálos sebet, Hitler és a puccs vezetői pedig elmenekültek a helyszínről. Itt vált egyértelművé, hogy az államcsínykísérlet csúfosan megbukott, Hitlert pedig néhány napon belül őrizetbe vették a rendőrök.⁶⁴¹

A későbbi német diktátort végül hazaárulás vádjával ötévi börtönbüntetésre ítélte a bíróság, a háborús hősként tisztelt Ludendorff tábornokot ellenben, noha vezető szerepet játszott a sörpucásban, mégis felmentették minden vád alól. Részben növekvő népszerűségének köszönhetően végül Hitler is csak kilenc hónapot töltött börtönben, majd megírta *Mein Kampf – Harcom* című emlékiratát. A balul sikerült puccskísérlet Hitlert hosszabb távon országosan ismert és népszerű politikussá tette, olyannyira, hogy tíz évvel később, 1933-ban alkotmányos úton válhatott Németország kancellárjává, majd rövidesen a 20. század egyik véreskező diktátora lett.⁶⁴²

Bár a *bajor sörpuccs* a jóval komolytalanabb háttérrel rendelkező, még a fegyveres erőket is lényegében nélkülöző *magyar sörpuccshoz* hasonlóan csúfosan elbukott, mindkét – valószínűleg szorosan összefüggő – szélsőjobboldali politikai akció rámutatott már az 1920-as évek első felében, milyen válságok és traumák munkáltak az első világháborút elveszített államok társadalmában, és előrevetítették a politikai szélsőségek későbbi, 1930-as évekbeli erőteljes, szinte meggátolhatatlannak tetsző térnyerését.⁶⁴³

A komolytalan puccsterv kérdőjelei és mérlege

Habár Szemere Bélát, Bobula Tituszt és Ulain Ferencet a legfelsőbb magyar bírói fórum végül ártatlannak találta még a lázadásra irányuló szövetség létesítésének viszonylag enyhe tényállásában is, az általuk bajor–német közreműködéssel tervezett puccskísérlet éppen azért, mert nem maradt több pusztá tervezgetésnél, kétségtelenül komolytalan volt, mégis jelentős politikai botrányt kavart 1923–24-ben, és számos kérdőjelet máig felvet.

A legnagyobb kérdőjel persze a puccsistákat megkörményező és beugrató, feltehetőleg mindenkit félrevezető német fiatalember, Fritz Döhmel személye és motivációi. A Szemere–Bobula–Ulain-összeesküvést emlegető szakirodalom általában azon az állásponton van, hogy Fritz Döhmel valószínűleg nem volt más, mint a Bethlen-kormány által felbérelt agent

⁶⁴¹ ORMOS, i. m. uo.

⁶⁴² ORMOS, i. m. 196–321.

⁶⁴³ NÉMETH István, *Császárságból diktatúrába. Németország a 20. század első felében*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017, 309–394.

provocateur, akinek felhasználásával Bethlenék célja a kormánypártból kivált, Gömbös Gyula vezette szélsőjobboldali fajvédő képviselőcsoport kompromittálása és elszigetelése volt,⁶⁴⁴ vagy pedig megelégszik azzal a még egyszerűbb magyarázattal, hogy Döhmel valóban Hitlerék megbízottja volt, a német és a magyar szélsőjobboldali szervezetek közötti kapcsolat pedig valamilyen formában valóban fennállt.⁶⁴⁵ A *magyar sörpuccs* még a nemzetközi idegen nyelvű szakirodalomban is feltűnik az említés szintjén, az idegen nyelven született tudományos művek pedig rendszerint ugyancsak kész tényként kezelik, hogy a magyar és a német fél között együttműködési megállapodás állott fenn.⁶⁴⁶ Nevezik Döhmelt a különböző szakmunkákban diplomatának, ügynöknek, szélhámosnak, nemzetközi kalandornak, agent provocateur-nek, mivel azonban a puccstervet egyáltalán megemlítő művek, miként azt fentebb már említettem, többnyire nem tárgyalják mély részletekbe menően – Serfőző Lajos tanulmányát leszámítva – a *magyar sörpuccsot*, illetve nem igazán hivatkoznak annak levéltári forrásaira sem, így a látható ellentmondásokra sem világítanak rá.

Annyi kétségkívül igaz, hogy Ulain Ferenc és az Egységes Pártból kiváló, később párttá alakuló fajvédő frakció viszonylagos kellemetlenségeket okozott a konszolidáción munkálkodó Bethlen-kormánynak, nem csupán pusztán kiválásukkal, de számos, a kormányzathoz köthető korrupciós ügy nyilvánosságra hozatalával is. Ulain maga számos alkalommal interpellált a parlamentben különböző korrupciós ügyek kapcsán, ezzel pedig rontotta a Bethlen-kormány hitelét.⁶⁴⁷ Bizonyos kormánytagokat, köztük Rakovszky Iván belügyminisztert ingyen részvényekkel vesztegették meg, a korrupciós ügyben pedig számos állami tisztviselő érintettnek látszott.⁶⁴⁸ A Magyar Általános Hitelbank 1923 nyarán ugyanis több kormánypárti és ellenzéki képviselőnek juttatott összesen körülbelül 300 millió koronányi értékben „ajándékrészvényeket”, továbbá súlyosan megsértette a spekulációra

⁶⁴⁴ Vö. SERFŐZŐ, i. m. 17–27. Prónay Pál visszaemlékezéseiben ugyancsak ezt az álláspontot képviseli: PRÓNAY, i. m. 210.

⁶⁴⁵ ORMOS Mária, *Kozma Miklós. Egy magyar médiavezér*, 113; UNGVÁRY, i. m. 111.; ROMSICS, i. m. 128.; NEMES Dezső, *A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon a bethleni konszolidáció kezdeti időszakában, 1921–1924*, in *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924*, 7–120, 110.; ZAKAR József, *Fajvédők az 1920-as évek Magyarországon*, in *Tanulmányok a Holokausztról V.*, szerk. Randolph L. BRAHAM, Budapest, Balassi Kiadó, 2011, 52–111, 89.

⁶⁴⁶ BODÓ Béla, *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019, 301.; Thomas L. SAKMYSTER, *Hungary's Admiral on Horseback. Miklós Horthy, 1918–1944*, Washington, Columbia University Press, 1994, 132–134; David KING, *The Trial of Adolf Hitler. The Beer Hall Putsch and the Rise of the Nazi Germany*, London–New York, W. W. Norton and Company, 2017, 118–119.

⁶⁴⁷ UNGVÁRY, i. m. 112.

⁶⁴⁸ NEMES Dezső, i. m. 108–109.

vonatkozó szabályokat is.⁶⁴⁹ Az ügyet Nagy Emil igazságügyminiszter a kormánypárt nyomására sem volt hajlandó eltussolni, hanem utasította a tárcája irányítása alá tartozó ügyészséget, és komoly vizsgálatot indított. Részben ez az ügy is közrejátszott abban, hogy nem sokkal később, 1924-ben lemondott az igazságügyi tárca éléről, és Bethlen miniszterelnökkel is igencsak megromlott a viszonya. Ulainnak személyesen tehát sok köze volt a Horthy-korszak egyik legnagyobb korrupciós botrányának kirobbantásához, mely, ha kormányválságot közvetlenül nem is okozott, de rontotta a Bethlen-kormány hitelét, és nyomán a kormányzat ellen jelentős sajtóhadjárat indult meg. Bethlenéknek tehát érdekükben állhatott lejártni a Gömbös vezette fajvédő képviselőket, köztük Ulain Ferencet, ám a levéltári források alapján kétségbe vonhatónak tűnik az a magyarázat, mely szerint Fritz Döhmel egyszerűen a magyar kormány erre a célra felbérelt agent provocateur-e lett volna, és semmi több.

Ha ugyanis megnézzük az ügyben nyomozó Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettes vallomását, illetve a budapesti rendőr-főkapitánynak küldött jelentését, valamint Seibold Jenő detektívfelügyelő vallomását, akkor azokból kiderül, hogy Fritz Döhmel minden valószínűség szerint már azelőtt megjelent Budapesten és a Hitler-féle bajor nacionalista szervezet megbízottjaként kereste a kapcsolatot a magyar szélsőjobbaldali szervezetekkel, hogy tevékenységére a rendőrség felfigyelt volna. Döhmel végül valóban a politikai rendőrség – és ebben Döhmel és Hetényi vallomása is egybevág – ügynöke lett egy rövid időre, és elsősorban anyagi haszonszerzés reményében jelentéseket tett a hatóságoknak és egyes kormánytagoknak az összeesküvők tevékenységéről, ám eredetileg, úgy tűnik, a magyar állami szervek tudta és közreműködése nélkül, teljesen önállóan is kereste velük a kapcsolatot.

Feltehetjük tehát a kérdést, hogy előfordulhatott-e olyan furcsa helyzet, hogy a magyar hatóságok, elsősorban a mai értelemben vett polgári titkosszolgálati jellegű tevékenységet végző fővárosi rendőr-főkapitányság politikai nyomozó főcsoportja, a felette álló Rakovszky Iván belügyminiszter utasítására úgy szervezett volna be egy láthatólag valóban német anyanyelvű személyt az összeesküvők beugratására, hogy konspiratív módon eljátszották, hogy a tevékenységéről csak később értesültek, miután Döhmel már felbujtotta valamilyen fokú cselekvésre a kormányt egyébként valóban megdönteni szándékozó Szemere–Bobula–Ulain-csoportot. Keletkeztetett volna a rendőrség konspiratív módon olyan – egyébként

⁶⁴⁹ Vö. Kozma Miklós feljegyzése az ingyen részvények botrányáról, 1923. szeptember 30, in *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924*, 326–328.

jórészt belső használatra szánt – iratokat, amelyek azt bizonyítják, hogy Döhmel eredetileg tőlük függetlenül tevékenykedett, és csak később került a hatóságok látókörébe és működött együtt azokkal, noha kezdettől fogva az állami szervek felbérelt provokátora volt? A válasz természetesen az, hogy mindez ugyan elképzelhető, ámde aligha valószínű vagy életszerű.

Elképzelhető továbbá az is, hogy esetleg Bethlenék legmagasabb szintű utasítására és a legnagyobb titoktartás közepette Fritz Döhmelt más magyar állami szerv – például az ekkoriban a Magyarországra vonatkozó fegyverkezési korlátozások miatt az ekkoriban fedésben működő katonai hírszerző és elhárító szerv, a Honvédelmi Minisztérium VI. csoportjának 2. osztálya, (későbbi nevén 2. vkf osztály) – szervezte be, hogy Ulain Ferencet és társait kompromittálja azzal az összeesküvéssel, amelynek folytatására gyakorlatilag ő maga bujtotta fel őket, ám ennek a valószínűsége is igen kicsi. Képtelennek, irracionálisnak hangzik az ötlet már csak azért is, mert Döhmel, ha lehet hinni a forrásoknak, eredetileg Szemere Bélát és Bobula Tituszt környékezte meg, akik tőle függetlenül is valóban gondolkodtak a kormány megdöntésének lehetőségén, Ulain Ferencet mint valamelyes politikai befolyással rendelkező nemzetgyűlési képviselőt és a bajor nacionalista körökkel valóban kapcsolatot tartó személyt pedig csak valamivel később vonták be az összeesküvésbe. Tehát amikor Döhmel felvette a kapcsolatot Szemerével és Bobulával, jó eséllyel még nem tudhatta, hogy nemsokára Ulain válik az összeesküvés egyik kulcsfigurájává. Mindent egybevetve tehát úgy tűnik, Döhmel eredetileg nem volt a magyar kormány embere, hanem teljesen önállóan, nem tudni, kinek a megbízásából tevékenykedett, a politikai rendőrségnek pedig csak később kezdett jelentéseket tenni.

Elképzelhető az a forgatókönyv is, hogy Fritz Döhmel eredetileg valóban a bajor nacionalista szervezetek megbízottja volt, ám később önállósította magát, és anyagi haszonszerzés reményében szó szerint eladta az összeesküvést és a birtokában lévő információkat, az összeesküvők tevékenységét pedig egyúttal a saját pillanatnyi érdekei szerint igyekezett felnagyítani. Több alkalommal tett vallomásának ellentmondásai, már-már kacagtató momentumai – melyek szerint például, noha eredetileg a német szélsőjobboldalhoz fűzték szálak, politikai meggyőződését tekintve valójában idealista kommunista és filozemita, a radikális jobboldali összeesküvőket pedig azért leplezte le, hogy megakadályozza az általuk állítólag tervezett erőszakos antiszemita cselekményeket⁶⁵⁰ – is arra engednek következtetni, hogy egyrészt az anyagi haszonszerzés motiválhatta, másrészt

⁶⁵⁰ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Fritz Döhmel vallomása.

tudatosan igyekezett minél nagyobb botrányt kirobbantani, egyúttal pedig minél inkább összekuszálni a szálakat.⁶⁵¹

Érdekesen fogalmaz ugyanakkor a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék elsőfokú ítélete, mely szerint Döhmel személye a magyar állami szervek számára is talány, és bár valószínű, hogy a mögötte álló köröket külföldön, de minden bizonnyal nem Bajorországban kell keresni, Döhmel pedig mind a *magyar sörpuccs* résztvevőit, mind pedig a magyar állam hatóságait csúnyán félrevezette.⁶⁵² *A külföldön, de nem Bajorországban* jelentheti azt is – noha írásos bizonyíték hiányában nem kell egyetértünk a büntetőtörvényszékekkel sem –, hogy a szóban forgó rejtélyes fiatalember valamely külföldi állam hírszerző szolgálatának az ügynöke volt, aki valamiért azt a megbízást kapta, hogy lehetőleg igyekezzen szabotálni a német és a magyar szélsőjobboldali szervezetek közötti együttműködési kísérleteket, illetve a feleket diszkreditálni egymás előtt.

Amennyiben megengedjük magunknak, hogy feltételezésekbe bocsátkozzunk, nem lévén más fogódzónk, akkor feltehetnénk a logikus kérdést, vajon ebben az időszakban mely államnak vagy államoknak állhatott érdekében a feltörekvő német szélsőjobboldali szervezetek nemzetközi kapcsolatépítésének megakadályozása. A válasz nyilván adja magát: szóba jöhet ugyanis Franciaország, Ausztria, de akár maga a weimari köztársaság is. Hiszen a viszonylag közeli múltban, 2009-ben került elő a Francia Nemzeti Levéltárból és kapott némi sajtónyilvánosságot egy hírszerzői jelentés, amely szerint a francia hírszerzés emberei megfigyelték a feltörekvő nemzetiszocialista vezért és körét, és amely Mussolinihez hasonló, kiváló szónoki kvalitásokkal és karizmatikus kisugárással bíró politikusnak festi le Hitlert.⁶⁵³ Ugyanez érvényes lehet akár a környező kisantant államokra is, amelyeknek ugyancsak evidens módon nem állt érdekében, hogy Magyarországon bármely politikai erő komoly külföldi szövetségesekre tegyen szert revizionista törekvések megvalósítása érdekében, így őket sem zárhatjuk ki az ilyen irányú feltételezésekből.

Ott volt továbbá az ekkoriban önálló Ausztria is, mely, mint az Osztrák–Magyar Monarchia egyik utódállama, ekkoriban rengeteg belpolitikai és gazdasági problémával

⁶⁵¹ Ugyan a német Bundesarchiv őrizetében fennmaradtak iratok, beszámolók a bajor és magyar radikális jobboldali szervezetek kapcsolataira vonatkozó iratok, ezek is leginkább az ügyben megjelent sajtócikkekre, publicitást kapott információkra reflektálnak, és Fritz Döhmel személyazonosságát illetően ezekből sem derül ki a magyar levéltári forrásokhoz képest új információ: BArch-R 707/142. A bajor-magyar kapcsolatokra vonatkozó iratok.

⁶⁵² HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék elsőfokú ítélete Ulain Ferenc és társai büntetőügyében.

⁶⁵³ Vö. Thomas WIEDER, *Genre fasciste. Dans les années 1920, Adolf Hitler était surveillé par les services français. La fiche rédigée sur le futur Führer dort dans une armoire des Archives nationales*, Le Monde, 2009. november 20.

https://www.lemonde.fr/europe/article/2009/11/19/adolf-hitler-genre-fasciste_1269349_3214.html

küzdött. A politikai szélsőségek számára itt is kiváló táptalajt szolgáltatott az első világháború elvesztése utáni krízishelyzet, az ország kormányának pedig valós veszélyként kellett számolnia azzal, hogy Németország a nagynémet egység helyreállítása jegyében előbb-utóbb annektálja majd Ausztriát, miként arra a Hitler vezette náci német kormány által sor is került tizenöt évvel később, 1938-ban. A nemzetiszocialista típusú, egyúttal Anschluss-párti mozgalmak már itt is korán felütötték a fejüket, az osztrák államnak tehát egyáltalán nem állt érdekében, hogy a Hitler–Ludendorff-féle kör sikeres nemzetközi együttműködést építsen ki más nemzetek hasonló ideológiai platformon álló politikusaival.⁶⁵⁴ Hozzáteendő, hogy a két évvel korábbi nyugat-magyarországi felkelés és Sopron hovatarozásának kérdése is jelentősen hozzájárult az osztrák–magyar politikai kapcsolatok megromlásához.

Végül ott volt maga az ekkoriban Friedrich Ebert államelnök és Gustav Stresemann kancellár vezetése alatt álló weimari köztársaság, mely, mint az első világháború legnagyobb vesztes állama, e monarchiából frissen köztársasággá átalakult birodalom ugyancsak hatalmas gazdasági és társadalmi válságokkal küzdött. Éppen ezek a válságok és a fokozódó elégedetlenség növelte a szélsőséges eszméket valló és hirdető, demagóg politikusok, így Hitler és a nemzetiszocialisták népszerűségét. Annyi bizonyos, hogy a weimari köztársaság hírszerző és elhárító szerveinek voltak beépített emberei a nemzetiszocialista pártban és más radikális politikai mozgalmakban, hiszen maga Hitler életének is egy kevésbé ismert momentuma, hogy eredetileg úgy került kapcsolatba a nemzetiszocializmussal, hogy a rövid életű Bajor Tanácsköztársaság leverése után, 1919-ben a német hadsereg bajorországi hírszerző- és propagandaegységének dolgozott, a feladata pedig az lett volna, hogy információt gyűjtsön a politikai szélsőségeket propagáló szervezetekről és személyekről, illetve élénk antikommunista propagandatevékenységet fejtsen ki.⁶⁵⁵ Az egyik ilyen, a német katonai elhárítás által megfigyelt radikális szervezet az ekkor még jelentéktelen DAP,⁶⁵⁶ a Német Munkáspárt volt, melybe Hitlernek annyira jól sikerült a beépülés, hogy később a vezetője lett, és NSDAP, azaz Nemzetiszocialista Német Munkáspárt néven pár év alatt országos politikai mozgalommá szervezte.⁶⁵⁷ A weimari köztársaság döntően liberális-szociáldemokrata kormányzatának tehát érthető módon szintén nem állt érdekében, hogy a nemzetiszocialista mozgalom számottevő nemzetközi kapcsolatokat építhessen ki, és igen hasonlóan küzdött Németországon belül a politikai szélsőségek ellen, mint ahogyan azt a

⁶⁵⁴ Vö. FIZIKER Róbert, *Habsburg kontra Hitler. Legitimisták az Anschluss ellen, az önálló Ausztriáért*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2010. Valamint az osztrák radikális jobboldal történetéről magyar nyelven lásd még: KERÉKES Lajos, *Ausztria történelme 1918–1955*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966.

⁶⁵⁵ ORMOS Mária, *Hitler*, 51–53.

⁶⁵⁶ DAP = Deutsche Arbeiterpartei.

⁶⁵⁷ ORMOS, i. m. 54–71.

konzolidációra törekvő Bethlen-kormány tette magyar kontextusban. Arra is mutatnak adatok, hogy Döhmel már 1923 augusztusában kapcsolatban állt a német hírszerző és kémelhárító szervekkel is, és jelezte feléjük, hogy a bajor és a magyar szélsőjobboldali szervezetek újra igyekeznek felvenni egymással a kapcsolatot és feleleveníteni a korábban kezdeményezett együttműködést.⁶⁵⁸ Az is bizonyosnak látszik, hogy Döhmel eredetileg valóban kapcsolatban állt Hitlerrel és körével, hiszen korábban Hetényi Imre főkapitányhelyettes megbízásából követte őt Bajorországba egy magyar detektív, és megbizonyosodott minderről.⁶⁵⁹ Ugyan Németh István is közölt terjedelmes, hiánypótló forráskiadványában néhány német diplomáciai iratot az Ulain-üggyel kapcsolatban,⁶⁶⁰ elsősorban a magyar és a német rendvédelmi és diplomáciai szervek levélváltásából, de természetesen ezekből sem derül ki egyértelműen az összeesküvés német kulcsfigurájának, Fritz Döhmelnek a kiléte. Annyi tudható, hogy Hetényi főkapitány-helyettes 1923 novemberében tájékoztatta a budapesti német követséget arról, hogy Döhmelt a magyar rendőrség ekkor már hosszabb ideje figyelte, és hogy több tucat német fiatalember tartózkodott Budapesten abból a célból, hogy a magyar és a német szélsőjobboldali szervezetek között együttműködési megállapodást kezdeményezzen.⁶⁶¹ Az ügy szűkös német forrásaiból kitűnik, és erre Németh István is felhívja a figyelmet, hogy Döhmel motivációi bizonyos német állami szervek előtt sem voltak ismertek, és megemlíti, hogy Gerhard Köpke, a német Külügyminisztérium (Auswärtiges Amt – Külügyi Hivatal) tisztviselője írt át az ügyben a közrendet felügyelő birodalmi megbízottnak⁶⁶² (Reichskommissar für die Überwachung der Öffentlichen Ordnung),⁶⁶³ majd néhány nap múlva a külügyi tárca az ügy összefoglalóját megküldte a német szövetségi kormány müncheni képviselőjének is, egyúttal pedig további információkat kért, elsősorban a magyar és a német radikális jobboldali

⁶⁵⁸ PA AA (B)-R 30531-Bd. 1. Szigorúan titkos bizalmas jelentés Budapestről a a német–magyar jobboldali együttműködésről, 1923. augusztus 23. Idézi: NÉMETH István, *A Wilhelmstrasse és Magyarország. I. rész*, 80.

⁶⁵⁹ NÉMETH István, *Magyarok és németek (1914–1934)*, Budapest, Magánkiadás, 2017, 382.

⁶⁶⁰ *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról (1918–1934). I. kötet. Az 1920-as évek*, forráskiad. NÉMETH István, Budapest, Magánkiadás, 2017, 343–356.

⁶⁶¹ PA-AA-(B)-R-30531-Bd. 1. Boltze német követségi titkár szigorúan bizalmas feljegyzése az Ulain-ügyéről, 1923. november 10. Idézi: NÉMETH István, *Magyarok és németek*, 384. Eredeti nyelven közli: *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról (1918–1934). I. kötet. Az 1920-as évek*, 346.

⁶⁶² A Reichskommissar für die Überwachung der Öffentlichen Ordnung, azaz a közrendet felügyelő birodalmi megbízott tisztségét 1920-ban alapították, és a német szövetségi belügyi tárcán belül a politikai rendészeti, mai értelemben vett polgári titkosszolgálati jellegű tevékenységeket irányító rendőri vezető volt. Némi leegyszerűsítéssel a szerv a Gestapo, a nemzetiszocialista Németország hírhedt titkosrendőrsége elődszervének is tekinthető.

⁶⁶³ PA-AA-(B)-R-30531-Bd. 1. A német külügyminisztérium átirta a közrendvédelmi felügyeletet ellátó birodalmi megbízottnak, 1923. november 14. Eredeti nyelven közli: *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról (1918–1934). I. kötet. Az 1920-as évek*, 350.

szervezetek kapcsolatairól. A közrendet felügyelő német birodalmi megbízott, aki gyakorlatilag a német szövetségi politikai rendőrség vezetője volt, azonban érdekes módon csak még jobban összekuszálta a szálakat, lényeges információkat nem közölt a külügyminisztériummal, és válaszában azon véleményének adott hangot, hogy Fritz Döhmel nem is állt kapcsolatban a nemzetiszocialistákkal, és egy meglehetősen megbízhatatlan sajtóforrásra, a Germania című napilap 1923. november 25-ei számára hivatkozva azt állította, hogy valójában kommunista.⁶⁶⁴ Bár mindez a feltételezések birodalmába tartozik, ezek alapján egyáltalán nem zárható ki, hogy Fritz Döhmel – egyéb motivációi és tevékenységei mellett, esetleg korábbi tényleges nemzetiszocialista elköteleződésével együtt – a német hírszerzés ügynöke volt, akinek célja a nemzetiszocialisták tevékenységének bomlasztása lehetett, különös tekintettel a nemzetközi kapcsolataikra, a német politikai rendészeti szervek pedig éppen ezért nem voltak érdekeltek a leleplezésében.

Noha Hitler a magyar szélsőjobboldal lapjában, a Szózatban sajtónyilatkozatot is kiadott, melyben kategorikusan tagadta, hogy Döhmel az ő vagy pártja megbízottja lenne, amelyhez csatlakoztak Alfred Rosenberg és Anton Drexler is, ez az égvilágon semmit nem bizonyít. Hiszen Hitlert éppen ekkor tartóztatták le egy sikertelen államcsínykísérlet miatt, amúgy is szorult helyzetét pedig nem akarhatta azzal tetézni, hogy beismeri: ha mód van rá, a bajor sörpuccsot némi nemzetközi közreműködéssel akarta volna végrehajtani, illetve annak sikere esetén nem átalott volna beavatkozni egy másik állam belügyeibe is. Döhmel tehát korábban valóban kapcsolatban állhatott a Hitler–Ludendorff-körrel – erre utalhat jól informáltsága, a bajor belpolitikai viszonyok alapos ismerete is, mellyel Ulain Ferencet, aki kétségtelenül kapcsolatban állt Hitlerékkal, láthatólag sikerült meggyőznie.⁶⁶⁵ Fritz Döhmel szokatlanul magas képzettségére és diplomáciai jártasságára utalhat az a tény is, hogy az összeesküvők vallomásai szerint a bajor–magyar politikai együttműködés kissé képtelen, de mégiscsak szakszerű szerződéstervezetét piszkozat nélkül, egyből tisztázatban vetette papírra.

Noha elképzelhető akár az is, hogy Döhmel egyszerű szélhámos volt, akit pusztán az anyagi haszonszerzés lehetősége vezetett, és mindenkit megtévesztett, az általa végzett, igen magas szintű, magukat az összeesküvőket, valamint a politikusokat és rendőröket is megtévesztő dezinformációs tevékenység engedhet következtetni akár egy, a háttérben meghúzódó, nemzetközi kémjátszmára is. Fritz Döhmel kilétére persze valószínűleg már soha nem derül fény lassan száz év távlatában sem, így csupán a logikusnak ható elképzelésekre hagyatkozhatunk. Bármilyen is az igazság a *magyar sörpuccsal* kapcsolatban, annyi bizonyos,

⁶⁶⁴ NÉMETH István, *Magyarok és németek (1914–1934)*, 385.

⁶⁶⁵ HU-BFL-VII-18-d-1923-03/610 – Ulain Ferenc vallomása.

hogy az a sokkal komolyabb apparátust felvonultató bajor sörpucshoz hasonlóan már a kezdet kezdetén megbukott. Ahogyan a német szövetségi kormánynak sikerült egy időre a szélsőjobboldalt háttérbe szorítania, úgy 1923 végére a Bethlen-kormánynak is sikerült Gömböst és körét a parlamentben elszigetelni, és a konszolidációra nézve veszélyesnek ható politikai tevékenységüket valamennyire háttérbe szorítani, ezzel egy időre pedig a magyar kormány is kihúzta a szélsőjobboldal méregfogát.⁶⁶⁶

Ezzel együtt igen ironikus, és ugyanakkor valahol félelmetes is, hogy a magyar szélsőjobboldal képviselői éppen azzal az ekkoriban még túl komolyan nem vehető, sőt, sokak által nevetségesnek tartott német politikussal keresték a kapcsolatot, és vártak tőle segítséget saját hagymázos politikai elképzeléseik megvalósításához, aki kevesebb, mint húsz évvel később a huszadik század leghírhedtebb tömeggyilkos diktátorává vált. Talán túlzás ilyesmit állítani, de mégis, a *magyar sörpucss*, ez az akkor és ott komolytalannak, nevetségesnek ható államcsínykísérlet mintha megelőlegezte és predesztinálta volna Magyarország 1940-es évekbeli gyászos politikai-katonai szerepvállalását, és a nemzetiszocialista Németország egyik legközelebbi szövetségésévé válását a második világháborúban. Egyéni szinten érdekes módon ugyanez mondható el az 1923-as összeesküvés vezéralakjáról: a politikai pályáját az Egységes Pártban kezdő, majd a fajvédő és a kisgazdapártokban folytató Ulain Ferenc az 1940-es években a Szálasi Ferenc vezette Nyilaskeresztes Párthoz csatlakozott, amely a világháború utolsó hónapjaiban német segítséggel tényleges puccsot végrehajtva németbarát bábkormányt juttatott hatalomra, és ezzel beláthatatlan veszteségeket okozott a háborút ekkora már mindenképpen elvesztett országnak. Ulain Ferenc 1945-ben elmenekült Magyarországról, halálának helye és ideje nem ismert, de feltehetőleg külföldi emigrációban hunyt el. Ami összeesküvő társai további sorsát illeti, Szemere Béla 1924-ben belépett a Gömbös Gyula alapította Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártba, majd az 1930-as években az első nyilaskeresztes párt, a Meskó Zoltán vezette Magyar Nemzetiszocialista Földműves- és Munkáspárt tagja lett. 1939-ben a párt színeiben országgyűlési képviselővé is megválasztották, a második világháború után, 1948-ban hunyt el. Bobula Titusz a puccsterv után visszatért az Egyesült Államokba, ahol katonai mérnöki tevékenységgel is próbálkozott, és többek között a világhírű fizikus-feltaláló, Nikola Tesla mellett is dolgozott egy soha meg nem valósult energiapajzs és sugárfegyver-technológia kidolgozásán. Végül 1961-ben hunyt el.

⁶⁶⁶ ROMSICS, i. m. 128–129.

(TERRORFIÚK)**A BOMBAPER****AZ ERZSÉBETVÁROSI BOMBAMERÉNYLET ÉS A HOZZÁ
KAPCSOLÓDÓ TERRORCSELEKMÉNYEK, VALAMINT AZ
ÜGYEKBEN LEFOLYTATOTT BÜNTETŐELJÁRÁSOK ÉS
POLITIKAI KONTEXTUSUK****„Terrorfiúk” és robbantásos terrorcselekmények az 1920-as évek
Magyarországon**

Az Ébredő Magyarok Egyesületének Nemzetvédelmi Főosztálya egy volt azon polgári milíciák közül, melyek az I. világháború elvesztése utáni polgárháborús idők, a trianoni békeszerződés és a tanácsköztársaság bukása után, az 1920-as évek elején megszilárduló Horthy–Bethlen-kormányzat tudtával és beleegyezésével működtek, bizonyos hatósági jogkörökkel is felruházva. Ennek a szervezetnek volt része az Ébredő Magyarok Egyesületének a IX. kerületi⁶⁶⁷ Nemzetvédelmi Osztály névre hallgató alakulata, melynek tagjai 1922 tavaszán elhatározták, hogy az Erzsébetvárosi Demokrata Kör liberális politikai-társadalmi szervezet Dohány utca 76. szám alatti székhelye ellen egy nagy létszámú rendezvény alkalmával bombamerényletet követnek el, és ezáltal számos, általuk hazafiatlannak, a nemzet ellenségeinek tartott embert megölnek. Jelen fejezetben az erzsébetvárosi bombamerényletet, valamint két, ehhez szorosan kapcsolódó, ugyancsak az ÉME milíciáihoz köthető terrorcselekményt, az 1922-es jászkarajenői kézigránátos merénylettervet, illetve az 1923-as csongrádi bombamerényletet járjuk körül alaposabban. E három eset persze szerepelhetne akár a Kettőskereszt Vérszövetség, az 1920-as évek beli jobboldali magyar milicista mozgalom csúcsszerve történetét feldolgozó fejezetben is, hiszen az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának milicistái a KKVSz esküjét is letették, párhuzamosan annak is tagjai voltak, és erre mindhárom eset forrása között is található egyértelmű utalás. Mégis úgy döntöttem, az 1922–1923-ban elharapózó magyar politikai terrorizmus e három eset, azokon belül is kiemelten az erzsébetvárosi bombamerénylet bemutatásán keresztül külön tematikus fejezetet érdemel.

⁶⁶⁷ Budapesten ekkor tíz kerület volt, ám a korabeli IX. kerület nagyjából akkor is megfelelt a mai IX. kerület/Ferencváros nevű városrésznek.

1922. április hó 2-án a déli órákban az Erzsébetvárosi Demokrata Kör épületének dísztermében óraszerkezettel ellátott, fémdobozban elhelyezett, ekrazit robbanószerrel megtöltött pokolgépet helyeztek el egy nagy tükör alatt lévő, faburkolattal ellátott fűtőtest alján. A bomba 1922. április 3-án délután 3 óra 25 perckor felrobbant, ennek folytán a szétrepülő bomba és a fűtőtestszilánkok Szegő Miksa, Pesti Alfréd, Kerényi Arnold, Bánd Gyula, Polgár Sándor, Goldberg Simon, Haász Károly és Kovács Ernő sértetteken, budapesti lakoson halálos kimenetelű sérüléseket ejtettek, míg dr. Balassa Gyula, Ladner Mór, Váradi Győző, dr. Patai Samu, Szász László, Krámer Dávid, dr. Ehrlich Mátyás, Katona Béla, Spitzstein Béla, dr. Maros Mór, Elek Artur, Láng Ágoston, Grünfeld Miksa, Bleier Ármin, Breitner Mór, Lengyel Ödön, Elek Bernát, dr. Kemény Géza, Elfer Sándor, Hirnschorn Jakab, Goldfinger Gábor, Császár Lipót és Aczél Gyula sértettek, budapesti lakosok súlyos sérüléseket szenvedtek.⁶⁶⁸

A merénylet, majd a feltételezett elkövetők bírósági tárgyalássorozata az 1920-as évek egyik legnagyobb megdöbbenést és sajtónyilvánosságot kiváltott eseménye volt, a korabeli sajtótermékekben jórészt *bombaper*, illetve Márffy József elsőrendű vádlott után Márffy-per néven szerepel.⁶⁶⁹

Tekintetbe véve, hogy Zinner Tibor az Ébredő Magyarok Egyesületének 1920-as évekbeli történetéről írott, 1989-ben megjelent kiváló, és azóta is hiánypótló jelleggel bíró kismonográfiája igen alaposan összefoglalja és tágabb történelmi kontextusba helyezi a rajta kívül egész idáig kevesek által kutatott Márffy-per, így eredményeire, megállapításaira pedig a jelen (eset)tanulmány is támaszkodik.⁶⁷⁰

Tekintve, hogy a korabeli szélsőséges politikai helyzetben egyre-másra követték el a zsidóság, illetve az antantbarát(nak vélt) személyekkel, intézményekkel szembeni merényleteket, és mind mögött felsejlett az Ébredő Magyarok Egyesülete, a korszak egyik legnagyobb létszámú és legnagyobb politikai befolyással bíró szélsőjobbaldali társadalmi szervezete,⁶⁷¹ az erzsébetvárosi robbantás ügye már nem egyedül került a büntetőtörvényszék elé, hanem a vádirat együtt tárgyalta azt egyéb antiszemita és antantellenes

⁶⁶⁸ HU-BFL-VII-5-c-16193/1923 – Márffy József és társai büntetőpere – Az elsőfokú ítélet.

⁶⁶⁹ Az erzsébetvárosi merényletről, valamint Márffy József elsőrendű vádlott és társai azt követő peréről a teljesség igénye nélkül az alábbi sajtótermékek között az alábbi, legkülönfélébb politikai irányultságú napilapok közöltek tudósítássorozatot: Az Est, Magyarország, Reggeli Hírlap, Népszava, Nemzeti Újság, Szózat, Esti Kurír, Pesti Napló, Budapesti Hírlap, Pesti Hírlap, 8 órai újság, Világ, Friss Újság, Új Nemzedék, Új Barázda, Dunántúl, Egyetértés, Szegedi Új Nemzedék, Az Ojság, A Nép, Szegedi Friss Újság, Pécsi Lapok, Miskolci Napló, Ellenzék, Magyar Jövő, stb.

⁶⁷⁰ ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, i. m.

⁶⁷¹ ZINNER Tibor, *Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének 1918. november–1920. március közötti történetéhez, Budapest Főváros Levéltárának Közleményei* 1978/1, 251–284.

bűncselekményekkel, ugyanazt a gyanúsított kört – élén Márffy Józseffel, az ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályának vezetőjével – vádolva a tervezett és/vagy megvalósított terrorakciókkal.

Az erzsébetvárosi bombamerénnyel szinte azonos időben, 1922. február–márciusában vette kezdetét egy kisebb volumenű szervezkedés, melynek keretében Keő-Kucsera István kocsmáros, az ÉME jászkarajenői fiókszervezetének vezetője a helyi zsidóság, név szerint valószínűleg Fischmann Izsák izraelita vallású lakos ellen tervezett kézigránatos merényleteket végrehajtani, ám a merényletterv még időben a hatóságok látókörébe került, és az összeesküvőket a robbantás előtt kézre kerítette a rendőrség.

Nagyobb szabású, három emberéletet követelő merényletet hajtottak végre 1923. december 24-én Csongrádon az ÉME helyi fiókszervezetének tagjai, egyúttal a Héjjas Iván vezette Alföldi Brigád irreguláris katonái Piroska János tényleges állományú honvéd főhadnagy felbujtására. A helyi zsidó nőegylet jótékonysági bálja alkalmával bombát dobtak a Magyar Király Szálló báltermébe, amelynek robbanása Nagyjános Julianna cselédlány, Wolff Sándor egyetemista és Farkas Balázs cigányprímás halálát okozta.

A fejezetünkben tárgyalandó erzsébetvárosi bombamerénylet, valamint az ÉME milicistáihoz kötődő két másik, kisebb volumenű bűncselekmény az első világháború utáni években egy rövid időre a fejét Magyarországon is felütő, radikális jobboldali motivációktól hajtott politikai terrorizmus eklatáns példái, amelyek a bethleni konszolidáció kulisszái mögött továbbra is fennálló politikai feszültségek tanúbizonysául szolgálnak. A három vizsgált ügy közül a Márffy-per iratanyaga a legbőségebb: mind a nyomozati, mind a vizsgálati, mind a bírósági iratok fennmaradtak, így az erzsébetvárosi bombamerénylet jelentősége mellett a rendelkezésre álló források bősége miatt is megérdemli a kiemelt figyelmet.

A bombaügy politikai kontextusa – az Ébredő Magyarok Egyesülete és politika befolyása az 1920-as évek Magyarországon

A bombaper, illetve a jászkarajenői és csongrádi merényletek politikai kontextusának megértéséhez szükséges áttekinteni az Ébredő Magyarok Egyesületének (ÉME) történetét és a korszak politikai életére gyakorolt hatását, hiszen a büntetőperek elsősorban e politikai kontextusban értelmezhetők, nem csupán egyszerű köztörvényes bűnügyekként. Az ÉME egy volt a történelmi Magyarország összeomlásakor alakult számos hazafias egyesület közül, mely az 1920-as években a legbefolyásosabb ilyen szervezetek közé tartozott a Magyar

Országos Véderő Egylettel (MOVE), illetve az Etelközi Szövetség (EX) nevű titkos társasággal együtt, melyek tagsága és vezetősége között, mint már utaltunk rá, igen jelentős átfedések figyelhetők meg.⁶⁷² Az ÉME alapításának pontos dátuma nem ismert, de valamikor az 1918-as év végére tehető. Alapvetően a kezdetektől fogva antiszemita, bűnbakképző, történelmi traumákból, sérelmekből táplálkozó politikai szemlélet jellemezte, mely a zsidókat hibáztatta Magyarország megoldatlan társadalmi konfliktusaiért és az első világháborúért is.⁶⁷³ Alapítói között neves közéleti személyiségeket és katonatiszteket találni, mint például dr. Bárdossy Ernő MÁV-titkárt és újságírót, Ilosvay Gusztáv államtitkárt, Mádl J. Géza újságírót, dr. Fodor Gyula OTI-titkárt, dr. Sármezey Endre MÁV-igazgatót, de olyan frontról hazatért, később, a fehérterror idején atrocitásai nyomán hírhedtté váló radikális katonákat is, mint Héjjas Iván, Raád Árpád, Francia Kiss Mihály vagy Prónay Pál.⁶⁷⁴

A radikális jobboldali szervezet már az első világháború vége után igen nagy politikai aktivitást fejtett ki, és nem volt ez másként a tanácsköztársaság 133 napja alatt sem. Az ÉME vezetősége 1919. március 21-én, egy választmányi ülésen értesült a kommunista hatalomátvételtől, és ezek után – illegalitásban működve – aktívan részt vett az antibolsevista ellenforradalomban, embereket toborzott és fegyverzett fel az ellenforradalmi erők számára. A tanácskormány bukása és Magyarország román megszállása után az ÉME folytatta politikai tevékenységét, és utcai plakátok elhelyezésével valóságos propagandaháborút vívott. Az egyesület tagjait ilyenkor igen gyakran zaklatták a románokkal együttműködő átmeneti magyar kormány hatóságai.⁶⁷⁵ Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlásával rengeteg volt katona és közsolgálati alkalmazott deklasszálódott, ez a társadalmi helyzet pedig jelentős tömegbázist teremtett a radikális egyesület számára. 1919-ben felmerült az ÉME politikai párttá szervezésének gondolata is, az egyesület vezetése azonban úgy döntött, hogy „minden politikától mentesen, csak társadalmi téren küzdenek tovább.”⁶⁷⁶ 1919. augusztus 14-én az ÉME küldöttségét Horthy Miklós, ekkor még a Nemzeti Hadsereg fővezéréként maga fogadta Siófokon.⁶⁷⁷ Horthy 1919. november 16-ai Budapestre történő bevonulása után az ÉME a fővárosban kiterjedt antiszemita propagandát folytatott, és a zsidók jogait komolyan korlátozó törvények bevezetését követelte.⁶⁷⁸ Lapjában, az Ébredő Magyarországnak az egyesület 830 000 fős tagságára utalt, azt a benyomást keltve, hogy a lakosság jelentős részének

⁶⁷² PAKSA Rudolf, *A magyar szélsőjobboldal története*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012, 49–59.

⁶⁷³ ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora*, 13–15.

⁶⁷⁴ ZINNER, i. m. 16.

⁶⁷⁵ ZINNER, i. m. 32–33.

⁶⁷⁶ ZINNER, i. m. 34.

⁶⁷⁷ ZINNER, i. m. 35.

⁶⁷⁸ PAKSA, i. m. 57–59.

támogatását élvezi.⁶⁷⁹ A tagság létszáma persze túlzó és megbízhatatlan adat, ám azt mindenképpen ki kell emelnünk, hogy az egyesület ebben az időszakban valóban jelentős társadalmi bázissal rendelkezett, és a háború utáni politikai helyzet egyik alakítója volt.

Az ÉME 1919. november 30-án tartotta budapesti nagygyűlését, ahol dr. Zákány Gyula alelnök a zsidókérdésről adott elő, melynek nyomán újabb antiszemita, a zsidók jogait súlyosan korlátozó intézkedések bevezetését kérvényező határozatot juttattak el az – államfői hatalmat ekkor még csak de facto gyakorló – Horthy Miklóshoz, mint a Nemzeti Hadsereg fővezéréhez.⁶⁸⁰ A nagygyűlést több ezres tömegtüntetések követték, de mindennaposá váltak az utcai összetűzések, spontán zsidóverések is a fővárosban és vidéken egyaránt. Zinner Tibor is felhívja rá a figyelmet, hogy az ÉME társadalmi bázisa ebben az időszakban meglehetősen széles és heterogén volt, a tagok között ugyanúgy megtalálhatók az első világháborút megjárt veterán katonák, mint az úri osztály hazafias eszméket valló tagjai, de a kispolgárság és a háború nyomán mérhetetlen szegénységben élő vidéki agrárproletariátus képviselői is.⁶⁸¹ A háborús szegénység és bizonytalanság lényegében az egész társadalmat radikalizálta, a politikai szélsőségek megjelenése ebben az időszakban tehát szinte törvényszerű folyamat volt.⁶⁸²

Szmrecsányi Györgyöt, az ÉME első országos elnökét ugyanazon a napon választották meg, mint Horthy Miklós kormányzót, 1920. március 1-jén. A Horthy antiszemita világnézetével azonosulni nem tudó Huszár Károly miniszterelnök ugyanezen a napon mondott le, a nemzetgyűlési választások eredményeként március 15-én megalakult, Simonyi-Semadam Sándor vezette új kormányból pedig kimaradtak a liberális politikusok. A kormányváltást az ÉME vezetősége örömmel fogadta, a román csapatok kivonulásában pedig ugyancsak a politikai élet feletti egyre nagyobb befolyás megszerzésének lehetőségét látta. Az ÉME gyakorlatilag a stabilizálódó Horthy-rezsim afféle lojális ellenzékévé vált, az államfőség kérdésében pedig szabadkirályválasztó álláspontot fogalmazott meg. Miként arra már korábban utaltunk, 1920 tavaszán az ÉME – Eckhardt Tibor későbbi ÉME-vezető, Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök és Prónay Pál képviselével – már a külföldi, elsősorban osztrák és német (bajor) szélsőjobbaldali pártokkal, szervezetekkel is kereste az esetleges nemzetközi antibolsevista együttműködés lehetőségét.⁶⁸³

⁶⁷⁹ ZINNER, i. m. 37.

⁶⁸⁰ ZINNER, i. m. 45.

⁶⁸¹ ZINNER, i. m. 53.

⁶⁸² A magyar társadalom érthető okokra visszavezethető radikalizálódása már az első világháború vége idején, 1918-ban elkezdődött. Vö. HATOS Pál, *Az elátkozott köztársaság*.

⁶⁸³ ZINNER, i. m. 60–61.

Az ÉME más hazafias szervezetekhez hasonlóan ebben az időben a kormány jóváhagyásával fegyveres segédrendőri alakulatokat tartott fenn egy esetleges újabb kommunista hatalomátvételi kísérlet megakadályozására. Az egyre hangosabb és egyre nagyobb társadalmi feszültségeket generáló antiszemita propaganda, az egyre több erőszakos cselekmény hatására, valamint a konszolidációs törekvések okán Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter 1920. április 4-én javasolta az ÉME felosztatását.⁶⁸⁴ A kormány azonban az instabil politikai helyzet miatt többszöri próbálkozás után sem merte felosztatni a szervezetet.⁶⁸⁵ Ebben az időben az ÉME budapesti központja is százezres nagyságrendű tagot tömörített, és az egyesületnek volt még országsszerte 98 fiókegylete is.⁶⁸⁶ A trianoni békeszerződés 1920. június 4-ei aláírása csak tovább fokozta az országban a feszültségeket, az antiszemitizmus mellett pedig az irredentizmus, a történelmi Magyarország területi revíziója lett a vezető eszme, ezzel összefüggésben az ÉME számos tagja, köztük sok leszerelt vagy még akkor is aktív állományú katona – habár a Monarchia és annak reguláris hadseregének felbomlása miatt az állományviszonyokat és jogosultságokat is igen nehéz volt nyomon követni – jelentős szerepet játszott a fehérterrorban. Az erőszakos atrocitások, önkényes politikai gyilkosságok – így az Erzsébetvárosi Demokrata Kör elleni bombamerénylet – mögött számos konkrét esetben felsejlik a fehérterrort is lényegében irányító Héjjas Iván és Prónay Pál különítményparancsnokok neve.⁶⁸⁷

1920. szeptember 19-én az egyesület újabb országos nagygyűlést tartott, melyen 25 pontos „ébredő programot” ismertettek, melyet aztán Szmrecsányi György magának Teleki Pál miniszterelnöknek is átnyújtott, hangsúlyozva az ÉME hatalmi tényező mivoltát. A 25 pont lényegében kiáltvány volt az ország teljes zsidótlanítására, zsidóellenes kulturális és gazdasági követelésekkel, ám egyúttal szociálpolitikai javaslatokat is tartalmazott, és miként arra Zinner Tibor is felhívja a figyelmet, e követelések a magyar szélsőjobboldali radikalizmus egyik első szellemi és gyakorlati megnyilatkozásának tekinthetők.⁶⁸⁸

A kormányzat igyekezett ugyan a radikális szélsőjobboldalt valamilyen módon pacifikálni és visszafogni, ám annak széles társadalmi bázisa okán nem volt könnyű dolga. A

⁶⁸⁴ A földművelésügyi miniszter ezt követően az 1920. május 13-ai minisztertanácsi ülésen is annak adott hangot, hogy főként vidéken egyre kontrollálhatatlanabb az ébredők által alkalmazott erőszak. MNL OL K 27-1920. 05. 13/5. napirendi pont, Az Ébredő Magyarok Egyesülete magatartása elleni panasz.

⁶⁸⁵ ZINNER, i. m. 66–67.

⁶⁸⁶ ZINNER, i. m. 69.

⁶⁸⁷ Serfőző Lajos is felhívja rá a figyelmet, hogy az Erzsébetvárosi Demokrata Kör elleni merénylet mögött is jó eséllyel Prónay Pál és/vagy Héjjas Iván állhattak annak közvetett vagy közvetlen értelmi szerzőiként. Vö. SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922-1926-ban*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, 1976/LVII. 3–60, 30–33.

⁶⁸⁸ ZINNER, i. m. 88–89.

helyzetet nehezítette továbbá, hogy az Ébredő Magyarok Egyesületével szimpatizáló személyek ekkora már beépültek a belügyi és a honvédelmi tárcák és több korabeli fegyveres testület tagjai közé is, ezért az állami alkalmazottak között is igen jelentős volt a mozgalom támogatottsága. A feloszlítás helyett így a kormány leginkább belülről igyekezett az ÉME-t bomlasztani, vagy legalábbis konszolidálni, és különböző manipulációk és alkuk révén a vezetői székekbe próbált valamivel mérsékeltebb személyeket juttatni.⁶⁸⁹ Részben az egyre erősödő szélsőjobboldal lecsendesítésére fogadta el a nemzetgyűlés a numerus clausust, vagyis az 1920. évi XXV. törvénycikket, mely erősen korlátozta a felsőoktatásba felvehető zsidó származású hallgatók számát.⁶⁹⁰ A törvény 1921-ben lépett hatályba. Ez is jól rámutat, hogy a radikális jobboldal a korszakban mennyire erős politikai befolyással bírt, hiszen képes volt beavatkozni a jogalkotásba.

Az egyre véresebb és kontrollálhatatlanabb atrocitások,⁶⁹¹ az ÉME-hez köthető paramilitáris csoportok, különítményesek, milicisták garázdálkodásai, különösen a Club Kávéház elleni, korábban már ismertetett akciók⁶⁹² nyomán a kormány végül elérkezettnek látta az időt a határozottabb fellépésre. Feloszlítani még továbbra sem merte az egyesületet, mert úgy vélte, radikális jobboldali, sok esetben felfegyverzett tagok még mindig a kormány hasznára lehetnek egy esetleges baloldali hatalomátvételi kísérlet elfojtásában, ám mindenképpen korlátozni igyekezett a szervezet működését. Az 1920. november 10-ei minisztertanácsi ülésen döntöttek arról, hogy az 1918 októbere óta alakult egyesületeket vizsgálat alá vonják,⁶⁹³ a gyülekezési jogot pedig erősen korlátozni fogják.⁶⁹⁴ November 11-én a belügyminiszter felfüggesztette az ÉME budapesti központjának működését, mégpedig azzal az indoklással, hogy az egyesület saját nyomozószervet állított fel, amely hatósági jogkört bitorolt, önhatalmúlag kvázi állami szervként működött, és ezzel súlyosan veszélyeztette a fennálló államrendet. A Teleki-kormány egyre jobban féltette a világháború után konszolidálódó politikai és gazdasági kapcsolatokat az egyre nagyobb teret nyerő szélsőjobboldaltól, ezért radikális tisztújítást követelt az ÉME-n belül. Weiss Konrád

⁶⁸⁹ ZINNER, i. m. 88.

⁶⁹⁰ A numerus claususról lásd bővebben PAKSA Rudolf tanulmányát: PAKSA Rudolf, *A numerus clausus, Gróf Bethlen István és kora*, szerk. NAGY Zsejke, Budapest, Osiris Kiadó, 2014, 137–157.

⁶⁹¹ Doktori értekezésben Bödök Gergely is felhívja a figyelmet arra, hogy 1920–22-ben mind a Nemzeti Hadsereg különítményesei, mind pedig az ÉME (sokszor felfegyverzett) milicistái végrehajtottak olyan atrocitásokat, melyeket az állam nem tudott, és talán nem is akart kontroll alatt tartani. Számos esetben előfordult, hogy a fegyveresek békés járókelőket támadtak meg és tartóztattak le, az ilyen esetek nem egyszer gyilkosságba torkollottak. BÖDÖK, i. m. 187–189.

⁶⁹² ZINNER, i. m. 72–73; BÖDÖK, i. m. 219–220; KOVÁCS, i. m. 2009, 87–91.

⁶⁹³ HU-MNL-OL K 27-1920. 11. 19/6. napirendi pont, Az Ébredő Magyarok Egyesülete ellen folytatott vizsgálat eredményeinek ismertetése.

⁶⁹⁴ ZINNER, i. m. 96.

kénytelen volt lemondani alelnöki tisztéről, helyére a kormány törekvéseit inkább támogató Zákány Gyula került, egyúttal pedig megtiltották az egyetemi diákság belépését az egyesületbe, ezzel pedig tömegbázisa egyik jelentős elemétől fosztották meg.⁶⁹⁵

Soltra József szolgálat közben – katonaruhás egyének által – agyonlőtt rendőr korábban már említett 1920. november 10-ei halála jó indokot szolgáltatott a kormánynak arra is, hogy az ébredőkkel igen szoros átfedésben lévő tiszti különítményeket is igyekezzen fokozatosan felszámolni, illetve tagjaikat legalább ténylegesen beintegrálni a reguláris hadseregbe. Számos továbbra is működő paramilitáris egységet, például az Ehmann-telepi különítményt csak fegyveres hatósági erőszakkal, halálos áldozatok árán sikerült leszerelni – amikor a rendőrök és a (reguláris) katonák rajtaütöttek a milicistákon, a lövöldözésben öt fegyveres meghalt.⁶⁹⁶ Ferdinandy Gyula belügyminiszter bejelentette, hogy tudomása van róla, hogy az ÉME a hatalom puccsszerű átvételére készült, Rubinek Gyula kereskedelemügyi miniszter pedig ezzel párhuzamosan rendeletben tiltotta el a vasúti és postai alkalmazottakat az ÉME-tagságtól, ezzel tömegbázisa egyik újabb jelentős elemétől fosztotta meg a szervezetet. A meggyilkolt rendőr ügyéből kiindulva több más, különítményesekhez köthető gyilkosság és egyéb önkényes atrocitás kapcsán komoly vizsgálat folyt még Héjjas és Prónay, valamint a hozzájuk köthető irreguláris fegyveres csoportok ellen is, ám a kormányzóhoz és más politikusokhoz való személyes jó viszonyuk okán az ekkor már befolyásos radikális jobboldali politikusokként is funkcionáló különítményparancsnokoknak nem esett bántódásuk.⁶⁹⁷

Az ÉME új vezetőséggel és nagy reményekkel vágott neki az 1921-es évnek. Az egyesület életében szakadást vetített elő a Habsburg-párti legitimisták és a szabadkirályválasztók vitája. IV. Károly trónra való visszatérési kísérlete kiélezte az ellentéteket. Az antanthatalmak nem engedtek volna Magyarországon egy Habsburg-restaurációt, ezért a stabilitás érdekében leginkább Horthy Miklós kormányzó hosszú távú régens államfősége tűnt a szemükben a legjobb megoldásnak. Horthy és körének hatalma az 1921. március 27-ei és október 20-ai, egyébként komolytalan királyi visszatérési kísérletek meghiúsulása után még jobban megszilárdulni látszott. Szmrecsányi György legitimistaként exponálta magát, ezzel pedig a pozíciójával fizetett. 1921 áprilisában az ÉME ügynevezett csoportközi értekezletén Pálóczi Horváth István, az ÉME vidéki főosztályának vezetője

⁶⁹⁵ ZINNER, i. m. 97.

⁶⁹⁶ KÁDÁR Gábor–VÁGI Zoltán, *Antiszemita atrocitások, gyilkosságok, pogromok a fehérterror időszakában*, ELTE Társadalmi Konfliktusok Kutatóintézete, 2010.

http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=138:antiszemita-atrocitasok-gyilkosságok-pogromok-a-feherterror-idszakaban-&catid=16:esetek

⁶⁹⁷ ZINNER, i. m. 106–107.

nyilvánosan kijelentette, hogy a pártpolitika és a királykérdés az ÉME-től független kérdések, az ébredők pedig továbbra is csak társadalmi tevékenységet kívánnak folytatni a nemzet javára, pártpolitikai ügyekbe pedig nem ártják bele magukat.⁶⁹⁸

1921. április 14-én Bethlen István került a miniszterelnöki székbe, ezzel pedig megkezdődött a konszolidáció időszaka. Az ÉME egyesületi lapja is örömmel köszöntette az új kormányfőt.⁶⁹⁹ A szervezet Országos Központi Választmányából a király visszatérési kísérletének következményeként kivált Taszler Béla és Fangler Béla, illetve üressé vált az országos elnök pozíciója. Helyükre Hir György nemzetgyűlési képviselő, egykori különítményparancsnok és a magyar irredenta mozgalmak egyik fő szervezője, illetve Kmoskó Mihály egyetemi tanár és Budaváry László nemzetgyűlési képviselő, jobboldali radikális újságíró kerültek.⁷⁰⁰ 1921. július 1-jével a Bethlen-kormány feloszlatta a különböző polgári nemzetvédelmi milíciákat, így elvileg az ÉME felfegyverzett nemzetvédelmi osztályait is. 1921 áprilisában az ÉME Országos Központi Intézőbizottsága is elfogadta az egyesület új alapszabályának tervezetét, melyet a belügyminiszter 87101/1921.–VII. a. számú határozatával jóváhagyott.⁷⁰¹ Az új alapszabály így fogalmazta meg az ÉME alapeszméjét: „az egyesület célja a keresztény-nemzeti közszellem felébresztése, állandó ébrentartása és a fajiság társadalmi, kulturális és gazdasági téren. Az egyesület célját mint tisztán társadalmi alakulat mindennapi pártpolitikától mentesen kívánja elérni olyanképpen, hogy az egész keresztény társadalmat lakóhely, illetve foglalkozás szerint erős és fegyelmezett szervezetekbe csoportosítja, hogy ezáltal a keresztény, magyar faj társadalmi, kulturális és gazdasági érvényesülését, uralmát a törvényes rend keretén belül teljessé tegye és állandóan hathatósan biztosítsa”, valamint az egyesület tagja lehetett mindenki, „kinek felmenői között zsidó fajú nincsen, és semmiféle titkos, szabadkőműves vagy destruktív társaságnak nem tagja.”⁷⁰² (Azaz az ÉME gyakorlatilag destruktívnak tekintett mindenféle liberalizmust.) Az egyesület vezetőtestületei ekkor az országos közgyűlés, az Országos Elnökség, az Országos Központi Választmány, az Országos Központi Igazgatóság (OKI) és az Országos Központi Felügyelőbizottság voltak. A fő végrehajtó szerv az OKI volt, feladata pedig a határozathozatal mindazon ügyekben, amelyeket az alapszabályok a közgyűlésnek, illetve a

⁶⁹⁸ ZINNER, i. m. 112.

⁶⁹⁹ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Üdvözöljük Bethlen Istvánt!*, Hazánk, 1921. április 17. Idézi: ZINNER, *Az ébredők fénykora*, i. m., 116.

⁷⁰⁰ ZINNER, i. m. 118.

⁷⁰¹ A korszakban az egyesületek igen szigorú kormányzati kontroll alatt működtek, alapszabályaikat és azok módosítását a belügyminiszternek kellett jóváhagynia.

⁷⁰² Az alapszabály többek között fennmaradt az ÉME Magyar Nemzeti Levéltára Országos Levéltárában őrzött fondtöredékében is. HU-MNL-OL-P 2249–7. sorozat. Idézi: ZINNER, i. m. 119.

választmánynak fenn nem tartottak; a tisztikar mellett megválasztotta az igazgatóság és a főosztályok vezetőit is. Az egyesület további központi szervei az úgynevezett főosztályok voltak, ezek közül a Propaganda és a Nemzetvédelmi Főosztályok, valamint a Sportosztály váltak politikai tevékenységük révén a későbbiekben a leghírhedtebbé.⁷⁰³ A Nemzetvédelmi Főosztály hatáskörébe például a társadalmi mozgalmak ellenőrzése tartozott, különös tekintettel a felforgató és nemzetellenes törekvések figyelésére és ellensúlyozására – ebből is látszik, hogy a szervezet még ekkor sem mondott le igazán a tanácsköztársaság bukása után és a fehérterror ideje alatt magának vindikált katonai-karhatalmi-hatósági jogkörökről.⁷⁰⁴

Az ÉME továbbra is fennálló katonai-félkatonai jellegét erősítette az ébredők igen markáns jelenléte a nyugat-magyarországi felkelésben is.⁷⁰⁵ A Burgenlandot ellenőrzésük alá vonó irreguláris magyar fegyvereseknek körülbelül 70%-a volt tagja az Ébredő Magyarok Egyesületének,⁷⁰⁶ az 1921. december 14–16-ai soproni népszavazás – részben a városban tartózkodó, ébredő illetőségű fegyveresek jelenléte miatt – Magyarország számára kedvező eredménnyel végződött.

1921 telére, IV. Károly második sikertelen visszatérési kísérlete után – melyben ugyancsak részt vettek legitimista ÉME-tagok is – sikeresen tűnt az ÉME integrálása a bethleni konszolidáció politikai rendszerébe. Ráday Gedeont 1921 decemberében Klebelsberg Kuno váltotta a belügyminiszteri székben, akinek igen határozott elképzelései voltak a szélsőjobboldali mozgalmak visszaszorítására.⁷⁰⁷ Az egyesület elnöke végül az örkényi földbirtokos, a vidéki főosztály korábbi vezetője, Pálóczi Horváth István lett. A társelnöki pozíciókat gróf Széchenyi Viktor és dr. Hegedűs György, az alelnökök Bárczay Ferenc, Benárd Ágost, Budaváry László, Darányi Ferenc, Fáy Gyula, Sármezey Endre, Horváth Géza és Prónay Pál lettek. A vezetőségben megszűnt a szélsőségesek túlsúlya, a terület jóval

⁷⁰³ ZINNER, i. m. 120; valamint az ÉME szervezeti felépítéséről lásd bővebben: CSELÉNYI Zsuzsanna, *Az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) működése 1918–1920*, *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Historia* 1991/20, 51–67.

⁷⁰⁴ Többek között Kovács Tamás hívja fel rá a figyelmet, hogy az Ébredő Magyarok Egyesülete önálló hírszerző osztályt is működtetett, mely már a Horthy-korszak elején a magyar állami szervekkel, ti. a politikai rendőrséggel és hírszerző és elhárító szolgálatokkal is igen szoros kapcsolatban állt. Vö. KOVÁCS, i. m. 86–90. Az Ébredő Magyarok Egyesületének (egyik) paramilitáris alakulata, a katonailag képzett tagokból álló Sas Osztály pedig ugyancsak ellátott hírszerző, megfigyelő és kémelhárító tevékenységet. Vö. PAKSY Zoltán, *Nyilas mozgalom Magyarországon 1932–1939*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2013, 59.

⁷⁰⁵ A nyugat-magyarországi felkelésről jó összefoglalót nyújt például Botlik József tanulmánya. Lásd: BOTLIK, i. m.

⁷⁰⁶ ZINNER, i. m. 131.

⁷⁰⁷ A jogszabályi háttér 1922-ben elején tovább szigorodott, a belügyminisztérium pedig a korábbinál is jobban ellenőrizte az egyesületeket és a gyülekezést. Vö. A belügyminiszter körrendelete a gyülekezési jog szabályozásáról, in *Iratok az ellenforradalom történetéhez II. A fasiszta rendszer kiépítése és a népnomor Magyarországon 1921–1924*, szerk. KARSAI Elek–NEMES Dezső, Budapest, Szikra Könyvkiadó, 1956, 155–157.

heterogénebb lett, a szervezet vezetői közé kerültek például Balogh Ferenc miniszteri tanácsos, Hir György és Pröhle Vilmos nemzetgyűlési képviselők, Csilléry András és Ereky Károly volt miniszterek, Kóváry Lajos író, Héjjas Iván egykori különítményparancsnok és földbirtokos, vagy a fővárosi politikában kulcsszerepet játszó dr. Wolff Károly, a Főudvarnagyi Bíróság elnöke. A vezetőségi tagok igen vegyes társadalmi háttere és politikai nézeteik heterogenitása is egyfajta konszolidációt mutat, ugyanakkor a vidéki ÉME-vezetők között továbbra is igen sok volt a radikális-antiszemita elveket valló személy. A vezetőség összetétele összességében a középrétegek dominanciáját mutatja az egyesületben.⁷⁰⁸

Az ÉME a konszolidáció előre haladtával egyre jobban bekapcsolódott a pártpolitikai küzdelmekbe is, és gyakorlatilag elválaszthatatlanul összekapcsolódott a szociálpolitikai követeléseit egyre hangosabban megfogalmazó keresztényszocialista mozgalommal.⁷⁰⁹ A konszolidáció zálogaként Bethlen István miniszterelnök törekvései és tárgyalásai nyomán az 1920-as választások két legsikeresebb pártja, a Nagyatádi-Szabó István vezette Országos Kisgazda- és Földműves Párt és a kormányon levő Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja 1922. február 2-án Keresztény Földműves-, Kisgazda- és Polgári Párt néven egyesült. Az így létrejött új párt, melyet a köznyelvben a korszakban jórészt csak Egységes Párt néven emlegettek, agrárpártból széles gyűjtőpárttá válva kívánta folytatni konszolidációs politikáját, lehetőleg minél stabilabb parlamenti többséget szerezve az 1922-es nemzetgyűlési választásokon. A választásokat persze már az új, 2200/1922. sz. M. E. rendelet alapján tartották, mely gyakorlatilag csak Budapesten és a törvényhatósági jogú városokban biztosította a titkos választójogot.⁷¹⁰ Vidéken az emberek nyíltan szavaztak, a rendelet továbbá erős műveltségi és vagyoni cenzust írt elő, férfiak esetében néhány kivételtől eltekintve az alsó korhatár 24, nők esetében 30 éves kor volt, így az ország összlakosságának mindössze 29%-a rendelkezett választójoggal. Ez tehát meglehetősen korlátozott parlamentartizmust, a demokrácia és a diktatúra közti átmeneti államformát jelentett.⁷¹¹ Az Egységes Pártnak a tömegbázis biztosítása céljából szüksége volt az Ébredő Magyarok Egyesületére és a Magyar Országos Véderő Egyletre, a választás közeledtével pedig az ébredők politikai aktivitása is egyre nőtt. A szervezet politikai befolyását jól mutatja, hogy a

⁷⁰⁸ ZINNER, i. m. 138–146.

⁷⁰⁹ ZINNER, i. m. 147.

⁷¹⁰ 1922. márc. 2. – 2200. M. E. sz. Az 1922 évben összeülő nemzetgyűlés tagjainak választásáról. In Magyarországi Rendeletek Tára, 1922, 14–71.

⁷¹¹ HOLLÓSI GÁBOR, *Országgyűlési választási rendszer a Horthy-korszak Magyarországon*, Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás 2015/1, 115–133. A Horthy-korszak államberendezkedéséről lásd összefoglaló jelleggel: PÜSKI Levente, *A Horthy-korszak politikai rendszere*, in *A Horthy-korszak vitatott kérdései*, Budapest, Kossuth Kiadó, 55–74.

nemzetgyűlés 245 mandátumából 143 helyet foglalt el abszolút többséggel az Egységes Párt mint új kormánypárt, az összesen 245 képviselőből pedig 31 egyúttal az ÉME tagja is volt. Igaz, ezek közül nem minden képviselő volt kormánypárti, hiszen az ÉME-n belül is megvoltak a mérsékelt és a radikális jobboldali szárnyak, az az ellentmondásos helyzet pedig, mely szerint a kormánypárt hol kihasználta az ÉME-t, hol kifejezetten ütköztek a kormány és az egyesület érdekei, az 1920-as években végig megmaradt. A radikális politikai erők a parlamenten belül mindazonáltal kisebbségben maradtak, így Bethlen és kormánya terve, hogy a konszolidációval és a lehető legnagyobb parlamenti többséggel a szélsőséges politikai irányzatokat pacifikálják, valamennyire sikeresnek bizonyult.⁷¹²

Az ÉME-hez kapcsolt erzsébetvárosi bombamerénylet volt az az esemény, amely a választási küzdelmet megzavarva újabb lehetőséget adott az állam kezébe a szélsőségekkel szembeni erőteljesebb fellépésre. Az Ébredő Magyarok Egyesületének fegyveres alakulatait ezek után végleg lefegyverezték, a zavaros, polgárháborús időkre visszavezethető rendvédelmi-katonai jogosítványait megszüntették. Mint arra azonban Kettőskereszt Vérszövetség története kapcsán már utaltunk, a különböző jobboldali milíciák felfegyverzett tagjainak egy jó részét ugyanakkor 1922–1924 között fedés alatt a Belügyminisztérium alárendeltségében, a Nemzeti Munkavédelmi Szervezetet keretei között (Központi) Főtartalék néven önálló titkos katonai alakulattá szervezték, hogy idehaza antikommunista elhárító tevékenységet, a környező országokban pedig felderítő és diverziós tevékenységet végezzenek. Az alakulat részben a Honvédelmi Minisztérium, részben a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartozott, és alkalmazható volt a hivatalos magyar külpolitikai irányvonalba nem illeszthető feladatok (pl. a Rongyos Gárda-hadművelet, vagy különböző határon túl elkövetett szabotázs- és diverzionsakciók) végrehajtására. A második világháború alatt ezeknek a katonáknak egy része csatlakozott az antifasiszta ellenállási mozgalomhoz, egy másik része a nyilaskereszteseknek ajánlotta fel szolgálatait.⁷¹³

A Bethlen-kormánynak végül sikerült viszonylagos konszolidációt elérnie társadalmi-politikai téren. 1923. január 21-én Magyarország tagja lett a Nemzetek Szövetségének, az ország külpolitikai rehabilitációja lényegében megtörtént, az ÉME pedig innentől kezdve stabilan a kormánypárt egyfajta lojális szélsőjobboldali ellenzékét alkotta. A szervezet

⁷¹² ZINNER, i. m. 159.

⁷¹³ VARGA Krisztián, *Az 1945 előtti politikai rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásaiban*, Betekintő, 2009/1.

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2009_1_varga_k.pdf

Ehhez kapcsolódóan a második világháború vége körül Magyarországon működő (németellenes), jobboldali és baloldali fegyveres ellenállási mozgalmak történetének legfrissebb feldolgozását lásd: BARTHA Ákos, *Véres város. Fegyveres ellenállás Budapesten, 1944–1945*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2021.

politikai befolyása, noha társadalmi egyesületként egészen 1944-ig működött, a részben belőle kinövő, új szélsőjobboldali pártok megjelenésével jelentősen visszaesett.⁷¹⁴ 1924 és 1945 között a társadalmi egyesületek mozgástere a hagyományos pártpolitikai élet előtérbe kerülésével beszűkült, a különböző, német–osztrák és olasz mintára szerveződő szélsőjobboldali, fajvédő pártok megjelenése pedig az ÉME vonzerejét is kikezdték, és a tagság létszáma is csökkent, noha természetes módon jelentős személyi átfedések voltak az 1920-as és 1930-as évek radikális pártjai és az ÉME tagsága között.⁷¹⁵

Konzolidáció kézigránáttal, avagy a jászkarajenői merényletterr

A rövid időre Magyarországon is elterjedő, radikális jobboldali politikai terrorizmus egyik viszonylag szerencsés kimenetelű – még az előkészületi szakaszban leleplezett –, ugyanakkor szintén esettanulmány értékkel bíró ügye volt az 1922-es jászkarajenői merényletterr.

Keő, eredeti nevén Kucsera, egyes forrásokban az eredeti és magyarosított családnevét együttesen használó Keő-Kucsera István jászkarajenői gazdálkodó és kocsmáros, az Ébredő Magyarok Egyesülete helyi szervezetének egyik vezetője, tehát a Pest megyei kisteleplülésen a radikális jobboldal ismert helyi aktivistája 1922 februárjában erősen sérelmezni kezdte, hogy a faluban működő másik, történetesen egy zsidó személy tulajdonában lévő vendéglátóipari egység nagyobb forgalmat bonyolít, mint az ő kocsmája. Ezért elhatározta, hogy a helyi zsidókat valamilyen módon megleckézteti, megfélemlíti, mindenesetre valamilyen közelebbről meg nem határozható, erőszakos cselekményt hajt végre ellenük.⁷¹⁶

Keő-Kucsera István a jászkarajenői fiókszervezet vezetőjeként rendszeres vendég volt az Ébredő Magyarok Egyesületének Budapest belvárosában, a Sörház utca 3. alatt működő székházában, és ezzel összefüggésben az épület aljában működő kocsmában is igen rendszeresen megfordult. Itt találkozott még 1922 februárja során, egy pontosan meg nem határozható napon barátjával, Gyalay Mihály radikális jobboldali újságíróval, az ÉME egyik politikai lapja, a Hazánk szerkesztőjével (a szerkesztőség persze ugyancsak az ÉME székházában működött), és elpanaszolta neki, hogy álláspontja szerint a jászkarajenői zsidók a helyi ébredő aktivisták ellen szervezkednek – azaz: az egyik helyi zsidó vendéglátós rontja az ő forgalmát –, és felvetette, hogy ez ellen pedig fel kellene lépni. A szélsőjobboldali

⁷¹⁴ ZINNER, i. m. 184–185.

⁷¹⁵ Az ÉME úgynevezett fénykora után, igen nagyrészt belőle kialakult, nyugati mintára szerveződő szélsőjobboldali pártokról és egyéb szervezetekről részletesen lásd: PAKSA Rudolf, *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma. pártjai, politikusai, sajtója*, Budapest, Osiris Kiadó–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2013.

⁷¹⁶ HU-BFL-VII-1-d-10935/1924. Keő-Kucsera István büntetőpere – A Budapesti Királyi Törvényszék elsőfokú ítélete.

publicista természetesen helyeselte barátja és „ébredő testvére” véleményét, és a két férfi minél több bort fogyasztott el, annál hangosabban adtak hangot a jászkarajenői zsidókkal szembeni averzióiknak, Gyalay pedig borközi állapotban felvetette, hogy megfélemlítés gyanánt kézigránátokat kellene dobni egyes jászkarajenői zsidó személyek házára.⁷¹⁷ A zsidóellenes szólamokra és a kibontakozó merénylettervre felfigyelt a szomszéd asztalnál ülő Kovács József nevű, mindössze 21 éves fiatalember, egy pénz szűkében lévő, napjait ez idő tájt magánhivatalnokként tengető, természetesen ugyancsak ébredő illetőségű leszerelt tiszthelyettes és volt nyugat-magyarországi felkelő, aki át is ült az ittas állapotban antiszemita terveket szövögető férfiakkal, és maga is hangot adott egyetértésének.⁷¹⁸

Ha lehet hinni az ügy levéltári forrásainak, a radikális jobboldali úriemberek immár hármában borozgattak tovább, és egyre inkább körvonalazódni látszott azon elhatározásuk, hogy a kigondolt kézigránatos merénylettervet végre is hajtsák. Kovács József anyagi problémái miatt önként jelentkezett, hogy némi tiszteletdíj ellenében Keő-Kucsera István megbízásából végrehajtsa a merényletet vagy merényleteket, amely felajánlást Keő-Kucsera lelkesen el is fogadta, és megállapodtak abban, hogy Kovács másnap leutazik Budapestről Jászkarajenőre felmérni a terepet, azaz megszemlélni azon konkrét házakat, amelyekre gránátokat kellene majd dobni. Gyalay Mihály ezzel párhuzamosan magára vállalta, hogy beszerzi a merénylet végrehajtásához szükséges gránátokat.⁷¹⁹

A radikális jobboldali fiatal férfiak borgőzös, zsidóellenes merénylettervei ezután igen komoly fordulatot vettek, Kovács József ugyanis ígéretéhez híven másnap valóban leutazott Jászkarajenőre Keő-Kucserához, hogy felmérje a célpontokat, többek között Fischmann Izsák jászkarajenői zsidó lakos házát. A terepszemle után a felek megállapodtak, hogy Kovács József keresi Gyalay Mihályt, átveszi tőle a korábban megígért robbanószerkezeteket, majd ismét jelentkezik Keő-Kucseránál, és megbeszéli a merénylet végrehajtásának részleteit.⁷²⁰

Kovács József néhány nappal később, 1922 márciusának elején fel is kereste Gyalay Mihályt az ÉME székházában, a Hazánk szerkesztőségében, és kérte tőle a megígért kézigránátokat, amelyeket Gyalay ekkorra még nem szerzett meg, Kovács sürgetésére azonban aktivizálta magát, és a szerkesztőségből rögtön átment Adorján Géza szigorló mérnökhallgató, az ÉME vezető tisztségviselőjének ugyancsak a székházban található irodájába. Adorján Géza fiatal kora ellenére a korabeli szélsőjobboldal viszonylag befolyásos, számos politikai merényletben mélyen érintett – neve felmerült az erzsébetvárosi és csongrádi

⁷¹⁷ Uo.

⁷¹⁸ Uo.

⁷¹⁹ Uo.

⁷²⁰ Uo.

bombamerényletek kapcsán is – figurája volt. Az egyesület félkatonai szárnyában, a Nemzetvédelmi Főosztályban viselt vezető tisztséget, és szoros szálak fűzték a Nemzeti Hadsereg (ekkor elvileg feloszlott, de különböző formákban még mindig tovább élő) tiszti különítményeinek egykori parancsnokaihoz, többek között Prónay Pál 1921. szeptember 1-e óta nyugállományban lévő alezredeshez, aki ekkoriban éppen az ÉME egyik alelnöke és a Nemzetvédelmi Főosztály vezetője is volt.⁷²¹ Gyalay Mihály felsőbb utasításra és hazafias célokra hivatkozva kérte Adorján Gézánnal keresztül a Nemzetvédelmi Főosztály támogatását, Adorján pedig nemes egyszerűséggel elővett az íróasztala fiókjából két működőképes, német gyártmányú, első világháborús kézigránátot, és minden további kártelés nélkül átadta azokat a hírlapírónak.⁷²² Gyalay megköszönte a támogatást és a rendelkezésére bocsátott robbanószerkezeteket, majd visszasétált a Hazánk szerkesztőségébe, a biztonság kedvéért – nemzedéke legtöbb tagjához hasonlóan maga is katonaviselt ember volt, így alapvető tűzszerészeti ismeretekkel rendelkezett – lecsavarta a kézigránátok biztosító fogantyúját, újságpapírba csomagolta őket, és így, szétszerelt állapotban ígéretéhez híven átadta őket Kovács Józsefnek. Kovács az irattáskájába helyezte a gránátokat, átvett egy kisebb összeget (100 koronát) Gyalaytól, majd távozott az ÉME székházából.⁷²³

Az események itt ismét meglepő fordulatot vettek, Kovács Józsefnek ugyanis mintha inába szállt volna a bátorsága két működőképes kézigránáttal az aktatáskájában, és az ÉME Sörház utcai székházától alig pár száz méterre, a Kálvin téren leszólította a szolgálatban levő Pikola István rendőrjárőrt, és közölte vele, hogy a vonaton kézigránátokat talált, és mivel veszélyesnek gondolja őket, szeretné minél hamarabb átadni a robbanószerkezeteket a rendőrség részére.⁷²⁴

A rendőrnek azonban gyanús lett a fiatalember meséje, és előállította Kovácsot a IV. kerületi rendőrkapitányságra, ahol már detektívek is kihallgatták, a kézigránátokat pedig a rendőrség lefoglalta és átadta az első világháború időszakából lakossági kézben, elsősorban leszerelt katonák birtokában megmaradt hadfelszerelések begyűjtésével foglalkozó katonai szervnek, a területileg illetékes csepeli lőszerátvételi különítménynek. Az illetékes katonatisztek hamar megállapították, hogy a német gyártmányú katonai kézigránátok

⁷²¹ SERFŐZŐ, *A titkos társaságok és a róluk folytatott parlamenti viták 1922-1924-ben*, 75.

⁷²² HU-BFL-VII-1-d-10935/1924. Keő-Kucsera István büntetőpere – A Budapesti Királyi Törvényszék elsőfokú ítélete.

⁷²³ Uo.

⁷²⁴ Uo.

működőképesek, ugyanakkor veszélyesek és megbízhatatlanok, ezért záros határidőn belül meg is semmisítették azokat, erről pedig részletes jegyzőkönyv is készült.⁷²⁵

Kovács József először a detektívnek is igyekezett fenntartani korábbi meséjét, mely szerint a két gránátot utazása során a vonatban találta, később azonban megtört, és mindent bevallott a rendőrségnek, amely rövid időn belül meg is indította a nyomozást a Btk. 288. §-ában ütköző, gyilkosság elkövetésére irányzott szövetség vétsége miatt.

Keő-Kucsera Istvánt, Gyalay Mihályt és Adorján Gézát hamarosan, még 1922 márciusa folyamán őrizetbe is vették a rendőrök, és elsősorban a megtört, a merénylettervtől elállt és a hatóságokkal nagy mértékben együttműködő Kovács József részletes vallomásai alapján hamar meg is gyanúsították őket emberölés előkészületére irányuló szövetség létesítésével.⁷²⁶

Kovács József vallomása és a kézigránátok működőképes volta elég bizonyítékul szolgált az ügyészség számára is, hogy vádat emeljen mind a négy radikális jobboldali férfiú ellen, a vádiratban pedig ugyancsak gyilkosság elkövetésére irányzott szövetség szerepelt.

Keő-Kucsera István a nyomozati és a vizsgálati szakban lényegében mindent tagadott, és még azt sem ismerte be, hogy egyáltalán ismeri Kovács Józsefet, nemhogy azt, hogy megbízást adott volna neki, hogy pénzért cserébe gránátokat hajítson általa nem kedvelt zsidó személyek házáira. Mindössze annyit ismert be, hogy bár nem emlékszik rá pontosan, de elképzelhetőnek tartja, hogy Gyalay Mihály előtt borozás közben, erősen ittas állapotban szidta a megítélése szerint hazafiatlan magatartást tanúsító jászkarajenői zsidó lakosokat, és barátja előtt célzott még a megleckéztetésükre is, ám azt legfeljebb felindultságból, mindenféle konkrét tervek és célok nélkül mondta.⁷²⁷

Gyalay Mihály radikális jobboldali hírlapíró a Kovács Józsefet a merényletre felbujtó barátjánál valamivel közlényekebbnek bizonyult, és beismerte, hogy többször hallotta Keő-Kucserát a jászkarajenői zsidók elleni atrocitás végrehajtásáról beszélni, ő maga ezt az elképzelést bizonyos mértékig ugyancsak támogatta, Keő-Kucsera pedig végül egyértelműen megbízta Kovácsot a merénylet végrehajtásával, a teendőkben részletesen megegyeztek, Kovács lent járt Jászkarajenőn, és együtt számos előkészületi cselekményt hajtottak végre, példának okáért részletesen felmérték azokat a házakat, amelyekre a tervek szerint az ott élő személyek megfélemlítése céljából gránátokat kellett volna dobni. Gyalay persze, saját magát mentendő, azt már nem ismerte be egyértelműen, hogy ő maga szerezte volna be és adta volna

⁷²⁵ Uo.

⁷²⁶ Uo.

⁷²⁷ Uo.

át a robbanószerkezeteket Kovács Józsefnek, hanem azzal védekezett, hogy a kézigránátokat hazafias célból, közelebről meg nem határozott ellenség ellen végrehajtandó, esetleges hadi (a szomszédos államok területén végrehajtandó irredenta?) cselekmények végrehajtása céljából szerezte be. Homályosan ugyan, de itt is előjött az a számos hasonló büntetőügyben felmerülő érvelés, mely szerint az Ébredő Magyarok Egyesületének ekkoriban igen aktív, elsősorban leszerelt katonákat tömörítő fegyveres formációi voltaképpen a hadsereg kiegészítő alakulatainak voltak tekintendők, ezáltal pedig legálisan, a kormány tudtával és beleegyezésével birtokoltak fegyvereket, lőszerket és robbanóeszközöket, ilyen minőségükben pedig az ott tevékenykedő emberek csak a hazájukat szolgálták volna, és nem tekinthetők bűnözőknek, terroristáknak, a fennálló államrend ellen szervezkedő egyéneknek.⁷²⁸ A nyomozás, a vizsgálat és a főtárgyalás során nem merült ugyan fel egyéremlően a Kettőskereszt Vérszövetség, a korszak nagy befolyással bíró titkos irreguláris katonai alakulatának érintettsége, ám Adorján Géza szerepe, szoros kötődése Prónay különítményéhez, illetve az ÉME nemzetvédelmi milíciái és a szervezet közti kiterjedt átfedések ebben az ügyben is sejtetni engedik a KKVSz érintettségét. Gyalay Mihályról ráadásul egy valamivel későbbi, 1924-es fegyverrejtegetési ügy kapcsán bebizonyosodott, hogy a Kettőskereszt Vérszövetség vezetőségi tagjai közé tartozik,⁷²⁹ így egyértelműnek látszik, a szervezet a jászkarajenői merényletterről mögött is ott állhatott. Gyalay a nyomozat és a vizsgálat során persze ellentmondásos vallomásokot tett, ugyanis magát és csoportját azzal is menteni próbálta, hogy az Adorján Gézától átvett gránátok nem voltak működőképeseek, illetve erősen kétségbe vonta, hogy a katonai hatóságok által átvett és megsemmisített szerkezetek azonosak lennének azokkal, amelyeket ő átvett Adorján Gézától, és átadott az egész társaságot végül rendőrkézre juttató Kovács Józsefnek.

Adorján Géza, az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának tisztségviselője, Prónay Pál nyugalmazott alezredes alárendeltje végig tagadta, hogy bármit is tudott volna Keő-Kucsera István és Kovács József jászkarajenőn zsidó lakosok ellen végrehajtani kívánt merényletterről, mindössze annyit ismert be, hogy Gyalay Mihály felsőbb utasításra és hazafias célokra való hivatkozással (a felsőbb utasítás alatt Gyalay valószínűleg Prónay nyugállományú alezredest, Adorján katonai felettesét, a korabeli nacionalista milíciák egyik fő szervezőjét érthette) kért tőle kézigránátokat, amelyeket ő jóhiszeműen a hírlapíró rendelkezésére is bocsátott, azt azonban nem ismerte be, hogy Keő-Kucsera Istvánnal és

⁷²⁸ Uo.

⁷²⁹ [SZERZŐ NÉLKÜL], *A Kettős Kereszt Vérszövetség tulajdona volt a lefoglalt fegyverkészlet*, Friss Újrság, 1924. január 22., 1.

Kovács Józseffel bármiféle beszélgetést folytatott volna a gránátok konkrét felhasználását illetően, illetve ő is úgy vélte, a gránátok az általa átadott állapotban nem voltak működőképesek.⁷³⁰

Szorult anyagi helyzete miatt a merényletre minden bizonnyal csak színleg vállalkozó, ettől hamar elálló, és az egész ügyet a hatóságok előtt részleteiben feltáró Kovács József vallomása azonban mindannyiukéval szemben állt. Kovács vallomása ugyanis konzisztens volt, minden részletre alaposan kiterjedt, a vádlott előkészített bűncselekményben a saját szerepét is töredelmesen beismerte, következetességével és hihetőségével pedig a másik három vádlott zavaros, részleteiben többször változó, egymásnak ellentmondó vallomásainak szöges ellentétét képezte.⁷³¹

A vádemelés után a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék végül kissé megkésve, 1924. június 11-e és 18-a között tárgyalta a jászkarajenői bombamerénylet tervének ügyét dr. Schirilla Achil ítélőtáblai bíró elnökletével. A vádlottak ekkor egy ideje már szabadlábon védekezhetek, ugyanis mindössze néhány hónapot, többnyire az 1922 áprilisa és júniusa közötti időszakot töltötték előzetes letartóztatásban és vizsgálati fogságban.⁷³²

A védelem a tárgyalás során megpróbálta erősen összezavarni a büntetőtörvényszéket, koholt vádakra és hazafias indokokra hivatkozott, ám továbbra is szemben állt mindenfajta inkonzisztens védekezési kísérlettel Kovács József vádlott minden részletre kiterjedő beismerő vallomása, illetve Reinhardt Pál százados, tüzérségi főművezető szakvéleménye, amely szerint az Adorján Géza által Gyalay Mihálynak, majd Gyalay által Kovácsnak átadott, végül a rendőrségen és a lőszerátvételi különítménynél kikötő, német gyártmányú katonai kézigránátok egyértelműen működőképesek és veszélyesek, emberélet kioltására teljes mértékben alkalmas eszközök voltak.⁷³³ A vádlottak helyzetét tovább súlyosbította Balácsi Rezső, az Ébredő Magyarok Egyesülete egyik tagjának a főtárgyaláson tett vallomása, aki saját állítása szerint jelen volt akkor, amikor Gyalay Mihály átadta Kovács Józsefnek az Adorján Gézától kapott kézigránátokat, és határozottan emlékezett arra, hogy valamelyikük, feltehetőleg Gyalay szájából elhangzott az alábbi mondat: „...erről a lapok sokat fognak írni, megbolygatjuk a zsidókat”. A gránátokkal végrehajtani szándékozott merényletet tehát a radikális jobboldali, terrorista hajlamú fiatal emberek nemcsak, hogy alaposan eltervezték, de számoltak annak a nyilvánosságra gyakorolt hatásával, esetleges sajtóvisszhangjával is, és

⁷³⁰ HU-BFL-VII-1-d-10935/1924. Keő-Kucsera István büntetőpere – A Budapesti Királyi Törvényszék elsőfokú ítélete, Uo.

⁷³¹ Uo.

⁷³² Uo.

⁷³³ Uo.

kifejezetten örültek volna, ha a merénylettel a zsidóságban országos szinten félelmet tudtak volna kelteni.⁷³⁴

A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék végül valósnak és hitelesnek fogadta el elsősorban Kovács József megbánást tanúsító és részletes, többszörös beismerő vallomását, Reinhardt Pál katonai szakértő szakvéleményét, illetve Balázs József tanú terhelő vallomását. Figyelembe vette továbbá a törvényszék a vádlottak erős zsidóellenes érzelmeit, radikális antiszemitizmusát, illetve azt a tényt, hogy a zsidósággal szembeni erős indulataikat, politikai nézeteiket végső soron maguk sem tagadták egy percig sem, és mindezek alapján 1924. június 18-án kelt ítéletében bűnösnek mondta ki Keő-Kucsera István elsőrendű, Gyalay Mihály másodrendű és Kovács József harmadrendű vádlottakat a büntetőtörvényköny 288. §-ába ütköző, gyilkosságra irányuló szövetség bűnetében, Keő-Kucserát pedig négyhavi, Gyalayt háromhavi, Kovács Józsefet pedig kéthavi fogházbüntetésre ítélte, valamint a bűnügyi költségek megtérítésére kötelezte. Adorján Géza negyedrendű vádlottat ugyanakkor a büntetőtörvényszék felmentette a gyilkosságra irányuló szövetség vádja alól, ugyanis nem nyert egyértelműen bizonyítást, hogy tudomása lett volna arról, hogy Gyalay Mihály egy antiszemita indíttatású merénylet végrehajtása céljából kérte el tőle a Kovács Józsefnek később átadott kézigránátokat.⁷³⁵

Habár a szerencsére soha végre nem hajtott jászkarajenői bombamerényletet előkészítő ébredő magyar aktivistákat bűnösnek mondta ki és elítélte az büntetőperükben eljáró bíróság, ebben az esetben is elmondható, hogy cselekményük súlyához képest meglepően enyhe büntetést kaptak. A vádat képviselő ügyész persze fellebbezett, és Keő-Kucsera István és társai büntetőpere még másodfokon is folytatódott, ám az eljáró Budapesti Királyi Ítéltábla, illetve az ezúttal dr. Gadó István kúriai bíró elnöklete alatt ítélező bírói tanács sem súlyosbította jelentősen a jászkarajenői terroristák ítéletét. Az 1925. október 14-én kelt másodfokú ítélet a Budapesti Királyi Törvényszék elsőfokú ítéletének rendelkezéseit nagyjából helyben hagyta, mindössze annyival egészítette ki a korábbi ítéletet, hogy a vádlottaknak 1 000 000 korona kártérítést kellett fizetniük Fischmann Izsák sértett, jászkarajenői izraelita vallású lakos és családja számára, akinek a házat Keő-Kucsera István kijelölte a Kovács József által végrehajtandó kézigránátos merénylet célpontjául.⁷³⁶

A magát egyébként nem csupán radikális jobboldali civilként, de Jászkarajenőn egyre inkább helyi paramilitáris vezetőként pozicionáló Keő-Kucsera István amúgy nem csak a

⁷³⁴ Uo.

⁷³⁵ Uo.

⁷³⁶ Uo. A Budapesti Királyi Ítéltábla másodfokú ítélete.

bíróságra jutott merényletterv kapcsán volt ismert – az ÉME helyi fiókszervezetének vezetőjeként számos erőszakos atrocitás, zsidóverés, illetve karhatalmi-rendvédelmi tevékenységnek álcázott törvénytelen cselekedet kötődött a nevéhez a településen már a fehérterror idején, 1920–1921-ben.⁷³⁷ Számos hatósági vizsgálat folyt ellene, illetve igen egyértelműnek tűnnek nem csupán Adorján Géza, de maga Keő-Kucsera igen szoros kapcsolatai is a Prónay Pál és Héjjas Iván nevéhez köthető, egykori különítményekkel és különítményesekkel, illetve a még 1922–1923 során is tevékenykedő, radikális jobboldali katonai-félkatonai csoportokkal.⁷³⁸

A jászkarajenői terroristák büntetőpere egyébként a másodfokú ítélettel sem ért véget teljes egészében, Keő-Kucsera István és Gyalay Mihály védőügyvédjük, dr. Fehérváry Kálmán segítségével a másodfokú ítélet kihirdetése után semmisségi panaszt nyújtottak be a Magyar Királyi Kúriához, így az ügy harmadfokra, a legfelsőbb magyar bírói fórumra is eljutott. A semmisségi panaszt a Kúria 1927. szeptember 27-én, több mint öt évvel a jászkarajenői kézigránátos merénylet tevének megszületése után tárgyalta, és ugyanezen a napon kelt végzésében elutasította a vádlottak semmisségi panaszát.⁷³⁹

Akár az igazságszolgáltatás szimbolikus gesztusának is tekinthetjük, hogy a legfelsőbb magyar bírói fórum is – immár megváltoztathatatlanul – kimondta Keő-Kucsera István, Gyalay Mihály és Kovács József radikális jobboldali aktivisták bűnösségét a gyilkosságra irányuló szövetség büntetében, és csupán a szerencsén múlt, hogy Kovács József még idő előtt meggondolta magát, elállt a rábizott merénylet végrehajtásától, és a legapróbb részletekig feltárta az előkészületeket a nyomozó hatóságok előtt. Ezzel együtt a jászkarajenői ébredő terroristák érdemi büntetést nem kaptak, a három vádlottra kirótt, néhány hónapos fogházbüntetés pedig, melynek egy részét egyébként az elsőfokú bíróság kitöltöttnek vette a vizsgálati fogsággal és az előzetes letartóztatással, egyáltalán nem mondható az emberéleteket veszélyeztető, kimondottan emberek meggyilkolására irányuló cselekménnyel arányban álló büntetési tételnek. Árulkodó, mi több, egyenesen gyanúsak mondható, hogy a magasabb szintű katonai és politikai körökbe bejáratos Adorján Gézát, az Ébredő Magyarok Egyesületének félkatonai alakulatokat szervező tisztségviselőjét, akinek a nevét 1922 után egyébként még számos más súlyos, politikai indíttatású bűncselekménnyel összefüggésbe hozták, egyenesen felmentették minden vele szemben felhozott vád alól, és Keő-Kucseráéktól eltérően még csak szimbolikus mértékű büntetést sem kapott.

⁷³⁷ BODÓ, *The White Terror*, 202–203.

⁷³⁸ Vö. [SZERZŐ NÉLKÜL], *A szolnoki ügyészség újabb vizsgálatot rendelt el Keő-Kucsera „kilengései” ügyében*, Pesti Napló, 1924. november 4., 7.

⁷³⁹ HU-BFL-VII-1-d-10935/1924 – A Magyar Királyi Kúria végzése.

Egyértelmű bizonyíték, írásbeli forrás ilyesmiről jellemzően nem áll a kutatók rendelkezésére, ám az 1920-as évek hasonló bűnügyeinek gyakran igen hasonló kimenetele alapján talán némi általánosítást megengedhetünk magunknak, és a vádlottak, főként a felfelé látszólag igen mobilis Adorján Géza kapcsolati hálója, elsősorban a Prónay Pál és Héjjas Iván paramilitáris vezetőkkel való szoros ismeretsége alapján levonhatunk bizonyos következtetéseket. Nevezetesen azt, hogy bizonyos befolyással bíró politikai és katonai körök közbenjártak a jászkarajenői ébredő terroristákért is, és valamiként ebben az esetben is sikerült elérniük, hogy a kétségtelenül súlyos bűncselekményt tervező, radikális jobboldali kötődésű fiatalemberek tetteikért a lehető legcsekélyebb büntetést kapják, noha bizonyítást nyert, hogy olyan cselekedetek végrehajtására szövetkeztek, amelyek végkimenetele emberek súlyos sebesülése és/vagy halála lehetett volna.⁷⁴⁰

A csongrádi bombamerénylet

Az Erzsébetvárosi Demokrata Kör elleni bombamerénylet mellett a valamivel későbbi csongrádi bombamerénylet a korszak ugyancsak nagy sajtóvisszhangot kiváltó terrorcselekménye volt, melyet ugyancsak radikális jobboldali merénylők követtek el, feltehetőleg Piroska János honvéd főhadnagy vezetése alatt. A merénylők 1923. december 26-án a csongrádi Magyar Király Szálló báltermében, a helyi zsidó nőegylet által szervezett jótékonysági rendezvényen a bálozók közé robbanószerkezetet dobtak, amely három embert megölt és további huszonöt embert súlyosan, tizenötöt pedig könnyebben megsebesített. A merényletben szerepet játszottak még Piroska János testvérei, István és György, illetve bizonyos Sági János és Kővári János gazdálkodók, az Alföldi Brigád helyi milicistái is. Piroska János maga készítette el, és ugyancsak ő hozta el a robbanószerkezetet Budapestről.⁷⁴¹

A merénylet végrehajtását bizonyos Bölöni (a forrásokban olykor Bölönyi névváltozattal is találkozhatunk) Miklós és Sinkó László vállalták magukra. Sinkó a kihallgatása során azzal védekezett, hogy Piroska főhadnagy előzőleg a lakásán tartott megbeszélésen azt mondta neki, hogy a bomba csak riadalomkeltésre szolgál, de emberi élet kioltására robbanóereje voltaképpen alkalmatlan. Ő mégis vonakodott azt eldobni, amikor éjfélkor megjelentek a Magyar Király Szálló előtt. Bölöni/Bölönyi Miklós erre gyávának nevezte Sinkó Lászlót, aki végül a cigarettájával gyújtotta meg a bomba gyújtózsínjét, és behajította azt a teli bálterembe. A bomba azonnal fel is robbant, a robbanásban pedig halálos

⁷⁴⁰ Vö. ZINNER, i. m. 159–160.

⁷⁴¹ SERFŐZŐ, i. m. 98.

sérüléseket szenvedett Nagyjános Julianna cselédlány, Wolff Sándor egyetemista és Farkas Balázs cigányprímás. Életveszélyesen sérültek meg továbbá: Barna Gézáné, Barna Henrik, Barna Henrikné, Barna Piroska, Dr. Buk Herman, Buk Margit, Buk Ilonka, Buk József, Buk Mariska, Dékány Béla, Engel Mihályné, Fehér Istvánné, Grósz László, Grósz Magda, Grósz Sára, Kovács Lajos, Kovács Lenke, Krizsán Béla Aladár, Princz István és Dr. Vida Sándorné.⁷⁴²

A rendőrség nagy erővel látott az adatgyűjtéshez, és hamarosan elfogta az elkövetőket, és a másnap megérkező Zombori Jenő szegedi főügyész, Szalay József kerületi rendőrfőkapitány, valamint Borbolya Jenő rendőrtanácsos közreműködésével lefolytatott nyomozás annyi tárgyi bizonyítékot szolgáltatott, hogy 1923. december 30-án a tettesek beismerő vallomást tettek. Letartóztatták a társaikat is, csaknem az egész helyi fajvédő csoportot, összesen 25 fiatalembert, többek között Sinkó László gazdálkodót, Zubek Mihály állásából felfüggesztett tanítót, Kasztell Sándor gépészt, Sági Rókus földművest, Piroska György kereskedőt, Bölöni/Bölönyi Miklós foglalkozás nélküli fiatalembert, illetve Forgó Ferenc gazdálkodót. Nem meglepő módon kiderült, hogy a merénylők nagy része tagja volt az Ébredő Magyarok Egyesületének is. Piroska Jánost, mivel tényleges állományú katonatiszt volt, és az általa elkövetett bűncselekmények a katonai igazságszolgáltatás alá tartoztak, a Budapesti Hadbírósnak adták át.

Az egyre inkább kiemeltté váló nyomozásba bekapcsolódott Diószeghy János miniszteri tanácsos, a Belügyminisztérium rendőrség működését felügyelő közbiztonsági osztályának vezetője is,⁷⁴³ akinek közreműködése során kiderült, hogy a merénylők csoportja a Héjjas Iván vezetésével működő Alföldi Brigádnak is tagja, ily módon pedig a Kettőskereszt Vérszövetséggel és alaposan feltételezhető volt a kapcsolatuk.⁷⁴⁴ A nyomozás során Sági Jánosnál még egy megbízólevelet találtak, amelyben Héjjas Iván kinevezte őt az Alföldi Brigád csongrádi zászlóaljának szolgálatvezetőjévé.⁷⁴⁵ Héjjas és az Alföldi Brigád kapcsán tehát a csongrádi bombamerénylet mögött ugyancsak felsejlik a Kettőskereszt Vérszövetség is.

⁷⁴² Dr. Vida Ferenc (1911–1990), a többek között Nagy Imrét is halálra ítéelő, később ismertté vált kommunista vérbíró édesanyja is megsérült a merényletben.

⁷⁴³ A Magyar Királyi Belügyminisztérium VI. közbiztonsági osztálya a rendőrség és a csendőrség szakmai irányításáért felelt, vezetője körülbelül a mai értelemben vett rendészeti szervek irányításáért felelős államtitkárnak felelt meg.

⁷⁴⁴ Az eset részleges rekonstruálására leginkább Csongrád megye főispánjának iratai alkalmasak. HU-MNL-CSML-IV-401-a-24/1923.

⁷⁴⁵ SERFŐZŐ, i. m. 97.

Gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter, a hadsereg becsültét mentendő – pályája során nem egyetlen alkalommal – zavarkeltéssel elérte, hogy Piroska János főhadnagyot jogi értelemben ne tekintsék hivatásos katonának. A hadsereg ugyanis azzal érvelt, hogy Piroska főhadnagy ellen korábban etikai eljárás volt folyamatban, miután korábbi, egyébként zsidó származású menyasszonyát, aki felbontotta vele az eljegyzését, továbbra is zaklatta, fenyegette, emiatt pedig nyugállományba helyezték. Többféle verzió született arról, Piroska János végül is hol van állásban, a Képzőművészeti Főiskola vagy a Bocskay Nevelőintézet rajztanára-e, végül azonban vádlottként tette társaival ő is a polgári bíróság elé állt.⁷⁴⁶ Az ügyet végül a Szolnoki Királyi Törvényszék tárgyalta, a vádlottak egyik védője dr. Ulain Ferenc, az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik vezetője, fajvédő nemzetgyűlési képviselő, a korszak ismert radikális jobboldali politikusa, a fentebb már tárgyalt „magyar sörpuccs” ügyének főszereplője volt.

A bombamerénylet ügyének főtárgyalása a Szolnoki Királyi Büntetőtörvényszéken 1924. szeptember 17-e és 26-a között zajlott. A vádlottak meglehetősen kevés időt töltöttek fogságban, ugyanis magas óvadék ellenében már jóval a tárgyalás előtt szabadlábra helyezték őket. A dr. Ulain Ferenc és dr. Széchényi István ügyvédek által képviselt védelem a főtárgyaláson a vádlottak, elsősorban Piroska János főhadnagy hazafias, az ellenforradalmi rendszer kialakításában szerzett érdemeivel érvelt, többek között megállapítva, hogy a tanácsköztársaság bukása utáni időkben Piroska volt az, aki Héjjas Iván formálisan a Nemzeti Hadsereg állományába tartozó paramilitáris alakulatának tagjaként Csongrádon újjászervezte a csendőrséget, ezzel pedig nagyon nagyban hozzájárult az állami és társadalmi rend helyreállításához. Széchényi ügyvéd védőbeszédében egészen odáig elment, hogy a helyi zsidóság bizonyos prominens tagjai, többek között bizonyos Kalmár Zoltán ügyvéd még az ellenforradalmi időkig visszamenőleges sérelmet dédelgetnek Piroska főhadnaggal szemben, aki Kalmárt fegyelmezetlen magatartása miatt – ivott és kártyázott – annak idején kizárta őt a csongrádi önkéntes csendőralakulatból. A védőügyvéd hangot adott azon határozott véleményének is, mely szerint Piroska János és a helyi ébredő csoport tagjai amúgy korántsem antiszemiták, a zsidó-keresztény ellentétet pedig leginkább a csongrádi zsidóság képviselői gerjesztik mesterségesen, és a Magyar Király Szállóban elkövetett bombamerénylet nyomozását is ők igyekeztek abban az irányban befolyásolni, hogy a gyanú a helyi keresztény-nemzeti érzelmű politikai aktivistákra terelődjön.

⁷⁴⁶ Vö. Nemzetgyűlési Napló 1922–1926/XVIII., 344–345. Idézi: SERFÖZŐ, i. m. 100.

A vádlottak többek között azzal is védekeztek, hogy a nyomozás során a rendőrök bántalmazták őket, és csak ezért tettek korábban beismerő vallomásokat. A Szolnoki Királyi Büntetőtörvényszék a tanúkat többnyire nem találta szavahihetőnek, a nyomozást nem találta elég alaposnak, az elé tárt bizonyítékokat pedig bizonyító erejűnek, és maga is hajlott arra, hogy a vádlottakat esetleg kínzással bírták beismerő vallomásra a nyomozás során. Ebből kifolyólag a dr. Fuchs Gyula törvényszéki elnök vezette bírói tanács 1924. szeptember 26-ai ítéletében Sinkó László, Bölönyi Miklós elsőrendű, valamint Fülöp Andor, Piroska György, Piroska János, Sági János és Sági Rókus másodrendű vádlottakat a három rendbeli gyilkosság és huszonöt rendbeli gyilkossági kísérlet vádja alól felmentette.⁷⁴⁷ Befolyásos katonai és politikai körök igen valószínűsíthetően itt is közbenjártak a vádlottak megsegítése érdekében, az ügyben született felmentő ítélet pedig itt sem tudható be a véletlennek.⁷⁴⁸

A csongrádi bombamerénylet valószínűsíthető értelmi szerzője, Piroska János, aki polgári szakmájára nézve egyébként rajztanár és festőművész volt, később konszolidálódott és politikai pályára lépett.⁷⁴⁹ 1930-ban jogi diplomát szerzett, 1933-ban Csongrád város főjegyzője, majd polgármestere lett, hivatali ideje alatt pedig nagyszabású építkezések indultak a városban. 1945-ben letartóztatták és népbírói eljárás indult vele szemben háborús és népellenes bűncselekmények gyanújával, amelyben azonban minden vád alól felmentették.⁷⁵⁰ A családnak azonban ezzel együtt is minden vagyonát, ingatlanát elkobozták, folyamatos rendőri megfigyelés alatt tartották őket, majd 1952-ben Piroska Jánost egy rövid időre a hortobágyi kényszermunkatáborba internálták.⁷⁵¹ 1956-ban szerepet vállalt a forradalomban, emiatt rövid időre ismét letartóztatták.

Bár a forrást kétségtelenül alapos kritikával kell kezelnünk, 1959-ban – feltehetőleg az egykori horthysta katonák és civilek 1956-os forradalomban való érintettségének igazolása céljából – egy újabb, megkésett politikai rendőri vizsgálat zajlott az egykori különítményesek ellen. Ennek dokumentumai ma az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában találhatóak, és külön jelentés foglalkozik a Héjjas-különítmény tagjainak Csongrád megyei tevékenységével.⁷⁵² E jelentés egyik fő témája a csongrádi bombamerénylet, és az esemény

⁷⁴⁷ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Egy felmentő és egy marasztaló ítélet*, Világ, 1924. szeptember 28.

⁷⁴⁸ Vö. SHVOY, i. m. 97.

⁷⁴⁹ Piroska János politikusi pályájáról lásd bővebben: ERDÉLYI Péter, *Képviselőtestületi választások 1929-ben Csongrádon*, Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében 2003, szerk. ERDÉLYI Péter–SZÜCS Judit, Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 2002, 119–125.

⁷⁵⁰ HU-MNL-CSML-XXV-8-5-d-NB-148/1945. Piroska János háborús és népellenes büntette.

⁷⁵¹ GULYÁS Martin, *Az 1945-ös csongrádi földosztás vesztesei*, Emlékeztető, 2016/1–2, 52–68.

⁷⁵² HU-ÁBTL-4.1.-A-881. Rongyos gárdisták, szabadcsapatok, különítményesek anyagai – A Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztályának összefoglaló jelentése a Héjjas-különítmény tagjainak Csongrád megyei tevékenységéről, 1959. november 18.

utóéletének egy igen érdekes fejezete, noha leginkább az irat keletkezése idején már idős, helyi kommunista érzelmű lakosok visszaemlékezéseire támaszkodik. A jelentést jegyző Dobos rendőr százados ugyanakkor azt is leírja, hogy személyesen beszélt az ekkoriban már a 80-ik évét taposó, Szegeden élő Shvoy Kálmán volt horthysta tábornokkal, a Horthy-korszak még élő, nagy tanújával, aki elmondta neki, hogy az 1930-as években magánbeszélgetést folytatott a csongrádi bombaper bírójával, Fuchs Gyulával, aki nevét ekkorra már Falkaira magyarosította. A bíró állítólag megvallotta a tábornoknak, hogy bár a csongrádi terroristák bűnössége egyértelmű volt, és el kellett volna ítélnie őket, mégis magas helyről, egyenesen Horthy Miklós kormányzótól érkezett arra vonatkozó informális utasítás, hogy a pernek felmentő ítélettel kell zárulnia.⁷⁵³ Hogy Shvoy Kálmán tábornok és Fuchs (Falkai) Gyula bíró között valóban lezajlott-e a beszélgetés, amelyre a jelentéstevő Dobos rendőr százados utal, feltehetőleg már soha nem tudjuk meg. Lehetséges, hogy az ekkoriban már igen idős egykori tábornok csupán a saját bennfentességét akarta bizonyítani ezzel a történettel, esetleg valamiféle öngizolást keresett, de az is lehet, hogy csupán a politikai rendőrség tisztjének nyomására vallotta azt, amit, már ha a jelentéstevő Dobos százados valóban beszélt Shvoy Kálmánnal (ezt persze azért alaposan feltételezhetjük). Horthy személyes felelőssége és beavatkozása az igazságszolgáltatásba mindenesetre remekül illett a kommunista politikai rendőrség ügyről alkotott koncepciójába, ugyanakkor valóságtartalmát sem zárhatjuk ki. Az a rendelkezésre álló források alapján valószínűnek tűnik, hogy a csongrádi bombamerényletet valóban Piroska János és milicista társai követték el, és abban parancsnokuk, Héjjas Iván is érintett volt. A vádlottakat feltehetőleg politikai kapcsolataiknak és a jobboldali ellenforradalomban játszott szerepüknek köszönhetően mentették fel, akár maga a kormányzó, akár egy alacsonyabb rangú szövetségesük járt közben értük. Piroska János mindenesetre az 1956-es forradalom és szabadságharc után végleg visszavonult a közélettől, gazdálkodással és festészettel foglalkozott, és 1987-ben, 92 éves korában hunyt el. Csongrád város igencsak ellentmondásos múltú szülöttjének, aki politikusi pályája során mindennel együtt valóban sokat tett az alföldi település fejlődéséért, nevét szülővárosában ma tér viseli.⁷⁵⁴

A Márffy József és társai által elkövetett bűncselekmények és a velük szemben felhozott vádak

⁷⁵³ Uo.

⁷⁵⁴ TÓTH Attila, *Piroska János élete és festészete*, Csongrád, Magánkiadás, 2009.

Az 1922-es erzsébetvárosi bombaügy politikailag igencsak terhelt, a hosszan elhúzódó büntetőper maga pedig minden bizonnyal politikailag motivált volt,⁷⁵⁵ hiszen a Bethlen-kormány és Horthy Miklós kormányzó egyre inkább az antanttal való viszony rendezésére, külső és belső konszolidációra törekedett. Magyarország gazdasága talpra állítása céljából egy nagyobb kölcsönt készült felvenni Franciaországtól, így a magyar hatóságokon is igen nagy volt a nyomás, hogy eredményt mutassanak fel számos antiszemita és antantellenes bűncselekmény ügyében.

A dr. Schweinitzer József rendőrkapitány által az ÉME-től lefoglalt iratok nyomán a Fővárosi Királyi Büntetőtörvényszék azzal vádolta a nemzetvédelmi milicistákat, hogy azok „...eltértek a központi nemzetvédelmi céloktól, társadalomellenes támadásokat készítettek elő, az izraelita vallást követő állampolgárok Magyarországon való megmaradását pedig ún. zsidóverések és bombamerényletek útján akarták lehetetlenné tenni.”⁷⁵⁶ Márffy Józsefet és társait továbbá úgynevezett vérbíróság megszervezésével is vádolták, mely a szervezet belső, önkényes bíraskodási szerve volt, és a tagok engedetlensége, kilépése stb. esetén halálos ítélet kiszabására, azaz gyilkosságra is feljogosítva érezhette magát, Márffy József pedig ebből kifolyólag megfélemlítéssel, életveszélyes fenyegetéssel vette rá tettestársait, hogy a merényletek megszervezésében és végrehajtásában működjenek közre. Ennek ellentmond, hogy az iratok tanúsága szerint Márffy József vérbíróság, belső bíraskodási szerv létrehozására csak 1923. április 14-én adott utasítást,⁷⁵⁷ amikor a vádban szereplő bűncselekmények jó része már lezajlott.

A bombaper vádlottjai Márffy József banktisztviselőn kívül Szász János leszerelt katona, Marosi Károly vámőr, Radó József fiatalkorú, korábban drogériai eladó, pénzügyőri vigyázó, Horváth-Halas József villanygyári tisztviselő, Vargha Ferenc népjóléti minisztériumi díjnok, illetve ifj. Drenka Béla fővárosi tisztviselő voltak. Még a tárgyalás kezdete előtt rejtélyes körülmények között elhunyt a merényletben a vád szerint ugyancsak közreműködő Kasnyik János géplakatos, akinek halála ugyancsak Márffy József terelte a gyanút. Természetes úton, súlyos tüdőbetegségben elhunyt továbbá a számos társa által mérnökként ismert, valójában kőműves, de valamiféle vegyészeti ismeretekkel rendelkező Chriaszty István, a bomba feltételezett összeszerelője, illetve Herczeg József, az Erzsébetvárosi Demokrata Kör – a vád szerint a robbantókkal összejátszó – portása.

⁷⁵⁵ ZINNER, i. m. 166.

⁷⁵⁶ HU-BFL-VII-5-c-16193/1923 – Az elsőfokú ítélet indoklásának második fejezete, valamint ZINNER, i. m. 166–167.

⁷⁵⁷ HU-BFL-VII-5-c-16193/1923 – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve, 233–238.

Az ügyészség Márffy Józsefet mint elsőrendű vádlottal szemben az alábbi cselekmények miatt fogalmazott meg vádiratot:

- a) az Erzsébetvárosi Polgári Demokrata Körben 1922. április 2-án elhelyezett pokolgép felrobbantásával elkövetett 8 rendbeli gyilkosság 23 rendbeli gyilkossági kísérlet miatt mint tettes,
- b) a Budapesti Királyi Törvényszék Koháry utca 3. számú kapujában bomba elhelyezésével, 1922. augusztus 22-én megkísérelt gyilkosság büntette miatt mint felbújtó,
- c) a Budapest VIII. kerület, Reviczky utca 6. számú ház kapujában bomba elhelyezésével 1923. november 16-án megkísérelt gyilkosság büntette miatt mint tettes,
- d) Rassay Károly és Miklós Andor címére bomba küldésével, 1923. február 20-án megkísérelt gyilkosság büntette miatt mint felbújtó,
- e) 1923 novemberében az ortodox zsinagóga ellen gyilkosság elkövetésére irányzott szövetség büntette miatt mint tettes,
- f) 1923 októberében a cseh követség ellen gyilkosság elkövetésére irányzott szövetség büntette miatt mint tettes,
- g) a nemzetgyűlés elnökéhez, a magyar királyi államrendőrség budapesti főkapitányához és a Francia Köztársaság magyarországi követéhez 1923. november 17-én intézett levelekkel elkövetett hatóság elleni erőszak 3 büntette miatt mint tettes.⁷⁵⁸

Marosi Károly másodrendű vádlottal szemben az alábbi vádakot fogalmazta meg az ügyészség:

- a) az Erzsébetvárosi Polgári Demokrata Körben 1922. április 2-án elhelyezett pokolgép felrobbantásával elkövetett 8 rendbeli gyilkosság és 23 rendbeli gyilkossági kísérlet büntette miatt,
- b) Rassay Károly dr. és Miklós Andor címére bomba küldésével 1923. február 20-án megkísérelt gyilkosság büntette miatt,
- c) 1923 novemberében az újpesti ortodox zsinagóga ellen gyilkosság elkövetésére irányzott szövetség büntette miatt mint tettes.

Radó József harmadrendű vádlottat az ügyészség „mindössze” az Erzsébetvárosi Demokrata Körben 1922. április 2-án elhelyezett pokolgép felrobbantásával elkövetett 8 rendbeli gyilkosság és 23 rendbeli gyilkossági kísérlet büntette miatt mint tettet vádolta.

Szász József negyedrendű vádlottal szemben az alábbi vádpontokat fogalmazták meg:

⁷⁵⁸ Uo. A vádirat.

- a) az Erzsébetvárosi Polgári Demokrata Körben 1922. április 2-án elhelyezett pokolgép felrobbantásával elkövetett gyilkosság 8 rendbeli és gyilkosság kísérletnek 23 rendbeli büntette miatt mint bűnsegéd,
- b) Rassay Károly dr. és Miklós Andor címére bomba küldésével 1923. február 20-án megkísérelt gyilkosság büntette miatt mint tettes,
- c) a nemzetgyűléselnökéhez, a magyar királyi állami rendőrség budapesti főkapitányához és a francia köztársaság magyarországi követéhez 1923. november 17-én intézett levelekkel elkövetett hatóság elleni erőszak 3 büntette miatt mint bűnsegéd.

Horváth-Halasz József ötödrendű vádlottat a Budapesti Királyi Törvényszék V. kerület, Koháry utca 3. számú kapujában bomba elhelyezésével 1922. augusztus 22-én megkísérelt gyilkosság büntette miatt mint tettest vádolta az ügyészség.⁷⁵⁹

Vargha Ferenc hatodrendű vádlottat az alábbi vádpontokkal szembesítették:

- a) a budapesti királyi törvényszék V. kerület, Koháry utca 5. számú kapujában bomba elhelyezésével, 1922. augusztus 22-én megkísérelt gyilkosság büntette miatt mint bűnsegéd,
- b) 1923 októberében a cseh követség ellen gyilkosság elkövetésére irányzott szövetség büntette miatt mint tettes.

Kis Ferenc hetedrendű vádlottal szemben az 1923 októberében a cseh követség ellen gyilkosság elkövetésére irányzott szövetség büntett miatt mint tettes ellen emelt vádat az ügyészség.

Ifj. Drenka Béla nyolcadrendű vádlott csupán azzal, a többihez képest viszonylag enyhe váddal nézett szembe, hogy a nemzetgyűlés elnökéhez, a Magyar Királyi Államrendőrség budapesti főkapitányához és a Francia Köztársaság magyarországi követéhez 1923. november 17-én intézett levelekkel bűnsegédi minőségben hatóság elleni erőszak büntettét követel el.⁷⁶⁰

A vádirat csoportosításának megfelelően a bíróság először az újpesti zsinagóga elleni pogromkísérletet tárgyalta, mely szerint Péter Tivadar és Salló János fiatalok⁷⁶¹ Márffy József rábeszélésére, felbujtására elhatározták, hogy kiutaznak Újpestre, és a zsinagógából istentisztelet után kijövő zsidókat válogatás nélkül inzultálják, megverik. A két fiatalember tervezett antiszemita akcióját nem hajtotta végre, helyette ironikus módon inkább betértek egy kocsmába. Márffy Józsefet itt, mint a csoport szervezőjét és a végül is végre nem

⁷⁵⁹ Uo.

⁷⁶⁰ Uo.

⁷⁶¹ Ügyüket korábban a Fiatalok Bírósága tárgyalta, végül mindkettőjüket felmentették. HU-BFL-VII-5-c-16193/1923.

hajtott antiszemita akció értelmi szerzőjét vádolták, Marosi Károllyal mint társtettesel egyetemben.

A Koháry utcai királyi törvényszéki palota elleni merénylet tervét Márffy József állítólag először 1922 augusztusában kezdte tervezgetni, noha Marosi Károly vádolt vallomása szerint korábban az is megfordult a fejében, hogy a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságát kellene felrobbantani.⁷⁶² A merénylet a bombát végül is Budára, a Pestvidéki Királyi Törvényszék épületéhez vitték, ám mivel azt tapasztalták, hogy túl sok ember áll a kapuban, ezért inkább visszavitték azt az értelmi szerző, Márffy József lakására. Végül is a bombát a Koháry utcai fogház kapujában helyezték el 1922. augusztus 22-én. Már a gyújtózsínort is meggyújtották, de a házmester és felesége, valamint az épület előtt őrt álló rendőr szerencsésen eloltották, így az nem robbant fel. Nesz Károly, az ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályához is kötődő, tényleges állományú katona, aki ellen párhuzamosan katonai büntetőeljárás is folyt, a Márffy-perben is tanúskodott, vallomásában pedig elmondta, hogy ezt a bombát valószínűleg Márffy József fürdőszobájában készítették, ő ugyanis járt Márffy lakásán, a fürdőszobából pedig zajt halott, a helyiségbe azonban nem engedték be.⁷⁶³

A nyomozó hatóságok és a büntetőtörvényszék feltételezése szerint Márffy 1923 első felében azt is eldöntötte, hogy mindenképpen meghiúsítja a franciák által Magyarországnak nyújtott kölcsön tervét, hogy ezzel álljon bosszút a szerinte egyre inkább az Ébredő Magyarok Egyesülete ellen munkálkodó Bethlen-kormányon, ezt pedig oly módon fogja végrehajtani, hogy a francia követség vagy valamely kisantant ország követsége ellen bombamerényletet követ el. A vegyészethez elvileg konyító, a tárgyalás előtt feltehetőleg természetes úton elhunyt – súlyos tuberkulózisban szenvedő – Chriaszty Istvánnal együtt készítették el a bombát, melyet 1923. november 26-án helyeztek el a francia követség Reviczky utcai épülete elé. A gyújtószerkezet hibája miatt azonban ez a bomba sem robbant fel, a merényletkísérlet nem sikerült.

A vád szerint Márffy József, Chriaszty István, Marosi Károly, Szász József és a később elhunyt Bekő Zoltán 1923 februárjában arra is szövetkeztek, hogy Rassay Károly nemzetgyűlési képviselő lakására, valamint Miklós Andor hírlapíró szállodai szobájába juttatnak el olyan becsomagolt nyeles kézigránátokat, amelyek a csomag kibontása után felrobbannak. A robbanó küldeményeket kézbesítették is, de Rassay felesége nem engedte a csomagot felbontani, értesítette a rendőrséget, a Miklós Andornak szánt robbanó küldemény pedig ugyancsak felbontása előtt a rendőrségen kötött ki.

⁷⁶² ZINNER, i. m. 169; HU-BFL-VII-5-c-16193/1923 – Az elsőfokú ítélet, 52.

⁷⁶³ ZINNER, i. m. 169–170.

101-es bizottság aláírással életveszélyes fenyegető levelek jutottak el a magyar nemzetgyűlés elnökéhez, a francia követségre és a Budapesti Főkapitányságra, melyekben a szerző halállal fenyegette meg Bethlen István miniszterelnököt, amiért az megítélése szerint jelentős engedményeket tett az antantnak a genfi konferencián, ugyancsak halál várt volna Nádósy Imre országos és Marinovich Jenő budapesti rendőr-főkapitányokra, amiért a kormány politikáját támogatták, illetve a francia követség diplomatáira is, mert azok nem mások, mint a „magyarokon élösködő rablók”.⁷⁶⁴

A helyzetet bonyolította, hogy a tárgyaláson Márffy Józsefre rótt bűncselekmények elkövetése idején éppen nemzetgyűlési választásokat tartottak, az ÉME pedig, mint igen erős társadalmi-politikai szervezet, a választásokba is igyekezett beavatkozni, illetve segítségére a mozgósítás terén a kormánypárt is számított. Márffy József állítólag igyekezett IX. kerületi nemzetvédelmi csoportját függetleníteni az ÉME Országos Központi Igazgatóságától, és közölte az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályával, hogy csak Héjjas Iván és Prónay Pál különítményparancsnokok utasításait ismeri el, de az ÉME Igazgatóságához, melyet abban az időben Pálóczi Horváth István vezetett, teljes bizalmatlansággal viszonyul.⁷⁶⁵

A tárgyalássorozat, 1924. november 18–december 13.

A bombaper elsőfokú tárgyalássorozata 1924. november 18-án kezdődött. A vádlottak egy jó része ilyenkor már egy ideje előzetes letartóztatásban volt, a fogházból vezették őket a bíróságra.⁷⁶⁶ Kiss Ferenc vádlott, aki a nyomozat szak folyamán eltűnt, nem jelent meg a tárgyaláson. A vádlottak és a vádpontok részletes ismertetése után az ügyész indítványozta a fiatalos ifj. Drenka Béla szabadlábon lévő vádlott vizsgálati fogságba helyezését, ugyanis a per egyik tanúját, Sebestyén Ferenc műszerészt az államrendőrség budapesti főkapitányságának tájékoztatása szerint előző nap életveszélyesen megfenyegették, amennyiben Márffyra és társaira vallana, a két fiatalember egyike pedig erősen hasonlított a vádlottra. A törvényszék a vádlott vizsgálati fogságba helyezésére vonatkozó indítványt elutasította, ugyanis nem látta bizonyíthatónak, hogy ifj. Drenka Béla valóban befolyásolni próbálta volna a tárgyalás menetét, és valóban ő lett volna a két azonosíthatatlan személy egyike, akik Sebestyén Ferenc tanút megfenyegették.⁷⁶⁷ Langer Jenő elnök ezek után megállapította, hogy Chriaszty István vádlott az elé terjesztett hiteles anyakönyvi kivonat alapján 1924.

⁷⁶⁴ HU-BFL-VII-5-c-16193/1923 – A vádirat.

⁷⁶⁵ ZINNER, i. m. 170.

⁷⁶⁶ HU-BFL-VII-5-c-16193/1923 – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve, 5–8.

⁷⁶⁷ Uo. 9–11.

október 1-jén valóban elhunyt, ezért vele szemben a büntetőtvényszék a büntetőeljárást megszüntette.⁷⁶⁸

Ezután vallomástételre szólították az elsőrendű vádlottat, Márffy Józsefet, aki a vádat megértette, ám ártatlannak vallotta magát. Előadta, hogy az ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályának vezetését még a király visszatérési kísérlete előtt (tehát 1921-ben) bízták rá, és hogy a nemzetvédelmi osztály tudomása szerint katonai jogállású szervezet volt, mely a honvédelmi minisztérium tudtával és engedélyével működött. Strengel Vilmos javaslatára Márffy Józsefet egy bizonyos Vass Titusz honvéd százados jelölte ki a nemzetvédelmi osztály parancsnokául. Állítása szerint sem az időközben öngyilkosságot elkövetett Kasnyik János, sem pedig Szász József nem tartozott a szűkebb baráti társaságába az ÉME-n belül, Marosi Károly 1922 márciusában lett a helyettese a nemzetvédelmi osztályban, Horváth-Halasz József és Vargha Ferenc vádlottakat pedig az erzsébetvárosi bombamerénylet megtörténtekor, 1922 áprilisában még nem ismerte. Márffy ezután, mikor az elnök azzal szembesítette, hogy adatok merültek fel arra vonatkozóan, hogy ő volt a merénylet értelmi szerzője, kitérő választ adott, és előadta, hogy a rendőrségen csúnyán összeverték, amit jelentett dr. Kovács Péter fogházügyésznek is.⁷⁶⁹ Az elnök erre felolvastatta dr. Ötvös József fogházorvos 1923. december 9-ei keltezésű jelentését, mely szerint Márffy József vádlotton nem volt található komoly fizikai bántalmazásra utaló nyom. Az elnök kérdésére Márffy előadta, hogy a robbantásos merénylet iránt különösebben nem érdeklődött, mikor értesült róla, az újpesti zsinagóga ellen tervezett merényletről pedig a vizsgálóbíró előtti kihallgatáson hallott először.⁷⁷⁰ A bíróság előtt tanúként megjelent dr. Kovács Péter fogházügyész is, aki előadta, hogy Márffy József valóban jelezte neki, hogy a rendőrségen bántalmazták, de erre utaló bizonyítékok valóban nem álltak rendelkezésre. Márffy József vádlott ismét előadta, hogy a rendőrségen hányszor és hogyan bántalmazták, de az elnök jelezte neki, hogy majd az illető rendőrségi tisztviselőkkel is szembesítik, és akkor részletesen hangot adhat ez irányú sérelmeinek.

⁷⁶⁸ Uo. 12.

⁷⁶⁹ Márffy József és társai a főtárgyalás során folyamatosan azt állították, hogy a rendőrségen veréssel, éheztetéssel csikarták ki belőlük a beismerő vallomásokot, és bár nyilván nem tudhatjuk biztosan, ebből mennyi igaz, tekintve, hogy Schweinitzer József vezette a nyomozást, akár kétségek is felmerülhetnek a vádlottak kényszervallatását illetően, nem csupán a fogházorvos véleménye alapján. Schweinitzer Józsefről ugyanis több forrásban fennmaradt, hogy bár a politikai rendőrség középutas, konzervatív elveket valló vezetőjeként mind a szélsőbal, mind pedig a szélsőjobb oldali politikai erők ellen erélyesen fellépett, a gyanúsítottakkal való embertelen bánásmódot sosem kedvelte, és saját beosztottjai körében is szóvá tette. Vö. VARGA Krisztián, *Ellenség a baloldalon. Politikai rendőrség a Horthy-korszakban*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2015, 209–211.

⁷⁷⁰ HU-BFL-VII-5-c-16193/1923 – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve, 18–21.

A bíróság ezt követően vallomástételre idézte Szász József vádlottat, aki ugyancsak előadta, hogy a vádat megértette, bűnösnek azonban nem vallja magát. Szász előadta, hogy véleménye szerint az egész eljárás nem más, mint koholt per, és dr. Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettes megítélése szerint mindenképpen az Ébredő Magyarok Egyesülete tagjai között kívánta megtalálni a merénylőket. Bevallása szerint 1922 elején ismerte meg Márffy Józsefet, de nem volt az alárendeltje, helyettese, lévén az ÉME egy másik szervezeti egységét, annak IX. kerületi sportosztályát vezette. Állítása szerint az erzsébetvárosi bombamerényletről semmit nem tudott, és bár járt Márffy József lakásán több ízben, az, hogy ott tervelték volna ki a merényletet és készítették volna el a pokolgépet, nem más, mint Hetényi főkapitány-helyettes koholmánya. Szász a korábban a rendőrségen és a vizsgálóbíró előtt tett tagadó vallomásait fenntartotta, és megismételte, hogy minden vád csak Hetényi Imre és Schweinitzer József rendőrségi főnyomozók agyában született meg. Azt állította, Radó Józsefet korábban nem ismerte, hiába állította Radó, hogy ismerték egymást. Chriaszty Istvánt és Marosi Károlyt az ÉME tagjai közül saját bevallása szerint valóban ismerte, az időközben elhunyt Kasnyik Jánost azonban nem ismerte. Hetényi Imre két hét fogvatartás után állítólag azt mondta Szásznak, „Héjjas és egész bandája már le van fogva”, ezért beszélhetne, erre ő állítólag azt felelte Hetényinek, semmit nem tud Héjjas Ivánról. Hetényi állítólag alkut ajánlott Szásznak, mely szerint előnyösebb elbánásban lesz része, ha beismerő és másokra terhelő vallomást tesz.⁷⁷¹

Az elnök kérdésére ezután Márffy József előadta, hogyan szembesítette vele Schweinitzer József rendőrkapitány Radó Józsefet. Állítása szerint itt mutatták be őket egymásnak, Radó pedig csak a nyomozók többedik, gúnyos felszólítására volt hajlandó azt mondani, hogy felismeri Márffyt. Márffy a bíróság előtt azt állította, Radó József tudomása szerint nem is volt tagja az ÉME nemzetvédelmi osztályának, ellenben leginkább a rendőrség félemlítette vagy vesztegette meg, hogy olyan vallomást tegyen, amelyet. Langer Jenő elnök szembesítette Márffyt egy komoly bizonyítékkal, mégpedig egy Radó József nevére kiállított ÉME nemzetvédelmi bajtársi igazolvánnyal, melyet Apor Viktor tartalékos honvéd főhadnagy, ÉME-csoportvezető állított ki 1923. július 26-án. Márffy erre azt állította, Apor főhadnagy az ÉME egy másik szervezeti egységét vezette, Budapesten volt tíz, egymástól függetlenül működő nemzetvédelmi osztály, Radó egy másiknak éppenséggel tagja is lehetett, de a IX. kerületinek nem volt a tagja. Márffy szerint Kasnyik János sem volt sem az ÉME, sem azon belül a nemzetvédelmi osztály tagja, továbbá azt is állította, hogy Chriaszty István

⁷⁷¹ Uo. 23–43.

soha nem volt katona, így a robbanóanyagokhoz sem értett, ezért a bomba elkészítésében sem működhetett közre úgy, ahogyan azt a vádokban megfogalmazták.⁷⁷²

A tárgyalás rövid szünet után folytatódott, amikor is Marosi Károly vádlott tett vallomást. Ő is saját ártatlanságát bizonygatta, illetve a rendőrségi fogdán történő verésről és éheztetésről számolt be. Állítása szerint Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettes őt is megfenyegette, beismerő vallomását csak ennek hatására tette, a vizsgálóbíró előtti meghallgatáson csak ennek hatására tartotta fenn. Marosi a tárgyaláson ezt követően gyakorlatilag sírva fakadt, és elmondta, milyen válogatott kínzásokkal és lelki terrorral csikarták ki tőle a nyomozók a beismerő vallomást. Az elnök Marosit is szembesítette Ötvös József fogházorvos véleményével, mely szerint rajta sem voltak található komolyabb külsérelmi nyomok. Marosi később előadta, hogy 1922 tavaszán még nem volt tagja az ÉME nemzetvédelmi osztályának, ekkoriban főleg politikai tevékenységet folytatott a közlegő nemzetgyűlési választások előtt, s elsősorban Buday Dezső nemzetgyűlési képviselőnek – az ÉME későbbi elnökének – igyekezett segítségére lenni, hogy újra mandátumot nyerhessen. Radó Józsefet pedig a Rogátsy-féle drogériában ismerte meg, ahol mindketten eladóként dolgoztak. A bomba elhelyezésének napján, 1922. április 2-án Radó nagybátyjánál, egy bizonyos Payer Istvánnál járt, a merénylet elkövetésének napján, április 3-án pedig állítása szerint az ÉME IX. kerületi helyiségében tartózkodott, és innen ment haza több bajtársával.⁷⁷³

A per főtárgyalása 1924. november 19-én folytatódott. Márffy József folytatta reflexióit vádlott-társai vallomásait illetően. Előadta, hogy megítélése szerint a rendőrség gyakorlatilag minden vádlottat kényszervallatásnak vetett alá. Marosi Károly ezt ugyancsak megerősítette a bíróság előtt. Ezután Radó József vádlott vallomása következett, aki ugyancsak előadta, hogy korábbi, vádlott-társait terhelő vallomását veréssel és éheztetéssel kényszerítette ki tőle a rendőrség. Állítása szerint Schweinitzer József rendőrkapitány lerajzoltatta vele, hogyan is nézett ki az a doboz, melyben a robbanószerkezetet az Erzsébetvárosi Demokrata Körbe vitték, de amit lerajzolt, azt csak a rendőrkapitány irányítási szempontjai alapján, megtört lelkiállapotba rajzolta. Radó vádlott elmondása szerint Marosi Károly nem mondott neki olyat, hogy tudja, kik a merénylők, hiába állította ezt korábbi vallomásában. Radó azt is elmondta, hogy Marosi Károllyal együtt a Rogátsy-féle drogériában volt eladó, és onnét gyakran vitt rendelésre csomagot az Erzsébetvárosi Demokrata Körbe, melynek tagjai között az üzletnek sok megrendelője volt, emiatt Radó komoly helyismerettel rendelkezett az épületben, de a merényletkez semmi köze. Márffy

⁷⁷² Uo. 45–50.

⁷⁷³ Uo. 52–59.

József vádlott felszólította Radó Józsefet, hogy nyilatkozzon az Apor Viktor által számára kiállított ÉME-igazolványról, mert állítása szerint Radó továbbra sem volt a IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztály tagja, és megismételte, hogy Radó Józsefet és Kasnyik Jánost sem ismerte a merénylet idején. Marosi Károly a felé intézett kérdésekre azt adta elő, hogy Radó József kétszer is járt az ÉME-ben, szeretett volna beiratkozni, de nem vették fel, mert még fiatalok voltak. Marosi azt is elismerte, hogy Radó valóban hordott fel csomagokat az Erzsébetvárosi Demokrata Körbe a Rogátsy-drogéria küldönceként.⁷⁷⁴

Ezután számos, a merénylet elkövetésekor az Erzsébetvárosi Demokrata Körben jelenlevő sértett, többek között Balassa Gyula, Ledner Mór, dr. Patai Sándor, Váradi Győző, Szász László, Katona Béla, Spitzer Béla, dr. Maros Mór, Grünfeld Miksa, Lengyel Ödön, Elek Bernát, Kemény Géza, Goldfinger Gábor, Császár Lipót, Aczél Gyula, valamint Ulrich Mátyás egybehangzó vallomásuként adták elő, hogy a merénylet elkövetésekor jelen voltak, és különböző súlyosságú sérüléseket szenvedtek a robbanásból kifolyólag.⁷⁷⁵

A főtárgyalás következő napjára 1924. november 20-án került sor, amely Rosenauer Károly MÁV-művezető, Kasnyik János időközben elhunyt vádlott egykori főnöke vallomásával folytatódott. Előadta, hogy Kasnyikot ügyes, szorgalmas munkásnak ismerte, és beszámolt róla, hogy kollégájuk, egy bizonyos Masirevits János az erzsébetvárosi merénylet napján este látta a helyszín közelében, a Dohány utcában. Kasnyik János a merénylet másnapján, 1922. április 4-én már nem ment be munkahelyére dolgozni, a MÁV villamosműhelye pedig egyszerűen törölte őt dolgozói névjegyzékéből. Ezután következett Masirevits János géplakatos vallomása, aki előadta, hogy nem emlékszik arra, hogy Rosenauer Károlynak olyasmit mondott volna, hogy látta Kasnyikot a merénylet napján a Dohány utcában. Előadta, hogy Kasnyik Jánost közlőrl nem ismerte, de benyomása szerint szorgalmas, megbízható fiatalember volt, politikáról sosem beszélt, arra sosem utalt, hogy tagja lenne az ÉME-nek vagy más egyesületnek, pártnak. Arra a kérdésre, hogy Kasnyik a műhelyben elkészíthette-e a bomba elhelyezésére használt pléhdobozt, bizonytalan választ adott.⁷⁷⁶

Kasnyik Anna, az elhunyt Kasnyik János nővére tanúvallomásában arról számolt be, öccse munka után korán járt haza, társaságba keveset járt, szabadidejét elsősorban tanulással töltötte, szerzetesapnak készült. A merénylet napján, 1922. április 3-án is délután fél négykor hazatért, ám estefelé családjának azt mondta, elmegy valakihez egy könyvért, ezt követően

⁷⁷⁴ Uo. 60–71.

⁷⁷⁵ Uo. 72–84.

⁷⁷⁶ Uo. 84–88.

többé nem látták. Kasnyik János az ÉME-nek vagy más politikai szervezetnek nővére tudomása szerint sem volt tagja, Márffy Józsefet és társaságát nem ismerte, amikor holtan kifogták a Dunából, csak egy betegsegélyező igazolványt találtak nála.⁷⁷⁷ Kasnyik Mária, az elhunyt Kasnyik János másik nővére nagyjából hasonló vallomást tett a bíróság előtt. Annyit elmondott, hogy öccse többször panaszkodott, hogy nehezen ment neki munka mellett a tanulás, és talán ezért követett el öngyilkosságot, de ebben nyilván nem lehet senki bizonyos.⁷⁷⁸

A következő tanú Payer István római katolikus plébános, Radó József vádlott anyai nagybátyja volt. Ő előadta, hogy unokaöccse rossz társaságba keveredett, édesanyjával erőszakos természetűvé vált, és feltételezése szerint idősebb drogériai eladó kollégája, Marosi Károly a felelős a fiú erkölcsi romlásáért, illetve az ÉME-be való belépéséért. Unokaöccse ÉME-igazolványát azonban soha nem látta. Nagybátyja vallomása szerint Radó József egy alkalommal, 1922 júniusában Marosival együtt eltűnt, mégpedig illegálisan szöktek át Csehszlovákiába Radó akkor még ott élő édesanyjához. Radó az édesanyjától pénzt követelt és revolverrel fenyegette meg, Marosi Károly pedig állítólag házassági ajánlatot tett Radó anyjának. A tanú megerősítette azt is, hogy 1922. április 2-án találkozott Marosival a mise után, és együtt jöttek villamossal Pest felé; valamivel 11 óra után váltak el. Payer István előadta azt is, hogy benyomása szerint Radó Józsefet a letartóztatása után a rendőrségen nem bántalmazták komolyabban, amikor meglátogatta a vizsgálati fogságban, s nem amiatt, hanem inkább valamiféle lelki teher miatt volt megtörve, arról ellenben beszámolt, hogy a rendőrnnyomozók Radó anyjának állítólag azt mondták, ha fia Marosi ellen vall, nem esik bántódása. A védelem kérdésére Payer István azt válaszolta, unokaöccse Márffy Józsefet vagy Szász Józsefet sosem említette név szerint.⁷⁷⁹

Ezután özvegy Radó Antalné, Radó József édesanyjának vallomása következett, aki előadta, hogy fia hazudozó, dicsekvő természetű volt, sok probléma volt vele. Természetének alakulásában apja halála közrejátszhatott, és fogékonyságot mutatott a nacionalista eszmék iránt. Radó Antalné az erzsébetvárosi bombamerényletről nem tudott, a trianoni békeszerződés folytán Csehszlovákiához csatolt lakóhelyéről, Érsekkétyről csak 1922. április végén költözött át Magyarországra. Előadta, hogy Csehszlovákiai látogatása alkalmával fia valóban fegyvert fogott rá és pénzt követelt tőle, de ez a kitörés komolytalan volt, a fiú később bocsánatot is kért érte, valamint azt is elmondta, hogy a rendőrségen valóban azt

⁷⁷⁷ Uo. 88–92.

⁷⁷⁸ Uo. 92–95.

⁷⁷⁹ Uo. 96–109.

mondták neki a nyomozók, a fiának az lesz a legjobb, ha Marosi Károlyra nézve terhelő vallomást tesz, mert Marosi és társai esetleg meg akarják gyilkolni Radót. Állítása szerint Marosi Károly sosem tett arra való célzást, hogy meg akarná kérni a kezét, Marosival mindössze kétszer találkozott.⁷⁸⁰

Rogátsy Kálmán drogériatulajdonos, Radó és Marosi egykori főnöke tanúvallomásában előadta, hogy Marosi Károly 1921 áprilisa és 1922 április 15-e között állt üzlete alkalmazásában. Állítása szerint Radó és Marosi nagyon közeli, már-már rendellenesen mély barátságban álltak, s arra célzott, a két fiatalember között talán homoszexuális kapcsolat is fennállhatott. Radó több alkalommal kimaradt a munkahelyéről, Marosi pedig többször használta Rogátsy írógépét az ő határozott tiltása ellenére. Egyszer, az eset után 4-5 nappal, záráskor Radó és Marosi állítólag beszélgettek az erzsébetvárosi bombamerényletről az üzletben, Marosi nevetett, Rogátsy Kálmán pedig arra következtetett, hogy Marosinak talán köze lehetett a merényletnek. Rogátsy azt is előadta, hogy tudomása szerint nem küldtek soha csomagot üzletéből az Erzsébetvárosi Demokrata Körbe, mire Radó ezt az elnök kérésére következetesen tagadta, és kitért arra, hogy ő oda gyakran kézbesített megrendeléseket a drogériából. Rogátsy előadta továbbá, hogy maga is jelen volt az Erzsébetvárosi Kör ellen intézett merényletkor, ahová maga is bejáratos volt, és hogy tudomása szerint a körbe csomagot kézbesítő futár legfeljebb a portásnál adhatta volna le a csomagokat, ahhoz, hogy valaki felmehessen a klubhelyiségbe, rendszerint igazolványt kértek. Rogátsy ily módon kizártnak tartotta, hogy alkalmazottai járhattak volna a merénylet helyszínén, és ebből kifolyólag komoly helyismerettel rendelkeztek volna. Marosi a tanúvallomás után kifakadt, és hazug, jellemtelen embernek nevezte egykori főnökét, célozva annak zsidó származására, emiatt az elnök rendreutasította.⁷⁸¹

A tárgyalás dr. Elek Hugó ügyvéd, az Erzsébetvárosi Demokrata Kör igazgatója kihallgatásával folytatódott, aki a vádlottakkal való szembesítéskor ismételten felismerte Márffy Józsefben azt a fiatalembert, aki a robbantásos merényletet megelőzően, 1922. április 3-a déli 12 óra tájban érdeklődött a kör székházában, meg lesz-e tartva az aznap estére tervezett összejövetel. Márffy a szembesítéskor következetesen tagadott, és azt állította, a kérdéses időben munkahelyén, a Magyar Iparbankban tartózkodott. Elek Hugó tanú a védők keresztkérdéseire is fenntartotta azon vallomását, miszerint aznap egyértelműen Márffy József vádlottat látta, és nem valaki mást.⁷⁸²

⁷⁸⁰ Uo. 110–116.

⁷⁸¹ Uo. 116–126.

⁷⁸² Uo. 127–140.

A következő megidézett tanú Ruskó Margit volt, akinek viszonya volt Szász József vádlottal, és a bíróság szembesítette a rendőrség előtt korábban tett azon vallomásával, mely szerint a merénylet előtt Szász homályos célzásokat tett egy majdan bekövetkező nagy horderejű eseményre antiszemita felhanggal: „röpülni fognak innen a zsidók”. Szász József vádlott a barátnőjével való szembesítéskor azt állította, ezt a közlő, 1922-es nemzetgyűlési választásokra és a liberális (értsd: zsidó) képviselők parlamentből való kiszorulására értette.⁷⁸³

Sebestyén Ferenc géplakatos tanúvallomásában előadta, hogy a tárgyalás előtti napon két biciklis fiatalember életveszélyesen megfenyegette, ha Márffyra és társaira mer vallani. Előadta, hogy a merénylet előtti napokban újsághordóként dolgozott, lapokat vitt többek között az Erzsébetvárosi Demokrata Kör épületébe is, és ekkoriban arra lett figyelmes, hogy Herczeg József, a vád szerint a robbantókkal összejátszó portás a lépcsőházban egy számára ismeretlen fiatalemberrel fűtőtestekről beszél. Ebben a számára akkor még ismeretlen fiatalemberben Sebestyén Ferenc ugyancsak felismerte Márffy Józsefet. Márffy József a szembesítésre követte a bíróságtól, hogy mutassák be a bizonyítékot, mely szerint a merénylet időpontjában ő a Vas vármegyei Kismegyeren, Budapesttől 200 kilométerre tartózkodott, ennek azonban az elnök nem adott helyt.⁷⁸⁴

A következő meghallgatott tanú Schwartz Károly, az Erzsébetvárosi Demokrata Kör kertésze volt, aki ugyancsak előadta, hogy a merénylet napján déltájban egy előtte addig ismeretlen fiatalember kérdezősködött az udvaron, vajon megtartják-e az estére tervezett rendezvényt, de azt állította, nem ismeri meg ennyi idő után biztosan Márffy József vádlottat.

A tanúkihallgatás Salló János és Péter Tivadar, az újpesti zsinagóga ellen Márffy irányításával merényletet tervezett két fiatalkorú tanú meghallgatásával folytatódott, akiknek ügyét a fiatalkorúak bírósága külön tárgyalta. A két fiatalember beszámolt a nemzetvédelmi osztály működéséről, az ottani irredenta és antiszemita hangulatról, valamint Márffy József akkori parancsnok ilyen felhangú előadásairól. A zsinagóga ellen tervezett, de végre nem hajtott merényletet beismerték, Márffyra lényegében terhelő vallomást tettek mint felbujtójukra.⁷⁸⁵

A főtárgyalás 1924. november 21-én folytatódott. A bíróság a csoportokra tagolt vádakot újra ismertette, ezúttal ismét Márffy Józsefet szembesítették azzal, hogy vádlottja a Koháry utcai törvényszéki palota, valamint a francia és a csehszlovák követség elleni bombamerényleteknek. Márffy azt nyilatkozta, a vádat megértette, de bűnösnek ezekben a

⁷⁸³ Uo. 141–142.

⁷⁸⁴ Uo. 143–149.

⁷⁸⁵ Uo. 150–161.

vádpontokban sem érzi magát, sőt, kijelentette, hogy 1923. augusztus 20-án, a Koháry utcai bombamerénylet idején Budapesttől távol, Pannonhalmán, két napokkal később, augusztus 22-én pedig emlékei szerint Kismegyeren tartózkodott. Márffy továbbá ismét előadta, hogy a rendőrségen több ízben bántalmazták, úgy kényszerítették beismerő vallomásra. Korábban beismerte ugyan a francia követség elleni bombamerénylet elkövetését, de ezt is csak rendőrségi kényszer hatására tette. Az elnök megállapítása szerint igen gyanús volt, hogy a vádlottak ennyire hasonló vallomásokot tettek, és nem zárta ki, hogy esetleg még a fogházban is összebeszéltek valahogyan.⁷⁸⁶

Ezután következett Horváth-Halas József vallomása, aki elmondta, hogy a vele szemben felhozott vádakát megértette, ellenben bűnösnek ő sem érzi magát. Ugyancsak azt adta elő, hogy a rendőrségen kényszer hatása alatt tett beismerő vallomást, amelyet a bíróságon visszavont.⁷⁸⁷

A következő vádlott, Vargha Ferenc a bíróság előtt szintén azt nyilatkozta, hogy a vele szemben felhozott vádakát megértette, bűnösnek azonban nem érzi magát, és előadta, hogy a rendőrségen őt is több ízben bántalmazták. Azt azonban beismeri, hogy ekrazit robbanóanyag volt a birtokában, és azt barátnője, Igaz Lujza lakásán helyezte el. Vargha vádlott ezután előadta, hogy Márffy Józseffel alapvetően rossz viszonyban voltak, az ekrazit pedig a még a nyugat-magyarországi felkelés idejéből származott. Állítása szerint Kiss Ferenc és Nesz Károly meg akarták tőle vásárolni az ekrazitot, de arról nem volt szó, hogy bombát akartak volna belőle készíteni. Az elnök felolvastatta az időközben elhunyt Chriaszty István beismerő vallomását a bombakészítésről, melyre Márffy József elsőrendű vádlott azt nyilatkozta, benyomása szerint a rendőrség ezt is csak kényszerrel csikarta ki tőle.⁷⁸⁸

Ezután Márffy József és a védők folyamatos bekiabálásokkal zavarták meg a tárgyalás menetét, és a vádlott újfent többször előadta, hogy a vele szemben felhozott vádaknak semmi alapjuk nincs.

Murin Ferenc, Kedvessy György, Schebián Emil, özvegy nemesőczi Horváth Imréné tanúk előadták a bíróság előtt, hogy 1923. november 16-án, a francia követség elleni bombamerénylet-kísérlet elkövetésekor mind jelen voltak, és egybehangzóan azt vallották, hogy egy fiatalember dobta a szerencsére fel nem robbant bombát az épület kapujába. Matuska Istvánné, a francia követség portásnője ugyancsak előadta, hogy a merénylet napján egy nagy pukkanásra lett figyelmes, erős kénszagot érzett, majd kirohant, és leöntötte vízzel a

⁷⁸⁶ Uo. 162–178.

⁷⁸⁷ Uo. 179–180.

⁷⁸⁸ Uo. 182–188.

fel nem robbant bombát. Szabó Andrásné, a francia követséggel szembeni palotaépület portásának felesége mint szemtanú ugyanerről számolt be.⁷⁸⁹

A következő kulcsfontosságú tanú Nagymáté Mártonné, Márffy József szállasadónője volt, aki előadta, hogy Márffy valóban nála lakott bérlőként, és bérlőjét szolid, rendes fiatalembernek ismerte meg. Előadta, hogy a rendőrségen egy olyan jegyzőkönyvet akartak vele aláíratni, amely félig már ki volt töltve. Érdemi információt nem tudott a bíróság részére nyújtani, és bár Márffy Józsefhez gyakran jártak fiatal barátai, merényletről beszélni sosem hallotta őket.⁷⁹⁰

A következő tanú Tkálcsics Imréné volt, Nagymáté Mártonné szomszédasszonya, aki elmondta, hogy egy barátnőjétől, bizonyos Szívós Lajosnétól Amerikából szeretetcsomagokat kapott, ezekből a csomagokból adott Márffy háziasszonyának is. A bíróság kérdésére határozottan ráismert a bűnjelek között szereplő barna papírra, melyet a francia követségénél használt bomba becsomagolására használtak, ez volt a szeretetadomány csomagolópapírja, és felismerte a papíron barátnője kézírását is.⁷⁹¹

Özvegy Koncsek Gyuláné, Vargha Ferenc vádlott szállasadónője azt vallotta, hogy egy bizonyos Herbst Aladártól, a másik albérlőjétől hallotta, hogy Vargha ekrazitot tart a lakásán, ő ez ellen tiltakozott, majd Vargha végül el is vitte az ekrazitot a lakásból.⁷⁹² Herbst Aladár, Vargha társbérlője arról tett vallomást, hogy Vargha háziasszonyának ágyában ő találta meg az ekrazitot.⁷⁹³

Ezután Nesz Károly tényleges állományú katona kihallgatása következett, akivel szemben a bombamerényletek ügyében a katonai bíróságnál a Márffy-perrel párhuzamosan folyt büntetőeljárás. Állítása szerint a Dohány utcai merényletről nem tudott semmit, és csak úgy a rendőrségen, mint a katonai hatóságok előtt csak kényszer, kínzás hatására tett vallomást. Az elnök felolvastatta Nesz Károly korábbi, rendőrség és katonai nyomozó hatóság előtt tett vallomását, melyben elmondta, hogy a Ferenc körút 2. szám alatti IX. kerületi ÉME-irodában ismerkedett meg Márffyval, Chriasztyval, Vargával és a többiekkel. A korábbi vallomás szerint a Valéria Kávéház törzsasztalánál terveztek zsidóellenes akciókat, amelyeket majd alkalomadtán végre is hajtanak. A csehszlovák követség elleni bombamerényletet neki és Kiss Ferencnek kellett volna végrehajtania, de Kiss egymillió korona honoráriumot kért, mire abbamaradt a dolog, Chriasztynak egy lakatosműhely állott a rendelkezésére, ahol a

⁷⁸⁹ Uo. 190–200.

⁷⁹⁰ Uo. 200–210.

⁷⁹¹ Uo. 214–220.

⁷⁹² Uo. 220–221.

⁷⁹³ Uo. 221–222.

bombákat elkészíthette. Nesznek az volt a gyanúja, hogy a Reviczky utcai, franci követség elleni bombamerényletet is Márffyék követték el. Többször volt Márffy vendége, s amikor egyszer Márffy lakásán járt, erős kényszagot érzett és azt is látta, hogy Márffy ujjai sárgák voltak a kénztől. Tudta, hogy Márffy bombát készít. Máffy és Chriaszty egy alkalommal Márffy fürdőszobájában bombát készítettek, sárga volt a kezük, és erős kényszag terjengett a lakásban. A Koháry utcai bombamerényletet véleménye szerint Horváth-Halas és Varga követték el.⁷⁹⁴

A főtárgyalás következő napja 1924. november 22-e volt, amely alkalommal a bíróság a Rassay Károly és Miklós Andor ellen elkövetett bombamerényletek ügyét tárgyalta. Márffy ezekben a vádpontokban is ártatlannak vallotta magát, akárcsak Szász József, Marosi Károly és ifj Drenka Béla vádlottak.

Szabó Imre kézbesítő, egyébként érdektelen tanú a bíróság előtt előadta, hogy 1923. február 23-án este 7-8 óra tájban egy fiatalember szólította meg, és átadott neki egy színes reklámpapírba csomagolt küldeményt azzal a megbízással, hogy vigye el Rassay Károly nemzetgyűlési képviselő lakására, Budára, a Fő utcába. Szabó Imre a küldeményt a kérésnek megfelelően, 4000 korona díjazás ellenében kézbesítette, Rassay lakásán azonban felesége a csomagot gyanúsnak találta, a rendőrség pedig hamarosan kihallgatta az ügyben. Szabó Imre előadta, hogy korábban, a rendőrségen történt szembesítéskor, és most, a tárgyalás alkalmával is felismerte Marosi Károlyban a megbízóját.⁷⁹⁵

Rassay Károly nemzetgyűlési képviselő és felesége, sértettek ugyancsak előadták a bíróság előtt, hogy 1923 februárjában egy hordár szokatlan csomagot kézbesített a lakására, a felesége azonban gyanúsnak találta a csomagban látható fémdobozt, és férje testvééréért, Rasch Rudolf honvéd orvos ezredesért küldött, aki megerősítette a gyanúját, mely szerint robbanóanyag lehet a küldeményben. Ezután értesítették a rendőrséget. Rassay Károly előadta továbbá, hogy az elmúlt években számos alkalommal megfenyegették, ezért óvatos az ismeretlen feladóktól érkező küldeményekkel.⁷⁹⁶

A következő tanú Dvorszki József kézbesítő volt, aki ugyancsak előadta, hogy 1923. február 20-án az EMKE kávéháznál egy számára ismeretlen fiatalember átadott neki egy csomagot azzal a megbízással, hogy azt vigye el Miklós Andor hírlapíró-laptulajdonosnak Az

⁷⁹⁴ Uo. 223–235.

⁷⁹⁵ Uo. 240–252.

⁷⁹⁶ Uo. 253–259.

Est szerkesztőségébe. A tanú ennek a megbízásnak eleget is tett, majd a merényletkísérlet után néhány nappal egy négyfős társaság életveszélyesen megfenyegette.⁷⁹⁷

Turcsányi Gyula hírlapíró tanúvallomásában szintén előadta, hogy 1923. február 20-án este gyanús küldemény érkezett Az Est című napilap szerkesztőségébe, melynek kapcsán főnöke, Miklós Andor azt kérte tőle, vigye a csomagot a rendőrségre, és tegyen bejelentést. A rendőrségen közölte vele Andréka Károly főkapitányhelyettes, hogy Rassay Károly ugyanolyan gyanús csomagot kapott.

A tárgyaláson ezután meghallgatták Huszár Jánost, az ÉME IX. kerületi (civil, nem nemzetvédelmi, ti. milicista) csoportjának volt elnökét is, aki azt vallotta, hogy a kerületi nemzetvédelmi milícia már 1920-ban működött, ekkor azonban még korántsem Márffy József volt a vezetője. Huszár azt állította, Márffy csak azután lett a IX. kerületi ÉME-milícia vezetője, hogy ő maga lemondott a kerületi fiókszervezet civil szárnyának vezetéséről, és Márffy Józseffel nem voltak különösebb ellentétei.⁷⁹⁸

Ezután következett az ÉME-tag Bátor/Báthory Miklós⁷⁹⁹ MÁV-felügyelő vallomása, aki egy ideig maga is gyanúsított volt és vizsgálati fogságban tartották, később azonban ejtették vele szemben a gyanút. Előadta, hogy az ÉME-nek 1920-tól volt tagja, a nemzetvédelmi osztálynak pedig megalakulása óta. Állítása szerint a vádlottakat mind ismerte, csak Radó Józsefet és Horváth-Halas Józsefet nem. Bár Radó József a rendőrségen egy szembesítés alkalmával azt mondta a jelenlétében, Bátor adott át neki egy bombát, Bátor ezt következetesen tagadta. Bátor előadta, hogy az ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályának keretein belül működő vérbíróságról tud, az 1923-ban alakult, célja pedig a rend és fegyelem fenntartása volt a tagok között. Állítása szerint ez nem volt más, mint fegyelmi bagatellbíróság, tagjai pedig halálos ítéletre vagy komolyabb büntetés kiszabására nyilván nem érezték magukat feljogosítva. Bátor ugyancsak előadta, hogy a rendőrségen rosszul bántak vele, bántalmazták. Radó József vádlott kijelentette a bíróság előtt, hogy Bátor Miklóst nem ismeri, és az ÉME-ben sem találkozott vele.⁸⁰⁰

⁷⁹⁷ Uo. 260–262.

⁷⁹⁸ Uo. 277–283.

⁷⁹⁹ Bátor Miklós MÁV-tisztviselő később az egyik korai, nemzetiszocialista típusú magyar szélsőjobboldali párt, a Nemzeti Néppárt vezetőségében tűnt fel az 1930-as évek elején Budaváry László ÉME-vezetővel együtt. Paksy Zoltán a nyilas mozgalomról szóló monográfiájában Bátor/Báthory Miklóst a Kettőskereszt Vérszövetség volt alelnökéeként is aposztrofálja, azonban forrást nem ad meg. Vö. PAKSY, i. m. 63. Elképzelhető ugyanakkor, hogy Paksy Zoltán Bátor/Báthory Miklós Kettőskereszt Vérszövetségben betöltött szerepét Fegyő János 1968-as tanulmányából veszi, aki ugyancsak nem ad meg forrást az információra vonatkozóan: FEGYŐ János, *Adalékok a szélsőjobboldal fokozódó szervezkedésének történetéhez a gazdasági világválság éveiben*, A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Évkönyve, 1967–1968, 261–289, 276.

⁸⁰⁰ HU-BFL-VII-5-c-16193/1923 – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve, 284–294.

A főtárgyalás következő napja 1924. november 24-e volt, és Loch Péter nyugalmazott honvéd százados és Szendrő Zsigmond építészmérnök robbantási szakértők meghallgatásával kezdődött. Loch Péter igen részletes és szakszerű, hosszas szakértői véleményt adott elő az Erzsébetvárosi Demokrata Körben elkövetett merényletnél használt bombáról, és rekonstruálta annak szerkezetét a robbanás helyszínén megmaradt alkatrészek alapján. Véleménye szerint az első világháború során a Magyarországon átvonuló, August von Mackensen vezértábornagy vezette német hadsereg jelentős mennyiségű hadianyagot hagyott az ország területén, Márfy Józsefék pedig ennek maradványaiból tehettek szert később az erzsébetvárosi merényletnél használt, német gyártmányú ekrazitpatronra. A bomba időzített, óraszerkezettel ellátott pokolgép volt, gyújtószerkezetként egy villamos szárazelemet használtak, összeszerelése pedig nem igényelt magas szintű műszaki ismereteket. A Koháry utcai merényletnél és a Reviczky utcai merényletnél a végül is fel nem robbant bombákat gyújtózsinnal hozták volna működésbe, a robbanószer pedig ugyancsak német gyártmányú ekrazit volt. Mindegyik bombáról elmondható volt, hogy felrobbanása esetén 15–20 méteres körben tudott volna súlyos, akár halálos sérüléseket okozni. A szakértő megállapította továbbá, hogy a Rassay Károlynak és Miklós Andornak küldött bombák széthúzható fémbodozokba helyezett, szabályos kézigránátok voltak, melyek a dobozok szétnyitása esetén robbantak volna, és könnyedén okozhattak volna halálos sérülést.⁸⁰¹

Szendrő Zsigmond, a robbantás területén járatos építészmérnök Loch Péterrel szinte teljesen megegyező szakértői véleményét tárta a bíróság elé, igen részletesen rekonstruálva a merényletek alkalmával használt bombák szerkezetét és működésmódját. Megítélése szerint is teljesen életszerű és valószínű, hogy az időzített robbanószerkezetet 1922. április 2-án helyezték el az Erzsébetvárosi Demokrata Körben a nagyteremben található fűtőtest rácsa alatt, majd az másnap este nyolc ember halálát okozva felrobbant.⁸⁰²

A következő kulcsfontosságú tanú a rendőrségi nyomozást vezető Schweinitzer József rendőrkapitány volt, aki előadta, hogy 1924 januárjában kezdett el foglalkozni az erzsébetvárosi bombamerénylettel, melyet a rendőrség igyekezett összefüggésbe hozni a Jugoszláviában diverzáns tevékenység vádjával letartóztatott Balla Pap Géza ügyével. Bár a vajdasági magyar sajtó összefüggést igyekezett keresni a két ügy között, és valamilyen zavaros okból még maga Balla Pap Géza is magára igyekezett vállalni az erzsébetvárosi merényletet, a rendőrségi nyomozás a két ügy között végül nem talált kapcsolatot. Schweinitzer alaposan áttanulmányozta az 1922-es bombamerénylet iratanyagát, és ekkor lett figyelmes Kasnyik

⁸⁰¹ Uo. 296–325.

⁸⁰² Uo. 326–340.

János, Marosi Károly és Radó József eltűnésének ügyére. Marosi Károly már a Rassay Károly és Miklós Andor ellen tervezett merénylet kapcsán a rendőrség látókörében volt. Előkerült Payer István római katolikus pap, Radó József nagybátyjának még 1922 áprilisában tett vallomása, melyet önként adott elő a rendőrségen azzal, hogy unokaöccse azt mondta neki, Marosi Károly ismeri az erzsébetvárosi merénylet körülményeit és a tetteseket. A rendőrség újra kihallgatta Payer Istvánt és Radó József anyját, végül magát a pénzügyőrként szolgálatot teljesítő Radó Józsefet is. Schweinitzer elmondása alapján Radó József kihallgatása alkalmával zavartan viselkedett, és világossá vált a rendőrség számára, hogy az erzsébetvárosi bombamerényletben komoly része volt. Radó József a tárgyaláson Schweinitzerrel szemben mindent tagadott, aki azonban elmondta, hogy végül Marosi Károlyt is előállította a rendőrség. A szintén vámörként szolgáló Marosi Károly első körben mindent hevesen tagadott, de amikor Radó József vallomásával szembesítették, Marosi sírva fakadt, és azt állította, Márffy József, Chriaszty István és Szász József rángatták bele a merényletbe. Márffyt és Marosit ezután a rendőrség szembesítette egymással, Márffy József azonban mindent tagadott, értetlenkedett, illetve később elmebetegséget próbált meg színlelni. Bár a vádlottak a per folyamán számos alkalommal panaszt tettek, hogy a rendőrségen a nyomozók veréssel és pszichikai kényszerrel csikartak ki tőlük beismerő vallomást, Schweinitzer József ezt is következetesen visszautasította. Arra vonatkozóan ugyanakkor, hogy mi a magyarázata annak, hogy a nyomozati szakban Márffy József a francia követség elleni merényletkísérletet beismerte, az összes többi terhére rótt cselekményt azonban tagadta, Schweinitzer sem tudott magyarázattal szolgálni, ugyanakkor arra is felhívta a bíróság figyelmét, hogy Márffy a rendőrségi őrizetben őt magát, illetve Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitányt is életveszélyesen megfenyegette. A rendőrség a vádlottakat egy utólagos helyszíni szemlére is elvitte 1924. február 5-én az Erzsébetvárosi Demokrata Kör épületébe, ahol egyértelműen kiderült, hogy Radó József vádlott korábban járt már ott, és felismerte a fűtőtestet, amely mögé a bombát rejtette. A vádlottak a tárgyaláson bekiabálva többször provokálni próbálták Schweinitzert, ismételten azzal vádolva őt, hogy fizikai és lelki terrorral csikarta ki tőlük a beismerő vallomásokat a nyomozati szakban, a nyomozást vezető főrendőr azonban végig higgadtan reagált a gyanúsításra, és következetesen tagadta a bíróság előtt, hogy ilyesmi történt volna. A tárgyalási nap végeztével Langer elnök mind a vádlottakat, mind a védőket rendreutasította.⁸⁰³

⁸⁰³ Uo. 342–374. Többek között Varga Krisztián is felhívja rá a figyelmet a Horthy-korszak politikai rendőrségéről szóló monográfiájában, hogy Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettest, a politikai rendőrség befolyásos vezetőjét többek között az erzsébetvárosi merénylet kinyomozása terén elért siker emelte a

A főtárgyalás következő napja 1924. november 24-e volt, mely jórészt dr. Németh Ödön és dr. Minich Károly törvényszéki orvosszakértők véleményének ismertetésével telt. A két törvényszéki orvosszakértő egyöntetűen adta elő a bíróság előtt, hogy szakvéleményük szerint bármennyire határozottan is állították a vádlottak, hogy őket a vizsgálati fogság során bántalmazták, komolyabb fizikai sérülés jele egyikük testén sem volt található, tehát a kihallgatások során fizikailag valószínűleg komolyabban nem bántalmazták őket. Az elnök kérésére a törvényszéki orvosszakértők a vádlottak mentális állapotát is igen részletesen véleményezték, és azt az álláspontot fogalmazták meg, hogy a vádlottak sem a tárgyalás idején, sem a terhükre rótt cselekmények elkövetésének idején nem szenvedtek akaratbeli, a szabad elhatározás képességét befolyásoló vagy kizáró elmezavarban vagy öntudatlanságban, és még Radó József fiatalkorú vádlott is a bűncselekmény felismeréséhez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettséggel bírt. Minich Károly szakértő előadta továbbá a robbanás áldozatairól felvett boncolási jegyzőkönyveket és megállapította, hogy a halál oka minden esetben a robbanás okozta sebesülés volt.⁸⁰⁴

A főtárgyalás 1924. november 28-án folytatódott, és ügy politikai súlyát jól mutatja, hogy ez alkalommal tanúként hallgatták ki gróf Csáky Károly honvédelmi minisztert és gróf Bethlen István miniszterelnököt is. Csáky Károly, aki Horthy Miklós kormányzótól az 1924. november 27-én kelt 5360/1924. számú határozattal felmentést kapott a hivatali titoktartás kötelezettsége alól, tanúvallomásában elmondta, a tanácsköztársaság bukása után a zavaros, polgárháborús időkben az országnak nem volt egységes, reguláris haderje, a Horthy és köre által szervezett, ugyancsak félig-meddig irreguláris Nemzeti Hadsereg mellett csak Budapesten működött körülbelül ötven polgári milícia.⁸⁰⁵ Ilyen szervezetek voltak többek között az Ébredő Magyarok Egyesületének nemzetvédelmi osztályai is. Ebben a kaotikus helyzetben a megszilárduló új magyar kormányzatnak szüksége volt ezekre az irreguláris félkatonai alakulatokra a rend fenntartása érdekében, Berzeviczy Béla vezérkari főnök⁸⁰⁶ pedig 1919–20-ban igyekezett ezeket a milíciákat a hadsereg ellenőrzése alá vonni. Így jött létre a Kettőskereszt Vérszövetség, mint a különböző milíciákat tömörítő ernyőszervezet, részben a haderő irányítása alatt. A hadsereg becsületének megóvása érdekében a honvédelmi

hivatali hierarchiában egyre magasabbra. Hetényi részben ennek a nyomozásnak köszönhetően lett 1924-ben a Budapesti Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Főcsoportjának vezetője. Vö. VARGA, i. m. 60–61.

⁸⁰⁴ HU-BFL-VII-5-c-16193/1923 – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve, 375–439.

⁸⁰⁵ Vö. SUBA, i. m.; valamint: SUBA János, *Polgárőrség szervezése 1919–1921*, Rendvédelem-történeti Füzetek, 2018/56, 131–144.

⁸⁰⁶ Berzeviczy Béla tábornok vezérkari főnöki tevékenységéről lásd bővebben: SZAKÁLY Sándor, *Honvédség és tisztika 1919–1947*, Budapest, Ister Kiadó, 2002, 187–188.

miniszter persze tanúvallomásában azt is hangsúlyozta, hogy bár a különböző nemzetvédelmi milíciák katonai kontroll alatt működtek, személyi kérdésekbe, így az ÉME nemzetvédelmi osztályainak összetételébe a hadseregnek már nem volt beleszólása, a tagok a honvédség részéről komolyabban kiképezve és felfegyverezve nem lettek, inkább afféle tartalékos katonai karhatalmi alakulatoknak tekintették őket, amelyek szükség esetén a rend helyreállítása érdekében bevethetők lettek volna.⁸⁰⁷ A miniszter állítása szerint jogi értelemben vett hatósági jogosítványokkal ezek az alakulatok alapvetően nem rendelkeztek,⁸⁰⁸ arra legfeljebb maguk jogosították fel önkényesen önmagukat, s tényleges bevetésre a különböző nemzetvédelmi milíciák tagjai mindössze egyszer, IV. Károly második visszatérési kísérletének alkalmakor került sor 1921. október 23-án, a mozgósított milíciák fegyvert és zsoldot is csak erre az időre kaptak. Ám ezután a honvédelmi tárcának a különböző irreguláris milíciákra már nem volt szüksége. A tanácsköztársaság restaurációja, egy esetleges újabb kommunista hatalomátvétel 1922-re már nem volt valós veszély, így a konszolidálódó Horthy–Bethlen kormányzat, és általában a trianoni békeszerződés után a külfölddel való viszonyait rendezni kívánó Magyar Királyság számára feleslegessé váltak az ÉME nemzetvédelmi milíciáihoz hasonló (szélső)jobboldali félkatonai alakulatok. A Kettőskereszt Vérszövetséget éppen azért kellett a kormánynak feloszlatnia, mert egyes tagjai súlyos bűncselekményeket követtek el. A Márffy József-féle ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztály tagjai az erzsébetvárosi merénylet elkövetése idején már mindenféle komolyabb katonai kontroll és utasítás nélkül, önjelölt civilekként működtek tovább, és amit tettek, azt saját elhatározásból tették.⁸⁰⁹

Gróf Bethlen István miniszterelnök kevésbé a büntetőügy politikai vonatkozásai miatt, mint inkább saját magát mint magánszemélyt tisztázandó jelent meg tanúként a bíróság előtt. A miniszterelnök hangsúlyozta, hogy a tárgyaláson magánemberként van jelen, a hivatali titoktartás alól pedig nem kapott felmentést, így politikai ügyekről nem beszélhet. Márffy József ugyanis a saját fontossága és befolyása fitogtatása céljából korábban azt állította ÉME-beli társainak, hogy személyes jó ismeretséget ápol a regnáló miniszterelnökkel és annak családjával, továbbá Bethlen István fiaival járt teniszezni, illetve a miniszterelnök autójával is gyakran utazott. Bethlen ezzel szemben a bíróságon kategorikusan tagadta, hogy akár ő, akár bármely családtagja akár csak felületesen is ismerné Márffy Józsefet. Márffy hangos

⁸⁰⁷ Vö. ZINNER Tibor, *Adatok a szélsőjobboldali szervezetek megalakulásának körülményeihez*, 566–567.

⁸⁰⁸ Naplójában Shvoy Kálmán tábornok is utal rá, hogy a különböző nemzetvédelmi milíciák a honvédelmi és a belügyminiszter jóváhagyásával működtek. Márffy József és társai elfogását egy rövid bejegyzésben ugyancsak megemlíti. Vö. SHVOY, i. m. 95.

⁸⁰⁹ HU-BFL-VII-5-c-16193/1923 – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve, 457–469.

közbekiabálással vádolta hazugsággal a miniszterelnököt, mire a bíró az amúgy is előzetes letartóztatásban lévő vádlottat nyolcnapi szigorított magánzárka fegyelmi büntetéssel sújtotta, Ulain Ferencet, a kor ismert szélsőjobboldali politikusát, aki e perben is a védelem egyik képviselője volt, pedig pénzbüntetés megfizetésére kötelezte.⁸¹⁰

A tárgyalási nap végén dr. Dolowschiák Mihály felolvasta vádbeszédét, mely szerint Márffy József és társai előre megfontolt szándékkal több bombamerényletet is kiterveltek és elkövettek, és csak a szerencsén múlt, hogy csak és kizárólag az Erzsébetvárosi Demokrata Körben elhelyezett pokolgép robbant fel. Megítélése szerint az Ébredő Magyarok Egyesülete nemzetvédelmi osztályainak eredete a polgárháborús időkbe nyúlik vissza. Talán kezdetben az ide karhatalmi szolgálatra jelentkezett fiatal férfiakat valóban a haza szeretete vezette, ám eredeti céljuktól súlyosan eltértek, később pedig az állam mindenfajta jóváhagyása nélkül hatósági jogosítványokat vindikáltak maguknak. 1919–20 körül az országban mindennaposá váltak az antiszemita gyűlöletakciók, zsidóverések, az Ébredő Magyarok Egyesülete pedig számos ilyen eset mögött felsejlett. A kormányzó végül 1921. november 3-án amnesztiát adott a különböző önkényes atrocitások elkövetőinek,⁸¹¹ de voltak, akik ezek után sem hagyták abba gyalázatos tevékenységüket. A bíróság előtt álló fiatal emberek pedig az utóbbi évtizedek egyik legborzalmasabb bűncselekmény-sorozatát követték el, tettüket pedig nem más, mint a gyűlölet motiválta. A magyar államnak kötelessége végre a társadalmi rendet egyszer s mindenkorra helyreállítani, és példát statuálni azokon a személyeken, akik a törvényes rendet teljességgel semmibe véve emberéletek kioltására ragadtatták magukat. Márffy József elsőrendű vádlott szerepe különösen súlyos, hiszen minden cselekménynek ő volt az értelmi szerzője, és mint a IX. kerületi ÉME-milícia karizmatikus parancsnoka, egyszerre bátorította társait bűncselekmények elkövetésére és élt velük szemben számos alkalommal a megfélemlítés eszközeivel. Dr. Dolowschiák Mihály ügyész véleménye szerint az ismertetett merényletek ügyében a bizonyítékok összefüggő láncolata egyértelműen Márffy Józsefhez és társaihoz vezetett, a rendőrség szakszerűen derítette fel és kötötte össze az erzsébetvárosi merényletet, a Koháry utcai merényletet, a Rassay Károlynak és Miklós Andornak küldött robbanó csomagok ügyét, a francia és a csehszlovák követség elleni merénylet ügyét, továbbá az újpesti zsinagóga elleni merénylet kísérletét. Az ügyész véleménye szerint a vádlottak makacs tagadása az egész tárgyalás folyamán, valamint az a magyarázat, mely szerint korábbi vallomásaikat a rendőrség erőszakkal, fizikai és lelki sanyargatással csikarta ki tőlük, ingatag

⁸¹⁰ Uo. 470–490.

⁸¹¹ Horthy Miklós kormányzó kollektív amnesztiával mentesítette a tiszti különítményeseket és más nacionalista fegyvereseket a fehérterror ideje alatt elkövetett atrocitások, gyilkosságok miatti felelősségre vonás alól. Vö. PATAKI István, *Az ellenforradalom hadserege 1919–1921*, 270.

és ellentmondásokkal terhelt védekezés. Márffy József, Szász József és Marosi Károly vádlottakra nézve az ügyész halálbüntetés, a többi vádlottra nézve szabadságvesztés kiszabását kérte a bíróságtól.⁸¹²

A főtárgyalás 1924. november 29-én folytatódott, amikor Márffy József védőügyvédje, Kiszely István ügyvéd hosszas védőbeszédet tartott, melynek során először az ÉME nemzetvédelmi osztályok és hasonló polgári milíciák kialakulásának történetét ismertette a bírósággal, és emlékeztette a jelenlevőket, hogy Márffy József is egy ilyen keresztény szellemben működő, a nemzet védelmére esküt tett szervezet vezetője volt. Állítása szerint az egész nyomozás és bizonyítási eljárás koncepciózus volt, a rendőrség, az ügyészség és a bíróság is figyelmen kívül hagyta az ártatlanság vélelmét. Megítélése szerint semmi nem bizonyítja, hogy az Ébredő Magyarok Egyesületének, amely hazafias szervezet, bármiféle antiszemita bűncselekményhez köze lenne, és a vádlottak büntetlen előéletét hangsúlyozta. Kiszely István azt is kiemelte, hogy szerinte egyetlen komoly tanút vagy bizonyítékot sem sikerült felvonultatni a vádlottak bűnösségének bizonyítására, és a terhelő tanúk is bizonyára a rendőrség által rájuk gyakorolt lelki kényszer hatására vallottak úgy, ahogyan. Kiszely ugyancsak kitért arra, hogy a vádlottakat a vizsgálati fogság alatt több alkalommal bántalmazták, beismerő vallomásaikat a rendőrség részéről eljáró nyomozók testi és lelki kínzásokkal csikarták ki belőlük, nem véletlenül vontak vissza szinte mindent a főtárgyaláson, amit korábban jegyzőkönyvbe véve bevallottak. A „101-es bizottság” nevében a nemzetgyűlés elnökének, a miniszterelnöknek, a Francia Köztársaság követének és a magyar államrendőrség vezetőinek küldött gyalázkodó, fenyegető levelekről Kiszely István azt is kijelentette, hogy írójuk azzal nem követett el bűncselekményt, legfeljebb ízléstelenséget, és hangsúlyozta, hogy a levelek egyáltalán nem kényszerítették a címzetteket semmiféle intézkedés meghozatalára, vagy korlátozták őket közhivataluk gyakorlásában. A védőügyvéd igen provokatívan azt is kijelentette, hogy megítélése szerint nem más folyik éppen, mint a per liberális politikai oldalról történő befolyásolása, és a bíróság különböző preconcepciók alapján fog ítéletet hozni, a rendőrség pedig nem is igazán akarta a valódi tetteseket megtalálni. Dr. Langer Jenő elnök felszólította a védőügyvédet a gyanúsításoktól való tartózkodásra.⁸¹³

1924. december 1-jén tartotta meg védőbeszédét dr. Hindy Zoltán, Szász József vádlott védőügyvédje. Hindy hangot adott azon álláspontjának, hogy Márffy József és társai pere talán a legnagyobb szabású bűnper, melyet magyar bíróság valaha tárgyalt, és ehhez képest

⁸¹² HU-BFL-VII-5-c-16193/1923 – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve, 490–494.

⁸¹³ Uo. 495–506.

még a nemzetközi sajtóvisszhangot kiváltott Dreyfuss-ügy is jelentéktelennek tetszik. Hindy védő politikai propagandába hajló beszédet tartott, és hangot adott azon véleményének, hogy az Ébredő Magyarok Egyesülete a keresztény nemzeti eszme védelmére jött létre, hogy visszaszorítsa a szabadkőműveseket, a Galilei-kört és egyéb liberális, értelmezése szerint nemzetellenes eszméket terjesztő köröket, az erzsébetvárosi merénylet és a hozzá kapcsolódó robbantásos ügyek pedig idegenek az ébredő szellemiségtől. Váltig állította dr. Hindy is, hogy a Márffy Józseffel és társaival szemben emelt vádak koholtak, a bűncselekmény-sorozat valódi tetteseit pedig egészen másutt kell keresni, a rendőrséget és az ügyészséget pedig befolyásos, nagyhatalmú körök vezethették félre. Hindy Zoltán már-már egy cionista zsidó összeesküvést vádolt fel védőbeszédében, jelentősen eltérve a korábban ismertetett tényektől.⁸¹⁴

A főtárgyalás következő, 1924. december 2-ai alkalmakor dr. Marczell János, a Vargha Ferenc vádlottat képviselő ügyvéd tartotta meg védőbeszédét. A védőügyvéd előadta, hogy ügyvédi pályára lépése előtt huszonöt éven keresztül dolgozott bíróként, és ha valamire e hivatás nagy értékeként tekint, akkor az a tárgyilagos gondolkodás. Álláspontja szerint a nyomozás nem volt kielégítő vagy meggyőző, ráadásul a sajtó is állandóan a vádlottak ellen tüzelte a közhangulatot, Vargha Ferenc részvételére a terhére rótt cselekményekben pedig álláspontja szerint semmi meggyőző bizonyíték nem áll rendelkezésre, a védő végül értelemszerűen a vádlott felmentését kérte.⁸¹⁵

Ezután következett Horváth-Halas József és ifj. Drenka Béla vádlottak jogi képviselőjének, dr. Bartek Lajos védőbeszéde. A védő itt is hangsúlyozta, hogy a védeneci terhére rótt bűncselekmények megítélése szerint csupán a nyomozást vezető Schweinitzer rendőrkapitány agyszüleményei, a vád egyedüli bizonyítékai a vádlottak rendőrségen tett beismerő vallomásai, melyeket csak az embertelen bánásmód hatására voltak hajlandók megtenni, és később, mikor alkalom adódott rá, vissza is vonták azokat. Az elnök felszólította a védőt, hogy lehetőleg ne vádaskodjon, ő azonban erre azt felelte, nem tud eltekinteni attól, hogy Schweinitzer József csak fizikai kényszerrel tudott a védeneci beismerő vallomásaihoz hozzájutni. Álláspontja szerint rendőrségi nyomozás történt ugyan az ügyben, azonban az nem volt elég alapos, gyakorlatilag nincsenek bizonyítékok. Ifj. Drenka Béla beismerte ugyan, hogy a „101-es bizottság” nevében írott leveleket lemásolta ugyan, ezzel azonban nem követhette el a terhére rótt hatóság elleni erőszak büntetését, hiszen a címzetteket a

⁸¹⁴ Uo. 507–522.

⁸¹⁵ Uo. 523–526.

komolytalan fenyegető levelekkel nem kényszerítették semmire. Az ügyvéd ugyancsak védenői felmentését kérte a bíróságtól.⁸¹⁶

Az utolsó védőbeszédet dr. Ulain Ferenc tartotta meg Marosi Károly vádlott védőjeként. Ulain színpadiasan adta elő a bíróságon, hogy véleménye szerint Radó József vádlott korábban a rendőrségen tett beismerő, Marosira nézve terhelő vallomása teljességgel légből kapott valótlanságokat tartalmaz, és az egész vád szerinte sem más, mint Schweinitzer József rendőrkapitány ügyes kitalációja. Mindazonáltal Ulain nem vádolta Schweinitzert rosszhiszeműséggel, megítélése szerint csak utasítást kapott felettesétől, Hetényi Imre főkapitány-helyettestől, hogy koholjon látszólag összefüggő bizonyítékokat az ügyben, és látszólag oldja meg azt. Provokatívan kijelentette, hogy pontosan ismeri a magyar államrendőrség nyomozati munkamódszerét, hiszen gyanúsítottként és vádlottként nemrég maga is szembenézett Hetényi főkapitány-helyetttel. A vádakát érdemben persze Ulain Ferenc sem volt képes cáfolni, sokkal inkább politikai propagandabeszédet, mintsem védőbeszédet tartott a bíróság előtt, az elnök pedig immár többszöri botránnyos és provokatív megnyilvánulása után ugyancsak figyelmeztette, hogy tartózkodjon a személyeskedéstől és az alaptalan vádaskodástól. Magától értetődően ő is védenői felmentését kérte.⁸¹⁷

Az ítélet

Az elsőfokú ítélet 1924. december 13-án hirdették ki. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék Márffy József elsőrendű vádlottat az a), b), c) és d) esetekben bűnösnek mondta ki és halálra ítélte, az e) és f) esetekben bizonyíték, a g) esetben bűncselekmény hiányában felmentette; Marosi Károly másodrendű vádlottat az ellene felhozott a) és b) esetekben bűnösnek mondta ki és halálra ítélte, a c) esetben bizonyíték hiányában felmentette; Radó József ötödrendű vádlottat bűnösnek mondta ki, és mivel a tett elkövetésekor fiatal korú volt, 10 évi fegyházbüntetésre ítélte; Szász József negyedrendű vádlottat az ellene felhozott b) esetben bűnösnek mondta ki és 6 évi fegyházbüntetésre ítélte, az a) esetben bizonyíték, a c) esetben bűncselekmény hiányában fölmentette; Horváth-Halas József ötödrendű vádlottat bűnösnek találta és 6 évi fegyházbüntetésre ítélte; Vargha Ferenc hatodrendű vádlottat az ellene felhozott a) esetben bűnösnek mondta ki és 5 évi fegyházbüntetésre ítélte, a b) esetben bizonyíték hiányában felmentette; Kis Ferenc hetedrendű vádlottat bizonyíték hiányában felmentette; végezetül ifj. Drenka Béla nyolcadrendű vádlottat bűncselekmény hiányában felmentette.

⁸¹⁶ Uo. 526–530.

⁸¹⁷ HU-BFL-VII-5-c-16193/1923 – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve, 530–539.

A halálra ítélt Márffy Józsefet és ugyancsak halálra ítélt vádlott-társait azonban nem végezték ki. A per másodfokon a Budapesti Királyi Ítéltáblán, harmadfokon pedig a Magyar Királyi Kúrián folytatódott, és sokkal enyhébb ítéletekkel zárult.

A másodfokon eljáró Budapesti Királyi Ítéltábla 1925. november 18-án Márffy József elsőrendű vádlottat az ellene felhozott c) és g) esetekben, az utóbbinál közcsend elleni kihágást állapítva meg mondta ki bűnösnek és 6 évi fegyházbüntetésre mint fő-, illetve 1 500 000 korona pénzbüntetésre mint mellékbüntetésre ítélte; az a), b), e) és f) esetekben bizonyíték, a d) esetben bűncselekmény hiányában felmentette; Marosi Károly másodrendű vádlottat az ellene felhozott a), b) és c) esetekben bizonyíték hiányában felmentette; Radó József harmadrendű vádlottat bizonyíték hiányában felmentette; Szász József negyedrendű vádlottat az ellene felhozott c) esetben közcsend elleni kihágásban bűnösnek mondta ki és 20 napi elzárásra mint fő-, illetve 1 500 000 korona pénzbüntetésre mint mellékbüntetésre ítélte, az a) és b) esetekben bizonyíték hiányában felmentette. Horváth-Halas József ötöd-, Vargha Ferencet hatod- és Kis Ferenc hetedrendű vádlottat bizonyíték hiányában felmentette; ifjabb Drenka Béla nyolcadrendű vádlottat közcsend elleni kihágásban bűnösnek mondta ki és egyhavi elzárásra mint fő-, valamint 1 500 000 korona pénzbüntetésre mint mellékbüntetésre ítélte.⁸¹⁸

A harmadfokon eljáró Királyi Kúria Márffy 1926. április 14-én Józsefet végül az ellene felhozott c) és g) eseten kívül a d) esetben is bűnösnek mondta ki és 8 évi fegyházbüntetésre mint fő-, valamint 1 500 000 korona pénzbüntetésre mint mellékbüntetésre ítélte, míg az egyéb semmiségi panaszokat el-, illetve visszautasította.⁸¹⁹

Márffy József börtönbüntetésének nagy részét a váci büntetés-végrehajtási intézetben töltötte le.⁸²⁰ 1929-ben kedvezményrel szabadult, miután súlyos tüdőbajt állapítottak meg nála. Ezután Kőszegen telepedett le, ahová családi szálak kötötték. Régi barátai, ismerősei igyekeztek segíteni rajta, és állást, lakást szereztek a számára. Márffy politikai pályára lépett, és a Gömbös Gyula politikai feltörekvésével párhuzamosan előbb, mint a kormányzó – és egyre inkább jobbra tolódó – Egységes Párt helyi párttitkára, pár évvel később pedig mint a Nyilaskeresztes Párt egyik helyi vezetője tevékenykedett a városban.⁸²¹ Az 1930-as években a radikális jobboldal ismert lokális politikusává vált, működését pedig további erőszakos

⁸¹⁸ Uo. A Budapesti Királyi Ítéltábla másodfokú ítélete.

⁸¹⁹ Uo. A Magyar Királyi Kúria harmadfokú ítélete.

⁸²⁰ HU-BFL-VII-101-c –fegyenc-I–8184. Márffy József elítélt fogolytörzskönyve.

⁸²¹ Vö. PELLE János, *Gázkamra a sörgyárban? Munkaszolgálatosok Kőszegen és orvosuk népbírósi pere*, Életünk, 2017/1, 1–29.

cselekmények, botrányok és büntetőeljárások kísérték.⁸²² Egyes adatok szerint a második világháború utolsó heteiben különítményt szervezett a szovjetek ellen.⁸²³ A háború vége után nyilas politikustársával, Seper Ferencsel együtt 1946-ban internálták, igazolási eljárásnak vetették alá,⁸²⁴ vádat azonban nem emeltek vele szemben, és néhány hónap után szabadon engedték.⁸²⁵ 1947-ben a sajtó is tudósított az egykori erzsébetvárosi merénylő internálótáborbeli fogságáról, sőt, még Márffy egy állítólagos levelének kivonatát közölte, melyben az erzsébetvárosi merénylet értelmi szerzőjeként Dániel Sándor ügyvédet, az Ébredő Magyarok Egyesülete egykori befolyásos vezetőségi tagját, a Márffy-csoport egyik egykori védőjét, kivitelezőként pedig Soós Antal egykori különítményes tisztet, az ÉME Hírszerző Osztályának egykori tagját nevezte meg, és továbbra is a saját ártatlanságát hangoztatta.⁸²⁶ Márffy szabadon bocsátása után haláláig Kőszegen élt, és egy helyi termelőszövetkezetben dolgozott gazdálkodóként.⁸²⁷ Vas megyében amatőr régészként is ismertté vált, mivel Kőszeg környékén felfedezte egy bronzkori bánya és kohó lehetséges lelőhelyét.⁸²⁸ A bombaperben elítélt Márffy Józseffel való azonosságát és börtönviselt múltját sosem tagadta, de a korábban a terhére rótt bűncselekmények elkövetését sem ismerte be. Az ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályának egykor rettegett miliciaparancsnoka végül végül 1971-ben, életének 72. évében, nyugdíjasként hunyt el Kőszegen.⁸²⁹

A Márffy-per mérlege

A Márffy-pert Zinner Tibor – valószínűleg helytálló – megítélése szerint elsősorban a külföldi nyomás tette szükségessé,⁸³⁰ hogy a magyar állam demonstrálja az antant, főként Franciaország felé, hogy az I. világháborút követő forradalmi-polgárháborús idők véget értek,

⁸²² Vö. [SZERZŐ NÉLKÜL], *Véres nyilasbotrány Kőszegen Márffy József és egy vitéz százados özvegye között*, 8 órás újság, 1938. augusztus 24., 4.

⁸²³ KRISTÓ NAGY István, *A nyilasok*, Budapest, Ezredvég Alapítvány, Z-füzetek 28., 1991.

⁸²⁴ HU-BFL-XXV-1-b-1946-4587. Márffy József igazolási eljárása, 1946.

⁸²⁵ PELLE János, *Láger a határon. Máig nem találják a Rohoncon lemészárolt zsidó munkaszolgálatosok sírját*, Magyar Nemzet Online, 2019. május 9.

<https://magyarnemzet.hu/lugas-rovat/lager-a-hataron-6724151/>

⁸²⁶ PIKAY István, *A pokolgépes Márffy szenzációs leleplezése az Erzsébetvárosi Kör elleni merényletről*, Kossuth Népe, 1947. augusztus 13., 1.

⁸²⁷ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Levelekről – levelekből*, Vas Népe, 1955. július 12.

⁸²⁸ *Márffy József 1967. évi leletbejelentése*, Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adattára, XVIII. 285/1967.; [SZERZŐ NÉLKÜL], *Bronzkori kohásztelep a Kőszegi-hegyen*, Magyar Nemzet, 1968. 02. 14., 3. Valamint: [SZERZŐ NÉLKÜL], *Óskohók*, Kisalföld, 1970. 08. 02., 1.

⁸²⁹ A Vas Népe című napilap 1971. 08. 23-án adott közre egy rövid halálhírt, mely szerint egy bizonyos Márffy József életének 72. évében Kőszegen elhunyt. [SZERZŐ NÉLKÜL], *Halálozás*, Vas Népe, 1971. augusztus 23. Az állami anyakönyvek Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltárban őrzött másodpéldányaiban található halotti anyakönyvi bejegyzés alapján minden kétséget kizáróan ugyanarról a személyről van szó.

⁸³⁰ ZINNER, *Az ébredők fénykora*, 172.

a politikai-társadalmi rend helyreállt, a kormányzat elfogadta a trianoni békeszerződés által előírt területi veszteségeket, és végre megindult a konszolidáció folyamata.

A büntetőügyügy valószínűleg nem volt más, mint egy politikai célú reklámper,⁸³¹ amelyben az elsőfokon eljáró budapesti királyi törvényszéknek igen nagy valószínűséggel előzetes koncepciója volt arról, hogy minden fent említett bűncselekmény értelmi szerzője, szervezője, megrendelője Márffy József 23 éves banktisztviselő, az ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályának parancsnoka. A szervezet pedig nem volt más, mint egy magát hatósági jogkörökkel felruházott, szélsőjobboldali milícia, mely ugyanakkor valóban a Honvédelmi Minisztérium és a Belügyminisztérium jóváhagyásával működött, mint afféle segédrendőri erő. A IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztály felettes szerve, az ÉME Nemzetvédelmi Főosztálya 1922 márciusában utasítást küldött szét a tíz budapesti nemzetvédelmi osztálynak, ebben pedig arra utaltak, hogy a szervezet tevékenysége védekezőből egyre inkább átalakulhatnak támadóvá.⁸³²

Ezzel együtt nem állíthatjuk, és nem is áll szándékunkban állítani, hogy az Erzsébetvárosi Demokrata Kör elleni merényletet ne Márffy József és az ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályának tagjai szervezték volna meg és hajtották volna végre, hiszen ez ügyben számos meggyőző, közvetett és közvetlen bizonyíték felmerült, miként arról az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve is tanúskodik. Az azonban a fennmaradt források tükrében inkább valószínűnek tűnik, hogy a többi számlájukra írt bűncselekményt a rendőrség, az ügyészség és a bíróság önkényesen és politikai motivációtól hajtva igyekezett a Márffy és tettestársai által valóban elkövetett, önmagában is borzalmas bombamerénylettel összekapcsolni. Bár kétségek merülhetnek fel bennünk, egyáltalán nem kizárt, hogy a budapesti rendőr-főkapitányság, a Koháry utcai törvényszéki palota, a francia és a csehszlovák követségek elleni bombamerényletek, a Miklós Andornak és Rassay Károlynak küldött robbanócsomagok, valamint a „101-es bizottság” aláírással ellátott fenyegető levelek mögött is ugyanaz a csoport állt. Az elkövető között legalább részben lehettek személyi átfedések, hiszen ezt illetően is felmerültek bizonyítékok, illetve akár meggyőzőnek is tűnhetnek a főtárgyalás során ismertetett szakértői vélemények. Az irredenta és/vagy antiszemita motiváció mindegyik esetenél szembevethető, és mindenképpen mindegyik eset mögött fölsejlik az Ébredő Magyarok Egyesülete és annak nemzetvédelmi osztályai.

Az elsőfokú bíróság ezzel együtt a per során kétségtelenül súlyos eljárási hibákat vétett, a védelmet számos alkalommal korlátozta a vádak cáfolatában, igyekezett mindent egy

⁸³¹ ZINNER, i. m. 172.

⁸³² ZINNER, i. m. 173.

elképzelés mentén értelmezni. Ezzel együtt is szinte kétségtelen, hogy súlyos bűncselekményeket elkövető, a társadalomra halmozottan veszélyes, gátlástalan embereket, gyilkosokat ítéltek elsőfokon halálra és börtönbüntetésre. A másodfokú bíróság ugyanakkor elkövette azt a hibát, hogy az elsőfokú tárgyalássorozat anomáliái alapján mentette fel Márffy Józsefet és társait a legsúlyosabb, halálbüntetést maguk után vonó vádpontok alól, és az erzsébetvárosi bombamerénylet valószínűsíthető értelmi szerzője és tettestársai halál helyett csupán néhány évet töltöttek börtönben. Márffy József viszonylag hamar újra szabad ember lett, előbb, mint a kormányzó Egységes Párt, majd az 1930-as években már – szinte végzetszerűen – a radikális Nyilaskeresztes Párt egyik vidéki vezetője tűnt fel ismét a huszadik századi magyar történelem színpadán.

A bombaper utóéletéhez tartozik az ÉME kis könyvecske formájában megjelent propagandakiadványa, melyet az ismeretlen szerző Dr. Benevolus (azaz „Dr. Jóakarátú”) álnéven adott közre, és amelynek címe *A Dohány utcai bombamerénylet tettesei*. A kiadvány szerzőjét nem sikerült egyértelműen beazonosítani, csak sejthetjük mögötte Budaváry Lászlót, Ulain Ferencet, Kmoskó Mihályt vagy a szélsőjobboldali tömeggyűlés egy másik lelkes, korabeli vezetőjét és propagandistáját. A súlyosan kegyeletsértő és provokatív pamflet, melyre az ÉME mindössze három hónapra kapott forgalmazási engedélyt, nem kevesebbet állít, mint hogy radikális zsidók ölték vagy ölették meg saját hitsorsosait, hogy azzal derék, keresztény magyar emberekre kenhessék a merényletet, az egész Dohány utcai bombamerénylet mögött pedig nem más áll, mint egy jól szervezett cionista összeesküvés. A korabeli antiszemita propagandairodalomra jellemzően ez az írás is a *Cion bölcseseinek jegyzőkönyveinél*⁸³³ kezdi saját narratíváját, egyúttal felszólítja a magyarországi zsidóságot, hogy ők maguk is fogjanak össze az Ébredő Magyarok Egyesületével, és működjenek közre Magyarország talpra állításában abból a gyalázatos helyzetből, ahová hittársaik juttatták a nemzetet az első világháború, az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása és a trianoni békeszerződés révén. A botrányos röpirat sokakban felháborodást váltott ki, és sok korábbi szimpatizánst kiábrándított az Ébredő Magyarok Egyesületéből.⁸³⁴

Az erzsébetvárosi bombamerénylet és a hozzá kapcsolódó bűncselekmény-sorozat érthetően komoly politikai vitákat generált a nemzetgyűlésben is, melyekre röviden

⁸³³ A *Cion bölcseseinek jegyzőkönyvei* a huszadik elején, Oroszországban keletkezett antiszemita pamflet, amely bizonyítani kívánja az egész világra kiterjedő cionista zsidó összeesküvést. Ismeretlen szerkesztők állították össze többek között Maurice Joly *Alvilági párbeszédék Machiavelli és Montesquieu között* satirikus írása és más hasonló szövegek felhasználásával. Habár többszörös bizonyítást nyert, hogy hamisítványról van szó, antiszemita elveket valló személyek és az összeesküvés-elméletek hívei még ma is meg vannak győződve az eredetiségéről.

⁸³⁴ ZINNER, i. m. 173.

ugyancsak érdemes kitérni. Az ellenzéki képviselők rögtön az elején, gyakorlatilag mindenféle rendelkezésre álló bizonyíték nélkül az Ébredő Magyarok Egyesületét és a hozzá szorosan kötődő paramilitáris alakulatokat sejtették a háttérben.⁸³⁵

1922–23 folyamán élénk viták folytak a parlamentben a Budapestet lázban tartó merényletekről, a kérdés időnként napirendre került, és érthető módon élezte a feszültségeket a kormánypárt és az ellenzék között. Elsősorban Rassay Károly és Vázsonyi Vilmos polgári liberális nemzetgyűlési képviselők – akik Márffy József és társai célpontjaik is voltak – szólaltak fel számos alkalommal a nemzetgyűlésben az ÉME és a hozzá köthető paramilitáris szervezetek ellen, azzal vádolva őket, hogy jelentős részük van a közelmúlt súlyos bűncselekményeiben. Nádosy Imre országos rendőrfőkapitányt – aki később amúgy irányító szerepet játszott a frankhamisításban, és számos radikális jobboldali titkos szervezetnek, többek között a Kettőskereszt Vérszövetségnek is tagja volt – 1923 februárjában azzal is megvádolták, hogy egyenesen összejátszik a merényletek értelmi szerzőivel és kivitelezőivel. A Horthy-rendszerrel élesen szemben álló Drozdy Győző kispap képviselő egyenesen odáig ment, hogy ha rá bíznák a nyomozást, ő huszonnégy órán belül előállítaná a tetteseket.⁸³⁶

1923. július 4-én került sor Fábíán Béla demokrata párti képviselő egyébként sokat idézett interpellációjára, amelyben a kormányt a radikális jobboldali, fegyveres titkos társaságokkal való összejátszással vádolta meg, és kikelt az Ébredő Magyarok Egyesülete sajtótermékeinek antiszemita uszításai ellen. Alapvetően Prónay Pált és Héjjas Ivánt nevezte meg a közelmúlt bűncselekményeinek lehetséges felbujtóiként, és azonnali lépéseket követelt a kormánytól.⁸³⁷

Vázsonyi Vilmos, aki a korszakban számos antiszemita indíttatású merénylet célpontja volt, 1923. július 26-án hosszasan felszólalt a titkos radikális jobboldali szervezetek, elsősorban a Kettőskereszt Vérszövetség tevékenységének ügyében, és főként a Kovács testvérek által elkövetett bűncselekményeket ismertette. Határozottan arra célzott, hogy a kormányzat mintha fedezné e társaságok illegális tevékenységét, és azok egyfajta mellék-/árnyékkormányként működne. Vázsonyi főként Gömbös Gyulának címezte azon határozott véleményét, mely szerint egy konszolidált, polgári államban még nemes célok elérése érdekében sincs szükség semmiféle titkos társaságokra, és azok főként nem léphetik át a törvényes kereteket semmiféle célok érdekében.⁸³⁸

⁸³⁵ Pl. Nemzetgyűlési Napló, 1922–1926/1, 70.

⁸³⁶ Nemzetgyűlési Napló, 1922–1926/X, 37–50.

⁸³⁷ Nemzetgyűlési Napló, 1922–1926/XIII, 290–302.

⁸³⁸ Nemzetgyűlési Napló, 1922–1926/XV, 149–150.

Rassay Károly 1923. november 29-ei felszólalásában Andréka Károlyt, a politikai rendőrség vezetőjét – aki többek között valószínűleg a Kettőskereszt Vérszövetségben is tag volt, és akinek személyes jó ismerősei voltak a Márffy Józseffel és társaival is kapcsolatban álló, ugyancsak súlyos bűncselekményeket elkövető Kovács testvérek is – nyíltan a szélsőjobboldali titkos társaságokkal való szándékos összejátszással vádolta meg, és felvetette, hogy a merényletek elkövetőit talán eddig az ő közbenjárása miatt nem sikerült eddig kézre keríteni.⁸³⁹

Rassayt mindössze egy nappal később követte Györki Imre szociáldemokrata képviselő 1923. november 30-ai felszólalása, aki ugyancsak kiemelte, hogy a rendőrség még mindig képtelen volt felderíteni a közelmúlt súlyos robbantásos bűncselekményeit, és hiába tett Rakovszky Iván belügyminiszter számos alkalommal ígéretet a tettesek kézre kerítésére, ő maga már nem hisz semmiféle miniszteri ígéretnek.⁸⁴⁰ Szkepticizmusa a történetek fényében érthető volt.

Rupert Rezső 1924. január 3-án szólalt fel igen határozottan a parlamentben, melynek nyomán Bethlen István miniszterelnök nyilvánosan beismerte, hogy a közelmúltban valóban súlyos, politikailag motivált bűncselekmények történtek, amelyeket mindenképpen fel kell deríteni, ám kiemelte, hogy bizonyíték hiányában az Ébredő Magyarok Egyesületét nem oszlathatja fel, ellenben annak gyanús körülmények között, fegyveres milíciaként működő Nemzetvédelmi Főosztályát esetleg indokolt lehet a közeljövőben feloszlatni.⁸⁴¹

Egy nappal később, 1924. január 4-én szólalt fel a nemzetgyűlésben szociáldemokrata képviselőként Kéthly Anna, és egyfelől üdvözölte Márffy József és társai meggyanúsítását és letartóztatását az erzsébetvárosi és a hozzá kapcsolódó bombamerényletek ügyében, ugyanakkor kifejtette azon véleményét, hogy az elfogott fiatal emberek véleménye szerint csupán végrehajtók, és addig nem lesz béke és nyugalom az országban, míg a mögöttük álló felbujtókat is kézre nem kerítik. Kéthly szintén hangot adott azon véleményének, hogy a merényletek mögött aljas politikai játszmák és befolyásos személyek állnak, a rendőrség pedig mindig elakadni látszott a nyomozásokban, mikor nem csupán a végrehajtókat, de az értelmi szerzőket kereste. Bár konkrét személyeket nem vádolt meg a merényleteket kitervelésével, felszólalásából kiolvasható, hogy elsősorban radikális jobboldali politikusokra,

⁸³⁹ Nemzetgyűlési Napló, 1922–1926/XVII, 179–181.

⁸⁴⁰ Nemzetgyűlési Napló, 1922–1926/XVII, 199.

⁸⁴¹ Nemzetgyűlési Napló, 1922–1926/XVIII, 337–338.

a kormánypártból kivált fajvédő frakció tagjaira, illetve a velük szoros átfedésben lévő egykori különítményes tisztekre gondol.⁸⁴²

Bárczy István demokrata párti képviselő, Budapest korábbi főpolgármestere, az erzsébetvárosi robbantás egyik célpontja január 5-én adott hangot a parlamentben afeletti felháborodásának, hogy Héjjas Iván különítményparancsnok jóformán érinthetetlen, és a miniszterelnök személyes intézkedése szükséges hozzá, hogy a rendőrség kihallgassa a bombamerényletekkel kapcsolatban. Holott iratok, amelyekbe ő is betekinhetett, egyértelműen bizonyították, hogy Héjjas mind a Kovács testvérekkel, mind pedig Márffy József csoportjával szoros kapcsolatban állt, és mindkét kisebb paramilitáris társaság a feletteseként tekintett Héjjasra. Pikler Emil, Drozdy Győző és Vázsonyi Bárczy Bárczy mellé álltak, és provokatívan felvetették a kérdést, vajon vannak-e az országban olyan katonai alakulatok, amelyek nem a honvédelmi miniszter irányítása alatt állnak? Gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter hevesen tiltakozott a gyanúsítások ellen, és a hadsereg nevében is elhatárolódott a bűncselekményeket elkövető, paramilitáris fegyveres csoportoktól.⁸⁴³

Már folyt Márffy és társai büntetőügyének elsőfokú főtárgyalása, amikor Pikler Emil szociáldemokrata képviselő szót emelt a bíróság – feltehetőleg szándékos – eljárási hibái ellen, többek között azért, mert a tárgyalást vezető dr. Langer Jenő kúriai főbíró nem engedte Márffynak, hogy a Bethlen István miniszterelnökkel való állítólagos kapcsolatáról bővebben beszéljen. Pikler ismét számonkérte a kormányon, hogy megítélése szerint együttműködik a radikális jobboldali társadalmi egyesületekkel és a hozzájuk kötődő paramilitáris alakulatokkal, elsősorban Héjjas Ivánnal és embereivel, és valamiféle piszkos politikai alku keretében esetleg büntetlenséget biztosít a közelmúltban történt bombamerényletek felbujtóinak.⁸⁴⁴ Bethlen István persze több fórumon is tagadta, hogy bármiféle kapcsolata lenne Márffy Józseffel és társaival, ám az ellenzék részéről mindez még sokáig támadási felületet biztosított a miniszterelnök ellen.⁸⁴⁵

A Márffy József és társai bombaperében hozott súlyos elsőfokú ítélet nyomán a kedélyek valamelyest a nemzetgyűlésben is megnyugodtak. Az 1925-ben kitört frankhamisítási botrány már erősen elterelte a figyelmet a bombaper másod- és harmadfokú tárgyalásairól is, melyek jóval enyhébb ítéletekkel zárultak. Mindazonáltal az ügy utóéletéhez tartozik, hogy 1926. március 20-án ugyancsak Fábíán Béla jegyezte meg parlamenti felszólalásában igen erős kormánykritikát megfogalmazva, hogy Márffy Józsefet és társait

⁸⁴² Nemzetgyűlési Napló, 1922–1926/XVIII, 361.

⁸⁴³ Nemzetgyűlési Napló, 1922–1926/XVIII, 414–417.

⁸⁴⁴ Nemzetgyűlési Napló, 1922–1926/XXVII, 368.

⁸⁴⁵ Pl. Nemzetgyűlési Napló, 1922–1926/XXVII, 494.

végül majdnem minden ellenük felhozott vádpontban felmentették, és ironikusan jegyezte meg, hogy lényegében csak azok a halálos ítéletek maradtak hatályban, amelyeket a Kettőskereszt Vérszövetség és az ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályának vérbírósága hozott. Megjegyezte továbbá, hogy bár a közszolgálati alkalmazottaknak a kormány valóban rendeletileg megtiltotta a titkos egyesületekben való részvételt, információi szerint a Kettőskereszt Vérszövetség egyes paramilitáris alakulatai még ekkor, 1926-ban is tovább működtek, a kormányt pedig az ítélethozatalba való beavatkozással is megvádolta.⁸⁴⁶ Áttekintve a másod- és harmadfokú ítéleteket, valamint az ezekkel szoros ellentmondásban álló, Márffy József és társai ellen rendelkezésre álló bizonyítékokat, habár biztosan nyilván nem állíthatjuk, egyáltalán nem kizárható, hogy Márffyt igen magas szintű pártfogók menthették meg a kivégzéstől.

Prónay Pál feljegyzéseiben ugyancsak megemlékezik az erzsébetvárosi bombamerényletről. A vonatkozó rövid részletet talán érdemes teljes terjedelmében idéznünk:

„Alig voltam néhány hétig az Ébredő Magyarok Egyesületének tagja, megtörtént az Erzsébetvárosi Demokrata Körben a bombarobbanás, amely alkalommal 9 zsidó halott maradt a helyszínen. A liberális lapoknak újabb anyag kínálkozott fel ellenem. Több nagyfejű szabadkőműves demokrata vezér, akik elkéstek a bementett vacsoráról, ezért tiszta véletlennek köszönhették életüket – köztük dr. Vázsonyi Vilmos, a főpáholymester is. Sajnos, az áldozatok jobbára jelentéktelen személyek voltak. A zsidók, szokás szerint, rájuk nézve minden bajnak az eredetét az Ébredő Magyarok Egyesületében keresték, és ezen merénylet szálait is oda látták futni, vagy inkább csak ráfogták, mert semmi terhelő adatra nem is támaszkodhattak. De hangoztatták, hiszen nem lehet másképpen, mert Prónay is az egyesület tagja és alelnöke.

Az ébredő gyűléseken való részvételemnek és tele torokból való szónoklásomnak egy igen erős torokgyulladás lett a vége, amelyből egy súlyos infekciót kaptam, amellyel egy hónapig feküdtem állandó lázzal. A kormányzó is érdeklődött telefonon az egyik szárnysegédje, Koós Miklós útján állapotom felől. Sőt, Rantzenberger Győző szintén bejelentette látogatását, de ez még a kezdet kezdetén volt, azon bizonyos néhány tiszttel, akiknek vaj volt a fején. Én azonban elhárítottam a szamaritánusi tiszteletet mindaddig, amíg ügyük elintézve nem lesz. Úgy látszik, fent nevezetteknek akkor még igen presszázsak látszott

⁸⁴⁶ Nemzetgyűlési Napló, 1922–1926/XL, 411.

a velem való békés kiegyezést létrehozni. De mikor látták ennek eredménytelen voltát, folyamodtak a gázságokhoz. Ezen ügyeknek a mai napig nincsen vége.

Az erzsébetvárosi bombamerénylet 9 zsidó áldozatának végbement temetésén nagyobb részvényilvánulást rendeztek a hivatalos fórumok, mint az ugyanakkor Funchalban, Madeira szigetén elhunyt koronás királynak, IV. Károlynak itt Budapesten megtartott halott requiemjén. Gróf Apponyi Albert és több magas hivatalos személy asszisztált a zsidó koporsóknál. (Ha jól emlékszem, Horthy kormányzó is megjelent.)

A rendőrség emberei a már említett merénylet elkövetését illetőleg – ki volt az igazi tettes? –, azt hiszem, ennyi összevissza bonyodalom után kideríteni nem volt képes, hanem csak tapogatóztak és az ÉME-t gyanúsították. Több dezignált merénylet neve létezett közszájon, mint amennyi egyáltalán az erzsébetvárosi körbe egyáltalán beférne. Ezért a múltnak titkaivá sorolható ez is – éppen úgy, mint sok más hasonló cselekmény.”⁸⁴⁷

Prónay e bejegyzésében mintha cinkosan kikacsintana a sorok közül, és azt sejtetné olvasójával, hogy jóval többet tud annál, mint amennyit elárul, és egyáltalán nem tűnik légből kapott feltételezésnek, hogy a korszak ismert, befolyásos paramilitáris vezetőjeként és az ÉME vezetőségi tagjaként – Héjjas Ivánnal együtt – akár az erzsébetvárosi bombamerénylet és a hozzá kapcsolódó egyéb terrorista jellegű bűncselekmények értelmi szerzői között lehetett.

Hely hiányában az erzsébetvárosi bombamerénylet és az azt követő büntetőper teljes sajtórepciójának elemzésére nem vállalkozhatunk, hiszen az akár egy önálló, önmagában is terjedelmes tanulmány tárgyát képezhetné, ellenben a recepció legfontosabb elemeire, a különböző politikai oldalakat reprezentáló nagyobb, országos napilapok véleményére az események háttérének árnyaltabb megértése érdekében mindenképpen érdemes kitérni

Az Ébredő Magyarok Egyesületének szélsőjobboldali lapja, a Szózat nem meglepő módon végig tagadta, hogy az egyesület tagjainak köze lenne a merényletsorozathoz, és nem egy alkalommal a kommunistákra igyekezett terelni a gyanút. A tettesek elfogása után a lap már rögtön a büntetőeljárás elején koncepciót emlegetett, a liberális sajtót pedig aljas hazugságokkal vádolta.⁸⁴⁸ Márffy József és társai letartóztatása után felmerült a sajtóban, hogy a fajvédő frakció Márffyék szabadlábra helyezését kezdeményezte, a Szózat pedig ezt úgy kommentálta, hogy a nyomozásnak nincsenek érdemi eredményei, amely alapján jogos

⁸⁴⁷ PRÓNAY, i. m. 330–331.

⁸⁴⁸ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Befejezik a nyomozást a bombamerényletek ügyében*, Szózat, 1923. november 29., 2.

lett volna a gyanúsítottak őrizetbe vétele. Az ÉME lapja azon is értetlenkedett, hogy a megítélése szerint egyszerű köztörvényes bűncselekmények ügyében az államrendőrség politikai osztálya folytat nyomozást. Rassay Károly felszólalása után, melyben Andréka Károly főkapitány-helyettest a radikális jobboldali titkos társaságokkal való összejátszással vádolta, a lap is tudósított róla, hogy Andréka vizsgálatot kezdeményezett saját maga ellen.⁸⁴⁹ A főtárgyalás megkezdése után a Szózat továbbra is határozottan védte Márffy Józsefet és társait, a tárgyalás első napjairól meglehetősen elfogultan és propagandisztikus hangnemben tudósított, és végig koholt pert emlegetett.⁸⁵⁰ Egy másik tudósításban az ellenzéki sajtóban megjelent cikkek ellen kelt ki, és a liberális lapok tárgyalássorozatról szóló cikkeit szenzációhajhász rágalomhadjáratnak minősítette.⁸⁵¹ Az elsőfokú ítélet kihirdetésekor a Szózat ugyancsak mély megdöbbenésének adott hangot, és propagandisztikus hangnemben védte a vádlottakat, megint csak arra utalva, hogy megítélése szerint jóelőre kidolgozott koncepció szerint zajlott a büntetőeljárás és az ítélethozatal, ugyanakkor kiemelte, hogy a vádlottak fellebbeztek, így a törvényszék ítélete korántsem végleges.⁸⁵² A jóval enyhébb ítéletekkel záruló, másodfokú főtárgyalás-sorozatról az ÉME lapja lényegében ugyanabban a patetikus és propagandisztikus hangnemben, a vádlottakat valamiféle zsidó/kommunista/liberális összeesküvés áldozatainak beállítva, ugyanazon panelek mentén tudósított.

Az ugyancsak radikális jobboldali napilap, a Magyarország a Szózatnál sokkal elfogulatlanabban, tárgyilagosan számolt be az erzsébetvárosi bombamerénylet ügyében folytatott nyomozásról és a gyanúsítottak elfogásáról.⁸⁵³ A lap nem sokkal később a rendőrség emberfeletti nyomozómunkájáról adott hírt, illetve ugyancsak mérsékelt hangnemben számolt be arról, hogy az öt ért vádak kapcsán Andréka Károly, a politikai rendőrség vezetője vizsgálatot kezdeményezett önmaga ellen.⁸⁵⁴ Pár hónappal később a lap jóformán kritikátlanul fogadta el, hogy valóban azok a merényletsorozat tettesei, akiket a rendőrség ezzel gyanúsít, és 1924 februárjában a gyanúsítottak beismerő vallomásairól adott hírt, ismételten a nyomozó

⁸⁴⁹ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Két felderített bombamerényleten kívül a nyomozásnak nincs eredménye*, Szózat, 1923. november 30., 4.

⁸⁵⁰ [SZERZŐ NÉLKÜL], *A büntetőtörvényszék megkezdte a Márffy-per főtárgyalását*, Szózat, 1924. november 19., 3.

⁸⁵¹ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Pénteken dönt a bíróság bizonyítás kiegészítéséről a Márffy-ügyben*, Szózat, 1924. november 28., 5.

⁸⁵² [SZERZŐ NÉLKÜL], *Halálos ítéletek a Márffy-perben*, Szózat, 1924. december 14., 7.

⁸⁵³ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Kézre kerültek a legutóbbi bombamerényletek tettesei*, Magyarország, 1923. november 27., 4.

⁸⁵⁴ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Andréka Károly detektív főnök vizsgálatot kért maga ellen*, Magyarország, 1923. november 30., 5.

hatóságok sikeres munkáját hangsúlyozva.⁸⁵⁵ A tárgyalássorozatról a Magyarság ugyancsak hasonló hangnemben tudósított a későbbiekben, és a Szózzal ellentétben a lapban megjelent cikkekben nem igazán merült fel az a lehetőség, hogy a merényletsorozat elkövetésével vádolt fiatalember akár ártatlanok is lehetnek.⁸⁵⁶ A büntetőtörvényszék elsőfokú ítéletét a lap hasonlóképpen kommentálta, és gyakorlatilag kész tényként könyvelte el, hogy valóban Márffy József és társai követték el a terhükre rótt bűncselekményeket. Az Ébredő Magyarok Egyesületének becsületét ugyanakkor valamennyire mentendő, a Magyarság is hangsúlyozta az elsőfokú ítéletében is elhangzott állítást, mely szerint az ÉME nemzetvédelmi osztályai eredetileg nemes, hazafias célokkal alakult milíciák voltak a hadsereg valamilyen fokú kontrollja alatt, és a bajok akkor kezdődtek, amikor Márffy József és hozzá hasonló, radikális és a társadalomra veszélyes emberek léptek be ezekbe az alakulatokba és ragadták magukhoz azok vezetését.⁸⁵⁷ A Magyarság tehát igyekezett valamiféle kontrasztot felállítani az Ébredő Magyarok Egyesületének tagsága és a Márffy József vezetése alatt álló IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztály között, és az egész bűncselekmény-sorozatot néhány elvetemült, a saját elhatározásából cselekvő fiatalember borzalmas tetteként beállítani, amely mögött talán nem is keresendők felbujtók, magasabb szintű felelősök. A lap ezzel implicit módon nyilván a kormányzatot és a hadsereget, illetve a bombaper során szóba került politikusokat és katonatiszteket igyekezett védeni. A tudósítások ugyanakkor a Szózzal hasonlóan azt is kiemelték, hogy a vádlottak fellebbeztek, az elsőfokú ítélet így korántsem végleges. A Márffy-per másodfokú, jóval enyhébb ítéletekkel záruló főtárgyalássorozata kapcsán nagyjából ugyanez a hozzáállás jellemezte a Magyarság e témában megjelent cikkeit, és ahogyan a per fokozatosan az enyhébb ítéletek és a számos bűncselekmény alóli felmentés irányába fordult, úgy a lap hangneme is fokozatosan megengedőbb lett Márffy Józseffel és társaival szemben.⁸⁵⁸

A kisgazdapárti Új Barázda ugyancsak leginkább a kormánypárt érdekeinek megfelelően, a rendőrség érdemeit kiemelve számolt be az erzsébetvárosi bombamerénylet és a vele együtt kezelt többi robbantató cselekmény gyanúsítottainak őrizetbe vételéről.⁸⁵⁹ A nyomozás további fejleményeiről a lap ugyancsak lelkesen tudósított, kissé hatásvadász

⁸⁵⁵ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Kézre kerültek az Erzsébetvárosi Kör elleni pokolgépes merénylet tettesei*, Magyarság, 1924. február 7., 5.

⁸⁵⁶ Pl. [SZERZŐ NÉLKÜL], *Szász József és Radó József védői beszéltek ma a bombapörben*, Magyarság, 1924. december 2., 6.

⁸⁵⁷ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Márffy Józsefet és Marosi Károlyt halálra ítélte a bíróság*, Magyarság, 1924. december 14., 3.

⁸⁵⁸ Pl. [SZERZŐ NÉLKÜL], *Minden tanú azt vallja, hogy Márffy a bombamerénylet napján az Iparbankban dolgozott*, Magyarság, 1925. július 10., 8.

⁸⁵⁹ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Elfogták a Reviczky utcai bombamerénylőket*, Új Barázda, 1923. november 28., 2.

módon számolt be a milícián belül működő vérbíróság működéséről, és már a nyomozati szakban tudni vélte, hogy Márffy József, az ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályának vezetője összejátszott Herczeg Józseffel, az Erzsébetvárosi Demokrata Kör portásával, a robbantáshoz használt pokolgépet pedig egy bizonyos Báthory Miklós nevű MÁV-felügyelőtől kapta, ám kiemelte azt is, hogy mind a portás, mind a MÁV-tisztviselő tagadta, hogy bármi közük lenne a merényletnek.⁸⁶⁰ Az elsőfokú főtárgyalásról a lap hasonló hangnemben tudósított, és jótékonyan elhallgatta, hogy a bíróság amúgy súlyos eljárási hibákat vétett. Semmiféle kritikát nem fogalmazott meg az eljárással szemben, és teljes mértékben, mindenféle reflexió nélkül tényként kezelte, hogy Márffy József és társai követték el az összes terhükre rótt bűncselekményt.⁸⁶¹ A Márffy Józsefre és Marosi Károlyra halálbüntetést, a többi vádlottra pedig 5–10 év közötti börtönbüntetéseket kiszabó elsőfokú ítéletről az Új Barázda szintén azt állapította meg, hogy a súlyos ítéletek által minden bizonnyal győzött az igazság, ám az újság a többi napilaphoz hasonlóan kiemelte, hogy a vádlottak fellebbeztek, az ügy tehát még korántsem zárult le.⁸⁶²

A szociáldemokrata Népszava – kissé elfogult módon, de nem alaptalanul – gyakorlatilag a kezdetektől fogva az Ébredő Magyarok Egyesületét és a hozzá kapcsolódó egyéb radikális jobboldali szervezeteket, illetve az ÉME-ben vezető pozíciókat betöltő Héjjas Iván és Prónay Pál paramilitáris vezetőket sejtette az erzsébetvárosi bombamerénylet hátterében, és amikor a rendőrség végre meggyanúsította az ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályának fiatal milicistáit Márffy Józseffel az élen, nem győzte hangsúlyozni, hogy korábbi gyanúja igaznak bizonyult.⁸⁶³ A nyomozás bizonyos nyilvánosságot kapott eredményeiről ugyancsak hasonló hangnemben, némileg hatásvadász és kárörvendő regiszterben számolt be a lap, és azon az állásponton volt, hogy a merényletet Herczeg József, az Erzsébetvárosi Demokrata Kör portása cinkosként segíthette. Kiemelte továbbá, hogy Márffy József a kis létszámú paramilitáris csoporton belül szabályos személyi kultuszt épített ki maga köré, többségében nála is fiatalabb alárendeltjei pedig rettegve néztek fel a fiatalemberre, és vakon teljesítették minden parancsát.⁸⁶⁴ A gyanúsítottak őrizetbe vétele és a tárgyalás között a Népszava számos, lényegi új információkat nem tartalmazó, csak a korábbi

⁸⁶⁰ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Márffyték a saját embereiket is megbotozták és halálra ítélték*, Új Barázda, 1924. február 9., 3.

⁸⁶¹ [Szerző nélkül], *Megkezdtek a budapesti bombamerényletek tárgyalását*, Új Barázda, 1924. november 19., 2.; [SZERZŐ NÉLKÜL], *A bombamerényletek tárgyalása*, Új Barázda, 1924. november 23., 5.

⁸⁶² [SZERZŐ NÉLKÜL], *A bíróság Márffyt és Marosit halálra ítélte*, Új Barázda, 1924. 12. 14., 2.

⁸⁶³ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Kinyomozták az erzsébetvárosi kör bombabanditáit: ébredők valamennyien...*, Népszava, 1924. február 7., 5.

⁸⁶⁴ [SZERZŐ NÉLKÜL], *A tömeggyilkos ébredővezér új taktikája*, Népszava, 1924. február 10., 5.

eredményeket és feltételezéseket megismétlő, repetitív cikket közreadott, hogy módszeresen napirenden tartsa a bombamerényletek ügyét, és mindegyikben hangsúlyozta az Ébredő Magyarok Egyesületének szerepét, gyakorlatilag kritikai reflexió nélkül összemossa azt a IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztállyal.⁸⁶⁵ Az elsőfokú főtárgyalás-sorozat során a lap leginkább azt emelte ki, hogy az Ébredő Magyarok Egyesülete megkísérelte befolyásolni a tárgyalás menetét, és bizonyos tanúkat névtelen, feltehetőleg az egyesülethez köthető elkövetők valóban megfenyegettek.⁸⁶⁶ Nem állt messze a laptól az a feltételezés sem, mely szerint a kormány bizonyos tagjainak, vagy legalábbis kormánypárti politikusoknak is közvetett felelősségük lehetett a bombamerényletekben, Csáky Károly honvédelmi miniszter és Bethlen István miniszterelnök tanúvallomását pedig a Népszava leginkább ebben a szellemben kommentálta.⁸⁶⁷ A lap némi rosszmájúsággal tudósított Márffy József és társai védőügyvédek érveléséről, mely szerint az ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályának fiatal milicistái hős hazafiak, akik csupán egy hazug, koholt per bűnbakjai.⁸⁶⁸ A Márffy Józsefre és Marosi Károlyra elsőfokon kiszabott halálos ítéletet ugyanakkor a Népszava is viszonylagos elégedettséggel vette tudomásul, és nem is igazán hangsúlyozta, hogy a vádlottak fellebbeztek az elsőfokú ítélettel szemben.⁸⁶⁹

A polgári liberális, a szabadkőművességhez is szoros szálakkal kötődő Világ című napilap ugyancsak kezdettől fogva az Ébredő Magyarok Egyesületét sejtette az erzsébetvárosi bombamerénylet hátterében, és igen keményen bírálta a kormányt és a rendőrséget, amiért kezdetben nem igazán tudott eredményeket tudott felmutatni a nyomozás terén.⁸⁷⁰ A liberális lap publicistái néhány cikkükben azt is felvetették, hogy a hatóságok talán nem is keresik olyan nagy erővel a tetteseket, mint kellene, hiszen akár a kormánypárt egyes politikusai is érintettek lehetnek a merényletben.⁸⁷¹ 1924 elején a lap hangnemében némi változás állt be, amikor a rendőrség végre Márffy Józsefet és társait a bombamerényletek gyanúsítottjaiként vette őrizetbe, és némi dicséretet is megengedett magának a rendőrség munkájával

⁸⁶⁵ [SZERZŐ NÉLKÜL], „...Mert a szálak az Ébredő Magyarok Egyesületéhez vezetnek, Népszava, 1924. február 13., 4.

⁸⁶⁶ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Fenyegető levelek, terrorizálások és egyéb titokzatos akciók a bombabanditák megmentése érdekében*, Népszava, 1924. november 9., 4.

⁸⁶⁷ [SZERZŐ NÉLKÜL], *A miniszterelnök és a honvédelmi miniszter vallomása a bombapörben*, Népszava, 1924. november 29., 5.

⁸⁶⁸ [SZERZŐ NÉLKÜL], *A védelem szerint a bombabanditák „mártírok”*, Népszava, 1924. december 2., 6.

⁸⁶⁹ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Két bombabanditát: Márffyt és Marosit halálra ítélték*, Népszava, 1924. december 14., 8–9.

⁸⁷⁰ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Még mindig nincsenek meg...*, Világ, 1922. április 11., 7–8.

⁸⁷¹ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Még mindig nincsenek meg...*, Világ, 1922. április 30., 4.

kapcsolatban.⁸⁷² A nyomozás nyilvánosságra hozott részeredményeit a Világ ugyancsak mérsékeltebb hangnemben kommentálta, nagyjából kész tényként elfogadva, hogy valóban azok a személyek követhették el a súlyos bűncselekményeket, akiket a rendőrség ezzel gyanúsít.⁸⁷³ A Világ még a főtárgyalás-sorozat megindulása előtt tudni vélte azt is, hogy Héjjas Iván és Dániel Sándor, az ÉME ügyésze titkos mentőakciókat szervez az IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztály milicistáinak kiszabadítása céljából, Márffy pedig az előzetes letartóztatásból is folyamatos levelezésben áll Héjjassal.⁸⁷⁴ A lap a per kezdeti szakaszában azt is tudni vélte, hogy a védelemnek nem kevesebb, mint nyolcvan mentő tanúja volt Márffy József és társai védelmében, ám ennyi személy persze végül közel sem tanúskodott a vádlottak mellett.⁸⁷⁵ A főtárgyalásról a Világ is részletesen tudósított, és a témában megjelent cikkek újra azt hangsúlyozták, hogy az ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztálya egy ideig a kormány tudtával és felhatalmazásával működő segédrendőri milícia volt, ily módon tehát a kormány is közvetetten felelős lehet azért, amit a szervezet egyes tagjai saját elhatározásukból követtek el.⁸⁷⁶ A Márffy József-re és Marosi Károlyra kirótt halálos ítélettel az erősen ellenzéki napilap szerkesztősége is viszonylag elégedett volt, ugyanakkor az ítélethirdetésről szóló tudósítás megbotránkozva emelte ki, hogy a vádlottak többsége ekkor kifejezetten vidám volt, Márffy József pedig fölényesen jelentette ki, hogy nem kér kegyelmet.⁸⁷⁷

A Miklós Andor, a Márffy és társai által elkövetett merényletsorozat egyik célpontja tulajdonában álló, Az Est című, többnyire elfogulatlanságra törekvő polgári liberális napilap ugyancsak eredményeket sürgetett már rövid idővel az erzsébetvárosi bombamerénylet megtörténte után, és a rendőrség szemére hányta, hogy az látszólag sötétben tapogatózik, vagy nem is igazán keresi a tetteseket.⁸⁷⁸ A kritika mellett ugyanakkor törekedett az objektivitásra is, és leköszölte az ügyben nyomozó rendőrtisztviselők nyilatkozatait is. Az Ébredő Magyarok Egyesületét a lap szintén korán megnevezte mint a merénylet esetleges felelősét, majd amikor Márffy Józsefeket meggyanúsította a rendőrség, visszafogottan, de határozottan erősítette meg

⁸⁷² [SZERZŐ NÉLKÜL], *A rendőrség kinyomozta az Erzsébetvárosi Kör bombamerénylőit*, Világ, 1924. február 7., 5.

⁸⁷³ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Az Erzsébetvárosi Kör merénylőinek kihallgatása és szembesítése*, Világ, 1924. február 8., 5.

⁸⁷⁴ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Titkos mentőakciók Márffyyék érdekében*, Világ, 1924. november 11., 7.

⁸⁷⁵ [SZERZŐ NÉLKÜL], *A bombapör tárgyalására a védők nyolcvan mentőtanút vonultatnak föl*, Világ, 1924. november 12., 4.

⁸⁷⁶ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Izgalmas jelenetek közt kezdődött meg a bombapörök főtárgyalása*, Világ, 1924. november 19., 5–6.

⁸⁷⁷ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Két halálos ítélet a bombavetőpörében*, 1924. december 14., 17–18.

⁸⁷⁸ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Miért volt eredménytelen a bombamerénylet nyomozása?*, Az Est, 1922. április 25., 3.

a köztudatban élő korábbi gyanút.⁸⁷⁹ Az Est innentől kezdve a legnagyobb részletességgel tudósított a nyomozás aktuális állásáról – persze arról, amit a rendőrség megosztott a nyilvánossággal –, és összességében elmondhatjuk, hogy az e tárgyban született cikkei a korabeli magyar bűnügyi újságírás szakszerű, többé-kevésbé objektivitásra törekvő termékei voltak.⁸⁸⁰ A lap nagy hangsúlyt fektetett az ÉME nemzetvédelmi milíciáin belül működő, sajátos és furcsa belső igazságszolgáltatási testület, a vérbíróság működésére is, és beszámolt arról, hogy az ÉME vérbíróságának tagjait a rendőrség tanúként hallgatta ki a merényletekkel összefüggésben.⁸⁸¹ A lap jelentős eredményként tette közzé, hogy az ügyészség benyújtott vádiratában összevonta az erzsébetvárosi bombamerényletet a Koháry utcai törvényszéki palota és a francia követség elleni merényletkísérletekkel.⁸⁸² Az Est tudósításai ugyancsak kiemelték, hogy a tárgyaláson is többször felmerült Héjjas Iván és Prónay Pál különítményparancsnokok neve, Márffy és Héjjas kapcsolatára pedig konkrét dokumentumok utalnak, így a lap leginkább Héjjast vélelmezte értelmi szerzőként a merényletsorozat hátterében.⁸⁸³ A Márffy Józsefre és Marosi Károlyra halálbüntetést kiszabó elsőfokú ítéletet Az Est is viszonylagos megelégedéssel úgy értékelte, hogy győzött az igazság, és a tudósítás nem tért ki rá, hogy a vádlottak fellebbeztek, tehát az ügynek még korántsem volt vége.⁸⁸⁴

A korabeli nagyobb magyar napilapok közül talán a mérsékelt kormánypárti, konzervatív Pesti Hírlap számolt be a legrészletesebben a nyomozás eredményeiről és az elsőfokú főtárgyalás eseményeiről. A nyomozás során a lap a rendőrség iránti elismeréssel tudósított a gyanúsítottak őrizetbe vételéről,⁸⁸⁵ és lényegesen a lap tudósítói egy percig sem kételkedtek abban, hogy valóban azok a személyek követték el a merényletsorozatot, akiket a rendőrség ezzel gyanúsított, a rendőrség munkáját pedig szakszerűnek mutatták be.⁸⁸⁶ A lap különösen nagy részletességgel foglalkozott a nyomozás szinte minden elemével, és arról sem mulasztott el terjedelmes cikkben hírt adni, hogy Márffy József kihallgatása során örültséget szimulált, és egy ideig ezzel próbálta akadályozni a nyomozást.⁸⁸⁷ A lap helyszíni tudósítói

⁸⁷⁹ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Újabb részletek az erzsébetvárosi bombamerényletről*, Az Est, 1924. február 8., 1.

⁸⁸⁰ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Radó József végigjártszotta a rendőrtisztviselők előtt a bombamerénylet minden előzményét*, Az Est, 1924. február 12., 3.

⁸⁸¹ [SZERZŐ NÉLKÜL], *A főkapitányságra előállították a vérbíróság öt tagját, Tisza Istvánt, Stroba Gusztávot, Kovács Gyulát, Sós Bélát és Dormányi Jánost*, Az Est, 1924. február 17., 3.

⁸⁸² [SZERZŐ NÉLKÜL], *Az ügyészség vádirata Márffyt ellen a Koháry utcai fogház és a törvényszéki palota ellen elkövetett merénylet ügyében*, Az Est, 1924. február 29., 3.

⁸⁸³ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Radó az orvosszakértő előtt is mindent beismert*, Az Est, 1924. november 26., 1–3.

⁸⁸⁴ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Márffyt és Marosit halálra ítélték*, Az Est, 1924. december 14., 1–5.

⁸⁸⁵ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Az eddig történt bombamerényletek hét tettesét és gyanúsítottját elfogta a rendőrség*, Pesti Hírlap, 1923. november 27., 1.

⁸⁸⁶ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Kézre kerültek az Erzsébetvárosi Kör merénylői*, Pesti Hírlap, 1924. február 7., 1.

⁸⁸⁷ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Márffy a rendőrségen ismét örültséget szimulált*, Pesti Hírlap, 1924. február 8., 1.

később, a cikkeikben igen sok szó szerinti idézetet dokumentáltak a tárgyaláson elhangzottakból, így az orgánium által közölt cikksorozat a levéltári őrizetben fennmaradt iratokkal összehasonlítva az elsőfokú főtárgyalás-sorozat jegyzőkönyveinek viszonylag hiteles kivonatának is tekinthető.⁸⁸⁸ A Pesti Hírlap terjedelmes és olvasmányos tudósításaiban nem csupán a vádlottak bűnösségéről volt meggyőződve, de a IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályt az első tudósításokban nem határolta el élesen az Ébredő Magyarok Egyesületétől mint nagyobb szervezettől sem.⁸⁸⁹ Az újság igen részletesen beszámolt a bíróság előtt lefolytatott bizonyítási eljárásról is, és a vád bizonyítékait alapvetően – nem tévesen – meggyőzőnek találta.⁸⁹⁰ Olvasmányosan tudósított a nyomozást vezető Schweinitzer József rendőrkapitány bíróság előtt tett vallomásáról is, aki arra is kitért, hogy az ÉME vezetősége bizonyos adatok szerint bele szándékozott avatkozni a nyomozásba.⁸⁹¹ A Pesti Hírlap igen részletesen ismertette Csáky Károly honvédelmi miniszter vallomását is, rávilágítva, hogy az ÉME nemzetvédelmi osztályai a Kettős kereszt Vérszövetség szervezetén keresztül kvázi-állami, önkéntes paramilitáris karhatalmi alakulatok voltak, ám mivel személyi kérdésekbe a hadsereg nem szólt bele, így ezen alakulatok egyes tagjainak cselekedeteiért sem terheli felelősség.⁸⁹² A maga mérsékelt kormánypartiságával tehát a Pesti Hírlap is igyekezett kisebbiteni az állam és a kormányzat felelősségét. A lap az elsőfokú ítéletet a Márffy József-re és Marosi Károlyra kirótt halálbüntetéssel együtt egyetértéssel vette tudomásul, ugyanakkor a többi laphoz hasonlóan kiemelte, hogy a vádlottak fellebbeztek.⁸⁹³

A per nagyobb napilapokban megjelent sajtóvisszhangjából világosan látszik, hogy a radikális jobboldali sajtó elsősorban menteni igyekezett a bombaper vádlottjait, és az ártatlanságuk mellett érvelt, a rá jellemző, szimplifikáló antiszemitizmussal valamiféle koncepciót per és zsidó összeesküvést sejtve a háttérben. A mérsékelt jobboldali sajtótermékek ezzel szemben többnyire meg voltak győződve Márffy József és társai bűnösségéről, ugyanakkor elsősorban a nyomozó hatóságok áldozatos munkáját és a Bethlen-kormány konzoldiációra való törekvését domborították ki, számos esetben az Ébredő Magyarok Egyesületének egésze és a paramilitáris elvek szerint működő Nemzetvédelmi

⁸⁸⁸ [SZERZŐ NÉLKÜL], *A bombamerényletek ügyét csoportokban tárgyalta a bíróság*, Pesti Hírlap, 1924. november 18., 3.

⁸⁸⁹ BENDA Jenő, *Tagadnak a bombapör vádlottjai*, Pesti Hírlap, 1924. november 19., 1–6.

⁸⁹⁰ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Tárgyi bizonyítékok Márffy József ellen*, Pesti Hírlap, 1924. november 22., 4–5.

⁸⁹¹ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Schweinitzer kapitány izgalmas vallomása a bombavetőök beismeréséről*, Pesti Hírlap, 1924. november 25., 3–5.

⁸⁹² [SZERZŐ NÉLKÜL], *Márffyra és Marosira halálbüntetést kér az ügyész*, Pesti Hírlap, 1924. november 29., 9–11.

⁸⁹³ [SZERZŐ NÉLKÜL], *Márffy Józsefet és Marosi Károlyt halálra ítélte a bíróság*, Pesti Hírlap, 1924. december 14., 4–5.

Főosztály között is éles határvonalat húzva. A baloldali és polgári liberális sajtó a kezdetektől meg volt győződve az elkövetők radikális jobboldali kötődéséről, illetve Márffyék meggyanúsítása után az ébredő milicisták bűnösségéről, ám igen kemény kritikával illette a kormányt és a rendőrséget, amiért csak igen későn sikerült a bűncselekmény-sorozatot felderíteni, illetve nem zárta ki bizonyos kormánypárti politikusok közvetett vagy közvetlen felelősségét sem. A liberális és baloldali újságok nem egy esetben megpendítették azt is, hogy bizonyos kormánytagok és egyéb magas rangú állami tisztviselők talán összejártsanak az Ébredő Magyarok Egyesületében vezető pozíciókat betöltő paramilitáris vezetőkkel, többek között Prónayval vagy Héjjassal, akiket az ellenforradalmban játszott szerepük okán személyes kapcsolat fűzött Horthy Miklós kormányzóhoz is – és a jóval enyhébb másod- és harmadfokú ítéletek fényében ezek a fejtegetések talán nem is jártak túl messze az igazságtól.

Érdekes momentum, hogy a már említett Pesti Hírlap volt talán az egyedüli, a bombaperről tudósító jelentősebb napilap, mely megengedte magának, hogy szociográfiai fejtegetésekbe bocsátkozzon, és a vádlottak társadalmi hátteréről is bővebben írjon. A lap számos tudósításában érzékletesen írta le az ÉME fiatal nemzetvédelmi milicistáinak többnyire kopottas külsejét, ismertette alsóközép- vagy munkásosztálybeli hátterüket, melyből jelentősebb társadalmi-pénzügyi előrelépésre nem igazán számíhattak, illetve azt a mérhetetlen gögőt, fontosságtudatot, ahogyan a tárgyaláson végig viselkedtek, és amelyet feltehetőleg a milicista mozgalomban való tagság kölcsönzött nekik. Tanulmányában Robert Gerwarth érzékletesen írja le, miként egyesült az első világháború utáni Közép-Európa paramilitáris erőszakhullámában a háborút megjárt, de még mindig fiatal veteránok, illetve az úgynevezett *háborús ifjak*, a világháborúban katonaként még részt nem vett, ám az utána kialakuló polgárháborús helyzetben egyre szaporodó paramilitáris mozgalmakba annál lelkesebben beálló és brutális cselekményeket elkövető fiatalok generációja.⁸⁹⁴ A bombaper vádlottaira, az ÉME IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályának fiatal milicistáira épp úgy illenek ezek a megállapítások, mint az 1920-as évek magyar milicista mozgalmának szinte minden tagjára. Az ekkor a húszas éveiben járó Márffy József, aki a IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályban igen hamar egy kisebb létszámú, terrorcselekményre vetemedő radikális jobboldali milícia a szervezeten belül teljhatalmú parancsnokává nőtte ki magát, a Monarchia katonájaként harcolt az első világháborúban. Alárendeltjeinek többsége ugyanakkor nála is fiatalabb kora okán még nem teljesíthetett katonai szolgálatot, ellenben a radikális jobboldali egyesület – egy ideig állami felhatalmazással működő – paramilitáris

⁸⁹⁴ Robert GERWARTH, i.m. 78–79.

alakulatában valamiféle katonai, bajtársi közösséget kerestek és találtak, és a maguk igen szélsőséges, hipernacionalista gondolkodásával minden bizonnyal őszintén hitték, hogy a paramilitáris szervezet keretein belül a hazájuk javát szolgálhatják, és a nemzet ellenségeinek tartott emberek likvidálásával hazafias cselekedeteket hajthatnak végre.

Az Ébredő Magyarok Egyesületének fegyveres alakulatait ezek után lényegében lefegyverezték, zavaros, polgárháborús időkre visszavezethető rendvédelmi-katonai jogosítványukat határozottan és egyértelműen megszüntették. A szervezet politikai befolyása, noha társadalmi egyesületként egészen 1945 elejéig működhetett, amíg más jobboldali és radikális jobboldali szervezetek mellett 1945. február 26-án miniszterelnöki rendelettel fel nem oszlatták,⁸⁹⁵ a nagyrészt belőle kiváló és létrejövő, tagságával szoros személyi átfedést mutató nyugat-európai (elsősorban német és olasz) mintára szerveződő, új szélsőjobboldali pártok megjelenésével jelentősen lecsökkent. Bár 1925-ben kitört a bombapernél is sokkalta jelentősebb, nemzetközi visszhangot kiváltó és az ország stabilizálódó külkapcsolatait is jelentősen aláásó frankhamisítási botrány,⁸⁹⁶ mely Márffy József és társai ügyéről is elterelte a közfigyelmet, a Horthy–Bethlen kormányzatnak mégis sikerült egy időre háttérbe szorítania a szélsőjobboldali politikai erőket, és véghez vinni Magyarország politikai-gazdasági konszolidációját.

⁸⁹⁵ A jobboldali egyesületek, szervezetek 1945-ös feloszlásáról lásd bővebben: ZINNER Tibor, *Az egyesületek, pártok feloszlása Budapesten 1945 és 1948 között I.*, Politika-Tudomány, 1987/4, 60–77, illetve ZINNER Tibor, *Az egyesületek, pártok feloszlása Budapesten 1945 és 1948 között 2.*, Politika-Tudomány, 1988/2, 76–88.

⁸⁹⁶ A frankhamisítási botrányról kiváló összefoglaló tanulmányt közölt többek között Abloncy Balázs, melyet korábban már idéztünk: ABLONCZY, i. m. Az ügy büntetőperének anyaga fennmaradt Budapest Főváros Levéltárának őrizetében: HU-BFL-VII-18-d-193/1926. Bethlen István miniszterelnök bizonyos iratai is segítenek árnyaltabb képet kapni az ügyről: Vö. *Bethlen István titkos iratai*, forráskiad. SZINAI Miklós, SZÜCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1972, 193–244; továbbá az alábbi forrásgyűjtemény is nagyszámú, az üggyhez kapcsolódó iratot közöl: *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. III. Az ellenforradalmi rendszer gazdasági helyzete és politikája Magyarországon 1924–1926*, forráskiad. KARSAI Elek, NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959, 442–597.

UTÓSZÓ

AZ 1920-AS ÉVEK MAGYAR RADIKÁLIS JOBBOLDALI PARAMILITÁRIS ALAKULATAINAK FORMÁLIS FELOSZLATÁSUK UTÁNI UTÓÉLETÉRŐL

Az 1920-as évek első felében komoly befolyással bíró, radikális jobboldali titkos paramilitáris szervezetek politikai ténykedésének sajátos utójátéka volt az 1925-ben kirobbant, jól ismert, nagy bel- és külpolitikai visszhangot kiváltó frankhamisítási botrány, mely mind célját, mind megvalósítását tekintve elhibázott és Magyarországra nézve középtávon sokkal inkább káros, mint hasznos akciónak bizonyult.⁸⁹⁷ A frankhamisításról mára elmondható, hogy igen mélyen érintettek voltak benne a legmagasabb magyar politikai körök, még ha a szereplők nem is egyforma intenzitással álltak ki a szándék mellett. Tény, hogy 1925. december 15-én Amszterdamban a holland rendőrség őrizetbe vette Jankovich Arisztid ezredest, gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter rokonát, miután hamis ezerfrankos bankjegyekkel akart fizetni, majd szállodai szobája átkutatása során egész bőröndnyi hamis pénzt találtak a nyomozók, ez pedig olyan nemzetközi botrányt okozott, mely majdnem a miniszterelnök, Bethlen István lemondásával végződött.

Jankovich ezredes diplomata státuszára hivatkozva akart kibújni a felelősségre vonás alól, és a magyar Külügyminisztérium diplomáciai futárigazolványát mutatta fel a holland rendőrségnek, ráadásul a magyar külügyi tárca meg is erősítette Jankovich diplomáciai megbízatásának tényét, mindez pedig nyilván szintén a magyar kormány magas szintű érintettségére utalt. Nem sokkal később rendőrkézre kerültek Jankovich ezredes bűntársai, Mankovich György harisnyagyáros és újságíró, egykori katona, valamint Marsovszky György újságíró, volt tüzér hadnagy, Gömbös Gyula korábbi parlamenti titkára is.⁸⁹⁸

Bár maga a botrány csak 1925-ben tört ki, a szervezkedés már 1921–1922 körül megkezdődött, és a magyar politikai elit egy része ebben az időben élnék kapcsolatban állt a német (elsősorban bajor) szélsőjobboldali politikai szereplőkkel.⁸⁹⁹ Ha kissé leegyszerűsítjük

⁸⁹⁷ A frankper iratanyaga fennmaradt Budapest Főváros Levéltárában: HU-BFL-VII-18-d-193/1926; valamint a tárgyalási jegyzőkönyvek kivonatait a Magyar Távirati Iroda napi hírei is közzölték: HU-MNL-OL-K 429–1926. 05. 07.–10. 14.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/Frankper_1926_frankper/?pg=0&layout=s

⁸⁹⁸ ABLONCZY Balázs, *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941)*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018, 165.

⁸⁹⁹ ABLONCZY, *A frankhamisítás*, 33.

a dolgot, ennek a *Fehér Internacionálénak* is nevezett közép-európai (radikális) jobboldali politikai erők közötti együttműködési kezdeményezésnek volt egy kései mellékszála a korábban már részletesen ismertetett és kontextualizált, komolytalan Szemere–Bobula–Ulain-féle puccsterv 1923-ban. A hamis frankok nyomtatása és forgalomba hozatala a francia gazdaság gyengítése céljából eredetileg radikális jobboldali német katonai és politikai körök terve volt, a németek azonban a müncheni sörpuccs kudarca után egy időre félretették az ötletet.⁹⁰⁰ A tervet végül hasonló szellemiségű, magyar irredenta politikai szereplők valósították meg, mégpedig német segítséggel beszerzett eszközökkel. A frankhamisítás egyik vezéralakja, Windisgrätz Lajos herceg, egykori közlekedési miniszter, a magyar legitimista politika erők egyik vezéralakja az 1920-as években jó kapcsolatokat ápolt a magyar szélsőjobboldallal is, így az akkor feltörekvő fajvédő politikussal, Gömbös Gyula későbbi miniszterelnökkel is, így Gömbös, a nagy politikai manipulátor és a korabeli jobboldali titkos társaságok *spiritus rector*ának szerepe ebben az ügyben is egyértelműnek látszik. Egyértelműnek látszik már csak azért is, mert többek között a fentebb említett Marsovszky György tartalékos hadnagy, Gömbös Gyula egykori titkára volt az egyik terjesztő, aki hamis frankbankjegyekkel lelepleződött. Marsovszky a frankperben később egyébként zavarosan túlzó, romantikus vallomást tett, mely szerint meggyilkolták volna, ha megpróbál kiszállni az ügyből, végül idegkimerültséggel egy időre egy hollandiai szanatóriumba került.⁹⁰¹

A hamisítási ügy további fontos szereplője volt Arhtur Schultze litvániai születésű német bankszakember is, aki a körülményeket egyébként komolyabb hamisítási akcióra alkalmatlannak minősítette. A kormány és a legmagasabb magyar politikai körök támogatásáról egyértelműen tanúskodik többek között Gerő László őrnagy, katonai térképész szerepe, aki a trianoni békeszerződés katonai korlátozásai okán rejtetten működő, formálisan a Pénzügyminisztérium alárendeltségébe tartozó Állami Térképészeti Intézet egyik alapítója volt. Schultze és Gerő lényegében együtt biztosították a technikai hátteret és szakértelmet a hamis bankjegyek előállításához, a hamis pénz nyomtatására használt gépek pedig 1924. augusztus 8-án érkeztek meg Magyarországra Németországból, Münchenből.⁹⁰² A hamisításhoz szükséges papírt a magyar összeesküvők ugyancsak Németországból szereztek be, mégpedig Eugen Trauttman müncheni térképnyomdász közreműködésével.⁹⁰³

Gerő László későbbi visszaemlékezése szerint szintén a magyar állami vezetés magas szintű érintettségére utal, hogy Janky Kocsárd (ekkoriban még ugyancsak rejtésben

⁹⁰⁰ ROMSICS Ignác, *Bethlen István*, 293.

⁹⁰¹ ABLONCZY, i. m. 50–51.

⁹⁰² ABLONCZY, i. m. 37.

⁹⁰³ ABLONCZY, *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941)*, 168.

tevékenykedő) honvéd vezérkari főnök⁹⁰⁴ 1925-ben feltehetőleg mindenről tudott, az egyik hamisításhoz használt, külföldről rendelt nyomdaberendezés árát pedig egyenesen a magyar Pénzügyminisztérium egyenlítette ki.⁹⁰⁵ Ezzel együtt magának Bethlen István miniszterelnöknek a feljegyzései is arról tanúskodnak, hogy ő maga már viszonylag korai stádiumban, 1922-ben tisztában volt a majdani hamisítók szándékával,⁹⁰⁶ és barátját, Teleki Pál korábbi miniszterelnököt kérte meg, hogy a hamisítást lehetőleg minden erejével igyekezzen megakadályozni.⁹⁰⁷

Bethlen Istvánról minden valószínűség szerint elmondható, hogy józan gondolkodású reálpolitikusként igyekezett elejét venni a Magyarország stabilitását és külkapcsolatait veszélyeztető, kalandor jellegű szabotázsakciónak, és bár politikai felelősség az ügyben terhelheti, büntetőjogi valószínűleg nem.⁹⁰⁸ A Térképészeti Intézettel szoros munkakapcsolatban álló, civilben földrajztudós Teleki Pál saját későbbi vallomása szerint szemmel tartotta Gerő Lászlót, és arra igyekezett rávenni, hogy az győzze meg Windischgrätz Lajost: a hamisítás nem kivitelezhető abban az értelemben, hogy annak eredményeképpen elfogadható minőségű, a lebukás kockázata nélkül forgalomba hozható hamis frankbankjegyek keletkezzenek, illetve Nádosy Imre országos rendőrfőkapitány is azt az utasítást kapta, hogy figyeljen oda a szervezkedésre, és az érintetteket igyekezzen lebeszélni róla.⁹⁰⁹

Mint nem sokkal később kiderült, ironikus módon Nádosynak, aki az 1920-as években számos jobboldali, irredenta titkos társaságban, többek között az Etelközi Szövetségben is vezetőségi tag volt,⁹¹⁰ illetve egyes vélemények szerint a Kettőskereszt Vérszövetségben is vezető szerepet töltött be,⁹¹¹ irányító szerepe volt az irredenta célokat szolgáló frankhamisításban, nem csupán hallgatólagosan támogatta és nézte azt tétlenül a rendőrség első embereként. A hamisítók körülbelül 35 000 darab ezerfrankos bankjegyet terveztek előállítani és forgalomba hozni, ebből a valóságban – több ütemben és változó technikával,

⁹⁰⁴ A trianoni békeszerződés megtiltotta a vesztes országoknak a fegyverkezést és a hadászati értelemben véve komolyabb, támadó hadműveletek végrehajtására alkalmas hadsereg fenntartását, ezért a fegyverkezés és hadseregfejlesztés sokáig – Németországhoz hasonlóan – Magyarországon is csak titokban folyhatott. Vezérkara, tervező- és kidolgozó-szervezete általában harcképesebb hadseregeknek van, Magyarországnak ellenben ekkoriban formálisan csak minimális létszámú, területvédelmi és belbiztonsági feladatokra alkalmas katonasága lehetett, a vezérkar és a tényleges vezérkari főnök tehát egy ideig rejtve tevékenykedett.

⁹⁰⁵ ABLONCZY, *A frankhamisítás*, 40.

⁹⁰⁶ *Bethlen István titkos iratai*, 204–207. Idézi: ABLONCZY, i. m. 41.

⁹⁰⁷ ABLONCZY Balázs, *A miniszterelnök élete és halála*, 167–171.

⁹⁰⁸ ROMSICS, i. m. 296–297.

⁹⁰⁹ ABLONCZY, *A frankhamisítás*, 37–38.

⁹¹⁰ ZADRAVECZ, i. m. 188–189.

⁹¹¹ CSÁNK Endre, *Nádosy, a titkos társaságok vezére*, Magyarország, 1926. április 4., 7.

kő- és fémnyomatokkal is⁹¹² – körülbelül 30 000 darab, változó minőségű hamisítvány készült el, ebből körülbelül 4400 volt jó, 9000 közepes, 16 000 darab pedig gyatra minőségű.⁹¹³ Jankovich Arisztid és bűntársai amszterdami fiaskója után a terjesztőket, közreműködőket sorra tartóztatták le Hamburgban, Koppenhágában és Milánóban. A magyar hatóságok végül főszervezőkként őrizetbe vették Windischgrätz Lajos herceget, a titkárát, Rába Dezsőt, a komornyikját, Kovács Gáspárt, valamint a tevékenységüket éveken át fedező Nádosy Imre országos rendőrfőkapitányt.

A magyar bíróság a perben Teleki Pált tanúként hallgatta meg, aki minden valószínűség szerint – később nyilvánosságra került feljegyzéseinek tanúbizonysága alapján – jóval többet tudott annál, mint amit a bíróságnak elmondott, és jóval jelentősebb szerepe volt az ügyben, mint ahogyan azt a perben hivatalosan értékelték.⁹¹⁴ Rába Dezső a bíróság előtt tett vallomásaiban ugyancsak Telekit jelölte meg mint a frankhamisítás egyik irányítóját. Bethlen István miniszterelnök pozíciója egy időre instabillá vált, de végül a helyén maradt, többek között azért, mert a nyugati nagyhatalmak részben őt mint nyugatias gondolkodású-orientáltóságú politikust látták a magyarországi konszolidáció és stabilitás biztosítékának.⁹¹⁵ Bethlent persze nagyon komoly támadások érték az ellenzék részéről, és a szomszédos kisantant országok vezetése, többek között Edvard Beneš csehszlovák elnök is úgy ítélte meg, hogy a magyar miniszterelnök is jelentős szerepet játszhatott a frankhamisítási ügyben, és Bethlen lemond(at)ását szorgalmazta.⁹¹⁶ Francia részről felmerült ugyanez a lehetőség, és a magyar Állami Térképészeti Intézet hamisításban játszott szerepe miatt még Magyarország ellen lefolytatandó, igen szigorú katonai vizsgálat lehetősége is szóba került. Elsősorban az angol és az olasz kormány és diplomácia közbenjárásának köszönhető, hogy Bethlent végül is a Népszövetség és a Nagykövetek Tanácsa nem marasztalta el különösebben, sőt, Anglia nevében Austin Chamberlain brit külügyminiszter a konszolidáció jegyében nem csupán Magyarország nemzetközi pénzügyi, de katonai ellenőrzésének mihamarabbi megszüntetését

⁹¹² A frankhamisítás numizmatika és technikai hátteréről bővebben lásd: GARAMI Erika, *Az 1920-as évekbeli magyarországi frankhamisítás numizmatikai vonatkozásai*, Numizmatikai Közöny, 2003-2004/CII–CIII, 65–71.

⁹¹³ ABLONCZY, i. m. 37.

⁹¹⁴ Ablonczy Balázs is felhívja rá a figyelmet összegző tanulmányában, hogy miniszterelnökként még Teleki Pál nevezte ki Nádosy Imrét országos rendőrfőkapitánynak, Gerő László katonai térképészt a cserkészmozgalomból ismerte, Mészáros Gyula turkológussal, a szokolhamisítási ügy kulcsfigurájával pedig még a Turáni Társaságban dolgozott együtt. Mészáros Gyula a frankhamisításban is szerepet játszott, Teleki szoros kapcsolati hálója az érintettekkel igen határozottan a korábbi/későbbi miniszterelnök vezető szerepére utal. Vö. ABLONCZY, i. m. 48.; valamint: ABLONCZY Balázs, *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2016, 103–104.

⁹¹⁵ ROMSICS, i. m. 295–296.

⁹¹⁶ ROMSICS, i. m. 294.

is támogatta.⁹¹⁷ Bethlen rutinos reálpolitikusként ügyesen lavírozott mind a kül-, mind a belpolitikai szintéren, Magyarországon pedig, ahol Trianon sérelme és az irredentizmus eszméje érthető módon hatotta át a közvéleményt, sokan egyenesen hazafias cselekedetként értékelték a balul sikerült pénzhamisítási akciót, a hamisítókkal látszólag szolidáris miniszterelnök imázsa pedig egyenesen növelte Bethlen népszerűségét.⁹¹⁸ Horthy Miklós kormányzó ugyancsak rendíthetetlenül támogatta a miniszterelnököt, akinek így a hatalmas botrányból sikerült maga és kormánya számára politikai tőkét kovácsolnia. Bár Bethlen István kormánya 1926. október 14-ével formálisan lemondott, a kormányzó ezt nem fogadta el.⁹¹⁹ Ellenben mindez jó alkalom volt arra, hogy a frankhamisítási botrányban leginkább kompromittálódott kormánytag, a rendőrséget is felügyelő Rakovszky Iván belügyminiszter, aki feltehetőleg fedezte Nádosy Imre és társai tevékenységét, szükséges tisztáltozatként 1926. október 15-ével távozhasson a miniszteri székéből, a belügyi tárca élén pedig Scitovszky Béla követte.⁹²⁰

A frankügy tárgyalása során a bíróság előtt a vádlottak gyakorlatilag mind hazafias tettek vallották cselekedetüket, ez pedig számottevően enyhítette a büntetésüket. Windischgrätz Lajost négyévi szabadságvesztésre ítélték, ennek egy részét szanatóriumban és szállodákban töltötte le. Német társa, Arthur Schultze litván származású bankszakember idegösszeomlást kapott, majd egy elmeógyógyintézetben gyomorvérzés következtében elhunyt.⁹²¹ Nádosy Imre rendőrfőkapitányt a bíróság három és fél év börtönbüntetésre ítélte, de Horthy Miklós jóvoltából végül kormányzói kegyelemben részesült,⁹²² és rövidesen szabadon távozhatott, majd nyugállományba vonult.⁹²³ Rába Dezső, Windischgrätz titkára a mindössze tízhavi börtönbüntetést kapott.⁹²⁴

A frankhamisítás eseményei és háttere, illetve az akció ideológiai mozgatórugói mára jórészt ismertek, és az irredenta titkos társaságok, többek között a Kettőskereszt Vérszövetség szerepe az ügyben is bizonyíthatónak látszik, hiszen Siménfalvy Tihamér ezredes, a titkosszolgálati jellegű, diverziós tevékenységet végző katonai alakulat vezetője a Honvédelmi Minisztériumon belül viselt bizalmas beosztásából fakadóan segédkezett a

⁹¹⁷ ROMSICS, i. m. 295.

⁹¹⁸ ROMSICS, i. m. 297.

⁹¹⁹ ROMSICS, i. m. 297–298.

⁹²⁰ ROMSICS, i. m. 298.

⁹²¹ ABLONCZY, *A miniszterelnök élete és halála*, 169.

⁹²² A Budapesti Királyi Törvényszék végzése Nádosy Imre kormányzói kegyelemben való részesítése tárgyában, 1928. április 4., in *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 588–590.

⁹²³ Nádosy Imre kérvénye a belügyminiszterhez nyugdíjának folyósítása ügyében, 1928. május 14., in *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 593.

⁹²⁴ *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 837.

frankügy eltussolására tett kísérletekben is, illetve a per folyamán közvetített a vádlottak között. Windischgrätz Lajos naplója szerint ugyanis Siménfaly ezredes levelet írt neki a fogházba, mely szerint Bethlen miniszterelnök kezeskedik róla, hogy Windischgrätz minden kívánságát teljesíti, ha a tárgyaláson hallgat. (Számos más korabeli, a szélsőjobbhoz kötődő perhez hasonlóan Windischgrätz védelmét a frankperben dr. Ulain Ferenc látta el.)⁹²⁵ A Kettőskereszt Vérszövetség neve még a tárgyaláson is felmerült, a tárgyalásvezető bíró többek között Vass József népjóléti és munkaügyi minisztert, a miniszterelnök helyettesét kérdezte, mit tud a jobboldali titkos társaságok szerepéről az ügyben, ő azonban azt állította, legfeljebb az ellenzéki sajtóból, névről ismeri ezeket a szervezeteket, és semmiféle tudomása nincs a működésükről vagy a frankhamisításban játszott szerepükről.⁹²⁶

A feltűnően enyhe ítéletek kiszabása után a botrány viszonylag gyorsan elsimult, a károsult francia Banque de France pedig mindössze jelképes 1 frank kártérítést kért a magyar államtól. Összességében ugyanakkor elmondható, hogy az ügy jelentős presztízsveszteséget okozott a fokozatosan konszolidálódó, ám az első világháború, a trianoni területelcsatolás és a többszörös polgárháború traumáinak nyomait még mindig szükségszerűen magán viselő Magyarországnak. A magyar ellenzéki és a nemzetközi sajtó az ügy kapcsán negatív színben tüntette fel mind Bethlent és Telekit, mind pedig Horthy Miklós kormányzót, továbbá a francia állam sem rejtette véka alá azon véleményét, hogy az igen kínos és Franciaország irányában barátságtalan incidensért alapvetően a legmagasabb rangú magyar politikusokat is felelősnek tartja.⁹²⁷ A magát a bíróságon jogi értelemben tisztázó Teleki neve mellett a diplomáciai iratokban még jó ideig ott maradt a „frankhamisításban érintett” megjelölés, és egy időre visszavonult a parlamenti politizálástól – az 1926-os választásokon nem indult a kormánypárt képviselőjelöltjeként.⁹²⁸

Nem csupán a végjátéknak tekinthető, 1925-ös frankhamisítás, de már az 1923-as és az 1924-es évek is kétségtelenül fordulópontot jelentettek mind a magyar nacionalista paramilitáris titkos társaságok, mind pedig az ezekkel igen szoros átfedésben lévő társadalmi egyesületek (elsősorban az Ébredő Magyarok Egyesülete és Magyar Országos Véderő Egylet), illetve általánosságban az amúgy egyre inkább diverzifikálódó magyar

⁹²⁵ Vö. PINTÉR István, *Ki volt Horthy Miklós?*, Budapest, Zrínyi Könyvkiadó, 1968, 103–104; valamint DÓSA Rudolfné, i. m. 134. Ha a marxista történészek rendszerváltás előtt keletkezett szakmunkáit elfogult történelemszemlélet jellemzi is, sok megállapításuk nyilván helytálló. A Siménfaly Tihamér szerepéről tanúskodó levéltári forrás: Windischgrätz Lajos 1926 elején a gyűjtőfogházban írt sajátkezű naplója, 1926 január–június, in *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 545–549.

⁹²⁶ HU-MNL-OL-K 429–1926. május 7.–október 14. 329. o.

⁹²⁷ ABLONCZY, *A frankhamisítás*, 49.

⁹²⁸ ABLONCZY, *A miniszterelnök élete és halála*, 172.

szélsőjobboldal mint politikai erő történetében, ami a befolyásukat illeti, mégis utalnak arra adatok és iratok, hogy a hasonló organizációk működése e fordulópontok után sem szűnt meg teljes egészében.

Többek között a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, a Belügyminisztérium rezervált iratai között maradt fenn egy bizalmas rendőri jelentés 1926-ból, a keletkezés közelebbi megjelölése nélkül (ekkoriban, 1926 májusa és októbere között éppen a frankhamisítás tárgyalássorozata folyt), amelynek tárgya a (jobboldali) titkos társaságok működésének felfedése.⁹²⁹ Mint már említettem, a nem csupán önszerveződő fegyveres titkos társaságként, de állami vagy kvázi-állami titkos katonai alakulatként funkcionáló Kettőskereszt Vérszövetség, vele együtt pedig az Állambiztonsági Megbizottak Országos Szervezete, az Alföldi Brigád és az ÉME nemzetvédelmi osztályai és egyéb kvázi-állami milíciák a bethleni konszolidáció jegyében ekkorra már fokozatosan beolvadtak a Nemzeti Munkavédelmi Hivatalba, a korszak sztrájktrő-antibolsevista segédrendőri szervezetébe, így pedig sokkal szorosabb kormányzati kontroll alá kerültek, mint az korábbi tevékenységüket jellemezte. Mindezzel együtt úgy tűnik, a Belügyminisztérium és az államrendőrség még ekkor, 1926-ban is szemmel tartott bizonyos titkos és féltitkos szélsőjobboldali organizációkat, amelyek nyilván sokkal kisebb intenzitással, de tovább folytatták a tevékenységüket.

Ezzel együtt nyilván a korszak legbefolyásosabb, politikusokat, katonai vezetőket és közigazgatási tisztviselőket tömörítő, politizáló titkos társasága, az Etelközi Szövetség sem szűnt meg létezni, hanem tovább tevékenykedett, formálisan báró Feilitzsch Berthold, a korszak befolyásos politikusa, informálisan pedig inkább Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök, ebben az időszakban éppen az ellenzéki Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt elnöke irányítása alatt.⁹³⁰ Az EX ebben az időben éppen Gömbös és köre ellenzékbe vonulása miatt veszített jelentőségéből,⁹³¹ illetve Bethlen ezt a társaságot is saját politikai rendszerébe illesztette és pacifikálta, a radikálisabb vezetőségi tagokat pedig többnyire jól fizető állami állásokkal csendesítette le.⁹³²

A Belügyminisztérium említett bizalmas rendőri jelentése alapján azonban továbbra is létezett számos olyan titkos vagy részben titkos szerveződés, amelyeket a kormányzat is érdemesnek talált arra, hogy szemmel tartsa működésüket. A dokumentum először is a (paramilitáris elvek szerint szerveződő) felsőoktatási bajtársi szövetségekkel indít, melyek

⁹²⁹ HU-MNL-OL-K 149-1926-6-4250 – A titkos társaságok felfedése.

⁹³⁰ SHVOY, i. m. 110–111.

⁹³¹ FODOR, i. m. 148.

⁹³² ZADRAVECZ, i. m. 141.

ernyőszerkezete, az Ifjúsági Légió megállapítása szerint nem egészen nyilvánosan működik, illetve szorosan összefonódik az ÉME-vel és a MOVE-val, melyek sportosztályai az egyetemi bajtársi szövetségek tagjait (katonai) jellegű kiképzésben is részesítik, illetve a tagok a titkos társaságokra jellemző fogadalmat is tesznek. Az irat az összesen 21 alábbi felsőoktatási diákszervezetet, vagy elsősorban felsőoktatásban tanuló tagokból álló szervezetet egyértelműen radikális jobboldali társaságokként kezeli: Medikusok Légiója (Orvostanhallgatók Bajtársi Egyesülete), Csaba Bajtársi Egyesület Légiója, Centrum Bajtársi Szövetség, Gábor Áron Szövetség Légiója, Bethlen Gábor Köri Légió, Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Légiója, Turul Bajtársi Szövetség Légiói, Műegyetemi Légió, Szepesi Szövetség Légiója, Délvidéki Menekült Diákok Légiója, Állatorvosi Főiskola Légiója, Közgazdasági Hallgatók Légiója, Bencés Diákok Légiója, Ludovikások Légiója, Corporatio Flavia, Nagy-Magyarország, Szittyák Magyar Fascista Tábora, Botond Légió, Vasváry Pál Kör, az Eötvös Collegium Volt Tagjainak Bajtársi Egyesülete és a Cselekvő Magyarok Tábora.

Habár a korszak legnagyobb jobboldali, a radikalizmust és az antiszemitizmust sem nélkülöző felsőoktatási diákszervezetéről, a Turul Szövetségről szóló monográfiájában Kerepeszki Róbert maga is idézi a szóban forgó dokumentumot, és felhívja rá a figyelmet, hogy a névtelen jelentéstevő (feltehetőleg a politikai rendőrség különböző titkos, vagy általa annak vélt szervezetekbe beépült nyomozója) számos ponton a diákszervezetek ügyeiben, működésében és szervezeti kérdéseiben való tájékozatlanságáról tesz tanúbizonyságot,⁹³³ és a jelentés e pontatlanságok miatt alapos forráskritikával kezelendő, a politizáló és többnyire az erős antiszemitizmusig jobboldali diákmozgalmak és a radikális jobboldali egyesületekkel (ÉME, MOVE) és a velük átfedésben álló titkos társaságokkal való kapcsolatra maga is felhívja a figyelmet.⁹³⁴ Kerepeszki kiemeli továbbá, hogy az említett egyetemi bajtársi szövetségeket szoros kapcsolat fűzte a korszak nacionalista szakmai érdekvédelmi szervezeteihez is,⁹³⁵ hiszen az egyetem elvégzése után a frissdiplomások többnyire beléptek a szervezetekbe, melyek a tagfelvételt általában eleve szigorúan jobboldali (többnyire antiszemita) világnézethez kötötték.⁹³⁶

Érdekes ugyanakkor, hogy a dokumentum kitér az elvileg feloszlott, de a valóságban megítélése szerint továbbra is fékezett habzással működő, mintegy 2000 tagot számláló,

⁹³³ KEREPESZKI, *A Turul Szövetség*, 107–108.

⁹³⁴ KEREPESZKI, i. m. uo.

⁹³⁵ A korszak nacionalista szakmai érdekvédelmi szervezeteiről lásd: KOVÁCS M. Mária, *Liberalizmus, radikalizmus, antiszemitizmus. A magyar orvosi, ügyvédi és mérnöki kar politikája 1867 és 1945 között*, Budapest, Helikon Kiadó, 2001.

⁹³⁶ KEREPESZKI, i. m. uo.

Héjjas Iván vezette Alföldi Brigádra, az Ébredő Magyarok Egyesülete – az erzsébetvárosi bombamerénylet után is valamilyen szinten még mindig működő – IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályára, valamint az ÉME és a MOVE kebelében működő számos kisebb titkos alszervezetre, körre, bennfenteskedő frakcióra. Ilyenek például a teljesség igénye nélkül az Ébredő Magyarok Egyesületén belül: az ÉME számára propagandatevékenységet végző titkos Mázoló (plakátragasztó) Különítmény, a legitimista ÉME-tagokat tömörítő Prónay-törzs, az ÉME egyfajta sajátos, jobboldali munkásmozgalmi milíciájaként működő Józsefvárosi Munkásifjak, az intrazigens Nemzetvédők Szövetsége, az erzsébetvárosi bombamerényletért felelőssé tehető, ekkor még mindig működő IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztály, vagy éppenséggel a súlyos bűncselekményekkel kapcsolatba hozható Cselekvő Magyarok Tábora.⁹³⁷

A titkos társaságokat felfedni szándékozó jelentés a MOVE keretei között továbbá az alábbi titkos frakciókat sorolja fel: Nem-Nem-Soha Társaság, a MOVE kebelébe tartozó férficserkészek, Leszerelt Tisztek Önvédelmi Szervezete (ezen belül a különböző első világháborús honvéd csapattestek veteránegyesületei), illetve a Riadótábor nevű, elsősorban leszerelt és nyugalmazott katonatisztekkel álló, állítólag gumibotokkal és revolverekkel felszerelt paramilitáris csoport – leírása emlékeztet a Kettőskereszt Vérszövetségre –, mely szoros kapcsolatban áll a Vasutasok Országos Gazdasági Egyesületével, és szükség esetén pillanatok alatt képes egy, a vasúti forgalmat megbénító sztrájk megszervezésére. A jelentés megemlíti továbbá még a Magyar Tudományos Fajvédő Egyesületet is, mely az Etelközi Szövetség fedőszerve volt, tehát – valószínűleg a jelentéstevő tudtán kívül – lényegében a korszak legbefolyásosabb politizáló titkos társaságát is lajstromba veszi.

Gömbös Gyula neve – nem meglepő módon – számos szervezetnél megjelenik vezetőként, vezetőségi tagként, és a jelentés arra is kitér, hogy Gömbös állítólag még 1923-ban egy – nyilván a radikális jobboldali politikai erők nemzetközi együttműködése jegyében – olyan okiratot küldött Mussolini olasz fasiszta kormányfőnek, amely szerint a magyar radikális jobboldali titkos társaságok teljes létszáma ebben az időben meghaladhatta a 200 000 főt. Ezzel a számmal a jelentés is erősen vitatkozik, egyszerűen illuzórikusnak nevezve azt, hiszen megítélése szerint a különböző radikális jobboldali szervezetek tagságának személyi átfedései miatt extrém esetben olyan is előfordulhatott, hogy egyetlen ember tíz ilyen szervezetben is tag volt egyszerre, így tízszeresen jelent meg az összesített taglétszámban.⁹³⁸ A szóban forgó bizalmas rendőri jelentés persze tartalmazhat tárgyi

⁹³⁷ HU-MNL-OL-K 149-1926-6-4250.

⁹³⁸ Uo.

tévedéseket, ez pedig alapos forráskritikára ad okot, illetve számos, a jelentéstevő által titkos szervezetnek minősített organizáció esetén csupán a vezetőket, a székhelyet és a taglétszámot adja meg. Ezzel együtt talán mégis elmondható, hogy összességében igyekszik az ilyen szervezeteket a helyükön kezelni, és az mindenképpen kiolvasható belőle, hogy az irat keletkezésének idején, 1926-ban e társaságok már valóban nem rendelkeztek akkora tagsággal és befolyással, mint a bethleni konszolidáció időszakának legelején, illetve a társadalomra és a fennálló politikai rendszerre való veszélyességük is minimális volt – Bethlen konszolidációs politikájának következtében mérsékeltek a tevékenységüket, és egy időre beilleszkedtek, integrálódtak a fennálló politikai rendszer működésébe.⁹³⁹

Ha – némi leegyszerűsítéssel, ám erre mégis megvan az alapunk – Gömbös Gyulát tekintjük a korai magyar radikális jobboldal egyik vezető politikusának, akkor elmondható, hogy a Bethlen-korszakban a miniszterelnöknek valóban sikerült a kormánypárttól jobbra álló politikai erőket a konszolidáció rendszerébe illeszteni. Gömbös Gyula egy ideig a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt vezetőjeként ellenzékben volt kénytelen politizálni, 1927-ben azonban Bethlennel kötött kompromisszumai jegyében visszatért a kormánypártba, és 1928-ban honvédelmi államtitkár, majd 1929-ben honvédelmi miniszter lett.⁹⁴⁰ Az ambiciózus politikus először a pártpolitikától viszonylag távol, szakpolitikusként elsősorban a hadsereg átszervezési és fejlesztési lehetőségeivel foglalkozott,⁹⁴¹ majd jórészt a nagy gazdasági világválság, és Bethlen részben ebből következő 1931. augusztus 24-ei lemondása végül a kezébe adta a lehetőséget a kormányzati hatalom megszerzésére.⁹⁴² Kormányzása során Gömbös persze szükségszerűen kompromisszumokra kényszerült, és nem alakíthatta át valamely radikális jobboldali ideológia jegyében egyik napról a másikra Magyarország társadalmi, gazdasági és politikai rendszerét.⁹⁴³ Az egykori paramilitáris titkos társaságok, vagy legalábbis vezetőik (politikai) utóéletét mindenesetre igen jól illusztrálja az a történettudományi szakmunkákban is gyakran fellelhető fotográfia,⁹⁴⁴ melyen együtt

⁹³⁹ Itt kell megjegyeznünk, hogy a Magyar Királyi Belügyminisztérium rezervált iratai (HU-MNL-OL-K 149) 1920-as évekbeli anyagában meglehetősen kevés olyan titkosrendőri jelentés vagy egyéb irat maradt fenn, amely a korabeli szélsőjobboldali szervezetekkel foglalkozik és hatósági megfigyelésükről tanúskodik. Habár a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár vonatkozó irategyütteseinek jelentős iratpusztulást szenvedtek el, a tendencia így is nyilvánvaló. A Horthy-korszak rendvédelmi szervei a tanácsköztársaság rossz emlékezte okán elsősorban a szélsőbaloldalt tekintették a fennálló politikai rendszerre veszélyes politikai irányzatnak, és csak másodsorban a szélsőjobboldalt, melyet a Bethlen-kormány megkísérelt saját, egyfajta lojális ellenzékévé alakítani, jó ideig nem is sikertelenül. Vö. VARGA Krisztián, *Ellenség a baloldalon*, 51–81.

⁹⁴⁰ GERGELY Jenő, *Gömbös Gyula*, 197–216.

⁹⁴¹ GERGELY, i. m. 198–199.

⁹⁴² ROMSICS, i. m. 420–421.

⁹⁴³ ROMSICS, i. m. uo.

⁹⁴⁴ Lásd többek között: GERGELY, i. m. 199.

szerepelnek az 1929. június 16-án, frissen felavatott vitézekként Héjjas Iván, az egykori Duna–Tisza közti gyilkosságokért felelős különítményparancsnok, Endre László, a Sztójay-kormány egyik későbbi belügyi államtitkára, a magyarországi zsidóság deportálásának egyik majdani felelőse,⁹⁴⁵ Gömbös Gyula honvédelmi államtitkár, nem sokkal később már miniszterelnök – mindhárman a Kettőskereszt Vérszövetség vezetőségi tagjai –, valamint velük együtt Borbély-Maczkó Emil⁹⁴⁶ fajvédő politikus, Borsod vármegye későbbi radikális jobboldali kormánybiztos-főispánja és egy ideig a MOVE elnöke. E politikusok együttes vitézzé avatása és annak külsőségei szimbolikusak, hiszen utána mindannyiuk politikai pályája meredeken felfelé ívelt. A nagy gazdasági világválság ráadásul érthető módon még tovább növelte a társadalom radikalizálódásra való hajlamát, és a kormánypárt jobbra tolódásával párhuzamosan ráadásul valóságos szélsőjobboldali pártalapítási hullámot idézett elő.⁹⁴⁷

Mint arra számos jel és forrás utal, az 1920-as évek radikális jobboldali, részben paramilitáris jellegű titkos szervezeteinek egyik utódszerve nem volt más, mint a fentebb már Héjjas Iván életrajza kapcsán említett, 1938-ban alapított Magyar Fajvédők Országos Szövetsége, majd a nagyrészt ebből 1942-ben megalakult ellenforradalmár veteránokból az Országos Nemzetvédelmi Szövetség.⁹⁴⁸ A szervezet vezetőtestületének az egykori irreguláris katonai parancsnokok közül Héjjas mellett Prónay Pál és Ostenburg-Morawek Gyula is a tagjai voltak,⁹⁴⁹ de a vezetők között volt Kováts Tivadar, a Kováts testvérek szervezetének emblemikus tagja (ő töltötte be az Országos Nemzetvédelmi Bizottság, majd a Nemzetvédelmi Szövetség ügyvezető igazgatói pozícióját),⁹⁵⁰ az elnök Magasházy László nyugalmazott altábornagy, a kormányzó korábbi első szárnysegédje és bizalmi embere volt. Az Országos Nemzetvédelmi Szövetség a második világháború időszakának fontos politikai háttérszervezete volt, amely többek között Pócs Nándor kutatásai alapján kiemelkedő szerepet játszott a kormányzó személye melletti propaganda terjesztésében, illetve kulcsszerepe volt a

⁹⁴⁵ UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege*, 353–358.

⁹⁴⁶ Borbély-Maczkó Emil katonai és politikai pályájáról lásd Fábrián Máté hiánypótló doktori értekezését: FÁBIÁN Máté, *Borbély-Maczkó Emil (1887–1945). Politikai életrajz*, PhD-értekezés, Eger, Esterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola, 2019. Valamint ennek könyvváltozata: FÁBIÁN Máté, *Egy fajvédő főispán. Borbély-Maczkó Emil (1887–1945)*, Budapest, Kronosz Kiadó–Magyar Történelmi Társulat, 2020.

⁹⁴⁷ PAKSA Rudolf, *Szélsőjobboldali pártok és mozgalmak a Horthy-korszakban*, Kommentár, 2007/5, 68–75.

⁹⁴⁸ [ISMERETLEN SZERZŐ], *Országos Nemzetvédelmi Szövetséggé alakult a Magyar Fajvédők Országos Szövetsége*, Reggeli Magyarország, 1942. április 2., 5.

⁹⁴⁹ HU-MNL-OL-P 2297/4. Országos Nemzetvédelmi Bizottság. 2. tétel. Az Országos Nemzetvédelmi Bizottság vegyes iratai. 14. Az Országos Nemzetvédelmi Bizottság Káptalanja. Idézi: PÓCS, i. m.

⁹⁵⁰ HU-ABTL-4.1. A-2124. Volt horthysta titkos szervezetek.

sikertelen kiugrási kísérletben is.⁹⁵¹ A Nemzetvédelmi Szövetség, illetve az ennek vezetőtestületeként működő Országos Nemzetvédelmi Bizottság, amely az ellenforradalmi tevékenységért adományozható állami kitüntetés, a Nemzetvédelmi Keresztet is odaítélte, ebben az időszakban, noha formálisan társadalmi egyesület volt, az egykori Kettőskereszt Vérszövetséghez hasonlóan kvázi-állami, állambiztonsági jellegű szervezetként működött, és igen fontos feladata volt, hogy a radikális jobboldalon az erős német befolyás alatt működő magyar nemzetiszocialista mozgalmakat ellensúlyozza. A kormányzóhú/németellenes és a németbarát szélsőjobboldal törésében ez a szervezet képviselte talán a leghatározottabban a kormányzóhú és/vagy németellenes vonalat. A szövetség az 1940-es években – a Kettőskereszt Vérszövetség 1920-as évekbeli működéséhez hasonlóan – szoros kapcsolatokat tartott fenn a katonai hírszerző és elhárító szervekkel és az ugyancsak kvázi-állambiztonsági szervként működő Vitézi Renddel.⁹⁵² A Nemzetvédelmi Szövetség tagjainak létszáma valahol 35 ezer és 50 ezer között lehetett – a pontos számok nem ismertek, mert a szervezet történetének forrásainak igen nagy része megsemmisültek a második világháború során –, és az 1940-es évek során bizalmas jelentéseket küldtek a szervezet vezetőtestületének, melyek aztán a haderő elhárító szerveihez kerültek továbbításra. Az ONVSz tehát állambiztonsági ügynökhálózatot működtetett, és ilyen értelemben nem volt más, mint a haderő és a katonai elhárítás félhivatalos, társadalmi úton szerveződő, elsősorban kormány(zó)hú veteránokat tömörítő szatelitszervezete.⁹⁵³ Az 1940-es években pedig – persze jelentősen megváltozott politikai körülmények között, egy épp zajló háború közepette – lényegében ugyanazokat a feladatköröket látta el, mint az 1920-as években egyik elődszervezete, a Kettőskereszt Vérszövetség, és vezetésében, szervezésében is részben ugyanazok a (volt) katonatisztek vettek részt, akik az 1920-as évek paramilitáris alakulatait életre hívták. Miként arra Pócs Nándor is felhívja a figyelmet a Kováts Tivadar különítményes tisztról életéről szóló kismonográfiájában, a Nemzetvédelmi Szövetség/Bizottság történetének mélyebb részletei még feltárássra várnak.⁹⁵⁴ Ezt a munkát reményeink szerint az említett kutató el is végzi majd a közeli jövőben, annyi azonban majdnem bizonyos, hogy a volt ellenforradalmárokból, különítményes katonákból álló, a kvázi-állami szolgálatba vissza-visszatérő politikai-paramilitáris hálózat és annak politikai mozgásai elsősorban Héjjas Iván tartalékos főhadnagy, majd az 1930-as években tartalékos százados személyén keresztül térképezhetők fel, aki, ha a két világháború közötti időszakban ha nem is volt e hálózat egyszemélyi vezetője, de végig

⁹⁵¹ PÓCS, i. m. 111–142.

⁹⁵² Uo. 128–129.

⁹⁵³ Uo.

⁹⁵⁴ Uo.

meghatározó személyisége maradt. Az Országos Nemzetvédelmi Szövetség kiterjedt hálózatának és lobbitevékenységének valószínűleg szerepe volt Horthy Miklós fia, Horthy István tartalékos repülő főhadnagy 1942-es kormányzóhelyettségé választásának megszervezésében is.⁹⁵⁵ Ugyanakkor a szervezet és tagjai végül alulmaradtak a németbarát, nemzetiszocialista típusú szélsőjobboldallal szemben, az 1944-es kiugrási kísérlet pedig, mint jól tudjuk, több okból sem sikerült.

A magyar radikális jobboldali két irányzata közötti kontrasztot mindenesetre jól érzékeli, hogy az 1920-as évek egykori különítményparancsnokai közül Héjjas Iván például végig hű maradt a kormányzóhoz, Prónay Pál viszont, ha ideológiai értelemben nem is lett egyértelműen nemzetiszocialista, de Magyarország német megszállása után a nyilaskereszteseknek is felajánlotta a szolgálatait. Ám ilyen értelemben még egyértelműbb a kontraszt például Héjjas Iván és Endre László között, akik közül az előbbi a régi fajvédő eszmék híveként a magyarországi szélsőjobboldal németellenes szárnyának egyik vezetője lett, míg utóbbi a kollaboráns Sztójay-, majd az immár teljes mértékben német irányítás alatt álló Szálasi-kormány tisztviselőjeként a magyarországi zsidóság megsemmisítésének egyik fő megszervezőjévé, és így a Harmadik Birodalom tömeggyilkos politikájának egyik magyar kiszolgálójává vált. A két hírhedt magyar radikális jobboldali politikus életútjában közös, hogy katonatiszteként részt vettek a tanácsköztársaság összeomlása utáni ellenforradalomban, majd a részben a vesztes államokat sújtó fegyverkezési korlátozások kijátásása és irredenta célok magvalósítása érdekében működő magyar irreguláris katonai alakulatok szervezésében. Mindketten vezető tagjai voltak az 1920-as évek jelentős politikai befolyást gyakorló, radikális jobboldali titkos szervezeteinek, az Etelközi Szövetségnek és a Kettőskereszt Vérszövetségnek, illetve részben nyíltan működő tömegszervezeteinek, az Ébredő Magyarok Egyesületének és a Magyar Országos Véderő Egyletnek. Vitézi címüket is ugyanakkor, 1929-ban kapták meg. Ezen felül mindketten viszonylag magas beosztású közszolgálati tisztviselőkként futottak be karriert – Héjjas előbb parlamenti képviselő, majd minisztériumi osztályvezető, végül címzetes államtitkár, Endre főszolgabíró, alispán, de facto a belügyminiszteri jogkört gyakorló belügyi államtitkár, végül a nyilaskeresztes vezetésű németbarát kormány idején rendkívüli főkormánybiztos lett. Nagy vonalakban ugyanonnet indultak 1919–1920-ban, nacionalista, antiszemita és erősen militarista ideológiai elképzeléseik merőben hasonlóak voltak, ugyanazon titkos politikai és paramilitáris, kvázi-

⁹⁵⁵ Horthy Miklós kormányzó fiát, Horthy István repülő főhadnagyot 1942. február 19-én választotta kormányzóhelyettségé az országgyűlés. BODÓ, i. m.; valamint részletesebben lásd: OLASZ Lajos, *A kormányzóhelyettesi intézmény története, 1941–1944*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007.

állami szervezetekben vállaltak vezető szerepet, a második világháború vége felé mégis ellentétes oldalakra álltak, ami az egyre növekvő német befolyáshoz való viszonyukat illeti.

Összességében elmondható, hogy a magyar kormányzati politika az 1930-as évekre fokozatosan egyre inkább az 1920-as évek első felének korai, radikális jobboldali, fegyveres titkos társaságai és a hozzájuk kötődő paramilitáris alakulatok szellemisége jegyében, illetve reprezentánsaik által elképzelt irányba haladt.⁹⁵⁶ Persze, mint minden sommás megállapítás, ez is szükségszerű leegyszerűsítése a történeti tényeknek, ám a trianoni traumából táplálkozó revizionizmus és irredentizmus, a vele szorosan összekapcsolódó antiszemitizmus, valamint a megoldatlan, elavult gazdaság- és társadalomszerkezetből fakadó szociális konfliktusok valóban a magyar politika és társadalom egyre gyorsuló jobbra sodródásához, majd ezzel párhuzamosan az ország német és olasz agressziós politika melletti elköteleződéshez vezettek.⁹⁵⁷ A korszak kutatói közül talán Gergely Jenő, Gömbös Gyula egyik monográfiája fogalmazta meg a legtömörebben és legtalálóbban, hogyan és miért is jutott el a magyar kormányzati politika 1919-től 1944-ig oda, ahová, és mi is vezethetett a kormányzat és a társadalom fokozatos és együttes radikalizálódásához: „*A Horthy-rendszert belülről sem megreformálni, sem megdönteni nem lehetett.*”⁹⁵⁸

⁹⁵⁶ Egyes, az 1920-as években befolyásos paramilitáris vezetők, így például Prónay Pál, Ranzenberger (Ruszkay) Viktor (Győző), Héjjas Iván, Baky László, Endre László, Rátz Kálmán, Kovarcz Emil, Vannay László vagy épp Ostenburg-Morawek Gyula két világháború közötti katonai, majd némely esetben politikai pályáját – felemelkedésüket, vagy éppenséggel deklasszálódásukat –, illetve néhányuk a későbbi elköteleződését a nyilaskeresztes mozgalomban, illetve szerepüket a holokausztban igen jól összefoglalja Bodó Béla tanulmánya. Lásd: BODÓ Béla, *Favorites or Pariahs? The Fate of the Right-Wing Militia Men in Interwar Hungary*, *Austrian History Yearbook*, 2015/46, 327–359.

⁹⁵⁷ Például: UNGVÁRY, i. m. 168–173.; ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, 349–364.; VONYÓ József, *Gömbös Gyula*, 180–185.

⁹⁵⁸ GERGELY Jenő, *Gömbös Gyula*, 315.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (HU-ÁBTL)

HU-ÁBTL-4.1. A-686. Etelközi Szövetség.

HU-ÁBTL-4.1.A-650. Összefoglaló. Prónay-különítmény alakulása és tevékenysége 1919–1945.

HU-ÁBTL-4.1. A-687 Az 1919-es ellenforradalmi kormány által megalakított szervezetek (1947).

HU-ÁBTL-4.1. A-719. Zadravec István tábori püspök “Hét év a táborban” című naplója dokumentumokkal.

HU-ÁBTL-4.1. A-720/1 A Horthy-rendszer jobboldali szervezetei.

HU-ÁBTL-4.1. A-879 1919-es fehérterroristák anyaga.

HU-ÁBTL-4.1. A-881 Rongyos gárdisták, szabadcsapatok, különítményesek anyaga.

Bundesarchiv, Berlin (BArch)

BArch-R 1507/2129. Bajor sörpuccs.

BArch-R 1507/400. Organisation Escherich. Orgesch Orka.

BArch-R 707/142. A bajor-magyar kapcsolatokra vonatkozó iratok.

Budapest Főváros Levéltára, Budapest (HU-BFL)

HU-BFL-IV-1407-b-XI. üo.-151/1922. A Budapesti Főkapitányság főkapitányi jelentése Budapest székesfőváros tanácsának.

HU-BFL-VI-15-c-205/1945. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányság Államrendészeti Osztálya jelentése a Kettőskereszt Vérszövetség

felosztatott egyesület adatai tárgyában Budapest főváros főpolgármesteréhez,
Budapest, 1945. december 03.

HU-BFL-VII-1-d-10935/1924. Keő-Kucsera István büntetőpere.

HU-BFL-VII-5-c-8821/1920. Illy László és társai büntetőpere.

HU-BFL-VII-5-c-16193/1923. Márffy József és társai büntetőpere.

HU-BFL-VII-5-c-11717/1923. Bedő József és Dula József büntetőpere.

HU-BFL-VII-5-c-10559/1925. A Kovács testvérek büntetőpere.

HU-BFL-VII-5-c-198/1940. Kiss Gábor Jenő pere.

HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Kmetty Károly büntetőpere.

HU-BFL-VII-18-d-1923-03/041. Apor Viktor és társai büntetőpere.

HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610. Ulain Ferenc és társai büntetőpere.

HU-BFL-VII-18-d-193/1926. Windischgrätz Lajos és társai pere.

HU-BFL-VII-101-c-fegyenc-I-8184. Márffy József fogolytörzskönyve.

HU-BFL-XXV-1-a-1945/778. Budaváry László büntetőpere.

HU-BFL-XXV-1-b-4587/1946. Márffy József igazolási eljárása.

HU-BFL-XXV-2-b-8311/1947. Dr. Minich József igazolási eljárása.

HU-BFL-XXV-2-b-4767/1946. Kovarcz Emil népügyészégi büntetőpere.

HU-BFL-VII-5-e-1949/20630. Héjjas Iván és társai népbírósi büntetőpere.

Hadtörténelmi Levéltár, Budapest (HU-HL)

HU-HL-VKF. A Magyar Királyi Honvéd Vezérkar Főnöke Levéltára,
1919–1945.

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára, Szeged (HU-MNL-CSML)

HU-MNL-CSML-XXV-8-5-d-NB-148/1945. Piroska János háborús és
népellenes bűntette.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest (HU-MNL-OL)

HU-MNL-OL-K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867–1944.

HU-MNL-OL-MOL-K 64-1920-2-60. Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai – Megállapodás az elszakadt részeken folytatandó irredenta szervezéséről, 1920.

HU-MNL-OL-K 64-1920-41-515. Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai – Előterjesztés a külügyminiszter részére az elcsatolt területeken megvalósítandó diverziós és terrorcselekményekről, 1920.

HU-MNL-OL-K 64-1921-41-187. Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai – Feljegyzés az elcsatolt területeken folytatandó diverziós tevékenységről, 1921.

HU-MNL-OL-K-64-1921-41-199. Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai – Schitler vezérkari alezredes feljegyzése a német és a magyar irredenta szervezetek közötti együttműködés tárgyában, 1921.

HU-MNL-OL-K-64-1921-41-221. Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai – Jelentés a német ORKA és Orgesch irredenta szervezetekkel való tárgyalásról, 1921.

HU-MNL-OL-K 64-1923-41-81. Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai – Masirevich Szilárd bécsi magyar követ számjeltávirata a külügyminiszter részére, melyben arról számol be, hogy Ludendorff német tábornok nála járt, és titkos tárgyalást kezdeményezett Siménfalvy ezredessel, mint a kormányzó bizalmi emberével, Bécs, 1923. február 6.

HU-MNL-OL-K 65 – Külügyminisztérium – Politikai osztály – „D” (defenzív) referatúra iratai.

HU-MNL-OL-K 67. Külügyminisztérium – Politikai hírszolgálati osztály.

HU-MNL-OL-K 149-1926-6-3473. Belügyminisztérium rezervált iratai – A Magyar Királyi Belügyminisztérium bizalmas körlevele a törvényhatóságoknak és a rendőrkapitányságoknak a Nemzeti Munkavédelmi

Tartalék a megszűnt Kettőskereszt Vérszövetséggel való kapcsolatba hozása tárgyában, Budapest, 1926. március 5.

HU-MNL-OL-K 149-1926-6-4250. Belügyminisztérium rezervált iratai – A titkos társaságok felfedése, 1926.

HU-MNL-OL-K 149-1924-1-2042. Belügyminisztérium rezervált iratai – Siménfalvy Tihamér vszkt. ezredes felterjesztése a Kormányzó Katonai Irodájához Károlyi Mihály szabadkai tartózkodásáról, Budapest, 1924. október 1.

HU-MNL-OL-K 429-1926. 05. 07.–10. 14. A Magyar Távirati Iroda – Napi hírek – Frankper, 1926. május–október.

HU-MNL-OL-KS 274-f-11. cs.-44. őrzési egység. Jelentés az Etelközi Szövetségről.

HU-MNL-OL-K 429. Belügyminisztériumi levéltár – Kozma Miklós iratai.

HU-MNL-OL-P 1360. Magyar Országos Véderő Egylet.

HU-MNL-OL-P 2249-7. sorozat. Ébredő Magyarok Egyesülete.

HU-MNL-OL-P 2249-81. sorozat. Magyar Fajvédők Országos Szövetsége.

OSZK 1956-os intézet Oral History Archívuma, Budapest (1956-os Intézet OHA) (Ma: Veritas Történetkutató Intézet és Levéltár)

OSZK 1956-os Intézet OHA – 45. sz. 53. Mester Miklós – interjú. Készítette Gyurgyák János–Varga Tamás, 1986.

Politisches Archiv, Berlin, (PA)

PA-AA-(B)-R 30531-Bd. 1. Szigorúan titkos bizalmas jelentés Budapestről a a német–magyar jobboldali együttműködésről, 1923. augusztus 23.

PA-AA-(B)-R-30531-Bd. 1. Boltze német követségi titkár szigorúan bizalmas feljegyzése az Ulain-ügyéről, 1923. november 10.

PA-AA-(B)-R-30531-Bd. 1. A német külügyminisztérium átirata a közrendvédelmi felügyeletet ellátó birodalmi megbízottnak, 1923. november 14.

PA-AA-(B)-R 30531-Bd. 1. Welczeck budapesti német nagykövet jelentése a Külügyi Hivatalnak az Ulain-ügyről, 1924. január 26.

Szakirodalmi források

ABLONCZY Balázs, *Teleki Pál*, Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

ABLONCZY Balázs, *A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések*, Múltunk, 2008/1, 29–56.

ABLONCZY Balázs, *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2016.

ABLONCZY Balázs, *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941)*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

ÁDÁM T. István, *A nyugat-magyarországi felkelés története*, Külpolitika Kiadása, Budapest, 1935.

A Horthy-korszak Magyarországa jugoszláv szemmel. Délszláv levéltári források 1919–1941, forráskiad. HORNYÁK Árpád, Pécs–Bp., Kronosz Kiadó–MTA BTK Történettudományi Intézet, 2016.

ANDAHÁZI SZEGHY Viktor, *Trianontól Bledig. A Magyar Királyi Honvédség szervezése és lehetőségei 1920–1938 között*, Hadtudomány, 2019/3, 15–23.

ANGYAL Béla, *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből*, Fórum Intézet–Lilium Aurum Kiadó, Dunaszerdahely, 2002.

ARDAY Géza, *A Johannita Rend Magyar Tagozatának arcképei. Hálakötet 90 esztendőért*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2014.

ÁROKAY Lajos, *Az önálló magyar katonai attaséi szolgálat előzményei 1918–1919*, Hadtörténelmi Közlemények, 1983/1, 73–95.

ÁROKAY Lajos, *A rejtett magyar katonai attaséi szolgálat első állomáshelyeinek felállítása, 1920–1923*, Hadtörténelmi Közlemények, 1983/3, 356–381.

ÁROKAY Lajos, *A rejtett magyar katonai attaséi szolgálat tevékenysége 1923–1928 között*, Hadtörténelmi Közlemények, 1983/4, 574–592.

A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról (1918–1934). I. kötet. Az 1920-as évek, forráskiad. NÉMETH István, Budapest, Magánkiadás, 2017.

A XX. század magyar beszédei, szerk. Vajda Barnabás, Budapest, Agave Kiadó, 2007.

Az Endre-Baky-Jaross-per, forráskiad KARSAI László, MOLNÁR Judit, Budapest, Cserépfalvi Kiadó, 1994.

BALLA Tibor, *A trianoni békediktátum és az önálló magyar haderő*, Honvédségi Szemle, 2020/3, 109–122.

BARTHA Ákos, *Bajcsy-Zsilinszky Endre. Életút és utóélet*, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2020.

BARTHA Ákos, *Az utolsó csepp a pohárban. Soltra József rendőr meggyilkolása*, in *Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása. Rendészettörténeti Tanulmányok 2.*, szerk. Jámbor Orsolya Ilona, Tarján G. Gábor, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 28–44.

BARTHA Ákos, PÓCS Nándor, SZÉCSÉNYI András, *Egy hosszan „ébredő” túlélőművész. Zsabka Kálmán pályarajza (1897–1971) I. rész*, *Múltunk*, 2019/2, 138–180.

BARTHA Ákos, *Véres város. Fegyveres ellenállás Budapesten, 1944–1945*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2021.

BELLÉR Béla, *Az ellenforradalom nemzetiségi politikájának kialakulása*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975.

BEREND T. Iván, *Magyarország gazdasága az első világháború után 1919-1929*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966.

Bethlen István titkos iratai, forráskiad. SZINAI Miklós, SZÜCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1972.

BODÓ Béla, *The White Terror in Hungary. The Social World of Paramilitary Groups*, *Austrian History Yearbook*, 2011/42, 133–163.

BODÓ Béla, *Héjjas Iván. Egy ellenforradalmár élete*, 2000, 2010/10, 9–27.

BODÓ Béla, *Pál Prónay. Palamilitary Violence and and Anti-Semitism in Hungary, 1919–1921*, The Carl Beck Papers in Russian and East-European Studies, No. 2101, Pittsburgh, University of Pittsburgh, 2011.

BODÓ Béla, *Favorites or Pariahs? The Fate of the Right-Wing Militia Men in Interwar Hungary*, Austrian History Yearbook, 2015/46, 327–359.

BODÓ Béla, *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019.

BODÓ Béla, *A fehérterror*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2022.

BODÓ Béla, *Oppression, Terror and Split Legitimation." The Troubled Relationship between the Conservative Authoritarian State and Its Right-wing Critics in Hungary between 1919 and 1945*, in *A Transnational History of Right-Wing Terrorism. Political Violence and the Far Right in Eastern and Western Europe since 1900*, szerk. Johannes DAFINGER–Moritz FLORIN, London, Routledge, 2022, 46–69.

BOROS Ferenc, *Magyar-csehszlovák kapcsolatok 1918-1921-ben*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970.

BORSI-KÁLMÁN Béla, *Öt nemzedék, és ami előtte következik... A temesvári Levente-pör, 1919-1920*, Budapest, Noran Kiadó, 2006.

BORSI-KÁLMÁN Béla, *Ifj. Niamessny Mihály és a temesvári Levente-per, 1919–1920*, Budapest, Helikon Kiadó, 2010.

BORSI-KÁLMÁN Béla, *Kisfiúk a nagy viharban. A temesvári „Levente-pör” – az első román „irredenta per” története, 1919–1922*, Budapest, Kortárs Kiadó, 2020.

BOTLIK József, *A nyugat-magyarországi felkelés. 1921. augusztus 28.- október 4.*, Valóság, 2007/3, 24–47, illetve 2007/4, 39–58.

BOTLIK József, *Nyugat-Magyarország sorsa, 1918–1921*, Vasszilvágy, Magyar Nyugat Könyvkiadó, 2012.

BÖDŐK Gergely, *Vörös- és fehérterror Magyarországon, 1919–1921*, PhD-értekezés, Eger, Esterházy Károly Egyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2018.

Csak szolgálati használatra!. Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez, 1919–1938, szerk. HETÉS Tibor, MORVA Tamásné, Budapest, Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, 1968.

Alexander CLIFFORD, *Hindenburg, Ludendorff and Hitler. Germany's Generals and the Rise of the Nazis*, London, Pen and Sword Military, 2021.

CSELÉNYI Zsuzsanna, *Az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) működése 1918–1920*, *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Historia* 1991/20, 51–67.

CSONKA Laura, *Nemzetközi és hazai fellépés a népbiztosok megkegyelmezése érdekében*, Archívnet, 2015/3.

https://archivnet.hu/politika/nemzetkozi_es_hazai_fellepes_a_nepbiztosok_megkegyelmezese_erdekeben.html

CSUNDERLIK Péter, *Radikálisok, ateisták, szabadgondolkodók. A Galilei Kör története (1908–1919)*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2017.

Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna-Tisza közti történetéhez, szerk. ROMSICS Ignác, Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Levéltár, 1976.

DOMONKOS László, *A Héjjas-nyárfa árnyékában*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2018.

DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

DROZDY Győző, *Elvett illúziók. Drozdy Győző emlékiratai*, szerk. PAKSY Zoltán, Budapest, Kossuth Kiadó, 2007.

ERDÉLYI Péter, *Képviselőtestületi választások 1929-ben Csongrádon*, Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében 2003, szerk. ERDÉLYI Péter–SZÜCS Judit, Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 2002, 119–125.

ERDEÖS László, *A magyar honvédelem egy negyedszázada 1919-1944*, szerk. BABUCS Zoltán, Gödöllő, Attraktor Kiadó, 2007.

FÁBIÁN Máté, *Borbély-Maczky Emil (1887–1945). Politikai életrajz*, PhD-értekezés, Eger, Esterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola, 2019.

FÁBIÁN Máté, *Egy fajvédő főispán. Borbély-Maczky Emil (1887–1945)*, Budapest, Kronosz Kiadó–Magyar Történelmi Társulat, 2020.

FEGYŐ János, *Adalékok a szélsőjobboldal fokozódó szervezkedésének történetéhez a gazdasági világválság éveiben*, A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Évkönyve, 1967–1968, 261–289.

FIZIKER Róbert, *Habsburg kontra Hitler. Legitimisták az Anschluss ellen, az önálló Ausztriáért*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2010.

FODOR Miklós Zoltán, *Az Etelközi Szövetség története*, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 2007/XXXI, 118–156.

FOGARASSY László: *IV. Károly második restaurációs kísérletének katonai története. A budaörsi csata*, Hadtörténelmi Közlemények, 1971/2, 314–341.

FOGARASSY László, *A Prónay-Ranzenberger pör (1930–1932)*, Soproni Szemle, 1978/1, 23–40.

GARAMI Erika, *Az 1920-as évekbeli magyarországi frankhamisítás numizmatikai vonatkozásai*, Numizmatikai Közlöny, 2003-2004/CII–CIII, 65–71.

GERGELY Ernő–SCHÖNWALD Pál, *A Somogyi–Bacsó-gyilkosság*, Budapest, Kossuth Kiadó, 1978.

GERGELY Jenő, *Gömbös Gyula. Politikai pályakép*, Budapest, Vince Kiadó.

GELLÉRT Ádám, *Egy antiszemita hármás rablógyilkosságtól a kegyelemig*, Index.hu, 2018. október 26.

[https://index.hu/techtud/tortenelem/2018/10/26/mit kezdjünk hejjas ivannal 100 év után/](https://index.hu/techtud/tortenelem/2018/10/26/mit_kezdjünk_hejjas_ivannal_100_ev_utan/) Letöltés ideje: 2021. 11. 18.

GELLÉRT Ádám, *Horthy Miklós és a politikai alapú büntetlenség. Gellért Ádám viszontválasza Máthé Áronnak*, Clio Intézet honlapja, 2020. 04. 13. <https://www.clioinstitute.hu/single-post/2020/04/13/Horthy-Mikl%C3%B3s-%C3%A9s-a-politikai-alap%C3%BA-b%C3%BCntetlens%C3%A9g-Gell%C3%A9rt-%C3%81d%C3%A1m-viszontv%C3%A1lasza-M%C3%A1th%C3%A9-%C3%81ronnak?fbclid=IwAR26NycbSt8AmGPiRp3EiMVho3zmyHl1Cnostt6nmqb3MePgyo1xwTtBK24> Letöltés ideje: 2020. 04. 14.

GELLÉRT Ádám, *Béla Bodó: The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921, (Mass Violence in Modern History 5.)*, Routledge, London–New York 2019. 333 oldal, Századok, 2020/4, 892–894.

Robert GERWARTH, *The Vanquished. Why the First World War Failed to End, 1917–1923*, Farrar, Straus and Girou, 2016.

Robert GERWARTH–John HORNE, *Paramilitarizmus az első világháború után*, ford. VÁRADY Péter, in *Háború béke idején. Paramilitáris erők Európában az első világháború után*, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017, 13–32.

Robert GERWARTH, *Harc a Vörös Szörnyeteggel. Ellenforradalmi erők Közép-Európa vereséget szenvedett államaiban*, ford. VÁRADY Péter, in *Háború béke idején. Paramilitáris erők Európában az első világháború után*, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017, 71–92.

GOTTFRIED Barna, *Thuróczy István és a román király elleni merénylet*, Székelyföld, 2010/7, 79–101.

GOTTFRIED Barna–NAGY Szabolcs, *A Székely Hadosztály története*, Csíkszereda, Csíkszereda Kiadóhivatal, 2019.

G. SOÓS Katalin, *A nyugat-magyarországi kérdés 1918–1919*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

G. SOÓS Katalin, *Magyar–bajor–osztrák titkos tárgyalások és együttműködés, 1920–1921*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, 1967/XVII, 3–43.

G. SOÓS Katalin, *Burgenland az európai politikában 1918–1921*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971.

GULYÁS László, *A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919–1924*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012.

GULYÁS Martin, *Az 1945-ös csongrádi földosztás vesztesei*, Emlékeztető, 2016/1–2, 52–68.

GYURGYÁK János, *Magyar fajvédők*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012.

Háború béke idején. Paramilitáris erőszak Európában az első világháború után, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017.

Hadtudományi Lexikon. Új kötet, főszerk. KRAJNCZ Zoltán, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019.

HATOS Pál, *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

HATOS Pál: *Rosszifük világforradalma. Az 1919-es magyarországi tanácsköztársaság története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2021.

HÉJJAS Iván, *Légi jog*, Első Kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda Rt, 1934.

HETÉNYI IMRE, *Amikor a rend öre voltam*, Budapest, Pantheon Kiadás, 1941.

HOLLÓSI Gábor, *Országgyűlési választási rendszer a Horthy-korszak Magyarországon*, Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás 2015/1, 115–133.

Horthy Miklós titkos iratai, forráskiad. SZINAI Miklós, SZÜCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1965.

HORTHY Miklós, *Emlékirataim*, Budapest, Európa Kiadó, 1990.

HOLLÓS Ervin–LAJTOS Vera, *Horthy Miklós, a fehérek vezére*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1985.

HORVÁTH Csaba, *Nemzetvédelem és Nemzeti Munkavédelem*, A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Értesítője, 2020/20, 89–94.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. I. Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon 1919–1921, forráskiad. KARSAI Elek, KUBITSCH Imre, NEMES Dezső, PAMLÉNYI Ervin, Budapest, Szikra Kiadó, 1956.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924, forráskiad. KARSAI Elek, NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. III. Az ellenforradalmi rendszer gazdasági helyzete és politikája Magyarországon 1924–1926, forráskiad. KARSAI Elek, NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. IV. Az ellenforradalmi rendszer külpolitikája 1927. január 1–1931. augusztus 24., forráskiad. KARSAI Elek, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 2., szerk. HORVÁTH Ibolya–SOLT Pál–SZABÓ Győző–ZANATHY János–ZINNER Tibor, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1993.

JANKOVICH Arisztid, *A Nemzeti Hadsereg (1919)*, forráskiad. GYÖRGY Sándor, Budapest, Szülőföld Könyvkiadó–Trianon Múzeum, 2019.

Nigel H. JONES, *Hitler's Heralds. The Story of the Freikorps, 1918–1923*, Dorset, Barns and Noble, 1995.

KÁDÁR Gábor, VÁGI Zoltán, *Antiszemita atrocitások, gyilkosságok, pogromok a fehérterror időszakában*, ELTE Társadalmi Konfliktusok Kutatóintézete, 2010.
http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=138:antiszemita-atrocitasok-gyilkosságok-pogromok-a-feherterror-idszakaban-&catid=16:esetek

KÁDÁR Gyula, *A Ludovikától Sopronkőhidáig*, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1978.

KÁDÁR LYNN Katalin, *Eckhardt Tibor amerikai évei, 1941–1972*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2006.

KARSAI Elek, *Számjeltávirat valamennyi magyar királyi követségnek*, Budapest, Táncsics Kiadó, 1969.

KARSAI László, *Szálasi Ferenc. Politikai életrajz*, Budapest, Balassi Kiadó, 2016.

Janet KERÉKES, *Álarcosbál a Fehér Keresztben. A zsidó asszimiláció*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2018.

KERÉKES Lajos, *Olaszország, Magyarország és az osztrák Heimwehr-mozgalom*, *Történelmi Szemle*, 1961/2, 199–216.

KERÉKES Lajos, *Ausztria történelme 1918–1955*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966.

KERÉKES Lajos, *Hitler-puccs a sörházban*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1976.

KEREPESZKI Róbert, *A politikai és társadalmi élet határán. A Társadalmi Egyesületek Szövetsége a Horthy-korszakban*, in „...nem leleplezni, hanem megismerni és megérteni”. *Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére*, szerk. GEBEI Sándor – IFJ. BERTÉNYI Iván – RAINER M. János, Eger, Esterházy Károly Főiskola, 373–388.

KEREPESZKI Róbert, *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012.

KEREPESZKI Róbert, *A Vitézi Rend, 1920–1945*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2013.

KEREPESZKI Róbert, *Darányi Kálmán. Pályakép, személyiség, korrajz*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2018.

David KING, *The Trial of Adolf Hitler. The Beer Hall Putsch and the Rise of the Nazi Germany*, London–New York, W. W. Norton and Company, 2017.

KOLONTÁRY Attila, *Alekszej von Lampe, Vrangel báró katonai képviselője Magyarországon*, Pécs, PTE BTK Történettudományi Intézet –Modernkori Oroszország és Szovjetunió Történeti Kutatócsoport, MOSZT-füzetek 1., 2015.

KOMORÓCZY Géza, *A zsidók története Magyarországon II. 1849-től a jelenkorig*, Pozsony, Kalligram, 2012.

KONOK Péter, *Az erőszak kérdései 1919–1920-ban. Vörösteror–fehérterror*, Múltunk, 2010/3, 72–91.

KÓRÓDI Máté, *Adattár a Magyar Nemzeti Hadsereg különítményes csoportjai és más fegyveres szervek által elkövetett gyilkosságokról, 1919. augusztus 3.–1921. október 23.*, Budapest, Clio Intézet, Clio Kötetek 2., 2020.

KOVÁCS Tamás, *Adalékok a Magyar Királyi Külügyminisztérium szerepéhez az államvédelemben és az államrendészetben*, Fons, 2008/1, 81–94.

KOVÁCS Tamás, *Az ellenforradalmi rendszer politikai rendészetének genezise, 1919–1921*, Múltunk, 2009/2, 64–92, 75.

KOVÁCS Tamás, *Megfigyelés, internálás, deportálás. Az internálás és a toloncolás kérdésköre a két világháború között, különös tekintettel a II. világháború korára*, PhD-értekezés, Pécs, Pécsi Tudománytem Bölcsészettudományi Kar Interdiszciplináris Doktori Iskola, 2013.

KOVÁCS Tamás, *A Nemzeti Hadsereg és a tiszti különítmények, in Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása. Rendészettörténeti Tanulmányok 2.*, szerk. JÁMBOR Orsolya Ilona–TARJÁN G. Gábor, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 151–172.

KOVÁCS Tamás, *A Honvédelmi Minisztérium „T” Szervének létrejötte és működése, avagy elhárítás és kémkedés az I. világháború végétől a bethleni konszolidációig*, Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2020.

KOVÁCS Zoltán András, *Láday Istvánnak, a Szálasi-kormány belügyminisztériumi államtitkárának fogságban írott feljegyzései*, Lymbus, 2008/6, 321–355.

KOVÁCS M. Mária, *Liberalizmus, radikalizmus, antiszemitizmus. A magyar orvosi, ügyvédi és mérnöki kar politikája 1867 és 1945 között*, Budapest, Helikon Kiadó, 2001.

KRISTÓ NAGY István, *A nyilasok*, Budapest, Ezredvég Alapítvány, Z-füzetek 28., 1991.

John T. LAURIDSEN, *Nazism and the Radical Right in Austria, 1918–1934*, Koppenhága, The Royal Library–Museum Tusculanum Press, 2007.

L. NAGY Zsuzsa, *Szabadjóművesek*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.

L. NAGY Zsuzsa, *Egy politikus polgár portréja. Rassay Károly*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2006.

Magyarország a második világháborúban. Lexikon A-Zs, főszerk. SIPOS Péter, Budapest, Petit Real Könyvkiadó–Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete–Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum–Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem–Magyar Hadtudományi Társaság, 1997.

Magyarországi politikai pártok lexikona, 1846-2010, főszerk. VIDA István, Budapest, Gondolat Kiadó, 2011.

Magyarország történeti kronológiája 3. 1848–1944, szerk. BENDA Kálmán, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983.

Magyar pokol. A magyarországi fehérterror betiltott és üldözött kiadványok tükrében, szerk. MARKOVITS Györgyi, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1964.

MÁRKUS László, *Károlyi Gyula-kormány bel- és külpolitikája*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968.

Megfigyelés alatt. Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséről 1920 –1944, forráskiad. BERÁNNÉ NEMES Éva, HOLLÓS Ervin, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977.

MURBER Ibolya, *A felíveléstől a stagnálásig. A Heimwehrek magyar és olasz kapcsolatai (1927–1929)*, Külügyi Szemle, 2010/2, 129–172.

Jun NAKATA, *Der Grenz- und Landesschutz in der Weimarer Republik 1918–1933. Die geheime Aufrüstung und die deutsche Gesellschaft*, Rombach Verlag, Freiburg im Breisgau, 2002.

NÁNÁSI László, *A jogrend szolgálatában. Váry Albert élete és működése, 1875–1943*, Budapest, Magyarország Legfőbb Ügyészsége, 2015.

NÁNDORI Pál, *A hirtenbergi fegyverszállítás*, Hadtörténelmi Közlemények, 1968/4, 636–657.

NÁNDORI Pál, *A Marseilles-i gyilkosság nemzetközi jogi vonatkozásai*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

NEMES Dezső, *Az ellenforradalom története Magyarországon 1919–1921*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

NÉMETH István, *Magyarok és németek (1914–1934)*, Budapest, Magánkiadás, 2017.

NÉMETH István, *Császárságból diktatúrába. Németország a 20. század első felében*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017.

NÉMETH István, *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Az 1920-as évek (1. rész)*, Valóság, 2017/6, 45–80.

NÉMETH István, *Német haditengerészeti és légügyi lépések a versailles-i békeszerződés kijátszására a weimari köztársaság (1919–1933) éveiben*, Acta Academiae Agriensis. Sectio Historiae, 2017/XLIV, 523–534.

OLASZ Lajos, *A kormányzóhelyettesi intézmény története, 1941–1944*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007.

OLASZ Lajos, *Tervek a Felvidék visszafoglalására 1920-ban*, Közép-Európai Közlemények, 2020/4, 89–114.

ORMOS Mária, *Hitler*, Budapest, T-Twins Kiadó, 1994.

ORMOS Mária, *Mussolinitől Hitlerig*, in *Akik nyomot hagytak a 20. századon. Diktátorok – diktatúrák*, szerk. ERÉNYI Tibor, Budapest, Napvilág Kiadó, 1997, 27–47.

ORMOS Mária, *Egy magyar médiavezér. Kozma Miklós*, Budapest, PolgArt Kiadó, 2001.

PAKSA Rudolf, *Szélsőjobbaldali pártok és mozgalmak a Horthy-korszakban*, Kommentár, 2007/5, 68–75.

PAKSA Rudolf, *A magyar szélsőjobbaldal története*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012.

PAKSA Rudolf, *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma. pártjai, politikusai, sajtója*, Budapest, Osiris Kiadó–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2013.

PAKSA Rudolf, *A numerus clausus, Gróf Bethlen István és kora*, szerk. NAGY Zsejke, Budapest, Osiris Kiadó, 2014, 137–157.

PAKSA Rudolf, *A fehérterror „logikája”. Események, olvasatok, kontextusok*, in *Terror 1918-1919. Forradalmárok, ellenforradalmárok, megszállók*, szerk. MÜLLER Rolf, TAKÁCS Tibor, TULIPÁN Éva, Budapest, Jaffa Kiadó, 2019, 217–245.

PAKSY Zoltán, *Nyilas mozgalom Magyarországon 1932–1939*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2013.

PÁSZTOR Mihály, *A fehérterror néhány jelensége. Pest megye 1919–1920*, Budapest, Pest Megyei Levéltár, 1985.

PATAKI Ferenc, *Az ellenforradalom hadserege 1919–1921*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 1973.

PELLE János, *Gázkamra a sörgyárban? Munkaszolgálatosok Kőszegen és orvosuk népbírósági pere*, *Életünk*, 2017/1, 1–29.

PINTÉR István, *Ki volt Horthy Miklós?*, Budapest, Zrínyi Könyvkiadó, 1968.

PÓCS Nándor, *Varjúserég. Kováts Tivadar és a magyar fajvédelem láthatatlan útjai*, Pécs, Kronosz Kiadó, 2022.

PÖLÖSKEI Ferenc, *Hungary After Two Revolutions 1919–1922*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980.

PRÓNAY Pál, *A határban a halál kaszál. Fejezetek Prónay Pál naplójából*, forráskiad. PAMLÉNYI Ervin, SZABÓ Ágnes, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1963.

PÜSKI Levente, *A Horthy-korszak szürke eminenciása. Károlyi Gyula (1871–1947)*, Pécs, Kronosz Kiadó, 2016.

PÜSKI Levente, *A Horthy-korszak politikai rendszere*, in *A Horthy-korszak vitatott kérdései*, Budapest, Kossuth Kiadó, 55–74.

ROMSICS Ignác, *A Duna–Tisza köze hatalmi-politikai viszonyai 1918–19-ben*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

ROMSICS Ignác, *A trianoni békeszerződés*, Budapest, Helikon Kiadó, 2015.

ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017.

ROMSICS Ignác, *A nagy háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak*, Helikon Kiadó, Budapest, 2018.

ROMSICS Ignác, *Bethlen István*, Budapest, Helikon Kiadó, 2019.

RÓNA Tamás, *Judaizmus és közösségtörténet: Kecskemét rabbijainak működése történet-szociológiai aspektusból*, PhD-értekezés, Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, 2010.

Thomas L. SAKMYSTER, *Hungary's Admiral on Horseback. Miklós Horthy, 1918–1944*, Washington, Columbia University Press, 1994.

Karin SCHAEFER, *German Military and the Weimar Republic. General Hans von Seeckt, General Erich Ludendorff and the Rise of Hitler*, London, Pen and Sword Military, 2020.

SCHUTZBACH Csaba, *Friedrich István. 100 éve történt az őszirózsás forradalom*, Veszprém, Magyar Vidék 56-os Szervezet Országos Központja, 2018.

SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, Tomus LVII, 1976, 3–60.

SHVOY Kálmán, *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1920–1945, forráskiad* Perneki Mihály Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983.

SIPOS Péter, *A konspiráció mítosza. Titkos szerveződések Magyarországon 1919–1944*, Beszélő, 1995/29–30.

SOMBOR-SCHWEINITZER József, *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról, 1932–1943, forráskiad.* KOVÁCS Tamás, Budapest, Gondolat Kiadó, 2009.

SOÓS László, *A Nemzeti Munkavédelmi Szervezet létrehozása és tevékenységének első évei, 1921–1926*, Levéltári Szemle, 1979/1–2, 277–291.

SŐREGI Zoltán, *Egy felemás diverzánsakció. Szabadcsapatok Kárpátalján 1938 őszén*, Felderítő Szemle, 2009/4, 148–156.

SŐREGI Zoltán, *Adalékok a marseille-i merénylet*hez, Archívnet, 2013/4.
https://archivnet.hu/hadtortenet/adalekok_a_marseillei_merenylet_hatterezhez.html

SPEIDL Zoltán, *A legitimista – szabad királyválasztó harc és a „nemzeti hadsereg” (1919–1921)*, Hadtörténelmi Közlemények, 1971/2, 292–313.

SUBA János, *Karhatalmi formációk Magyarországon 1918–1920*, Rendvédelem-történeti Füzetek 2008/18, 131–142.

SUBA János, *A Nemzeti Hadsereg csendőralakulatai 1919–1921*, Közép-európai Közlemények, 2015/4, 47–60.

SUBA János, *Polgárőrség szervezése 1919–1921*, Rendvédelem-történeti Füzetek, 2018/56, 131–144.

SZABÓ Ferenc SJ, *Prohászka Ottokár élete és műve (1858–1927)*, Budapest, Szent István Társulat, 2007.

SZAKÁLY Sándor, *A magyar katonai felső vezetés, 1938–1945*, Budapest, Ister Kiadó, 2001.

SZAKÁLY Sándor, *Honvédség és tisztikar 1919–1947*, Budapest, Ister Kiadó, 2002.

SZAKÁLY Sándor, *Napló, naplószerű emlékirat, emlékirat?. Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945 nyomán a naplóíró felelősségéről és a forráskritika fontosságáról*, in *Emlékirat és történelem*, szerk. HORVÁTH Jenő–

PRITZ Pál. Budapest, 2012. Magyar Történelmi Társulat – Nemzetközi Magyarorságtudományi Társaság. 82–98.

SZAKÁLY Sándor, *Az önálló magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás létrehozása 1918–1922*, in A XIX-XX. századi magyar állam nemzetbiztonsági testületei, szerk. BODA József–PARÁDI József, Budapest, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság–Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, 2014, 101–116.

SZAKÁLY Sándor, *A 2. vkf. osztály, Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéről, 1918–1945*, Budapest, Magyar Napló Kiadó–Veritas Történetkutató Intézet, 2015.

SZAKÁLY Sándor, *Az Evidenzbürotól az önálló magyar katonai hírszerzés megteremtéséig*, Felderítő Szemle, 2016/11, 64–74.

SZÁSZ László, *Bánffy Miklós. Az erdélyi szellem arisztokratája*, Budapest, Magyar Művészeti Akadémia, 2020.

SZÁVAI Ferenc, *Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásának következményei. Az államutódlás vitás kérdései*, Pécs, Pro Pannonia Kiadó, 2004.

SZEKÉR Nóra, *A Magyar Közösség története*, PhD-értekezés, Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2009.

SZEKÉR Nóra, *Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség Története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2017.

SZERÉNYI Ildikó–VISZKET Zoltán, *Buzgó Mócsing, az igazi Trebitsch*, Archívnet, 2006/3.

http://www.archivnet.hu/kuriozumok/buzgo_mocsing_az_igazi_trebitsch.html

Dmitar TASIĆ, *Paramilitarism in the Balkans. Yugoslavia, Bulgaria, and Albania, 1917–1924*, Oxford, Oxford University Press, 2020.

TÓTH Attila, *Piroska János élete és festészete*, Csongrád, Magánkiadás, 2009.

TÓTH Imre, *Egy polgári arisztokrata. Kánya Kálmán (1869–1945)*, Pécs, Kronosz Kiadó, 2016.

TÓTH Imre, *Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2020.

TÓTH Tibor, *A hungarista mozgalom emigrációtörténete az „Út és cél” és a „Hungarista Tájékoztató” című sajtótermékek tükrében*, Debrecen, Debrecen University Press, 2008.

TURBUCZ Dávid, *Horthy Miklós*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2011.

UJSZÁSZY István, *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*, forráskiad. HARASZTI György, KOVÁCS Zoltán András, SZITA Szabolcs, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Corvina Kiadó, 2007.

UJVÁRY Gábor, *„Egy európai formátumú államférfi”. Klebelsberg Kuno (1875–1932)*, Pécs, Kronosz Kiadó, 2014.

UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1914–1944*, Pécs, Jelenkor Kiadó–Országos Széchenyi Könyvtár, 2012.

Uğur Ümit ÜNGÖR, *Paramilitarism. Mass Violence in the Shadow of the State*, Oxford, Oxford University Press, 2020.

UNGVÁRY Krisztián, *Horthy Miklós. A kormányzó és felelőssége 1920–1945*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2020.

VÁGI Zoltán, *Endre László. Fajvédelem és antiszemitizmus a közigazgatási gyakorlatban 1919–1944*, in *Tanulmányok a Holokausztról II.*, szerk. Randolph L. BRAHAM, Budapest, Balassi Kiadó, 2002, 81–154.

VARGA Krisztián, *Az 1945 előtti politikai rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásában*, *Betekintő*, 2009/1.

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2009_1_varga_k.pdf

VARGA Krisztián, *Ellenség a baloldalon. Politikai rendőrség a Horthy-korszakban*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2015.

VARGYAI Gyula, *A biatorbágyi merénylet. Merénylet a merénylet ellen*, Budapest, Hadtörténelmi Levéltár–Paktum Nyomdaipari Társaság, 2002.

VÁRY Albert, *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, Vác, A Váci Királyi Országos Fegyintézet Könyomdája, 1922.

VESZPRÉMY László Bernát, „*Ne hagyjátok őket elcipelni!*”. *Zadavec István és a holokauszt*, Sapientiana, 2016/1, 78–91.

VESZPRÉMY László Bernát, *1921. A Horthy-rendszer megszilárdulásának története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2021.

VONYÓ József, *Jobboldali radikálisok Magyarországon 1919–1944. Tanulmányok, dokumentumok*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2012.

VONYÓ József, *Gömbös Gyula*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2014.

VONYÓ József, *Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2018.

Robert G. L. WAITE, *Vanguard of Nazism The Free Corps Movement In Post-War Germany 1918-1923*, New York, W. W. Norton and Company, 1969.

Bernard WASSERSTEIN, *Az igazi Trebitsch. Az átváltozóművész*, ford. MOLNÁR György, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016.

WAYAND Tibor, *Önvallatás. Wayand Tibor fogságban írt visszaemlékezései, 1945–1946*, forráskiad. VARGA Krisztián, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Kronosz Kiadó, Budapest, 2019.

Thomas WIEDER, *Genre fasciste. Dans les années 1920, Adolf Hitler était surveillé par les services français. La fiche rédigée sur le futur Führer dort dans une armoire des Archives nationales*, Le Monde, 2009. november 20.

ZADRAVECZ István, *Páter Zadravec titkos naplója*, forráskiad. BORSÁNYI György, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

ZAKAR József, *Fajvédők az 1920-as évek Magyarorszáján*, in *Tanulmányok a Holokausztról V.*, szerk. Randolph L. BRAHAM, Budapest, Balassi Kiadó, 2011, 52–111.

ZEIDLER Miklós, *A revíziós gondolat*, Pozsony, Kalligram, 2009.

ZEIDLER Miklós, *Külpolitika és revízió – Mindent vissza?*, in *A Horthy-korszak vitatott kérdései*, Budapest, Kossuth Kiadó, 175–196.

ZINNER Tibor, *Adatok a szélsőjobboldali egyesületek megalakulásának körülményeihez*, Történelmi Szemle, 1979/3-4, 562–576.

ZINNER Tibor, *Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének 1918. november–1920. március közötti történetéhez*, Budapest Főváros Levéltára Közleményei, 1978/1, 251–284.

ZINNER Tibor, *Az egyesületek, pártok felosztatása Budapesten 1945 és 1948 között 1.*, Politika-Tudomány, 1987/4, 60–77.

ZINNER Tibor, *Az egyesületek, pártok felosztatása Budapesten 1945 és 1948 között 2.*, Politika-Tudomány, 1988/2, 76–88.

ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.